

6

תורה אור להרמבם

מראה מקומות כל הפסוקים אשר ב"יד החזקה",
מעיר על שניי נוסחאות אשר ברבים מהם, על
הרכבת שני פסוקים לאחד ועל פסוקים לא-פסוקים;
עם הארות ובאורים.

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

מאת

חיים שמעון ניהויזען

מחבר „תורת הלשון“, „נרדפי זהר“, „זהרי זהר“ ועוד.

בלטימור, מרילנד.

בדפוס „ראם פרעסס, אינק“.

ה' תש"ב

בעידוד „החברה להרמת ידיעת המקורים“.

לזכר

אשתי-חברתי

שרה פ. נאטקין-נייהויזען

מאג ברכי מיימון זצ"ל

ד' תתצ"ה-ד' תתקס"ה

בערבית: אבו עמרן מוסי בן מיימון עבד אלה.

בשפת המחרים: ר"ם במז"ל-רבו משה בן מיימון זכרו לברכה.

התיחש: אני משה בר מיימון הדיין, ברבי יוסף החכם, בר יצחק הדיין, בר יוסף הדיין, בר עובדיה הדיין, בר שלמה הרב, ברבי עובדיה הדיין זצ"ל.

חתם: משה בן מיימון הספרדי, משה בן מיימון זצ"ל, ולפעמים הוסיף: העובר בכל יום שלשה לאוין.

חיים שמעון נייהויזען

Simon A. Neuhausen

מבוא

ספר ה"רמבם" ומחברו

. הרמבם הנהו היצירה העולמית היותר גדולה אחרי התנך והתלמוד. ספרים רבים נכתבו עליו—כיאורים, חידושים, נילויים מקורים ופילפולים; לו היתה אפשרות לאספם למקום אחד היה מספרם עולה לאלפים. הפלא הוא כי במשך של עשר שנים (ד' תתקל"א—ד' תתקמ"א) עלה בידי איש אחד והוא צעיר לימים (בן שלשים ושש היה כשהתחילו ובהיותו בן ארבעים ושש נמרו) להקים בנין עדי-עד כזה, אשר די עבודה בו לבונים רבים ולשנים רבות. נראה בעבודה זו מעין מה שמסופר בתורה על יעקב: אותה האבן שהיו נאספים רועים רבים לגל אותה מעל פי הבאר, גלל הוא בעצמו מבלי לחכות להם. . . .

בן ארבעה עשר ספר הנהו הרמבם, לכן שינו הבאים אחריו את שמו המקורי „משנה תורה“ ל„יד חזקה“¹; על פי הכתוב „היד החזקה אשר עשה משה“ (דברים ל"ד י"ב); ואחרוני האחרונים קראו לו בר"ת של שם כותבו „רמבם“²—רבנו משה בן מיימון, והשם הזה נמסר מדור לדור.

הרמבם כתוב בסגנון המשנה—לשון רכה, נמישה ומושכת את הלב. מכיל הוא בארבע עשר ספריו אלף פרקים, ובהם ארבעה עשר אלף תשע מאות ותשע הלכות.

¹ תוצאת המסקנות של גרין, מונק, שולמן, הלב ושפ"ר. ראה מכתב הרמבם לר' יונתן מלוגיל וחכמיה, בתשובות הרמבם סימן נ"א, הוצאת ליכטנברג, ליפסיה.

² כזה קרה לספרים רבים שלא עמד להם שמם אשר נתן להם המחבר: ר' ישעיה בן אברהם הורוויץ (ה' שו"ח—ה' שפ"ח) קרא לספרו „שני לוחות הברית“, ונקרא הוא בפי כל בר"ת „שנ"ח“; ר' משה בן חיים אלשיך (ה' רפ"א—ה' שנ"ו) קרא לספרו על התורה „תורת משה“, והכל קוראים לו „אלשיך“; ר' אברהם אבלי בן חיים (ה' שצ"ז—ה'תמ"ג) נתן לספרו על השלחן ערוך שם „נר ישראל“, ונקרא „מגן אברהם“; ר' דוד בן שמואל (ה'שע"ז—ה'תכ"ז) קרא לספרו „מגן דוד“, ונקרא „טורי זהב“ או בר"ת „ט"ז“.

³ חיו עוד שלשה רמבמים: א—ר' משה בר מיימון המכונה „אלבאז“. חבר ספר „היכל קדש“ (ב„אוצר הספרים“, אות ה', מספר רצ"ח, קורא לו „היכל הקדש“) — פירוש התפלות על פי הזהר והריקנות. נדפס באמשטרדם, תי"ג, על ידי ר' יעקב ששפורטש, אשר כתב לספר הקדמה גדולה; גם נוספו לספר הגהות מר' אהרן הסבעוני מעיר סלא (היד"א ב„שם הגדולים“, מערכת גדולים, א', קלד—קורא לו „החכם השלם“). ב—ר' משה בר מיימון אלפאסי. ג—ר' משה בר מיימון מקורדובא, בן דוד ובן-עיר להרמבם שלנו. זה האחרון כתב ספר על הלכות תפילין, והרמבם שלנו מזכירו בתשובתו לחכמי לונגל על שאלתם בענין סדר הפרשיות שבתפילין, וכותב: „ואותו חבר הוא שהטעני, והטעה כל אנשי טערכ“ (ראה כסף משנה ה' תפילין פ"ג ה"ה). משערים כי לכן הוסיף בעל „המשנה תורה“ לחתימתו „הספרדי“ לכל יחלופוהו ברמבם אחר. הנה כי כן תחת „שני יוסף בן שמעון“ שחששה הגמרא (גיטין כ"ז א'), נמצאים בזה „ארבעה משה בר מיימון“.

⁴ בכל הדפוסים נרשם בטעות בסוף הרמבם: „והפרקים התקפכ“. ההלכות לא נמנו עוד—מקום הונח לו להתגדר! מה שרשום בסוף הספר הארבעה עשר: „כל הלכות הספר בכללן שלשה ושמנים, איננו מספר מדויק, גם אם כיון המונה למספר הכתורות; ראה נכפח ו. אולם מה להם למדפיסים ולדיקטות? הם מצאו את המספרים תכלתי מדויקים האלה וישאירו אותם כמו שמצאום. וכלום הפתעה חדשה היא? . . . כלום אין אנחנו כלנו, על חכמינו וסופרינו, ניוונים כנפשות כמו בגופניות מן המוכן—ממה שמצאנו? . . .

הסידור והבניה

איך נבנה הבנין העולמי-עד הזה?

חושבני שהרמבם בעצמו מגלה לנו את הסוד. הבניה נערכה באותו האופן שנערכים עכשו מלונים וספריייד—ז. א. על ידי כרטיסים. כל מי שה"עניים שלו הנן לפנים" רואה כי בספרו „יד החזקה" הראשונים מוכיר הרמבם את האחרונים, ובאחרונים—את הראשונים. אות הוא כי כל הלכה, אחרי אשר נתבררה אצלו, נכתבה על כרטיס. ככלות כתיבת הכרטיסים מיון אותם ויסדרם תחת „נושא" אחד. אז היו מספר כרטיסים ל„פרק", ומפרקים נסדר „ספר". הנה כי כן בענין שבא בספרים הראשונים מבטיח הוא שיבאר אותה הלכה באחד מן הספרים שיבואו; ובספרים האחרונים הנהו מעיר שכבר באר איזו הלכה בספרים הקודמים. כן הנהו כותב:

כמו שיתבאר בהלכות איסורי ביאה (אישות פ"ה ה"ז), בהלכות ביאת מקדש יתבארו כל מומין של כהנים (אישות פ"ו ה"ז; חגיגה פ"ב ה"א גם ה"ד; קרבן פסח פ"ו ה"ה, פ"ד ה"ב, פ"ז ה"א; שגגות פ"א ה"ג), כמו שיתבאר בהלכות גירושין (אישות פ"ז ה"א), גזל הנר יתבאר בהלכות גזילה (בכורים סוף פ"א), כמו שיתבאר בהלכות הלואה (אישות פ"ז ה"ו; פ"ב ה' ו"ה), כמו שיתבאר בה' חובל (שם פכ"ד הכ"ג גם כ"ח), כמו שיתבאר בחטאות המתות (מעשה הקרבנות פ"ו ה"ג), כמו שיתבאר בענין טומאה ומהרה (תרומות פ"ב ה"ב), כמו שיתבאר בה' טוען (שבועות פ"ו ה"ו), כמו שיתבאר בטומאת חספוק (מטמאי משכב ומושב סוף פ"א), ובה' כלאים יתבאר אי זה מין אסור בכלאי הכרם . . . (מאכלות אסורות פ"ו ה"ח), כמו שיתבאר בה' כלים (טומאת מת פ"א ה"ח; פ"ו ה"א), כמו שיתבאר בה' מתנה (אישות פכ"ב ה"ט), כמו שיתבאר בה' מקח וממכר (שם פכ"ד ה"ז), כמו שיתבאר בה' מטמאי משכב ומושב (איסורי ביאה פ"ח ה"ד), כמו שיתבאר בה' טלכים ומלחמותיהן (שם פ"ד ה"ו), ובה' מעשר שני יתבאר דברים האסורין משום ערלה ודברים המותרין (מאכלות אסורות פ"ו ה"ו), כמו שיתבאר בה' מעשר שני (שם פ"ו ה"ז), ובה' מעשר שני יתבאר משפט פדיונן (שם שם ה"ז), ובה' מקואות יתבאר המקוה הכשר והפסול (איסורי ביאה פ"א ה"ז), כמו שיתבאר בה' מחסורי כפרה (מעשה הקרבנות פ"ט ה"ב), כולם יתבארו במקומם בה' מעשה הקרבנות (נדרים פ"א ה"ג), כמו שיתבאר בה' מקח וממכר (כרכות פ"ג ה"ט), כמו שיתבאר בענין הנדה (אישות פכ"ה ה"ח), ובה' מחסורי כפרה אבאר (שגגות פ"ו ה"ז), כמו שיתבאר בה' סוטה (אישות פכ"ד ה"ד), כמו שיתבאר בה' סנהדרין (נערה בתולה פ"א ה"ז, פ"ג ה"ג; שבועות פ"ה ה"ב; שאלה ופקדון פ"ו ה"ד), כמו שיתבאר בה' עבדים (תרומות פ"ט ה"ח), כמו שיתבאר בה' עבודת יום הכפורים (מעשה הקרבנות פ"ה ה"ב), כמו שיתבאר בדיון העסק (מכירה סוף פ"ז), כמו שיתבאר בה' עדות (סנהדרין פ"ב ה"ג), כמו שיתבאר בפסולי המוקדשין (שקלים פ"ד ה"ג; מעשה הקרבנות פ"ט ה"ז; שחיטה פ"ב ה"ז), כמו שיתבאר בה' פסח (מעשה הקרבנות סוף פ"ט), כמו שיתבאר בענין הפקדון (חובל ומזיק סוף פ"ז), כמו שיתבאר בה' שגגות (איסורי ביאה פ"ג ה"ב), ובה' שחיטה יתבאר השחיטה שהיא כראוי ושאינה כראוי (מאכלות אסורות פ"ד ה"א וה"ט, פ"ז ה"ו), כמו שיתבאר בה' שמיטה (שם פ"ד ה"ו), ובה' תרומות ומעשרות יתבאר איזה דבר חייב בתרומה ובמעשרות ואיזה פטור (מאכלות אסורות פ"ו הכ"א), ובה' תרומות יתבאר דיון המדומע (שם פ"ו הכ"ט), ובה' תמידיון אבאר כיצד היו מפיסין (כלי המקדש פ"ז ה"ח), ודיון תרומה ותרומת מעשר בה' תרומות (בכורים סוף פ"א).

בספרים האחרונים כותב הוא בהזכירו את ההלכות שבראשונים:

וכבר בארנו בפ"ו מה' אישות (גירושין פ"ח ה"א), כבר בארנו בה' אישות (יבום וחליצה פ"א ה"ז; איסורי ביאה פ"ג ה"ב גם סוף פ"ד; עדות פ"ט ה"ז; מכירה פ"א ה"א; טוען ונטען פ"ד ה"א; נחלות פ"א ה"ט, פ"ה ה"ה, פ"ו ה"ה; עדות פ"ט ה"ז), כמו שבארנו בה' איסורי ביאה (תרומות פ"ו ה"ז; שגגות פ"ה ה"ז, טומאת מת סוף פ"ט), כבר בארנו בה' איסורי מאכלות (שחיטה פ"ה ה"א; תרומות פ"ו

¹ ומוסיף: „ובהלכות אלו אבאר משפט המתנות שאין תלוין בקרבנות, והן—הבכורים והחלה והמתנות וראשית הגז ופדיון תבן ופטר חסור".

הכ"ה; גם סוף פ"ד; פט"ו ה"ד; מעשר שני ונמנע רבעי פ"ב ה"ג וסוף פ"ו), כמו שבארנו בה' איסורי מזבח (בכורות פ"א ה"ה, פ"ב ה"א וה"ג; מעשה הקרבנות פט"ו ה"ו; פסולי המוקדשין פ"ג ה"ה, פ"ה ה"י; תמורה פ"ג ה"ב), וכבר בארנו בענין איסור נדה (מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ה, פ"ה ה"ו גם ה"ח [בענין נדה]), כמו שבארנו בביאות אסורות (קרבן פסח פ"ו ה"ג), בה' ביאות אסורות (אבות הטומאה פט"ז ת"א; תרומות פ"י ה"ה; כלאים פ"י הכ"ז), כמו שבארנו בה' ביאת מקדש (טומאת מת פ"ה ה"ה), כמו שבארנו בברכות (תרומות פ"ב ה"ט), כמו שבארנו בה' ברכות (שבועות פ"ב ה"ט; מקואות פ"א ה"א), כמו שבארנו בה' גירושין (יבום וחליצה פ"ג ה"ה; איסורי ביאה פ"ו ה"ח גם ה"כ; עבדים פ"א ה"ו), כמו שבארנו בענין הגירות (קרבן פסח פ"ו ה"ז), כמו שבארנו בה' גזילה (טוען ונמנע פ"ד ה"ב; מכירה פ"י ה"ה; זכיה ומתנה פ"ד ה"ז), כמו שאמרנו בה' גניבה (עבדים פ"א ה"א), כמו שבארנו בה' דעות (איסורי ביאה פכ"א ה"ט), וכבר בארנו בה' דעות (תשובה פ"ד ה"ה), כמו שבארנו למעלה בענין הכשר אוכלין (כלים פ"ח ה"א), וכבר בארנו איסור חמין בפסח בה' חמין ומצה (מאכלות אסורות סוף פ"י; קרבן פסח סוף פ"ח), וכבר בארנו שיעורו בענין חלה (מעשה הקרבנות פט"ז ה"ג), כמו שבארנו בה' חובל (עבדים פ"ד ה"ו; טוען ונמנע פ"ה ה"ו), כמו שבארנו בחזקה ובמשיכה (מכירה פ"ז ה"ז), כמו שבארנו בה' טמא מת (קרבן פסח פ"ו ה"ח), וכבר פרשנו בה' טומאת מת (אבל פ"ג ה"א), וכבר בארנו הכל בה' טומאת מת (שם פ"ג ה"ג וה"ג), כמו שבארנו בה' טומאת מקדש (שם פ"ג ה"ד), כמו שבארנו בענין טומאת בגדים (מכירה פ"ה ה"ז), כמו שבארנו בה' יסודי התורה (תשובה סוף פ"ו), כמו שבארנו בה' יבום (איסורי ביאה פ"ח ה"ד; תרומות פ"ח ה"ו), כמו שבארנו בה' כלי המקדש (פסולי המוקדשין פ"ג ה"ח), כמו שבארנו . . . ובה' כלי המקדש והעובדים בו (מחוסרי כפרה פ"א ה"ב), כמו שבארנו בה' מאכלות אסורות (נזירות פ"ה ה"ד גם ה"ז; כלאים סוף פ"ח, פ"ט ה"ג גם ה"ח; מעשה הקרבנות פ"א ה"ו; נדרים פ"ה ה"ב; בכורות פ"ה ה"ט; שגגות פ"ו ה"א, וסוף פ"ט), כמו שבארנו במעשה הקרבנות (קרבן פסח פ"ט ה"ב; תגובה פ"א ה"ט; פ"ב ה"ד; בכורות פ"א ה"ב; שגגות פ"ג ה"ז; תמידין ומוספין פ"א ה"ו גם ה"י; פסולי המוקדשין פ"ז ה"ד; מחוסרי כפרה פ"א ה"ב גם ה"ה; תמורה פ"ד ה"ה), שכבר נתפרשו מעשיה בה' מעשה הקרבנות (שגגות פ"י ה"ד), כמו שבארנו בה' מעילה (בכורות פ"ג ה"א; פ"ה ה"ח; שגגות פ"ט ה"א; תמורה סוף פ"ד; נזקי ממון פ"ח ה"ב), כמו שבארנו במטמאי משכב ומושב (שאר אבות הטומאה פ"א ה"א), כמו שבארנו בענין משכב ומושב (כלים פכ"ב ה"ו), כמו שבארנו בה' מחוסרי כפרה (אבות הטומאה פט"ו ה"ג), כמו שבארנו בה' מכירה (זכיה ומתנה פ"ב ה"א), כדרך שאמרנו בענין מקח וממכר (שכירות פ"ו ה"א), כבר בארנו בה' מקח וממכר (מלות ולות פט"ז ה"ד), כמו שבארנו בה' נדרים (ערכין וחרמין פ"א ה"ט), וכבר בארנו בענין הנדה (מחוסרי כפרה פ"א ה"ו; בכורות פ"ד ה"ב; מקואות פ"א ה"ו; טומאת צרעת פ"ב ה"ה; מטמאי משכב ומושב פ"ד ה"ז), כמו שבארנו בנזירות (מעילה פ"ד ה"ד; טומאת מת פ"ג ה"ג, וסוף פ"ט) וכבר בארנו טומאת התהום בה' נזירות (קרבן פסח פ"ו ה"א), כמו שבארנו בה' נערה (שבועות פ"י ה"ד; גניבה פ"ג ה"א), כבר בארנו בנזקי ממון (גזלה ואבדה פ"ו ה"ה), כבר בארנו בנשואין² (זכיה ומתנה פ"ו ה"ז), כמו שבארנו בה' סומה (שבועות פ"י ה"ח), כמו שבארנו בה' עכום (תפלה פ"ה ה"ד; איסורי ביאה פ"ד ה"ז), וכבר בארנו בערכין (איסורי מזבח פ"א ה"י גם י"א; מכירה סוף פכ"ב; מלות ולות פ"ח ה"ז),³ וכבר הודענו שיעור הלוג עם מדות אחרות בה' עירובין (מעשה הקרבנות פ"ב ה"ז), כמו שבארנו בפסולי המוקדשין (קרבן פסח סוף פ"ו; בכורות פ"ח ה"ד; שגגות פ"ב ה"א, פ"ג ה"ג גם ה"ה; בכורות פ"ג ה"י; קרבן פסח פ"ד ה"א, ה"ה גם ה"ט; מחוסרי כפרה פ"א ה"א; תמורה סוף פ"א, פ"ג ה"א גם ה"ו), כמו שבארנו בה' פרה אדומה (אבות הטומאה פ"ג ה"א; רוצח ושמיית נפש פ"י ה"ד), כמו שבארנו בה' קידוש החודש (אישות פ"ב הכ"א; ביאת המקדש פ"ד ה"ז גם ה"ח; עדות פט"ז ה"ה, אבל סוף פ"י), כמו שבארנו בקביעת המנחה (פסולי המוקדשין פ"א הכ"ב), וכבר בארנו בה' שבת (סוכה פ"ד ה"ב גם ה"ט; שגגות פ"ז ה"ז גם ה"ב; ערכין וחרמין פ"ד ה"ד), וכן שאר העניינות שפרשנו בשבועות (נדרים פ"ה ה"ה), כבר בארנו בה' שקלים (ערכין וחרמין פ"ד ה"ג, פ"ה ה"י; מעשי הקרבנות פ"ג ה"ז; פסולי המוקדשין פ"ה ה"ח; מחוסרי כפרה פ"א ה"ב), והשאר הוא מותר הקטורת שאמרנו בשקלים (כלי המקדש פ"ב ה"ג), כבר בארנו בה' שבועות (שגגות פ"ט ה"ז, פ"י ה"ז), כמו שבארנו בה' שחיטה (מחוסרי כפרה פ"א ה"ז; שאר אבות הטומאה פ"א ה"ב), כאשר בארנו בה' שגגות (מחוסרי כפרה פ"א ה"א), כל מקום שאנו אומרים „ויפלו לנדבה“ הוא שיתן המעות בשופרות שהיו במקדש שבארנו בשקלים

² רמז לפרק כ"ג מה' אישות (מגיד משנה). ³ ראה מגיד משנה שם.

כמה הם (תמורה פ"ד ה"ה), כמו שבארנו בענין השותפות (מלות ולוח פ"ה ה"ט), וכבר בארנו שבועת השומרים בה' שכירות (טוען ונטען פ"א ה"ב), וכבר בארנו דרך שבועת של תורה ודרך שבועת הסת' בה' שבועות (שם שם ה"ג), וכבר בארנו בשבועות שכל הנשבע על ממון חברו ועשה תשובה חייב להוסיף חומש (שם פ"ב ה"א) כמו שבארנו בשכירות (שם פ"ט ה"ב), כבר בארנו בה' שכנים (נחלות פ"ג ה"א), כמו שבארנו בה' תרומות (מעשר סוף פ"ו; בכורות פ"ה ה"ט; פסולי המוקדשין פ"ו הכ"ג; אבות המומאה פ"ה ה"י; מומאת אוכלין סוף פ"ג), על דרך שבארנו בה' תרומה (בית הבחירה סוף פ"ו), כמו שבארנו לענין תרומה וקדשים (מומאת מת פ"ה ה"י), וכבר בארנו בתרומות שהכהנים המסוייעין בבית הגרנות, ובבית המטבחים, ובתוך הרועים, אין נותנין להם מתנותיהן בשכרן (בכורות פ"א ה"ד), כמו שבארנו בה' תשובה (מלכים פ"ב ה"ד).

יש שנרשם הפרק וגם הספר:

כבר בארנו בפרק ששי מה' ברכות (מקואות פ"א ה"א), כבר בארנו בפרק שני מה' יסודי תורה (תשובה סוף פ"ה), כמו שבארנו בפ"ו מה' נגעים (אבות המומאה פרק ט"ו ה"ג), כבר בארנו בפרק זה (אבות המומאה פ"ה ה"י). כמו שבארנו בתחלת הספר (אבות המומאה פ"ג ה"ד), כמו שבארנו בתחלת ספר זה (פרה אדומה פ"ה ה"ב), כבר בארנו בתחלת ספר זה (מסמאי משכב ומושב פ"ה ה"א), וכבר בארנו בספר קדושה (כלי המקדש פ"ה ה"י).

ממה שמשמש הוא תמיד במלת „הלכה“, ואך לפעמים יכתוב, במקום „הלכה“—„דין“, „משפט“ או „ענין“, יש לשער כי שינה את התכניות פעמים אחדות. הוא אמנם החליט בדעתו להשתמש בשם „הלכה“, אך באי־אלה מקומות נשאר השמות „דין“, „משפט“ וענין מן התכנית הקדומה. ואין בזה כל פלא! העבודה גדולה כל כך בהיקפה עד כי עומדים אנחנו משתאים ומשתוממים איך זה עלה בידו להשלים אותה בשלימות מדויקה כזו.

הגרם ל„תורה אור“

מה גרם ל„תורה אור“ זה?

בעברי על הרמבם מצאתי לתמהוני כי מובאים בו פסוקים שלא כנוסח התנך שלנו. בחפצי להוכיח אם רבים הם הפסוקים ממין זה, החלטתי לעבור על כל י"ד ספרי ה„יד החזקה“ ביחוד בשביל הרשמת הנוסחאות, וארשום על גליון הרמבם מקום כל פסוק בתנך; והנה עלה מספר הפסוקים בכלל שהובאו בי"ד הספרים לשני אלפים שבע מאות עשרים ושמונה. אז אמרתי: יהיו ל„תורה אור“ להרמבם, כמו שיש „תורה אור“ להש"ס, אשר עשה ר' יהושע בועז לבית ברך מאיטליא.⁴ בין הפסוקים האלה אשר רשמתי מצאתי: א—שינויים בנוסח, כ—ערכוב או הרכבת פסוקים, ג—פסוקים שחסרות בהם מלים, ד—פסוקים מסורסים [המלים בהם אינן כסדרן שבתנך], ה—פסוקים לא־פסוקים [פשוט אינם בתנך], ו—פסוקים שלא במקומם [הרמבם מביא אותם לענין אחר ממה שבאו בתנך]. השויתי את האירדיקנות שבפסוקים בספרי רמבם של שלש הדפסות שונות—דיהדנפורט, ברלין, ורשה־וילנה, ואראה כי בכלם ישנן אלה השניאות עצמן בפסוקים. בדפוס ורשה־וילנה אמנם נתקנו מעט מהן, אבל מעט מאד—חמשה עשר תקונים. בזה האחרון יש אשר אחדים מהמפרשים שנתוספו שמה עמדו על אי־אלה שינויים שבפסוקים, אך גם זה רק במקומות מעטים—בשנים עשר; למרות מה שהשנויים בנוסחאות עולים למאות.

אבל „ינעתי ומצאתי—תאמין!“ חפשתי כפי מעוט בקיאותי ואמצא כי בבבלי וירושלמי, במדרשים בתרגומים ובזהר מובאים הרבה פסוקים באותה הנוסחא (השונה מהתנך) שהובאו ברמבם; גם בתרגום השבעים, בולגטה, בתרגום הסורי, בשמרוני ובתנכים של קניקוט ודירוס,

⁴ לעיל בפרק זה (כסף משנה). ⁵ הוא מחבר „שלמי הגבורים“ על הרי"ף והמרדכי.

גינבורג וקיטל⁹ מובאים נוסחאות הפסוקים כמו שהנן ברמבם. זאת עבודת החיפוש שלי, בנוגע לפסוקים וענינים אחרים, מתבטאת בשני אלפים שבע מאות עשרים ושלוש הערות אשר הן נדפסות אחר הפנים—„תורה אור להרמבם”—מעמוד ע"ב עד עמוד צ"א, ומתאימות הן למספר אשר לפסוקים.

על התהוות השינויים בפסוקים

ישנן דעות שונות על אודות השינויים שבפסוקים שמובאים אצל הראשונים:

בתוספות (בבא בתרא קי"ג א', ד"ה תרווייהו) נמצא: „פעמים שלא היו בקיאים בפסוקים”—שמוט וברור! לעומת זה נמצא בתשובת הגאונים (הוצאת ר"ד קאסעל, ברלין, תר"ח), סימן ע"ח: „דע שלא היו תכמים טועין בפסוקים, שהרי [ב]משניותיהן כמה טורה הם יגיעין שלא תתחלף משנת חכם זה כמשנת חכם אחר; וכל אחד ואחד מדקדק לומר בלשון רבו, וכל שכן דברי תורה ומקרא. אלא שאתה צריך לעיין בכל דבר שיתחלף לך כיצד עיקרו—אם טעות סופר הוא או שיטפא דתלמידאי-תרכיזאי שלא היו בקיאים, או דבר שנאמר בתחלתו שלא בתורת פסוק . . .”¹⁰ תפתגם הקדמוני אומר „הטעות בכל אדם מצויה” (רבונו יונה בפירושו לאבות, משנה ראשונה); והאבן-עזרא כתב: „משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוששים משינוי המלות . . . (שמות כ' א'). והרמ"א מעיד על עצמו וכותב: „אנכי נוזהר בענין המכוון, ולא במלות—שאינו מעלה ולא מוריד לענין דינא . . . כי ידוע לכל מבין שכותב יקרה לכל גדול בישראל—כאשר מתשבתו משוטטת באיזה ענין—שיפול טעות בדבריו, כ"ש שלא יוכל לזהר בחסרות ויתירות” (שו"ת תרמ"א, סימן ז').

עוד זאת. הקדמונים היו זהירים לכלי לעצמם פסוק אלא בתחבולות שונות, כמו: שירטוט (ראה גיטין ו' ב'. ברמבם נמצאת סתירה בנוגע לשירטוט— בסוף פרק שביעי כה' ספר תורה כתוב „ומותר לכתוב ג' תיבות בלא שירטוט”, אולם בה' יבום וחליצה סוף פרק רביעי כתוב „אסור לכתוב ג' תיבות בלא שירטוט”. ראה בסף משנה כה' ספר תורה פ"ז הט"ז, שם מסוים „וכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דכי אמרינו דצריך שירטוט תיינו בכתובה אשורית; אבל שאר כתיבות אין צריכים שירטוט, ועל זה סמכו שלא לשרטט באגרות”. ראה גיטין ו' ב' תוספות ד"ה א"ר יצחק, גם ב„הגהות מימוניות” מה שמביא בשם רבנו שמחה). ש י נ ו י (ירושלמי מגילה פ"ג ה"ב. ראה תמורה י"ד ב' תוספות ד"ה דברים, והגהות הגר"א שם). נ ק ו ד ו ת על התיבות (ראה „תשובות הגאונים”, סימן ל"ט, מה ששאל רב נחשון בר ברבא מרבנו האי ותשובתו; גם „תשובות הגאונים” שפרסם אברהם מררשמיין, דעווא. תרפ"ח, בתוצאת הירחון „אוצר החיים”, ע' מ"ח). מלבד מה שנכתבו על מסקנות בעלי התוספות: „דרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר . . .” (שבת קכ"ח א', תוספות ד"ה ונתן), „דרך הש"ס לקצר הפסוקים ולערכם יחד” (מגילה ג' א', תוספות ד"ה וילן), „בכמה מקומות רגיל הש"ס לקצר המקרא” (עירובין ס"ה א', תוספות ד"ה בצר).

⁹ ראה נספח ה'.

¹⁰ הכוונה היא למבטאי פסוקים שמובאים בתור תנכזמים, כמו: (בראשית רבה צ"א ט') „בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני ר' טרפון, היה אומר „כפתור ופרת! (שמות כ"ה ל"ג ועוד; כלומר: טוב ויפה!). ובשעה שהיה אומר דבר של בטלה, היה אומר: „לא ירד בני עמכם!” (בראשית מ"ב ל"ח; ז. א. בינתי איננה מסכמת עמכם!). וכשנאמרו דברים מתקבלים (תוספתא פאה סוף פ"א, ירושלמי פאה פ"ג ה"ז, גיטין ט' א') לפני ר' יוסי, אמר „שפתים ישק משיב דברים נכוחים!” (משלי כ"ד כו'), ולרשב"ג אשר ביכר את דברי רבי יהודה על דבריו, אמר (פסחים ק' א') „הגם לבבוש את המלכה עמי בבית?”! (אסתר ז' ה', כלומר: בפני אתה עושה בזאת!). ורבי עקיבא עשה פרודיה-מליצות מן הכתוב „צללו כעופרת במים אדירים” (שמות ט"ו ו') ואמר לבריהם „צללו במים אדירים והעלית חרס בידך” (בבא קמא צ"א א'), כן אמר גם לתלמיד אחד (ספרא, תוריע, א'). ראה ה' קדוש החדש פ"א ה"ב.

¹¹ מר ברוך כהנא (תלמידי) בסדר „ברכת אבות” (ירושלים תרפ"ט) הרשה לעצמו לשנות דברי הרמ"א אלה. הוא מעיר: „כתב הרמ"א בשו"ת סימן ז', שאי אפשר שלא יפול טעות בחוקי הלשון בשעה שהוא מחשב לכונן דבריו שיהיו לאמותה של תורה.” עון פלילי הוא נגד הדיקנות ונגד האמת!

אולם אותם השינויים בפסוקים שנמצאים בתלמוד, מדרש ותרגומים כמו שהנמסר ברמבם, מכריחים אותנו לקבל את הדעה כי היו שינויי נוסחאות בתנכים כתבי יד.

דיקנות בנוסחאות.

בשום אופן אין להעלות על הדעת כי השתמש הרמבם בנוסחאות בלתי מדויקות. אלה האומרים ככה מלבד מה שהנמסר חושדים בכשרים, הנם מעידים על עצמם כי לא עמדו על אופי של הרמבם ואינם בקיאים בספריו. הרמבם חפש אחרי נוסחאות, בדק אותן וחקרן, כמו שנראה ממה שהוא מזכיר ב"משנה תורה" גם ב"מורה נבוכים", כמו: ויש נוסחאות שיש בהן . . . (יום טוב פ"ב הי"ב), ומעות היה בנוסחאות שלהם, וכבר בדקתי על [פי] ספרים רבים וקדמונים . . . (אישות פ"א הי"ג), ורבותי הורו בגמ' זה דבר שאינו נראה, מפני שיבוש שהיה בנוסחאות שלהן (גירושין פ"ט הל"א), מעות הוא באותן התשובות (איסורי ביאת פ"א הל"ו), ובודאי מעות סופרים הם (מעשר שני ונמסר רבעי פ"ט הי"ב), יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן . . . ומעות ספרים הוא. וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא נאמן. והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים, כמו שהיו כותבים קודם לזמן הזה—בקרום חמש מאות שנה . . . (מלות ולוח פ"ו הל"ב), וצריך שיבוקש הרבה בדקדוק הנוסחאות בזה (מורה נבוכים, ח"א סוף פרק מ"ח), וראיתי בקצת נוסחאות כמה מעלות היו במלם—שבע (שם ח"ב פרק י').

היה תקיף בדעתו בשל האמת והטעם.

הרמבם ידע את עצמו, את עמדתו בתפוצות הגולה ואת ערכו הרם בעיני תלמידיו הרבים בפרט והמתאבקים בעפר רגליו בכלל. כי על כן יש אשר השתמש בדברי בטול ביחס לאלה שלא הסכים לדבריהם, הבלים את ה"אני" שלו מבלי התחשב עם גדלותם של הגדולים וגאונותם של הגאונים, אף כי היו רבותיו, במצאו לפי השקפתו שהאמת מנגדתם או שאין בסברותיהם או פסקיהם ב"נותן טעם". הנה כי כן נמצא אותו כותב: הורו מקצת חמורים . . . ואני אומר שאין זה דין אמת (מכירה פ"ו הי"ב), ויש מי שהורה . . . ולא יראה לי שזה דין אמת (שכירות פ"ה הל"ח), הורו מקצת הגאונים . . . יראה לי שאין הוראה זו נכונה (מלות ולוח פ"ד הי"ג), וכל הדברים האלה רחוקים הם בעיני מאד מדרכי ההוראה (גירושין פ"ו הי"ט), הורו מקצת הגאונים . . . ויראה לי שזו שגגת הוראה (מאכלות אסורות פ"ו הי"ח), הורו מקצת הגאונים . . . ולא יראה לי דין זה (אישות פ"ה הל"ג), ויש מי שאומר . . . ולא יראה לי דבר זה (גירושין פ"ג הל"ח), ורבותי הורו ולא יראה לי דין זה (שלוחין ושותפין פ"ו הל"ד), הורו רבותי . . . ואין זה אצלי אלא כמו דברי החלום . . . (שם פ"ו הל"ה), ופרשו רבותי בהנאת מלות דברים שאין ראוי לשמוען¹⁰ (אישות פ"ה הל"ו), הורו מקצת גאונים . . . ולא ירדו לעומק הדבר . . . (מלות ולוח פ"ו הל"ח), ויש מי שהורה . . . ואין

¹⁰ כל מקום שאומר הרמבם בתיבבור זה "וכן הורו רבותי" הוא רומז לה"י אלפסי ור' יוסף הלוי [הוא ר' יוסף בר' מאיר הלוי אבן מיגש] (כללי הרמבם שנדפסו כראש החלק הראשון של "יד החזקה"; לקוחים מן ה"יד מלאכי", כללי הרמבם, סימן ל"ב). אמנם כבר הראו רבים בראיות שאין להכחישן כי זה ר' יוסף הלוי חי שנים רבות לפני הרמבם. וכבר יישבו את הסתירה באמנם שמה שכתב "רבותי" מוסב על רבו שלמדו וגם על ר' יוסף הלוי, יען היה רבן של כל ישראל; כאשר מעיד עליו הרמבם בעצמו בכתבו "כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שמסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון, עד אשר כמעט נאמר בו "וכמותו לא היה לפניו מלך" כמנהגו ודרכו" (הקדמת הרמבם לסדר זרעים, סוף ד"ה אחר כן). ואני חושב שבתואר "רבותי"—כרבים—נוכל להשתמש גם על היחיד, כמו שמצינו "רבותינו שבארץ ישראל—רבי אבא" (סנהדרין י"ז ב'), גם "בשלשה מקומות נקרא רבי יהודה הנשיא "רבותינו" (ירושלמי שבת פ"א הל"ד).

¹⁰ ראה "הגהות מימוניות" שם. כמה גדולים דברי חכמים שאמרו "חייב אדם לומר בלשון רבו" (ברכות מ"א א', ו"שנ). ה"יד מלאכי" מביא את דברי הרמבם אלה בלשון אחרת לגמרי; הוא שם בפי הרמבם "ושמעתי לרבותי בזה פירושים שאינו ראוי לשמוען" (יד מלאכי, כללי הרמבם, סוף כלל ל"ב).

ראוי לסמוך על דבר זה (נחלות פ"ד ה"ו), וכל מי שאינו דן כך לא ידע בין ימינו לשמאלו (עדות פ"ח ה"ד), אני אומר (נערה פ"ב ה"ז), לפיכך אני אומר (טומאת מת פ"ג ה"ג), וכן אני אומר (אישות פ"ט הכ"א), . . . ואני אומר (שם פ"ח הכ"ד; איסורי ביאה פ"ג ה"י), כל הגאונים אומרים . . . ואני אומר . . . (ברכות פ"ח ה"ה). והרשה לעצמו לכתוב: "יש מקומות שמנהגן אם מצאו סירכא מן האוּזן [בתלמוד: אונא, תחת אודנא; שהאות דל"ת נבלעת. ערוך השלם, אן א'] לבשר ולעצם שבצלעות, והסירכא דבוקה בשתייהן—אוסרין אותה. ואבא מרי מן האוסרין, ואני מן המתירין" (שחיטה פ"א ה"ו).

גם בפירושים יש אשר איננו מקבל מה שאמרו אחרים ולו גם היו קדמונים, וכן כתב:

כך פירשו הקדמונים זאת ההלכה, ואני אפרש בה פירוש אחר (פירוש המשניות, פאה פ"ב מ"ב); את השמות, "אריס" ו"הוכר" מפרש הוא בבכורים פ"א מ"ב אחרת מאשר פירשו הקדמים לפניו (ראה ערוך השלם ערך "אריס" גם "הכר", וראה הרע"ב שם). על ההתלבטות במשנה (סוטה כ"ז ב') ולהלן בגמרא (ל"א א') בדבר "לא" או "לו" כתב בפירוש המשניות שלו: "ובכר זכר טעם זה המחבר באותיות הנח, ולפיכך מה שאמר "לא [כן הוא הכתיב] ¹¹ איחל" (איוב י"ג ט"ו) לא היה כתיבתו אצלו כאל"ף או בוי"ו—ממה שיסיר הספק בין הלאו וההון". חידוש נפלא! במקום אחר מכליט הוא עמידה בדעתו, וכותב: "ושמור אלו העקרים . . . ואל תשאל ממני לשנותם (פירוש המשניות, דמאי פ"ה סוף משנה א').

* * *

אמנם הארכתי בהביאי ציונים הרבה במקום שאולי היה די במעט מהם; אך מובטחני אשר ככלות מלחמתי-העולם הזאת המהרסת ומחברת (אחרי מפלת הצורך, ימ"ש), יבנה עולם חדש על יסודות מוצקים—האמת והשלום, ומכיון שתהיה "ארץ" חדשה יהיו גם "שמים" חדשים . . . אז תתחיל תקופה חדשה בחיי ישראל, בספרות ישראל ובחכמת ישראל . . . והיה בשוב בנים לגבולם תתורממנה ידיעת המקורים שלנו והערכתם, והרמבם—מי שברא תקופה חדשה במפעלו הכביר—יהיה הראשון שתקדשנה לו מחדש בדיקות וחקירות, דרישות וחפשנות. כי על כן חשבתי אתן יד לחקרנים שלעתידי-לבוא בהכיני להם החומר, והקל מעליהם החיפוש.

מסירת מודעה

ובזה הנני מוסר מודעה קבל-עם, ולכל חוקר המתעניין ברמבם הנני אומר: "שמע! בכל לשון שאתה שומע הרשות נתונה לך ממני להשתמש בחומר אשר אנרתי, בתנאי כי תזכיר את שמי כי "אין לי בן בעבור הזכיר שמי". בני יחידי הד"ר ישכר בער ניהויזען (Dr. Benjamin S. Neuhausen) אשר בו ובכשרונותיו הבלתי רגילים שמתי תקותי, מת עלי בהיותו בן עשרים ושבע שנים, אחרי אשר נמנה לסגן פרופיסור בחומיה הפיזיולוגית באוניברסיטה של י'הנס הפקנים דפה בלטימור, מרילנד.

גם למוציא-יספרים אשר ידפיסו הוצאה חדשה ומהודרה מה, "רמבם"—בציוני-הפסק ומלון ¹²—הנני מרשה להדפיס על הגליון את ה"תורה אור" שלי ואת אלה ההערות אשר ימצאו חפץ בהן; גם כן בתנאי כי יזכירו את שמי.

¹¹ כן נמצא כי רבי חולק על רשב"ג אביו בדיון שנים אדוקין בשמר (בבא מציעא ז' א'; ראה שם לעיל ד' ב') תוספות ד"ה אין נשבעין, (כסופו). ראה "פחד יצחק", ערך אב ובנו . . . , כמי מהם פסקין כי מלוגי אהרדי.

¹² כוונתו לראש המדקקים—יהודה בן דוד חיוג—בספר הנזכר.

¹³ בזה, בראשית ק"ס ב': "כתיב לא כאל"ף, וקרי לו בוא"ו". ראה ברכות י' א', סוף העמוד.

¹⁴ החלק הראשון של הרמבם (כולל: מדע, אהבה וזמנים) נדפס עם פירוש מלים זרות, ויניצוא, תס"ג.

הזכרה

פה המקום ל"הזכרה"!

הנני מזכיר שני תלמידי חכמים, שניהם היו חברי לדעה ונמלכתי בהם פעמים רבות בעבודתי זאת ובעבודות אחרות—ר' יצחק זעליג לויטן ור' פרץ תרשיש; זכר שניהם לברכה! הראשון, יו"ל, היה בא אל ביתי בכל ליל מוצאי־שבת והיינו משוחחים בדברי תורה וספרות עד שעה מאוחרת. כל החדושים שנצטברו אצלו ואצלי במשך ימי המעשה היינו מוסרים איש אל אחיו; כל השאלות והספקות שנתאגרו אצל שנינו היינו מתרצים ומבררים אותלי, ואם לא הספיקה השעה היינו משאירים בתיקו עד ליל מוצאי־שבת הבא. יו"ל היה קורא לפנישתנו זאת, "אגודה של שני אנשים" (Two Men's Club). הנני זוכר לטוב את מי שהיה ידידי, המנוח יו"ל, שהיה איש משולש—חוקר, למדן וסופר. יהי זכרו ברוך!

פגישותי עם השני לא היו כל כך תכופות; חולה היה ויבלה את שנותיו האחרונות בבית החולים או בביתו על ערש דוי. אולם בכל עת שהונח לו היה מודיעני ואבקרנה. הוא היה, "תלמיד חכם" במלוא היקף התואר הזה—"אנציקלופדיה מהלכת" היינו קוראים לו. פטירתו, כפטירת כל אדם גדול, הנה למכירים אבדה שאינה חוזרת, ול"המון"—אבדה שאינה נכרת . . . ברוכים שמים וזכרם!

עתה נשאירתי לבדי, אף כי גדולה היא העיר ומרובה באוכלוסין. . .

הבעת תודה

מחויב אני להביע תודות להמוסד גדל הערך, "בית המדרש לרבנים אשר בניוורק" (The Jewish Theological Seminary of America), להפרופיסור אלכסנדר מרקס ולהספרן ר' יצחק ריבקינד אשר הואילו בטובם להמציא לי מהספריה של בית־אלפנא הזה את כל הספרים שהיו דרושים לי.

לכל אלה אשר ימציאו לי הטבות, הערות ותקונים לספרי זה הנני מביע את תודתי מראש. יהיו בטוחים כי אקבל את דבריהם בחפץ לב—תורה היא, וללמוד אני צריך!

ח. ש. ניי הויזען.

בלטימור, מריילנד.

א' כסלו, תש"ב.

אחרי ההערות נדפסו אלה הנספחים:

- א. הלכות ברמבם למקומותיהם.
- ב. ספרים על לשונות הרמבם.
- ג. ספרים על נוסחאות והנהגות ברמבם.
- ד. שמות חכמי התלמוד ברמבם.
- ה. סופרים וספרים.
- ו. הכותרות אשר בארבעה עשר ספרי ה"יד החזקה".
- ז. מספר הפרקים וההלכות שב"יד החזקה".
- ח. לקט ושכחה בפאה.
- ט. למען דעת כל "עמי הארץ" כי כל מעשיהם בספר נכתבים.

תורה אור להרמבם

מ ד ע

- הלכות יסודי התורה 24. אני ד' לא שניתי (מלאכי ג' ו'). שם.
1. וד' אלהים אמת (ירמיה י' ו'). פ"א ה"ד.
2. אין עוד מלבדו (דברים ד' ל"ד). שם.
3. אנכי ד' אלהיך (שמות ב' ב'). פ"א ה"ו.
4. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות ב' ג'). שם.
5. ד' אלהינו ד' אחד (דברים ו' ד'). פ"א ה"ז; קריאת שמע פ"א ה"ד.
6. כי ד' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב' ו"א) פ"א ה"ח; כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד' ט"ו). שם.
8. ואל מי תדמוני ואשוה (ישעיה ט' כ"ה). שם.
9. ותחת רגליו (שמות כ"ד י'). פ"א ה"ט.
10. כתובים באצבע אלהים (שמות ל"א י"ח). שם.
11. יד ד' (שמות ט' ג'). שם.
12. עיני ד' (דברים י"א י"ב). שם.
13. אזני ד' (במדבר י"א א'). שם.
14. אם שנותי ברק חרבי (דברים ל"ב ט"א). שם.
15. לבושיה כתלג חיור (דניאל ז' ט'). שם.
16. חמוץ בנדים מבצרה (ישעיה ס"ג א'). שם.
17. החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא (איוב י"א י"ז). שם.
18. הראני נא את כבודך (שמות ל"ג י"ח). פ"א ה"י.
19. וראיתי את אחורי ופני לא יראו (שמות ל"ג כ"ג). פ"א ה"י.
20. יושב בשמים ישחק (תהלים ב' ד'). פ"א ה"י.
21. כעסוני בהבליהם (דברים ל"ב כ"א). שם.
22. כאשר שש ד' (דברים כ"ח ס"ג). שם.
23. האותי הם מכעיסים (ירמיה ז' י"ט). שם.
25. שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם (איוב ד' י"ט). שם.
26. ואהבת את ד' אלהיך (דברים ו' ה'). פ"ב ה"א; דעות פ"ו ה"ד; תשובה פ"י ה"ב.
27. את ד' אלהיך תירא (דברים י' י"ג). שם; ממרים פ"ו ה"א.
28. צמאה נפשי לאלהים לאל חי (תהלים מ"ב ג'). פ"ב ה"ב.
29. כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך . . . מה אנוש כי תזכרנו (תהלים ח' ד' ה'). פ"ב ה"ב.
30. כי ד' אלהיך אש אוכלה הוא (דברים ד' כ"ד). פ"ב ה"ד.
31. עושה מלאכיו רוחות (תהלים ק"ד א'). שם.
32. כי גבוה מעל גבוה שומר (קהלת ה' ז'). פ"ב ה"ה.
33. חי פרעה (בראשית מ"ב ט"ו). פ"ב ה"י.
34. וחי נפשך (מלכים ב' ב' ד'). שם.
35. חי ד' (מלכים ב' ב' ד'). שם.
36. כבשים ללבושיך (משלי כ"ז כ"ו). פ"ב ה"י.
37. יהיו לך לברך ואין לזרים אתך (משלי ה' י"ז). שם.
38. דבש וחלב תחת לשונך (שיר השירים ד' י"א). שם.
39. הללו את ד' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור (תהלים קמ"ח ז' ח'). פ"ג ה"י.
40. ואל עפר תשוב (בראשית ג' י"ט). פ"ד ה"ד.
41. נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א' כ"ו). פ"ד ה"ח.
42. וישוב העפר על הארץ (קהלת י"ב ז'). פ"ד ה"ט.

43. ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כ"ב ל"ב). פ"ה ה"א.
44. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (יחזקאל כ' י"א). שם.
45. כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מ"ד כ"ג). פ"ה ה"ד.
46. אספו לי חסידיו כורתי בריתי עלי זבח (תהלים נ' ה'). שם.
47. ונתתי אני את פני באיש ההוא. שם.
48. ולנערה לא תעשה דבר (דברים כ"ב כ"ו). שם; סנהדרין פ"ב ה"ב.
49. ככל שש על קיאו (משלי כ"ו י"א). שם.
50. ואהבת את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו' ה'). פ"ה ה"ז.
51. כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה (דברים כ"ב ט"ו). שם.
52. וחללת את שם אלהיך אני ד' (ויקרא י"ט י"ב). פ"ה ה"י.
53. ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ"ט ג'). פ"ה ה"א.
54. ואברתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לד' אלהיכם (דברים י"ב ג' ד'). פ"ו ה"א, גם ה"ז.
55. כי את מוכחותם תתוצון (שמות ל"ד י"ג). פ"ו ה"ז.
56. ואשריהם תשרפון באש (דברים י"ב ג'). שם.
57. ד' אם נא מצאתי חן (בראשית י"ח ג'). פ"ו ה"ט.
58. אל נא ד'. הנה נא מצא עבדך חן (בראשית י"ט י"ח-י"ט). פ"ו ה"ט.
59. האלף לך שלמה (שיר השירים ה' י"ב). שם.
60. אנת מלכא מלך מלכיא (דניאל ב' ל"ז). שם.
61. והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר (שמואל א' ו' י'). פ"ז ה"א.
62. במראה אליו אתורע בחלום אדבר בו (במדבר י"ב ו'). פ"ז ה"ב.
63. והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו (בראשית ט"ו י"ב). שם.
64. והורי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח (דניאל ו' ח'). שם.
65. והמה מתנבאים (שמואל א' ו' ח'). פ"ז ה"ד.
66. בני הנביאים (מלכים ב' ב' ג'). פ"ז ה"ה.
67. ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע הקול מדבר אליו (במדבר ז' פ"ט). פ"ז ה"ו.
68. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ד' יביט (במדבר י"ב ח'). שם.
69. ודבר ד' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו (שמות ל"ג י"א). שם.
70. עמדו ואשמעה מה יצוה ד' לכם (במדבר ט' ח'). שם.
71. לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה' כ"ז-כ"ח). שם.
72. אליו תשמעון (דברים י"ח ט"ו). פ"ז ה"ז; סנהדרין פ"ט ה"ג.
73. הנסתרות לד' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו (דברים כ"ט כ"ח). שם, גם פ"ט ה"א.
74. כי האדם יראה לעינים וד' יראה ללבב (שמואל א' ט"ז ז'). שם.
75. פנים בפנים דבר ד' עמכם (דברים ה' ד'). פ"ח ה"א.
76. לא את אבותינו כרת ד' את הברית הזאת (דברים ה' ג'). שם.
77. הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם (שמות י"ט ט'). שם.
78. ושמעו לקולך (שמות ג' י"ח). פ"ח ה"ב.
79. והן לא יאמינו לי (שמות ד' א'). שם.
80. וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (שמות ג' י"ב). שם.
81. את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו (דברים י"ג א'). פ"ט ה"א; ממרים פ"ב ה"ט.
82. והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת (דברים כ"ט י"ח). שם, גם ה"ג.

83. חוקת עולם לדורותיכם (ויקרא ג' י"ז). שם.
84. לא בשמים היא (דברים ל' י"ב). שם, גם ה"ד.
85. נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך (דברים י"ח ו"ח). פ"ט ה"ב.
86. זכרו תורת משה עברי (זכריה ג' כ"ב). שם.
87. והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו (דברים י"ח ו"ט). שם, גם ה"ג.
88. אליו תשמעון (דברים י"ח ט"ו). שם.
89. פן תעלה עלותיך בכל מקום (דברים י"ב י"ג). שם.
90. ובא האות והמופת . . . לא תשמע אל דברי הנביא ההוא . . . כי דבר סרה על ד' אלהיכם (דברים י"ג ג' ו'). פ"ט ה"ה.
91. וכי תאמר בלבבך איכה נרע הדבר . . . (דברים י"ח כ"א). פ"י ה"א.
92. וידע כל ישראל מרן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לד' (שמואל א' ג' ב'). פ"י ה"ב.
93. יעמדו נא וישיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (ישעיה מ"ו י"ג). פ"י ה"ג.
94. מפר אותות בדים וקוסמים יהולל (ישעיה מ"ד כ"ה). שם.
95. כי לא יפול מדבר ד' ארצה (מלכים ב' י' י'). שם.
96. הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאום ד' (ירמיה כ"ג כ"ח). שם.
97. לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש . . . כי הגוים האלה (דברים י"ח י"ו-ד'). שם; סנהדרין פ"ח ה"ג.
98. נביא מקרבך מאחריך . . . (דברים י"ח ט"ו). שם.
99. אך שמע נא את הדבר הזה . . . הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ד' באמת (ירמיה כ"ח ז' ו'). פ"י ה"ד.
100. לא תנסו את ד' אלהיכם כאשר נסיתם במקה (דברים ו' ט"ז). פ"י ה"ה.
101. וידעו כי נביא היה בתוכם (יחזקאל ב' ה'). שם.
- הלכות דעות**
102. צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי י"ג כ"ה). פ"א ה"ד, פ"ה ה"א.
103. טוב מעט לצדיק (תהלים ל"ז ט"ז). שם.
104. והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ט'). פ"א ה"ה.
105. כי ידעתיו למען אשר יצוה . . . (בראשית י"ח י"ט). פ"א ה"ז.
106. למען הביא ד' על אברהם את אשר דבר עליו (בראשית י"ח י"ט). שם.
107. הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר (ישעיה ה' כ'). פ"ב ה"א.
108. העוזבים אורחות יושר ללכת בדרכי חשך (משלי ב' י"ג). שם.
109. חכמה ומוסר אוילים בזו (משלי א' ז'). שם.
110. עניו מאד (במדבר י"ב ג'). פ"ב ה"ג.
111. ורם לבבך ושכחת את ד' אלהיך (דברים ח' י"ד). שם.
112. ואוהביו כצאת השמש בנבורתו (שופטים ח' ל"א). שם.
113. כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים (קהלת ה' ב'). פ"ב ה"ד.
114. דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט' י"ז). פ"ב ה"ה.
115. פלם מעגל רגליך וכל דרכיך יבנונו (משלי ד' כ"ו). פ"ב ה"ז.
116. וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו' י"א). פ"ג ה"א.
117. אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קהלת ז' ט"ז). שם.
118. אכול רבש . . . (משלי כ"ה כ"ז). פ"ג ה"ב.
119. בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך (משלי ג' ו'). פ"ג ה"ג.
120. שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כ"א כ"ג). פ"ד ה"ט"ו.

121. אל תתן לנשים חילך (משלי ל"א ג'). פ"ד הי"ט.
122. וזריתי פרש על פניכם (מלאכי ב' ג'). פ"ה ה"א.
123. אכל ושתה כי מחר נמות (ישעיה כ"ב י"ג). שם.
124. כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום (ישעיה כ"ח ח'). שם.
125. מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד' י"ג). פ"ה ה"ד.
126. העם ההולכים בחשך (ישעיה מ' א'). פ"ח ה"ה.
127. ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברנליהם תעכסנה (ישעיה ג' ט"ז). פ"ה ה"ח.
128. וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא (קהלת י' ג'). שם.
129. כי תאוו נפשך לאכול בשר (דברים י"ב ב'). פ"ה ה"ז.
130. מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו . . . מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו . . . מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה . . . (דברים כ' ה"ז). פ"ה ה"א; מלכים פ"ז ה"ב וה"ג.
131. אשה תארש . . . בית תבנה . . . כרם תטע . . . (דברים כ"ח ל'). שם.
132. ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וד' עמו (שמואל א' י"ח י"ד). שם.
133. ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר (ישעיה מ"ט ג'). פ"ה ה"יג.
134. הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע (משלי י"ג כ'). פ"ו ה"א.
135. ישב בדד וידום (איכה ג' כ"ח). שם.
136. אשרי האיש . . . (תהלים א' א'). שם.
137. מי יתנני במדבר מלון אורחים (ירמיה מ' א'). שם.
138. ובו תדבק (דברים י' כ'). פ"ו ה"ב.
139. ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח). פ"ו ה"ג; מתנות עניים פ"ח ה"י.
140. ואהבתם את הגר (דברים י' י"ט). פ"ו ה"ד.
141. ואוהב גר (דברים י' י"ח). שם.
142. לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז). פ"ו ה"ה.
143. ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון (שמואל ב' י"ג כ"ב). פ"ו ה"ו.
144. הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י"ט ט"ז). שם, גם ה"ז.
145. ויתפלל אברהם אל האלהים (בראשית כ' י"ז). שם.
146. ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט ט"ז). פ"ו ה"ח.
147. כל אלמנה ויתום לא תענון . . . כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, וחרה אפי בכם והרגתי אתכם בחרב (שמות כ"ב כ"א-כ"ג). פ"ו ה"י.
148. כי ד' יריב ריבם (משלי כ"ב כ"ג). שם.
149. לא תלך רכיל בעמך (ויקרא י"ט ט"ז). פ"ו ה"א.
150. ולא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט ט"ז). שם; עכ"ם פ"ה ה"ד; מתנות עניים פ"ח ה"י; רוצח ושמירת נפש פ"א הי"ד והט"ו; פ"ד ה"א.
151. יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מרכרת גדולות (תהלים י"ב ד'). פ"ז ה"ב.
152. אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתנו אתנו מי אדון לנו (תהלים י"ב ה'). פ"ז ה"ג.
153. מבקר רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו (משלי כ"ז י"ד). פ"ז ה"ד.
154. כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות . . . ואמר הלא משחק אני (משלי כ"ז י"ח-י"ט). שם.
155. לא תקם (ויקרא י"ט י"ח). פ"ז ה"ז.
156. אם נמלתי שולמי רע ואחלצה . . . (תהלים ז' ה'). שם.
157. ולא תטור את בני עמך (ויקרא י"ט י"ח). פ"ז ה"ח.
- הלכות תלמוד תורה
158. ולמדתם אותם את בניכם לרברבם (דברים י"א י"ט). פ"א ה"א.

159. והודעתם לבניך ולבני בניך (דברים ד' ט').
פ"א ה"ב.
160. ושננתם לבניך (דברים ו' ז'). שם.
161. ויצאו בני הנביאים (מלכים ב' ב' ג'). שם.
162. ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה' א'). פ"א ה"ג.
163. ראה למרתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ד' . . . (דברים ד' ה'). פ"א ה"ז.
164. אמת קנה ואל תמכור (משלי כ"ג ב"ג). שם.
165. והנית בו יומם ולילה (יהושע א' ח'). פ"א ה"ח.
166. ופן יסורו מלכבך כל ימי חיך (דברים ד' ט'). פ"א ה"י.
167. ארור עושה מלאכת ד' רמיה (ירמיה ט"ה ו'). פ"ב ה"ג.
168. ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה ט"ב כ"א). פ"ב ה"ז.
169. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם (במדבר כ"ה י"ג). פ"ג ה"א.
170. זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ו). שם.
171. תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד'). שם.
172. כי מלכים ימלכו ורוזנים יחקקו צדק כי שרים ישורו (משלי ח' ט"ז ט"ז). שם.
173. יקרה היא מפנינים (משלי ג' ט"ו). פ"ג ה"ב.
174. לא בשמים היא . . . ולא מעבר לים היא (דברים ל' י"ב י"ג). פ"ג ה"ח.
175. הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה א'). פ"ג ה"ט.
176. יגיע כפיר כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכ"ח ב'). פ"ג ה"א.
177. זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר י"ט י"ד). פ"ג ה"ב.
178. התרפית ביום צרה צר כחך (משלי כ"ד י'). שם.
179. אף חכמתי עמדה לי (קהלת ב' ט'). שם.
180. ואת צנועים חכמה (משלי י"א ב'). שם.
181. קומי רוני בלילה (איכה ב' י"ט). פ"ג ה"ג.
182. יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי (תהלים מ"ב ט'). שם.
183. כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח (איוב כ' ז'). שם.
184. כי דבר ד' בזה (במדבר ט"ו ל"א). שם.
185. תחת אשר לא עבדת את ד' אלהיך בשמחה ובטוב לב מרוב כל ועבדת את אויביך (דברים כ"ח מ"ט-ט"ז). שם; לולב פ"ח ה"ט; יום טוב פ"ו ה"כ.
186. למען ענותך . . . להטיבך באחריתך (דברים ח' ט"ז). שם.
187. כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (משלי כ"ו ח'). פ"ד ה"א.
188. כבוד חכמים ינחלו (משלי ג' ל"ה). שם.
189. כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא (מלאכי ב' ז'). שם.
190. וקרעים תלביש נומה (משלי כ"ג כ"א). פ"ד ה"ט.
191. בהצותם על ד' (במדבר כ"ו ט'). פ"ה ה"א.
192. אשר רבו בני ישראל את ד' ויקדש בם (במדבר כ' י"ג). שם.
193. לא עלינו תלונותיכם כי על ד' (שמות ט"ז ח'). שם.
194. וידבר העם באלהים ובמשה (במדבר כ"א ה'). שם.
195. כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה (משלי י' כ"ו). פ"ה ה"ד; סנהדרין פ"ב ה"ח.
196. אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים (שיר השירים ב' ט"ו). שם.
197. מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא י"ט ל"ב). פ"ו ה"א, גם ה"ט.
198. ויראת מאלהיך (ויקרא י"ט ל"ב). פ"ו ה"ב.
199. גם כי יתנו בנוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים (הושע ח' י'). פ"ו ה"י.
200. ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו ומתעתעים בנביאיו (דברי הימים ב' ל"ו ט"ז). פ"ו ה"א; תשובה פ"ו ה"ג; טומאת צרעת פט"ז ה"י.

201. אם בחוקותי תמאסו (ויקרא כ"ו ט"ו). שם.
 202. וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה (הושע ד' ה'). פ"ז ה"א.
 203. הכבר ושב בביתך (מלכים ב' י"ד י'). שם.
 204. גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך (קהלת ז' כ"א). פ"ז הי"ג.
 הלכות עכום וחוקותיהם
 205. מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י' ז' ח'). פ"א ה"א.
 206. ויקרא שם בשם ד' (בראשית כ"א ל"ג). פ"א ה"ג.
 207. ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש . . . אשר חלק ד' אלהיך אותם לכל העמים (דברים ד' י"ט). פ"ב ה"א.
 208. השמרו לכם פן יפתה לבבכם (דברים י"א ט"ז). שם.
 209. אל תפנו אל האלילים (ויקרא י"ט ד'). פ"ב ה"ב.
 210. ואעשה כן גם אני (דברים ב' ל'). שם.
 211. ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים . . . (במדבר מ"ו ל"ט). פ"ב ה"ג.
 212. וכי תשנו ולא תעשו את כל המצות . . . (במדבר מ"ו כ"ב). פ"ב ה"ד.
 213. כל באיה לא ישובו ולא ישינו אורחות חיים (משלי ב' י"ט). פ"ב ה"ה.
 214. אל תקרב אל פתח ביתה (משלי ה' ח'). שם.
 215. והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הנגר את ד' הוא מגדף (במדבר מ"ו ל'). פ"ב ה"ו: סנהדרין פט"ו ה"ו.
 216. ונוקב שם ד' (ויקרא כ"ד ט"ז). פ"ב ה"ז.
 217. אלהים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ז). פ"ב ה"ח: סנהדרין פכ"ו ה"א.
 218. וסמכו כל השומעים את יריהם (ויקרא כ"ד י"ד). פ"ב ה"י.
 219. איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני (דברים י"ב ל'). פ"ג ה"ב.
 220. ולא תעבדם (שמות כ' ה'). פ"ג ה"ג: גם ה"ו.
 221. זובח לאלהים יחרם (שמות כ"ב י"ט). שם.
 222. לא תשתחוה לאל אחר (שמות ל"ד י"ד). שם; שגגות פ"ד ה"ב.
 223. לא תעשה לך פסל וכל תמונה (שמות כ' ד'). פ"ג ה"ט.
 224. ואלהי מסכה לא תעשו לכם (ויקרא י"ט ד'). שם.
 225. לא תעשון אתי (שמות כ' כ"ג). פ"ג ה"י, גם י"א.
 226. לא ישמע על פיך (שמות כ"ג י"ג). פ"ד ה"א.
 227. יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם (דברים י"ג י"ד). פ"ד ה"ב.
 228. יושבי העיר (דברים י"ג ט"ז). שם.
 229. והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך (דברים י"ז ה'). פ"ד ה"ג.
 230. באחת שעריך. פ"ד ה"ד.
 231. אל תוך רחובה (דברים י"ג י"ז). פ"ד ה"ו.
 232. ושרפת באש את כל העיר ואת כל שללה (דברים י"ג י"ז). שם, פ"ד ה"י גם הי"ג.
 233. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים י"ג י"ח). פ"ד ה"ז.
 234. לא תבנה עוד (דברים י"ג י"ז). פ"ד ה"ח.
 235. תקבצו . . . ושרפת (דברים י"ג י"ז). פ"ד ה"י.
 236. זבח רשעים תועבה (משלי כ"א כ"ז). שם.
 237. כליל לרי אלהיך (דברים י"ג י"ז). פ"ד ה"ט.
 238. למען ישוב ד' מחרון אפו (דברים י"ג י"ח). שם.
 239. ונתן לך רחמים ורחמך והרבך (דברים י"ג י"ח). שם; מתנות עניים פ"י ה"ב; עבדים פ"ט ה"ה; סנהדרין פ"א ה"ב.
 240. ירך תהיה בו בראשונה להמיתו (דברים י"ג י'). פ"ה ה"ד.
 241. לא תאבה לו ולא תשמע אליו (דברים י"ג ט'). שם, גם ה"ה.

242. עוזב תעוזב עמו (שמות כ"ג ה'). שם.
 243. ולא תחמול ולא תכסה עליו ולא תחוס
 עיניך (דברים י"ג ט'). שם; ממרים פ"ה
 הי"ד. שם; לא תחמול.
 244. וכל ישראל ישמעו ויראו (דברים י"ג ו"ב).
 שם.
 245. ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת
 הנביא ההוא (דברים י"ח כ'). פ"ה ה"ו.
 246. ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שמות כ"ג
 י"ג). שם, גם ה"י.
 247. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא (דברים
 י"ג ד'). פ"ה ה"ז.
 248. אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את
 אשר לא צויתי ומת הנביא ההוא (דברים
 י"ח כ'). שם.
 249. לא תגור ממנו (דברים י"ח כ"ב). פ"ה ה"ט.
 250. אל תפנו אל האובות . . . (ויקרא י"ט ל"א).
 פ"ו ה"ב.
 251. אשר יתן מזרעו למוֹלך מות יומת . . .
 (ויקרא כ' ב'). פ"ו ה"ג.
 252. ומזרעך לא תתן להעביר למוֹלך (ויקרא י"ח
 כ"א). שם.
 253. כי מזרעו נתן למוֹלך (ויקרא כ' ג'). פ"ו
 ה"ד.
 254. ולא תקים לך מצבה (דברים ט"ז כ"ב).
 פ"ו ה"ו.
 255. ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות
 עליה (ויקרא כ"ו א'). שם, גם ה"ז.
 256. לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ד'
 אלהיך (דברים ט"ז כ"א). פ"ו ה"ט, גם ה"י.
 257. אבד תאבדון את כל המקומות (דברים י"ב
 ב'). פ"ו ה"א.
 258. כי אם כה תעשו להם . . . (דברים ז' ה').
 שם, גם ה"ח.
 259. ואבדתם את שמם מן המקום ההוא (דברים
 י"ב ג'). שם.
 260. ולא תביא תועבה אל ביתך (דברים ז' כ"ו).
 פ"ז ה"ב.
 261. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים
 י"ג י"ח). שם.
262. פסילי אלהיהם תשרפון באש (דברים ז'
 כ"ה). פ"ז ה"ד, גם פ"ח ה"ח.
 263. והיית חרם כמוהו (דברים ז' כ"ו). פ"ז
 ה"ט.
 264. לא תחמוד כסף וזהב עליהם (דברים ז'
 כ"ה). פ"ח ה"ז.
 265. וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו
 לבניך וזנו . . . (שמות ל"ד ט"ו-ט"ז).
 פ"ט ה"ט.
 266. לא תכרות להם ברית (דברים ז' ב'). פ"י
 ה"א; מלכים פ"ו ה"ה.
 267. ולא תחנם (דברים ז' ב'). שם, גם ה"ד.
 268. לגר אשר בארצך תתננה ואכלה או מכור
 לנכרי (דברים י"ד כ"א). פ"י ה"ד; אבות
 הטומאה פ"א הי"ד; מלכים פ"י הי"ב.
 269. לא ישבו בארצך (שמות כ"ג ל"ג). פ"י ה"ו.
 270. ולא תלכו בחוקות הגוים (ויקרא כ' כ"ג).
 פ"יא ה"א.
 271. ובחוקותיהם לא תלכו (ויקרא י"ח ג'). שם.
 272. השמר לך פן תנקש אחריהם (דברים י"ב
 ל'). שם.
 273. ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ' כ"ו).
 שם.
 274. לא תנחשו (ויקרא י"ט כ"ו). פ"יא ה"ד;
 סנהדרין פ"ח ה"ג.
 275. לא ימצא כך מעביר בנו . . . קוסם קסמים
 (דברים י"ח ו'). פ"יא ה"ז.
 276. לא תעוננו (ויקרא י"ט כ"ו). פ"יא ה"ט;
 סנהדרין פ"ח ה"ג.
 277. לא ימצא כך . . . וחובר חבר (דברים י"ח
 י"י-יא). פ"יא ה"י; הי"ג והי"ד.
 278. ויהיו חיים לנפשך (משלי ג' כ"ב). פ"יא
 ה"ב.
 279. . . מעביר . . . ודורש אל המתים (דברים
 י"ח י"ו-יא). פ"יא ה"ג.
 280. ושואל אוב וידעוני (דברים י"ח י"ו-יא).
 פ"יא הי"ד.
 281. מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב י"ז). פ"יא
 ה"ט; סנהדרין פ"ד ה"ג.

282. כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל
(במדבר כ"ג כ"ג). פי"א הט"ז.
283. כי הנוים האלה אשר אתה יורש אותם אל
מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא
כן . . . (דברים י"ח י"ד). שם.
284. לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט כ"ז).
פי"ב ה"א.
285. . . ולא תשחית פאת זקנד (ויקרא י"ט
כ"ז). פי"ב ה"ב, גם ה"ז.
286. וכתבת קעקע (ויקרא י"ט כ"ח). פי"ב ה"א.
287. ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרא י"ט
כ"ח). פי"ב ה"ב.
288. ויתגורדו כמשפטם (מלכים א' י"ח כ"ח).
פי"ב ה"ג.
289. לא תתגורדו (דברים י"ד א'). פי"ב ה"ג.
גם ה"ד.
290. לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כ"א ה').
י"ד א'). פי"ב הט"ו.
291. ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים
שם.
- הלכות תשובה
292. איש או אשה כי יעשו . . . והתודו את
חטאתם אשר עשו (במדבר ה' ח"ו). פ"א
ה"א.
293. והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה').
שם.
294. מכל חטאות האדם (במדבר ה' ו'). שם.
295. והתודה עליו את כל עונות בני ישראל
(ויקרא ט"ז כ"א). פ"א ה"ב.
296. רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו
מרשעו (יחזקאל ל"ג י"ב). פ"א ה"ג.
297. כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא ט"ז ל').
שם, גם ה"ד; עבודת יום הכפורים פ"ד
ה"א, ה"ב; שגנות פ"ג ה"ט.
298. שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם
(ירמיה ג' כ"ב). פ"א ה"ד.
299. ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהלים
פ"ט ל"ד). שם.
300. ונגלה באזני ד' צבאות . . . אם יכופר
העון הזה לכם עד תמותון (ישעיה כ"ב
י"ד). שם.
301. וזכור את בוראיך כימי בחורותיך (קהלת
י"ב א'). פ"ב ה"א.
302. עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח
והכוכבים ושבנו העבים אחר הגשם (קהלת
י"ב ב'). שם.
303. יעזוב רשע דרכו . . . (ישעיה נ"ה ז').
פ"ב ה"ב.
304. כי אחרי שובי נחמתי (ירמיה ל"א י"ח).
שם.
305. ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו (חושע
י"ד ד'). שם.
306. ומורה ועזוב ירוחם (משלי כ"ח י"ג). פ"ב
ה"ג.
307. אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו
להם אלהי זהב (שמות ל"ב ל"א). שם.
308. מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח י"ג).
פ"ב ה"ה.
309. אשרי נשוי פשע כסוי חטאה (תהלים ל"ב
א'). שם.
310. דרשו ד' בהמצאו (ישעיה נ"ה ו'). פ"ב ה"ו.
311. כד' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד' ז').
שם.
312. כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד
(תהלים נ"א ח'). פ"ב ה"ח.
313. והנבעונים לא מכני ישראל המה (שמואל
ב' כ"א ב'). פ"ב ה"י.
314. על רוב עונך (ירמיה ל' י"ד). פ"ג ה"ב.
315. זעקת סדום ועמורה כי רבה . . . (בראשית
י"ח ב'). שם.
316. וירא ד' כי רבה רעת האדם (בראשית ו' ה').
שם.
317. יען נמצא בו דבר טוב (מלכים א' י"ד י"ג).
שם.
318. וחומא אחר יאכר טובה הרבה (קהלת ט'
י"ח). שם.
319. וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו
(יחזקאל ל"ג י"ב). פ"ג ה"ג.

320. וצדיק יסוד עולם (משלי י' כ"ח). פ"ג ה"ד.
 321. על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא
 אשיבנו (עמוס ב' ו'). פ"ג ה"ה.
 322. הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם נכר
 (איוב ל"ג כ"ט). שם.
 323. ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ
 (ישעיה ס' כ"א). שם.
 324. שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ד' ורפאתיו
 (ישעיה נ"ו י"ט). פ"ג ה"ד.
 325. שובו בנים שובבים (ירמיה ג' י"ד). שם.
 326. זכור ואל תשכח . . . ממרים הייתם (דברים
 ט' ז'). פ"ד ה"ב.
 327. ולא נתן ד' לכם לב (דברים כ"ט ג'). שם.
 328. עם נבל ולא חכם (דברים ל"ב ו'). שם.
 329. הוי נוי חוטא (ישעיה א' ג'). שם.
 330. ידע שור קונהו (ישעיה א' ד'). שם.
 331. מדעתי כי קשה אתה (ישעיה מ"ח ד'). שם.
 332. קרא בנרון אל תחשוך (ישעיה נ"ח א'). שם.
 333. ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם
 (במדבר מ"ו ל"ט). פ"ד ה"ד.
 334. ורוע כסילים ירוע (משלי י"ג ב'). פ"ד ה"ה.
 335. הן האדם היה כאחר ממנו לדעת טוב ורע
 (בראשית ג' כ"ב). פ"ה ה"א.
 336. מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה
 ג' ל"ח). פ"ה ה"ב.
 337. מה יתאונן אדם חי . . . (איכה ג' ל"ט).
 שם.
 338. נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה . . . (איכה
 ג' מ'). שם.
 339. ראה נתתי לפניך היום את החיים . . .
 (דברים ל' מ"ו). פ"ה ה"ג.
 340. מי יתן והיה לבכם זה להם (דברים ח' כ"ו).
 שם.
 341. השופט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשית
 י"ח כ"ד). פ"ה ה"ד.
 342. כל אשר חפץ ד' עשה בשמים ובארץ
 (תהלים קל"ה ו'). שם.
 343. מירכם היתה זאת לכם (מלאכי א' ט'). שם.
 344. גם המה בחרו בדרכיהם (ישעיה ס"ו ג').
 שם.
 345. שמה בחרו בלדותך . . . ודע כי על כל
 אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת י"א
 ט'). שם.
 346. ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב
 י"א ט'). פ"ה ה"ה.
 347. כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג ב'). שם.
 348. כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם
 דרכי (ישעיה נ"ה ח'). שם.
 349. איש בחטאו ימות (מלכים ב' י"ד ו').
 פ"ו ה"א.
 350. השמן לב העם הזה (ישעיה ו' ו'). פ"ו
 ה"ג.
 351. עד עלות חמת ד' בעמו עד לאין מרפא
 (דברי הימים ב' ל"ו מ"ז). שם.
 352. ואני אחזק את לב פרעה. שם.
 353. הבה נתחכמה לו (שמות א' י'). שם.
 354. ואתה ועבדיך ידעתי . . . (שמות ט' ל').
 שם.
 355. אולם בעבור זאת העמדתיך (שמות ט' מ"ז).
 שם.
 356. כי הקשה ד' אלהיך את רוחו ואמץ את
 לבבו (דברים ב' ל'). שם.
 357. כי מאת ד' היתה לחזק את לבם לקראת
 המלחמה עם ישראל למען החרימם (יהושע
 י"א ב'). שם.
 358. ואתה הסיבות את לבם אחורנית (מלכים
 א' י"ח ל"ז). שם.
 359. הורני ד' דרכך . . . (תהלים פ"ו י"א).
 פ"ו ה"ד.
 360. ורוח נדיבה תסמכני (תהלים נ"א י"ד). שם.
 361. טוב וישר ד' על כן יורה חטאים בדרך
 ידרך ענוים . . . (תהלים כ"ה ח"ט). פ"ו
 ה"ג.
 362. ועבדום וענו אותם (בראשית ס"ו י"ג). שם.
 ה"ה.
 363. וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ
 (דברים ל"א מ"ז). שם.
 364. כי לא יחרל אביון מקרב הארץ (דברים מ"ו
 י"א). שם.
 365. בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט' ח').
 פ"ז ה"ב.

366. יעזוב רשע . . . (ישעיה נ"ה ז'). פ"ז ה"ג.
367. והיה כי יבאו עליך כל הדברים . . . ושבת
עד ד' אלהיך ושב ד' אלהיך . . . (דברים
י' א' ב'). פ"ז ה"ה.
368. שובה ישראל עד ד' אלהיך (חושע י"ד ב').
פ"ז ה"ו.
369. ולא שבתם עדי נאום ד' (עמוס ד' ו'). שם.
370. אם תשוב ישראל נאום ד' אלי תשוב
(ירמיה ד' א'). שם.
371. והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם
יאמר להם בני אל חי (חושע ב' א'). שם.
372. כתוב את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח
בימיו (ירמיה כ"ב ל'). שם.
373. אם יהיה כניוהו בן יהויקים מלך יהודה
חותם על יד ימיני (ירמיה כ"ב כ"ד). שם.
374. ביום ההוא נאום ד' צבאות אסחך ורובכל
בן שאלתיאל עבדי נאום ד' ושמתיך כחותם
(חגי ב' כ"ג). שם.
375. עונותיכם היו מכדילים ביניכם לבין
אלהיכם (ישעיה נ"ט ב'). פ"ז ה"ו.
376. כי תרבו תפלה . . . (ישעיה א' ט"ו). שם.
377. מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי (ישעיה
א' י"ב). שם.
378. מי נם ככם ויסגר דלתים (מלאכי א' ו').
שם.
379. ואתם הדבקים בד' אלהיכם (דברים ד' ד').
שם.
380. והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ח
כ"ד). שם.
381. כי כבר רצה אלהים את מעשיך (קהלת
ט' ז'). שם.
382. וערבה לך מנחת יהודה וירושלים כימי
עולם וכשנים קדמוניות (מלאכי ג' ד'). שם.
383. ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כ"ה י"ז).
פ"ז ה"ח; מכירה פ"ד ה"ב, הט"ו גם
ה"ה; עבדים פ"ח ה"א.
384. למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב
ז'). פ"ח ה"א; פ"ט ה"א.
385. הכרת תכרת הנפש ההוא (במדבר ט"ו ל"א).
שם.
386. בעטרה שעטרה לו אמו (שח"ש ג' י"א).
פ"ח ה"ב.
387. ושמחת עולם על ראשם (ישעיה נ"א י"א).
שם.
388. והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים
(שמואל א' כ"ה כ"ט). פ"ח ה"ג.
389. הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה (במדבר
ט"ו ל"א). פ"ח ה"ה, גם פ"ט ה"א.
390. מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים
ל"א ב'). פ"ח ה"ו.
391. לולא האמנתי לראות בטוב ד' בארץ חיים
(תהלים כ"ג י"ג). פ"ח ה"ז.
392. עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכי
לו (ישעיה ס"ד ג'). שם.
393. אשר צפנת ליראיך פעלת . . . (תהלים ל"א
כ'). פ"ח ה"ח.
394. וצדקה תהיה לנו . . . (דברים ו' כ"ה). שם.
395. וישמן ישורון ויבעט (דברים ל"ב ט"ו). שם.
396. ועברת את אויביך אשר ישלחנו ד' בך
תחת אשר לא עברת את ד' . . . (דברים
כ"ח ט"ז-ט"ח). שם.
397. כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול
(קהלת ט' ו'). שם.
398. כי מלאה הארץ רעה את ד' (ישעיה י"א
ט'). פ"ט ה"ב; מלכים פ"ב ה"ה.
399. ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו.
שם.
400. והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל
ל"ו כ"ו). שם.
401. והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית
ד' בראש ההרים (ישעיה כ' ב'; ראה סיבה
ד' א'). שם.
402. בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ו' ה'). פ"י
ה"ג, גם ה"ו.
403. כי חולת אהבה אני (שח"ש ב' ה'). שם.
404. במצותיו חפץ מאד (תהלים קי"ב ב'). פ"י
ה"ד.

א ה ב ה

423. ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כ"ב ל"ב). פ"ח ה"ו.
424. בראש הומיות תקרא (משלי א' כ"א). פי"א ה"ב.
425. ולרומם את בית אלהינו (עזרא ט' ט'). פי"א ה"ב; גם בית הבחירה פ"א הי"א.
426. והחונים לפני המשכן קדמה (במדבר ג' ל"ח). פי"א ה"ב; ראה בית הבחירה פ"ח ה"ב.
427. אשרי יושבי ביתך (תהלים פ"ד ה'). פי"א ה"ט.
428. והשימותי את מקדשכם (ויקרא כ"ו ל"א). פי"א הי"א.
429. ואוני כל העם אל ספר התורה (עזרא ח' ג'). פי"ב ה"ט.
430. ויאמר משה אל אהרן (שמות ל"ב כ"א). פי"ב הי"ב.
431. וירא משה את העם (שמות ל"ב כ"ת). שם.
432. ויגף ד' את העם (שמות ל"ב ל"ה). שם.
433. אמנו בן דוד (שמואל ב' י"ג א'). שם.
434. אלה תולדות (בראשית ו' ט'). פי"ג ה"א.
435. והיה מדי חדש בחדשו (ישעיה ס"ו כ"ג). פי"ג ה"ד.
436. חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי (ישעיה א' י"ד). שם.
437. ויאמר לו יהונתן מחר חדש (שמואל א' כ' י"ח). שם.
438. זכור ימות עולם (דברים ל"ב ז'). פי"ג ה"ה.
439. ירכיבהו (דברים ל"ב י"ג). שם.
440. וירא ד' וינאץ (דברים ל"ב י"ט). שם.
441. לו חכמו (דברים ל"ב כ"ט). שם.
442. כי אשא אל שמים ידי (דברים ל"ב ט'). שם.
443. משכו וקחו לכם (שמות י"ב כ"א). פי"ג ה"ה.
444. שור או כשב (ויקרא כ"ב כ"ו). שם, גם הי"ב.
445. קדש לי כל בכור (שמות י"ג ב'). פי"ג ה"ח.
- הלכות קריאת שמע
405. ובשכבך ובקומך (דברים ו' ז'). פ"א ה"א.
406. למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך (דברים ט"ז ג'). פ"א ה"ג.
407. פן יש בכם איש או אשה . . . (דברים כ"ט י"ז). פ"א ה"ד.
408. שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד (דברים ו' ד'). שם; שופר פ"ג ה"ט.
409. הלא כה דברי כאש נאום ד' (ירמיה כ"ג כ"ט). פ"ד ה"ה.
- הלכות תפלה
410. ועברתם את ד' אלהיכם (שמות כ"ג כ"ח). פ"א ה"א.
411. ובניהם חצי מדבר אשדודית . . . ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם (נחמיה י"ג כ"ד). פ"א ה"ד.
412. היא העולה . . . (ויקרא ו' ב'). פ"א ה"ו.
413. ערב וכפר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי (תהלים נ"ה י"ח). שם.
414. והיה טרם יקראו ואני אענה, עוד הם מדברים ואני אשמע (ישעיה ס"ה כ"ד). פ"ב ה"ג.
415. ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נ"א י"ז). פ"ב ה"ט.
416. יהיו לרצון אמרי פי . . . (תהלים י"ט ט"ו). שם.
417. הכון לקראת אלהיך ישראל (עמוס ה' י"ב). פ"ד ה"ו.
418. השתחוו לד' בהדרת קדש (תהלים צ"ו ט'). פ"ה ה"ה.
419. וכיון פתיחין ליה בעליתיה . . . (דניאל ו' י"א). פ"ה ה"ו.
420. תהלה לדוד (תהלים קט"ה א'). פ"ז ה"ז.
421. ונרעה נרדפה לדעת את ד' (תושע ו' ג'). פ"ח ה"ב.
422. עד מתי לעדה הרעה הזאת . . . (במדבר י"ד כ"ו). פ"ח ה"ה.

446. אם כסף תלוה (שמות כ"ב כ"ד). שם.
 447. פסל לך (שמות ל"ד א'). שם.
 448. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט' ב'). שם.
 449. ויהי בשלח (שמות י"ג י"ז). שם.
 450. כי אני ד' רופאך (שמות ט"ו כ"ו). שם.
 451. וידבר דוד (שמואל ב' כ"ב א'). שם.
 452. כל הבכור (דברים ט"ו י"ט). שם, גם ה"ט וי"ב.
 453. עור היום (ישעיה י' ל"ב). שם.
 454. בחדש השלישי (שמות י"ט א'). פ"ג ה"ט.
 455. בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כ"ג כ"ד). פ"ג ה"י.
 456. וד' פקד את שרה (בראשית כ"א א'). שם.
 457. ויהי איש אחד מן הרמתיים (שמואל א' א' א'). שם.
 458. והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ"ב א'). שם.
 459. הבן יקיר לוי אפרים (ירמיה ל"א י"ט). שם.
 460. אחרי מות (ויקרא ט"ז א'). פ"ג ה"א.
 461. כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ז ט"ו). שם.
 462. הנה יום בא לד' (זכריה י"ד א'). פ"ג ה"ב.
 463. ויקהלו אל המלך שלמה (מלכים א' ח' ב'). שם.
 464. ויהי ככלות שלמה (מלכים א' ט' א'). שם.
 465. וזאת הברכה (דברים ל"ג א'). שם.
 466. ויעמוד שלמה (מלכים א' ח' כ"ב). שם.
 467. ויהי אחרי מות משה (יתושע א' א'). שם.
 468. וביום השני (במדבר כ"ט י"ז). פ"ג ה"ג.
 469. וביום השלישי (במדבר כ"ט כ'). שם.
 470. ראה אתה אומר אלי (שמות ל"ג י"ב). פ"ג ה"ט.
 471. העצמות היבשות (יתושע ל"ז ד'). שם.
 472. ביום בוא גוג (יתושע ל"ח י"ח). שם.
 473. המקריב ביום הראשון (במדבר ז' י"ב). פ"ג ה"ז.
 474. ויבוא עמלק (שמות י"ז ח'). שם.
 475. כי תוליד בנים (דברים ד' כ"ה). פ"ג ה"ח.
 476. אסף אסיפם נאום ד' (ירמיה ח' י"ג). שם.
477. ויחל משה (שמות ל"ב י"א). שם.
 478. פסל לך (שמות ל"ד א'). שם.
 479. אשר אני עושה עמך (שמות ל"ד י'). שם.
 480. דברי ירמיהו (ירמיה א' א'). פ"ג ה"ט.
 481. חזון ישעיהו (ישעיה א' א'). שם.
 482. איכה היתה לזונה (ישעיה א' כ"א). שם.
 483. נחמו נחמו עמי (ישעיה ט' א'). שם.
 484. שובה ישראל (יתושע י"ד ב'). שם.
 485. זכור (דברים כ"ה י"ז). פ"ג ה"כ.
 486. פקדתי את אשר עשה עמלק (שמואל א' ט"ו ב'). שם.
 487. וזרקתי עליכם (יתושע ל"ז כ"ה). שם.
 488. החדש הזה (שמות י"ב ב'). שם.
 489. בראשון באחד לחדש (יתושע ל"ח י"ח). שם.
- הלכות נשיאת כפים**
490. אמור להם (במדבר ו' כ"ג). פ"ד ה"ג, גם ה"ד.
 491. ברוך ד' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. פ"ד ה"ט.
 492. כה תברכו את בני ישראל (במדבר ו' כ"ג). פ"ד ה"א.
 493. ד' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלה פעמים (דברים א' י"א). פ"ד ה"ב.
 494. לא תוסיפו על הדבר (דברים ד' ב'). שם.
 495. השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים כ"ו ט"ו). שם.
 496. שבולת סיבולת (שופטים י"ב ו'). פט"ו ה"א.
 497. כבדי לשון (יתושע ג' ה'). שם.
 498. ידיכם דמים מלאו (ישעיה א' ט"ו). פט"ו ה"ג.
 499. ובפרשכם כפיכם . . . (ישעיה א' ט"ו). שם.
 500. לא יעלו כהני הבמות (מלכים ב' כ"ג ט"ז). שם.
 501. לשרתו ולכרך בשמו (דברים י' ח'). שם.
 502. שאו ידיכם קדש וברכו את ד' (תהלים קל"ד ב'). פט"ו ה"ה.

503. ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם
(במדבר ו' כ"ו). פט"ו ה"ז, גם ה"י.
504. יברכך ד' וישמרך. יאר ד' פניו אליך
ויחנך. ישא ד' פניו אליך וישם לך שלום
. . . (במדבר ו' כ"ד-כ"ו). פט"ו ה"י.
505. כה תברכו את בני ישראל אמור להם. . .
ושמו את שמי (במדבר ו' כ"ד-כ"ו). פט"ו
ה"יב.

הלכות תפלין

506. והיו הדברים האלה. . . על לבבך (דברים
ו' ו'). פ"ד ה"ב.
507. מימים ימימה (שמות י"ג ו'). פ"ד ה"י,
גם י"א.
508. והיה לאות (שמות י"ג ט"ז). שם.
509. ושמרת את החוקה הזאת. . . (שמות י"ג
ו'). פ"ד ה"יא.
510. ד' עליהם יחיו (ישעיה ל"ח ט"ז). פ"ד
הכ"ו.

הלכות מזוזה

511. ביתך (דברים ו' ט'). פ"ו ה"ז.
512. חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויחלצם
(תהלים ל"ד ח'). פ"ו ה"יג.

הלכות ספר תורה

513. ועתה כתבו לכם את השירה (דברים ל"א
ו"ט). פ"ו ה"א.
514. והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו
(דברים י"ז ו"ח). פ"ו ה"ב.
515. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים
י"ז ו"ט). שם.
516. לעיני כל ישראל (דברים ל"ד י"ב). פ"ו
ה"ו.
517. והיה בך לעד (דברים ל"א כ"ו). פ"י ה"יא.

הלכות ציצית

518. ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח' ג'). פ"א
ה"א.
519. דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית. . .
ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת (במדבר
ט"ו ל"ח). פ"א ה"ג, ה"יב גם ה"יג.

520. על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה כה
(דברים כ"ב י"ב). פ"ג ה"ג.
521. על כנפי בגדיהם (במדבר ט"ו ל"ח). פ"ג
ה"ד.
522. וראיתם אותו (במדבר ט"ו ל"ט). פ"ג ה"ז.
523. וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ד'
(במדבר ט"ו ל"ט). פ"ג ה"יב.

הלכות ברכות

524. ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלהיך (דברים
ח' ו'). פ"א ה"א.
525. אלה דברי חברית. . . מלכד חברית אשר
כרת אתם בחורב (דברים כ"ח ט"ט). פ"ב
ה"ג.
526. אתם נצבים. . . לעברך בברית. . .
(דברים כ"ט ט"ו-י"א). שם.
527. ארץ חטה ושעורה ונפן ותאנה ורמון ארץ
זית שמן ורובש (דברים ח' ה'). פ"ח ה"יג.
528. וירוממוהו בקהל עם ובמושב וקנים יהללוהו
(תהלים ק"ז ל"ב). פ"י ה"ח.
529. כושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה
אחרית גוים מדבר ציה וערבה (ירמיה
ג' ו"ב). פ"י ה"יא.
530. בית גאים יסח ד' (משלי ט"ו כ"ה). פ"י
ה"ט.
531. אל נקמות ד' אל נקמות הופיע (תהלים
צ"ד א'). שם; תמידין ומוספין פ"ו ה"ט.
532. אשר יאמרו לך תעשה (דברים י"ז א').
פ"יא ה"ג.

הלכות מילה

533. וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו
ונכרתה הנפש ההיא מעמיה (בראשית י"ז
י"ד). פ"א ה"א.
534. ביום השמיני (ויקרא י"ב ג'). פ"א ה"ה.
535. אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים
וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה). פ"ג
ה"ד.
536. כי כל הגוים ערלים (ירמיה ט' כ"ה). פ"ג
ה"ח.

537. התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי
 ביני וביניך (בראשית י"ז א'ב'). שם.
538. אלה דברי הברית אשר צוה ד' (דברים כ"ח
 ס"ט). פ"ג ה"ט.
539. אתם נצבים היום כלכם . . . לעברך בברית
 ד' אלהיך (דברים כ"ט ו"א). שם.
540. ואתנה בריתי ביני וביניך (בראשית י"ז
 ב'). שם.
541. אני הנה בריתי אתך (בראשית י"ז ג'). שם.
542. והקימותי את בריתי ביני וביניך (בראשית
 י"ז ז'). שם.
543. לברית עולם (בראשית י"ז ז'). שם.
544. ואתה את בריתי תשמור (בראשית י"ז ט').
 שם.
545. זאת בריתי אשר תשמרו (בראשית י"ז י').
 שם.
546. והיה לאות ברית (בראשית י"ז י"א). שם.
547. והיתה בריתי בבשרכם (בראשית י"ז י"ג).
 שם.
548. לברית עולם (בראשית י"ז י"ג). שם.
549. את בריתי הפר (בראשית י"ז י"ד). שם.
550. והקימותי את בריתי אתו לברית עולם
 (בראשית י"ז ט"ט). שם.
551. ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית י"ז
 כ"א). שם.
- סדר תפלות כל השנה
552. הליכות עולם לו (חבקוק ג' ו').
553. וכל בניך למודי ד' (ישעיה נ"ד י"ג).
554. ד' מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך
 הולך תמים ופועל צדק (תהלים ס"ו א').
555. ומותר האדם . . . (קהלת ג' י"ט).
556. בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם
 כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי
 הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר
 ד' (צפניה ג' כ').
557. אתה הוא ד' לברך אתה עשית את השמים
 שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר
 עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה
 את כולם וצבא השמים לך משתחווים אתה
 הוא ד' האלהים אשר בחרת באברהם
- והוצאתו מאור כשדים ושמח שמו אברהם
 (נחמיה ט' ו'י').
558. אתה הוא ושנותיך לא יתמו (תהלים ק"ב
 כ"ח).
559. שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד (דברים
 ו' ד').
560. יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו
 (תהלים ק"ד ל"א).
561. ברוך ד' לעולם אמן ואמן (תהלים פ"ט נ"ג).
562. ויברך דוד את ד' לעיני כל הקהל ויאמר
 דוד ברוך אתה ד' אלהי ישראל . . . (דברים
 הימים א' כ"ט י').
563. וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ד'
 הוא האלהים ד' הוא האלהים (מלכים א'
 י"ח י"ט).
564. הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן
 הגוים להודות לשם קדשך להשתבח
 בתהלתך (דברים הימים א' ס"ז ל"ח; ראה
 תהלים ק"ו ס"ז).
565. כי לא יטש ד' את עמו בעבור שמו הגדול
 כי הואיל ד' לעשות אתכם לו לעם (שמואל
 א' י"ב כ"ב).
566. ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר
 עשו והיתה לד' המלוכה (עובדיה א' כ"א).
567. והיה ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא
 יהיה ד' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד ט').
568. ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם
 לדור ודור נספר תהלתך (תהלים ע"ט י"ג).
569. ד' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה
 (תהלים ק"ב ב').
570. ישראל נושע בד' תשועת עולמים לא
 תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד (ישעיה
 ס"ח י"ז).
571. יהי ד' אלהינו עמנו כאשר היה עם
 אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו להטות
 לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו לשמור
 מצותיו וחוקיו ומשפטיו אשר צוה את
 אבותינו (מלכים א' ח' נ"ז-נ"ח).
572. כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים ק"ג
 ו').

נוסח ברכות התפלה וסדורן

573. והיה טרם יקראו ואני אענה עור הם מדברים ואני אשמע (ישעיה ס"ה כ"ד).
 574. ואני אהיה לה נאום ד' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב' ט').
 575. וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ד' צבאות מלוא כל הארץ כבודו (ישעיה ו' ג').
 576. ימלך ד' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה (תהלים קמ"ו ו').
 577. ויגבה ד' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה (ישעיה ח' ט"ז).

נוסח הקדיש

578. כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. ד' שמעה ד' סלחה ד' הקשיבה ועשה ואל תאחר (דניאל ט' י"ח-י"ט).
 579. לך ד' הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל ט' ז').
 580. אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עונותינו רבו עד למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים (עזרא ט' ו').
 581. למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך (ישעיה מט"ח ט').
 582. לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בנוים אשר באתם שם (יחזקאל ל"ו כ"ב).
 583. לא לנו ד' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם (תהלים קמ"ו א"ב).
 584. אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו (דברים ט' כ"ז).
 585. סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה (במדבר י"ד י"ט).
 586. למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט' י"ט).
 587. ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו (דברי הימים ב' כ' י"ב).

588. זכר רחמיך ד' וחסדיך כי מעולם המה (תהלים כ"ה ו').
 589. אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד (תהלים ע"ט ח').
 590. קומה עזרתה לנו ופרנו למען חסדך (תהלים מ"ד כ"ז).
 591. יהי חסדך ד' עלינו כאשר יחלנו לך (תהלים ל"ג כ"ב).
 592. אם עונות תשמר יה ד' מי יעמוד (תהלים ק"ל ג').
 593. כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים ק"ל ד').
 594. ד' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו (תהלים כ' ו').
 595. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו (תהלים ק"ג י"ד).
 596. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (תהלים ע"ט ט').
 597. ד' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבכם אליך (דברי הימים א' כ"ט י"ח).
 598. והוא רחום יכפר עון . . . (תהלים ע"ח ל"ח).
 599. כי אתה ד' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראריך (תהלים פ"ו ד').
 600. צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת (תהלים קי"ט קמ"ב).
 601. מי אל כמורך נושא עון ועובר על פשע . . . ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו (מזכר ז' י"ח-י"ט).
 602. ברוך ד' יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה (תהלים ס"ח כ').
 603. ד' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה (תהלים מ"ו ח' ג' י"ב).
 604. ד' צבאות אשרי אדם בוטח בך (תהלים פ"ד י"ג).
 605. למען יומרך כבוד ולא ידום ד' אלהי לעולם אודך (תהלים ל' י"ג).

נוסח הוידי

618. הנסתרות לר' אלהינו והננלות לנו ולבנינו
עד עולם (דברים כ"ט כ"ח).
619. ומותר האדם מן הבהמה אין (קהלת ג' י"ט).
620. דרשו ר' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב
יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו
וישוב אל ר' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה
לסלוח (ישעיה נ"ה ו'ז').
621. חי אני נאום ר' אם אחפון במות הרשע
כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. שובו
שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית
ישראל (יחזקאל ל"ג י"א). רוצה ושמירת
נפש פ"ג הי"ד.

נוסח ברכת המזון

622. ואכלת ושבעת וברכת את ר' אלהיך על
הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח' י').
623. פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון
(תהלים קמ"ח ט"ז).
624. מגדול ישועות מלכו . . . (שמואל ב' כ"ב
(י"א)).
625. כפירים רשו ורעבו . . . (תהלים ל"ד י"א).
626. הודו לר' כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים
ק"ו א').

606. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ר'
צורי וגאלי (תהלים י"ט ט"ו).
607. לדוד אליך ר' נפשי אשא (תהלים כ"ה א').
608. אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא
מועד (תהלים ק"ב י"ד).
609. אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את
פניך (תהלים ק"מ י"ד).
610. ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך
ר' (תהלים ט' י"א).
611. כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו
ואנחנו נלך בשם ר' אלהינו לעולם ועד
(מזכר ד' ה').

וזהו נוסח כל הברכות האמצעיות

612. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש
אותו . . . (בראשית ב' ג').
613. ושמרו בני ישראל . . . (שמות ל"א ט"ז).
614. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל
ב' ז' כ"ג).
615. ויגבה ר' (ישעיה ה' ט"ז).
616. ברוך אתה ר' למדני חוקיך (תהלים קי"ט
י"ב).
617. כרחם אב על בנים (תהלים ק"ג י"ג).

העניינות שנהגו רוב העם לקרות מן הנביאים בכל שבת ושבת ומפטירין
בהן, ואלו הן:

627. הן עבדי אתמך בו (ישעיה מ"ב א').
628. אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם (שם
שם ט"ז).
629. רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד א').
650. הטו אזנכם ולכו אלי (שם נ"ה ג').
631. ואל מי תדמיוני ואשוה (ישעיה מ' כ"ה).
632. כי אני ר' אענם אלהי ישראל (שם מ"א
י"ז).
633. ואשה אחת מנשי בני הנביאים (מלכים ב'
ד' א').
634. ותשא את בנה ותצא (שם שם ל"ז).
635. יחי אדוני המלך לעולם (מלכים א' א' ל"א).
636. משא דבר ר' אל ישראל ביד מלאכי (מלאכי
א' א').
637. וערבה לר' מנחת . . . (שם ב' ד').
638. ועמי תלואים למשובתי (חושע י"א ז').
639. ובנביא העלה (שם י"ב י"ד).
640. חזון עבריה (עובדיה א' א').
641. על שלשה פשעי ישראל (עמוס ב' ו').
642. אריה שאג מי לא יירא (עמוס ג' ח').
643. ויקץ שלמה והנה חלום (מלכים א' ג' ט"ו).
644. ויהי המלך שלמה מלך (שם ד' א').

645. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד (יחזקאל ל"ז ט"ז).
 646. וידעו הגוים כי אני ד' (שם שם כ"ח).
 647. ויקרבו ימי דוד למות (מלכים א' ב' א').
 648. ושלמה ישב על כסא דוד אביו (שם שם י"ב).
 649. ואלה שמות (שמות א' א').
 650. בן אדם הודע את ירושלים (יחזקאל ט"ז ב').
 651. ויצא לך שם (שם שם י"ד).
 652. ולא יהיה עוד לבית ישראל (יחזקאל כ"ח כ"ד).
 653. ביום ההוא אצמיה קרן לבית ישראל (שם כ"ט א').
 654. משא מצרים (ישעיה י"ט א').
 655. ברכו ד' צבאות (שם שם כ"ה).
 656. ויכנע אלהים (שופטים ד' כ"ג).
 657. ותשקוט הארץ ארבעים שנה (שם ה' ל"א).
 658. בשנת מות המלך עוזיהו (ישעיה ו' א').
 659. למרבה המשרה (שם ט' ו').
 660. הדבר אשר היה אל ירמיהו (ירמיה ל"ד ח').
 661. לא יכרת איש ליונדב בן רכב (שם ל"ה י"ט).
 662. וד' נתן חכמה לשלמה (מלכים א' ה' כ"ו).
 663. ושכנתי בתוך בני ישראל (שם ו' כ"ג).
 664. הגד את בית ישראל את הבית (יחזקאל מ"ג י').
 665. ורציתי אתכם (שם שם כ"ז).
 666. ודבר ד' היה אל אליהו (מלכים א' י"ח).
 667. וירכב אחאב (שם שם מ"ה).
 668. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור (מלכים א' ז' י"ג).
 669. ותתם מלאכת (שם שם כ"ב).
 670. ויעש חירם (מלכים א' ז' ט').
 671. והפותת לדלתות הבית (שם שם נ').
 672. עם זו יצרתי לי (ישעיה מ"ג כ"א).
 673. כה אמר ד' מלך ישראל (שם מ"ד ו').
 674. עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז' כ"א).
 675. באלה חפצתי נאום ד' (שם ט' כ"ג).
 676. ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל (שמואל ב' ו' א').
 677. כל אשר בלבבך (שם ז' ב').
 678. ואיש בא מבעל שלישה (מלכים ב' ד' מ"ב).
 679. וילך מאתו כברת ארץ (שם ה' י"ט).
 680. וארבעה אנשים (מלכים ב' ז' ג').
 681. ולא השליכם מעל פניו (שם י"ג כ"ג).
 682. התשפוט התשפוט (יחזקאל כ"ב ב').
 683. ונחלת כך לעיני הגוים (שם שם ט"ז).
 684. באו אנשים מזקני ישראל (יחזקאל כ' א').
 685. צבי היא לכל הארצות (שם שם ט"ו).
 686. והכהנים הלויים בני צדוק (יחזקאל ט"ד ט"ו).
 687. כל נבלה וטרפה (שם שם ל"א).
 688. ד' עוזי ומעוזי (ישעיה מ"ז י"ט).
 689. רפאני ד' וארפא (שם י"ז י"ד).
 690. הנבא על רועי ישראל (יחזקאל ל"ד ב').
 691. והצלתיים מיד העובדים בהם (שם שם כ"ז).
 692. והיה מספר בני ישראל (הושע ב' א').
 693. וארשתוך לי כאמונה (שם שם כ"ב).
 694. ויהי איש אחד מצרעה (שופטים י"ג ב').
 695. ויגדל הנער ויברכהו ד' (שם שם כ"ד).
 696. רני ושמחי בת ציון (זכריה ב' י"ד).
 697. ידי זרובבל יסדו הבית הזה (שם ד' ט').
 698. וישלח יהושע בן נון (יהושע ב' א').
 699. וגם נמונו כל יושבי . . . (שם שם כ"ד).
 700. ויאמר שמואל אל העם (שמואל א' י"א י"ד).
 701. כי לא יטש ד' את עמו (שם י"ב כ"ב).
 702. ויפתח הנלעדי (שופטים י"א א').
 703. מימים ימימה (שם שם ט').
 704. והיה שארית ישראל (מיכה ה' ו').
 705. והצנע לכת עם אלהיך (שם ו' ח').
 706. ויד ד' היתה אל אליהו (מלכים א' י"ח ט"ו).
 707. ויקם וילך אחרי אליהו (שם י"ט כ"א).
 708. ויתן משה למטה בני ראובן (יהושע י"ג ט"ו).
 709. מחלק את הארץ (שם י"ט נ"א).
 710. אלה הנחלות (יהושע י"ט נ"א).

724. או יבנה יהושע מזבח (יהושע ח' ל').
 725. ולא היה כיום ההוא (שם י' י"ד).
 726. ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל (יהושע כ"ד א').
 727. כרמים וזיתים אשר לא נטעתם (שם שם י"ג).
 728. ולקחתי אני מצמרת הארז (יחזקאל י"ז כ"ב).
 729. והשיבו אלי וחיו (שם י"ח ל"ב).
 730. ויהי אחרי מות משה עבד ד' (יהושע א' א').
 731. ויהי ד' את יהושע (שם ו' כ"ז).
 732. נחמו נחמו עמי (ישעיה ס' א').
 733. ותאמר ציון (ישעיה מ"ם י"ד).
 734. עניה סוערה (שם נ"ד י"א).
 735. אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א י"ב).
 736. קומי אורי (ישעיה ס' א').
 737. רני עקרה (ישעיה נ"ד א').
 738. שוש אשיש בד' (ישעיה ס"א י').

711. ויתנו בני ישראל ללויים (שם כ"א ג').
 712. אשר דבר ד' אל ישראל (ירמיה ל' ד').
 713. והייתם לי לעם (שם שם כ"ב).
 714. ואתפלל אל ד' אחרי תתי את ספר המקנה (ירמיה ל"ב ט"ז).
 715. שדות בכסף יקנו (שם שם מ"ד).
 716. הלוך וקראת באזני ירושלים (ירמיה ב' א').
 717. והתברכו בו גוים ובו יתהללו (שם ד' ב').
 718. הנה ימים באים נאום ד' והקימותי (ירמיה כ"ג ה').
 719. אם יסתר איש במסתרים (שם שם כ"ד).
 720. ויהי כאשר זקן שמואל (שמואל א' ח' א').
 721. ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו (שם שם כ"ב).
 722. ויאספו פלשתים את מתניהם (שמואל א' י"ז א').
 723. וד' יהיה עמך (שם שם ל"ז).

זמנים

747. שבו איש תחתיו (שמות ט"ז ל"ט). פ"ב ה"ט.
 748. למען ינוח שורך וחמורך (שמות כ"ג י"ב). פ"ב ה"א.
 749. וכל בהמתך (דברים ה' י"ד). שם.
 750. למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והנר (שמות כ"ג י"ב). פ"ב ה"ד.
 751. לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך (שמות כ' י'). פ"ב ה"ב.
 752. וקראת לשבת עונג (ישעיה נ"ח י"ג). פכ"א ה"ט.
 753. ויהי בנסוע הארון (במדבר י' ל"ה). פכ"ג ה"ח.
 754. אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי . . . וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא

הלכות שבת

739. וביום השביעי תשבות (שמות כ"ג י"ב). פ"א ה"א.
 740. לא תעשה כל מלאכה (שמות כ' י'). שם.
 741. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא י"ח ה'). פ"ב ה"ג.
 742. גם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (יחזקאל כ' כ"ה). שם.
 743. עד דרתה (דברים כ' ב'). פ"ב ה"ה.
 744. ושמרתם את השבת כי קדש היא (שמות ל"א י"ד). פ"ו ה"ג.
 745. איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו ו'). פ"ב ה"ח.
 746. בכתף ישאו (במדבר כ' ט'). פ"ב ה"ב.

- חפצך ודבר דבר (ישעיה נ"ח י"ג). פכ"ד
ה"א, גם ה"ד וה"ה.
755. לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין
ושמאל (דברים י"ז ו"א). פכ"ו הכ"ג;
ממרים פ"א ה"ב. שם: מכל הדבר.
756. אל יצא איש ממקומו ביום השביעי (שמות
ט"ז כ"ט). פכ"ז ה"א; שגנות פי"ד ה"ב.
757. זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ח').
פכ"ט ה"א.
758. וקראת לשבת עונג ולקדוש ד' מכובר
(ישעיה נ"ח י"ג). פכ"ל ה"א.
759. אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק
בה שומר שבת מחללו. . . (ישעיה נ"ו ב').
פכ"ל ה"ט; יום טוב פ"ו ה"ז.
760. והרכבתיך על כמותי ארץ והאכלתיך נחלת
יעקב אביך כי פי ד' דבר (ישעיה נ"ח י"ד).
שם.

הלכות שביתת עשור

761. שבת שבתון הוא לכם (ויקרא כ"ג ל"ב).
פ"א ה"א, גם ה"ה.
762. ובעשור . . . כל מלאכה לא תעשו (במדבר
כ"ט ז'). שם.
763. תענו את נפשותיכם (ויקרא ט"ז כ"א).
פ"א ה"ד.
764. כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום
הזה ונכרתה (ויקרא כ"ג כ"ט). שם.
765. ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחרש
בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם
(ויקרא כ"ג ל"ב). פ"א ה"ו.
766. מלך כיופיו תחזינה עיניך (ישעיה ל"ג
י"ז). פ"ג ה"א; מלכים פ"ב ה"ה.

הלכות יום טוב

767. אך אשר יאכל לכל נפש . . . (שמות י"ב
ט"ז). פ"א ה"א.
768. כל מלאכת עבודה לא תעשו (ויקרא כ"ג
ז'). פ"א ה"ב.
769. כל מלאכה לא יעשה בהם (שמות י"ב ט"ז).
שם.

770. הוא לבדו יעשה לכם (שמות י"ב ט"ז).
פ"א ה"ב.
771. באש ישרף (ויקרא ז' י"ז). פ"ג ה"ח.
772. מקראי קדש (במדבר כ"ח כ"ה). שם.
773. ושמחת בחגך (דברים ט"ז י"ד). פ"ו ה"ז.
774. זבחיכם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו
כי לחמם לנפשם (הושע ט' ד'). פ"ו ה"ח.
775. וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם (מלאכי
ב' ג'). שם.

הלכות חמץ ומצה

776. כי כל אוכל חמץ ונכרתה (שמות י"ב ט"ו).
פ"א ה"א.
777. לא יאכל חמץ (שמות י"ג ג'). פ"א ה"ב.
778. שאור לא ימצא בבתיכם (שמות י"ב י"ט).
שם.
779. כל מחמצת לא תאכלו (שמות י"ב כ').
פ"א ה"ו.
780. לא יאכל (שמות י"ג ג'). פ"א ה"ז.
781. לא תאכל עליו חמץ (דברים ט"ז ג'). פ"א
ה"ח.
782. ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם
(שמות י"ב ט"ו). פ"ב ה"א.
783. ושמרתם את המצות (שמות י"ב י"ז). פ"ה
ה"ח, פ"ו ה"ט.
784. בערב תאכלו מצות (שמות י"ב י"ח). פ"ו
ה"א.
785. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל
עליו מצות (דברים ט"ז ג'). פ"ו ה"ד.
786. בכל מושבותיכם תאכלו מצות (שמות י"ב
כ'). פ"ו ה"ח.
787. זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים
(שמות י"ג ג'). פ"ז ה"א.
788. זכור את יום השבת (שמות כ' ח'). שם.
789. והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה
(שמות י"ג ח'). שם.
790. ארמי אובר אבי (דברים כ"ו ה'). פ"ז ה"ד.
791. ואמרתם זבח פסח הוא לר' (שמות י"ב
כ"ז). פ"ז ה"ה.

792. ואותנו הוציא משם . . . (דברים ו' כ"ג).
פ"ז ה"ו.
793. וזכרת כי עבד היית (דברים ה' ט"ו). שם.
794. ארמי אוכד אבי (דברים כ"ו ה'). פ"ח ה"ג.
795. ואמרתם זבח פסח הוא לר' (שמות י"ב כ"ז). פ"ח ה"ד.
796. וימרו את חייהם (שמות א' י"ד). שם.
797. ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים . . . (שמות י"ב ל"ט). שם.
798. הללויה הללו עבדי ד' . . . (תהלים קי"ג א'). פ"ח ה"ה.
799. חלמיש למעיני מים (תהלים קי"ד ה'). שם.
800. לחם עוני (דברים ט"ז ג'). פ"ח ה"ו.
801. הודו לר' כי טוב (תהלים קל"ו א'). פ"ח ה"ז.
802. על נהרות בבל (תהלים קל"ז א'). שם.
נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל
803. למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים ט"ז ג').
804. מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ד' אלהינו אותנו (דברים י' כ').
805. מה העבודה הזאת לכם (שמות י"ב כ"ו).
806. בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג ח').
807. מה זאת. ואמרת אליו בחזק יד הוצאתו ד' ממצרים מבית עבדים (שמות י"ג י"ד).
808. והגדת לנכך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג ח').
809. ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ד' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שער לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו ממצרים (ויהושע כ"ד ב'ד').
810. ויאמר לאברהם ידוע תדע כי נר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע

824. ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ד' (שמות י"ב י"ב).
825. הנה יד ד' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבר מאד (שמות ט' ג').
826. וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים (דברי הימים א' כ"א ט"ז).
827. או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ד' אלהיכם במצרים לעיניך (דברים ד' ל"ד).
828. ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות (שמות ד' י"ז).
829. ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן (יואל ג' ג').
830. ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו (שמות י"ב כ"ז).
831. ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עונות מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם (שמות י"ב כ"ז).
832. וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובכלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך (שמות י' י"ד).
833. ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו (דברים ו' כ"ג).
834. הללויה הללו עבדי ד' הללו את שם ד' יהי שם ד' מבורך . . . (תהלים קי"ג א"ב).
835. חלמיש למעינו מים (תהלים קי"ד ח').

הלכות שופר וסוכה ולולב

הלכות שופר

846. וידעת היום והשבות אל לבבך . . . (דברים ד' ל"ט). שם.
847. ד' ימלוך לעולם ועד (שמות ט"ו י"ח). שם.
848. ויהי בישורון מלך (דברים ל"ג ה'). שם.
- הלכות סוכה
849. בסוכות תשבו (ויקרא כ"ג ט"ב). פ"ו ה"ה.
- הלכות לולב
850. כפות תמרים (ויקרא כ"ג ט'). פ"ז ה"א.
851. פרי עץ הדר . . . וענף עץ עבות (ויקרא כ"ג ט'). פ"ז ה"ב.
852. ערבי נחל (ויקרא כ"ג ט'). פ"ז ה"ג.
853. צפצפה (יחזקאל י"ז ה'). פ"ז ה"ד.
854. ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כ"ג ט'). פ"ז ה"ג.
836. יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט א'). פ"א ה"א.
837. והעברת שופר תרועה . . . תעבירו שופר (ויקרא כ"ה ט'). שם.
838. בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד' (תהלים צ"ח ו'). פ"א ה"ב.
839. וזכרני ד' ברצון עמך (תהלים ק"ו ד'). פ"ג ה"ט.
840. וזכרה לי אלוה לטובה (נחמיה ה' י"ט). שם.
841. פקד פקדתי אתכם (שמות ג' ט"ז). שם.
842. ד' מלך ירגזו עמים (תהלים צ"ט א'). שם.
843. זכור ד' לבני אדם את יום ירושלים (תהלים קל"ז ז'). שם.
844. וד' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן (זכריה ט' י"ד). שם.
845. אתה הראת לדעת . . . (דברים ד' ל"ח). שם.

872. והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם

בחמת קרי (ויקרא כ"ו כ"ג"ד). פ"א ה"ג.

873. בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך

(תהלים צ"ח ו'). פ"א ה"ד.

874. מוסר ד' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו

(משלי ג' ו"א). פ"א ה"ז.

875. וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו ו').

פ"ב ה"ד.

876. וירא אלהים את מעשיהם (יונה ג' ו').

פ"ד ה"ב.

877. קרעו לכבכם ואל בנדיכם (יואל ב' י"ג).

שם.

878. אל ד' בצרתה לי קראתי ויענני (תהלים

ק"ב א'). פ"ד ה"ה.

879. אשא עיני אל ההרים . . . (תהלים קכ"א

א'). שם.

880. ממעמקים קראתיך ד' (תהלים ק"ל א'). שם.

881. תפלה לעני כי יעטוף . . . (תהלים ק"ב א').

שם.

882. והתודו את עונם ואת עון אבותם . . .

(ויקרא כ"ו מ'). פ"ה ה"א.

883. ציון שרה תחרש (ירמיה כ"ו י"ח). פ"ה

ה"ג.

884. צום הרביעי וצום החמישי . . . (זכריה ח'

י"ט). פ"ה ה"ד.

885. אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תרבק

לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה

את ירושלים על ראש שמחתי (תהלים

קל"ז ה"ו). פ"ה ה"ג.

886. הסר המצנפת והרם העטרה (יחזקאל כ"א

ל"א). פ"ה ה"טו.

887. בשיר לא ישתו יין (ישעיה כ"ד ט'). פ"ה

ה"ד.

888. כה אמר ד' צבאות צום הרביעי וצום

החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה

לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים

טובים והאמת והשלום אהבו (זכריה ח'

י"ט). פ"ה ה"יט.

855. וישמחתם לפני ד' אלהיכם . . . (ויקרא

כ"ג מ'). שם, גם פ"ח ה"יב.

856. אל תתהדר לפני מלך (משלי כ"ה ו'). שם.

857. ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני

(שמואל ב' ו' כ"ב). שם.

858. והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ד' . . .

שם.

הלכות שקלים

859. העשיר לא ירבה והרל לא ימעיט . . .

(שמות ל' ט'). פ"א ה"א.

860. והייתם נקים מד' ומישראל (במדבר ל"ב

כ"ב). פ"ב ה"י; מתנות עניים פ"ט ה"י.

הלכות קדוש החדש

861. עולת חדש בחדשו (במדבר כ"ה י"ד). פ"א

ה"א.

862. החדש הזה לכם (שמות י"ב ב'). שם, גם

פ"ה ה"א.

863. אשר תקראו אותם מקראי קדש (ויקרא

כ"ג ב'). פ"א ה"ז; פ"ב ה"י, פ"ג ה"יב.

864. ושמרת את החוקה הזאת למועדה (שמות

י"ג ו'). שם.

865. כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים

(ישעיה ב' ג'; מיכה ד' ב'). פ"א ה"ח.

866. שמור את חדש האביב (דברים ט"ז א').

פ"ד ה"א.

867. לשכנו תדרשו (דברים י"ב ה'). פ"ד ה"יב;

מלכים פ"א ה"א.

868. עד חדש ימים (במדבר י"א כ'). פ"ח ה"א.

869. שמש ידע מבואו (תהלים ק"ד י"ט). פ"י

הכ"ג.

הלכות תעניות

870. על הצר הצורך אתכם והרועתם בחצוצרות

(במדבר י' ט'). פ"א ה"א.

871. עונותיכם הטו . . . (ירמיה ה' כ"ה). פ"א

ה"ב.

הלכות מגילה

889. ונוח בחמשה עשר בו (אסתר ט' י'). פ"א ה"ה.
 890. עשרת בני המן (אסתר ט' י'). פ"ב הי"ב.
 891. ומשלוח מנות איש לרעהו (אסתר ט' י"ט). פ"ב ה"ט.
 892. ומתנות לאכיונים (אסתר ט' כ"ב). פ"ב ה"ט.
 893. להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים (ישעיה נ"ז ט"ו). פ"ב הי"ז.
 894. כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני (ישעיה ס"ח ט"ז). פ"ב הי"ח.
 895. וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם (אסתר ט' כ"א). שם.

הלכות חנוכה

896. הללו עבדי ד' הללו את שם ד' (תהלים קי"ג א'). פ"ג הי"ב.
 897. יהי שם ד' מבורך מעתה ועד עולם (תהלים קי"ג ב'). שם.
 898. בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לוועז (תהלים קי"ד א'). פ"ג הי"ג.
 899. אהבתי כי ישמע ד' את קולי תחנוני (תהלים קט"ז א'). שם.
 900. הללו את ד' כל גוים (תהלים קי"ז א'). שם.
 901. אנא ד' הושיעה נא אנא ד' הצליחה נא (תהלים קי"ח כ"ה). פ"ג הי"ד.
 902. ברוך הבא (תהלים קי"ח כ"ו). שם.
 903. דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג' י"ז). פ"ד הי"ד.

נשים

הלכות אישות

904. לא תהיה קדשה מבנות ישראל (דברים כ"ג י"ח). פ"א הי"ד; נערה בתולה פ"ב הי"ז.
 אסורי ביאה פ"ב הי"ג.
 905. דור שלישי יבוא להם בקהל ד' (דברים כ"ג ט'). פ"א הי"ח.
 906. והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ"א י"ג). שם.
 907. את בתי נתתי לאיש הזה לאשה (דברים כ"ב ט"ז). פ"ג הי"א; איסורי ביאה פ"ח הכ"ד.
 908. כן תרימו נם אתם (במדבר י"ח כ"ה). פ"ג הי"ז.
 909. נתתי כסף השרה קח ממני (בראשית כ"ג י"ג). פ"ג הי"ב.
 910. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים י"ג י"ח). פ"ה הי"ב.
 911. אם יעברו בני גר . . . (במדבר ל"ב כ"ט). פ"ו הי"ד.
 912. למען תפוש את בית ישראל בלבם (יחזקאל י"ד ה'). פ"ח הי"ה.
 913. פן יפתה לזככם (דברים י"א ט"ז). שם.

914. בערי יהודה ובחוצות ירושלים (ירמיה ז' י"ז; י"א ו'). פ"ו הי"ג.
 915. מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת (בראשית כ"ט כ"ז). פ"ו הי"ד.
 916. לחוקת משפט (במדבר כ"ז י"א). פ"ב הי"ט.
 917. כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מ"ח י"ד). פ"ג הי"א.
 918. שארת כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כ"א י'). פ"ד הי"ז, גם ה"ט.
 919. פרו ורבו (בראשית א' ל"ח). פ"טו הי"א.
 920. וכל אשה חכמת לב ביריה טוו (שמות ל"ד כ"ה). פכ"א הי"א.
 921. והיא לא נתפשה (במדבר ה' י"ג). פכ"ד הי"ט.
 922. וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ"ח ה'). פכ"ה הי"ג.

הלכות גירושין

923. והיה אם לא תמצא חן בעיני . . . וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו (דברים כ"ד א'). פ"א הי"ב, גם ה"ה, הי"ט והי"ב; פ"ב הי"א; פ"ה הי"א.

924. כתובה בעט ברזל (ירמיה י"ז א'). פ"ד ה"ו.
 925. כי מצא נה ערות דבר . . . (דברים כ"ד א').
 פ"י הכ"א.
 926. גרש לץ ויצא מרון (משלי כ"ב י'). פ"י
 הכ"ב.
 927. לא יוכל בעלה הראשון . . . (דברים כ"ד
 ד'). פ"א הי"ב.
 928. ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר
 (דברים כ"ד ב'). פ"א הי"ג.
 929. אחרי אשר הוטמאה (דברים כ"ד ד'). פ"א
 הי"ד.

הלכות נערה בתולה

945. ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה
 חמשים כסף (דברים כ"ב כ"ט). פ"א ה"א.
 946. ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו
 (דברים כ"ב כ"ט). פ"א ה"ג, גם ה"ה. וה"ז,
 וה"ט. פ"ג ה"ד וה"ה.

947. ולא יהיה אסון ענוש יענש (שמות כ"א
 כ"ב). פ"א הי"ג.

948. כי ינצו אנשים וננפו אישה (שמות כ"א
 כ"ב). שם.

949. מכה נפש בהמה ישלמנה (ויקרא כ"ד י"ח).
 שם.

950. ומכה אדם יומת (ויקרא כ"ד כ"א). שם.

951. תחת אשר ענה (דברים כ"ב כ"ט). פ"ב
 ה"א.

952. ואם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקוף
 (שמות כ"ב ט"ז). פ"ב ה"ז.

953. אל תחלל את בתך להזנותה (ויקרא י"ט
 כ"ט). פ"ב ה"ז.

954. ויסרו אותו (דברים כ"ב י"ח). פ"ג ה"א.

955. לא תלך רכיל בעמך (ויקרא י"ט ט"ז).
 שם.

956. ואלה בתולי בתי (דברים כ"ב י"ז). פ"ג
 ה"ו.

957. ואם אמת היה הדבר הזה (דברים כ"ב ב').
 שם, גם הי"ב.

958. כי הוציא שם רע על בתולת ישראל (דברים
 כ"ב י"ט). פ"ג ה"ח.

959. ופרשו השמלה (דברים כ"ב י"ז). פ"ג הי"ב.

960. לזנות בית אביה (דברים כ"ב ב'). שם.

הלכות יבום וחליצה

930. וכן אין לו יבמה יבוא עליה (דברים כ"ה
 ה'). פ"א ה"א, גם הי"ב; פ"ד ה"ב.

931. וחליצה נעלו . . . (דברים כ"ה ט'). פ"א ה"ב.

932. כי יסיר את בנך מאחרי (דברים ז' ד').
 פ"א ה"ד.

933. אם לא יחפז האיש לקחת את יבמתו . . .
 וחליצה נעלו . . . (דברים כ"ה ז"ט'). פ"א
 הי"ט.

934. והיה הבכור אשר תלך (דברים כ"ה ו').
 פ"ב ה"ו.

935. לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר
 (דברים כ"ה ה'). פ"ב הי"ח; פ"ו ה"ח, גם
 הכ"ז.

936. ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים . . .
 (דברים כ"ה ז'). פ"ד ה"ב.

937. לא חפצתי לקחתה (דברים כ"ה ח'). שם
 ה"ו, גם ה"ט.

938. ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית
 אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל
 (דברים כ"ה ט"ו). פ"ד ה"ז גם ה"ט וה"ל;
 פ"ו הי"ד.

939. וירקה בפניו (דברים כ"ה ט'). פ"ד ה"ח.

940. והיה הבכור אשר תלך יקום על שם אחיו
 המת (דברים כ"ה ו'). פ"ד ה"ב; פ"ו ה"ח.

הלכות סוטה

961. וקנא את אשתו (במדבר ה' י"ד'). פ"א
ה"א; פ"ד ה"ח.
962. ונסתרה (במדבר ה' י"ז). פ"א ה"ב.
963. ושכב איש אותה (במדבר ה' י"ג). פ"א
ה"ו, פ"ג הכ"ד.
964. ועד אין בה (במדבר ה' י"ג). פ"א ה"ד.
965. אשר תשמה אשה תחת אישה (במדבר ה'
כ"ט). פ"ב ה"ג.
966. ונעלם מעיני אישה (במדבר ה' י"ג). שם.
967. והעמיר הכהן את האשה . . . ונתן על
כפיה (במדבר ה' י"ח). שם.
968. ואמר אל האשה (במדבר ה' י"ט). שם.
969. ויתן איש כך את שכבתו מכלערי אישך
(במדבר ה' כ'). פ"ב ה"ה.
970. ונסה האיש מעון והאשה ההיא תשא את
עונה (במדבר ה' ל"א). פ"ב ה"ח.
971. ונזרעה זרע (במדבר ה' כ"ח). פ"ב ה"י.
972. ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה
(יחזקאל כ"ג מ"ח). פ"ג ה"ה.
973. אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית
טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים
המאררים האלה. ואת כי שטית טומאה
תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש כך את
שכבתו מכלערי אישך. . . יתן ר' אותך
לאלה ולשבעה בתוך עמך בת ד' את

- ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים
המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל
ירך (במדבר ה' י"ט-כ"ב). פ"ג ה"ז.
974. מי המרים (במדבר ה' י"ח). פ"ג ה"י.
975. לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה
(במדבר ה' ט"ו). פ"ג ה"ג.
976. וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים
(במדבר ה' י"ח). פ"ג ה"ד.
977. לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה (הושע
ד' י"ד). פ"ג ה"ט.
978. והיא לא נתפשה (במדבר ה' י"ג). פ"ג
הכ"ד; איסורי ביאה פ"ח ה"ז.
979. והעמיד אותה הכהן. פ"ד ה"ב.
980. וכתב . . . האלה . . . בספר . . . (במדבר
ה' כ"ג). פ"ד ה"ז, ה"ח, גם ה"ט.
981. והשקה . . . (במדבר ה' כ"ד). שם.
982. והקריב . . . (במדבר ה' כ"ח). שם.
983. והשביע (במדבר ה' י"ט). שם.
984. אשר יהיה בקרע המשכן (במדבר ה' י"ז).
פ"ד ה"ג.
985. מנחת קנאות היא (במדבר ה' ט"ו). פ"ד
ה"ט.
986. אמן אמן (במדבר ה' כ"ב). פ"ד ה"ז.
987. וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא
תחטא (איוב ה' כ"ד). פ"ד ה"ט; איסורי
ביאה פכ"א הכ"ה.

ק ד ו ש ה

הלכות איסורי ביאה

992. מות יומתו דמיהם בם (ויקרא כ' י"א-י"ב
י"ג ט"ז-כ"ז). שם.
993. ולנערה לא תעשה דבר (דברים כ"ב כ"ו).
פ"א ה"ט.
994. את מקורה הערה (ויקרא כ' י"ח). פ"א
ה"י.
995. ואת זכר לא תשכב (ויקרא י"ח כ"ב). פ"א
ה"ד.
996. ובכל בהמה לא תתן שכבתך (ויקרא י"ח
כ"ג). פ"א ה"ט.
998. כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה
ונכרתו הנפשות . . . (ויקרא י"ח כ"ז).
פ"א ה"א.
999. מות ימות הנואף והנאופת (ויקרא כ' י').
פ"א ה"ו.
1000. ובת איש כהן כי תחל לזנות . . . באש
תשרף (ויקרא כ"א ט'). שם.
1001. כי יהיה נערה בתולה . . . וסקלתם אותם
באבנים (דברים כ"ב כ"ג-כ"ד). שם.

997. מולדת בית או מולדת חוץ (ויקרא י"ח ט'). פ"ב ה"ב.
998. ערות בת אשת אביך מולדת אביך (ויקרא י"ח י"א). פ"ב ה"ג.
999. ערות אשה ובתה (ויקרא י"ח י"ז). פ"ב ה"ו.
1000. באש ישרפו אותו ואתה (ויקרא כ' י"ד). פ"ב ה"ח.
1001. ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נ"ח ז'). פ"ב ה"ד.
1002. ובת כהן כי תחל לזנות (ויקרא כ"א ט'). פ"ג ה"ג.
1003. פתח בית אב (דברים כ"ב כ"א). פ"ג ה"א.
1004. חרופה (ויקרא י"ט כ'). פ"ג ה"ג.
1005. לא יומתו כי לא חופשה (ויקרא י"ט כ'). שם.
1006. בקורת תהיה (ויקרא י"ט כ'). פ"ג ה"ד.
- גם ה"ז; שגגות פ"ט ה"א.
1007. והביא את אשמו (ויקרא י"ט כ"א). שם, שם.
1008. שכבת זרע (ויקרא י"ט כ'). פ"ג ה"ו.
1009. משכבי אשה (ויקרא י"ט כ"ב). שם.
1010. שבעת ימים תהיה בנדרתה (ויקרא ט"ו י"ט). פ"ד ה"ב, גם ה"ו.
1011. כימי נדת דותה תטמא (ויקרא י"ב ב'). שם.
1012. וטמאה שבועים בנדרתה (ויקרא י"ב ה'). שם.
1013. כל ימי זוב טמאתה כימי נדרתה תהיה (ויקרא ט"ו כ"ה). שם.
1014. ורחצו במים (ויקרא ט"ו י"ח). פ"ד ה"ג.
1015. והזהרתם את בני ישראל מטומאתם (ויקרא ט"ו ל"א). פ"ד ה"ב.
1016. דם יהיה זובה (ויקרא ט"ו י"ט). פ"ה ה"ו, גם ט"ז; פ"ז ה"א.
1017. ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים (ויקרא ט"ו כ"ה). פ"ו ה"ז; מחוסרי כפרה פ"ב ה"ז.
1018. וספרה לה שבעת ימים . . . (ויקרא ט"ו כ"ח). פ"ו ה"א.
1019. או כי תזוב על נדרתה (ויקרא ט"ו כ"ח). פ"ו ה"א.
1020. ואם טהרה מזובה (ויקרא ט"ו כ"ח). פ"ז ה"י.
1021. אשה כי תזריע וילדה זכר (ויקרא י"ב ב'). פ"י ה"ה.
1022. כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין (דברים י"ז ח'). פ"יא ה"א.
1023. לא תחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך (דברים ז' ג'). פ"יב ה"א.
1024. ואשר לא נתן בנותינו לעמי הארץ ואת בנותם לא נקח לבנינו (נחמיה י' ל"א). שם.
1025. ואת האשה אל קבתה (במדבר כ"ה ח'). פ"יב ה"ה.
1026. כי חלל יהודה קדש ד' אשר אהב ובעל בת אל נכר. יכרת ד' לאיש אשר יעשנה ער ועונה . . . ומניש מנחה לר' צבאות (מלאכי ב' י"א-י"ב). פ"יב ה"ו.
1027. כי יסיר את בנך מאחרי (דברים ז' ד'). פ"יב ה"ז.
1028. הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר ל"א ט"ז). פ"יב ה"י.
1029. וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו (במדבר ל"א י"ח). שם.
1030. לא יהיה קדש ולא תהיה קדשה (דברים כ"ג י"ח). פ"יב ה"יג.
1031. אם אדוניו יתן לו אשה (שמות כ"א ד'). פ"יב ה"יא.
1032. הקהל חוקה אחת יהיה לכם (במדבר ט"ו ט"ז). פ"יב ה"יז.
1033. לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' . . . (דברים כ"ד ד'). פ"יב ה"יח.
1034. בנים אשר יולדו להם . . . (דברים כ"ג ט'). פ"יב ה"יט.
1035. וחוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי (יהושע ט' כ"ג). פ"יב ה"כב.

1036. ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבדות
הלויים (עזרא ה' ב'). פ"ב הכ"ג.
1037. וכל ערל לא יאכל בו (שמות י"ב ט"ח).
פ"ג ה"ב.
1038. ובריתך ינצורו (דברים ל"ג ט'). שם.
1039. ועדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם
(שמות י"ט י'). פ"ג ה"ג.
1040. וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות
(שמות כ"ד ח'). שם.
1041. ככם כנר (במדבר ט"ו ט"ו). פ"ג ה"ד,
מלכים פ"ח ה"י.
1042. שלמה מלך ישראל שנקרא יו"ד ד' (פ"ג
ה"י"ד).
1043. ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה
ותחרל לדבר אליה (רות א' י"ח). פ"ג
ה"י"ד.
1044. אז יבנה שלמה במה (מלכים א' י"א ז').
פ"ג הט"ז.
1045. בחבלי ארם אמשכם בעכותות אהבה
(חושע י"א ד'). פ"ד ה"ב.
1046. וישמן ישורון ויבעט (דברים ל"ב ט"ו).
פ"ד ה"ד.
1047. גם דוד עשירי (דברים כ"ג ג'). פט"ו ה"א.
1048. בקהל ד' (דברים כ"ג ג'). פט"ו ה"ז.
1049. כי את הבכור בן השנואה יכיר (דברים
כ"א י"ז). פט"ו הט"ז; נחלות פ"ב ה"ב
וה"י"ג, פ"ו ה"ג.
1050. לא יבוא ממזר בקהל ד' (דברים כ"ג ג').
פט"ו הכ"א.
1051. אל תחלל את בתך להזנותה (ויקרא י"ט
כ"ט). פט"ו הכ"ט.
1052. לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל
ד' (דברים כ"ג ב'). פט"ז ה"א.
1053. ובארצכם לא תעשו (ויקרא כ"ב כ"ד).
פט"ז ה"י.
1054. לא יקחו (ויקרא כ"א ז'). פ"ז ה"ב.
1055. לא יחלל (ויקרא כ"א ט"ו). פ"ז ה"ג.
1056. והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ"א
י"ג). פ"ז ה"ג.
1057. לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב
לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר
הוטמאה (דברים כ"ד ד'). פ"ח ה"ז.
1058. אמור אל הכהנים בני אהרן (ויקרא כ"א
א'). פ"ט ה"י.
1059. ויתילרו על משפחותם לבית אבותם
(במדבר א' י"ח). פ"ט הט"ו.
1060. והנבעונים לא מבני ישראל המה (שמואל
ב' כ"א ב'). פ"ט ה"י"ז.
1061. בבואכם אל הארץ (במדבר ט"ו י"ח). פ"כ
ה"ג.
1062. והיתה לו ולזרעו אחרי (במדבר כ"ה י"ג).
פ"כ ה"י"ט.
1063. לא תעשו מכל חוקות התועבות. פכ"א
ה"א.
1064. לא תקרבו לגלות ערוה (ויקרא י"ח ו').
שם.
1065. ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה
(איוב ל"א א'). פכ"א ה"ג.
1066. שדים נכונו ושערך צמח (יחזקאל ט"ז
ז'). פכ"א ה"ז.
1067. כמעשה ארץ מצרים... לא תעשו (ויקרא
י"ח ג'). פכ"א ה"ח; מלכים פ"ה ה"ח.
1068. יריכם דמים מלאו (ישעיה א' ט"ו). פכ"א
ה"י"ח.
1069. ואל תקרב אל פתח ביתה (משלי ה' ח').
פכ"א הכ"ב.
1070. ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט
י"ד). פכ"ב ה"י; נזירות פ"ה ה"כ; גולה
ואברה פ"ה ה"א; רוצח פכ"י ה"י"ד; מלוה
ולוה פ"ב ה"ז, פ"ד ה"ב; סנהדרין פכ"ג
ה"ב; ממרים פ"ו ה"ט; אבל פ"ג ה"ה.
1071. בוכה למשפחותיו (במדבר י"א ו'). פכ"ב
ה"י"ח.
1072. אילת אהבים ויעלת חן דריה ירווך בכל
עת באהכתה תשנה תמיד (משלי ה' י"ח).
פכ"ב הכ"א.

1092. וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל (ויקרא י"א מ"א). פ"ב ה"ו.
1093. אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ על הארץ ולא תטמאו בהם (ויקרא י"א מ"ג). פ"ב ה"ב.
1094. ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ (ויקרא י"א מ"ד). פ"ב ה"ג.
1095. לכל השרץ השורץ על הארץ (ויקרא י"א מ"ב). פ"ב ה"ד.
1096. וכל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו (ויקרא י"א מ'). פ"ב ה"ז.
1097. ואת בת היענה (ויקרא י"א מ"ז). פ"ג ה"א.
1098. מבשרם לא תאכלו (ויקרא י"א ח'). פ"ג ה"ו.
1099. לא תאכלו כל נבלה (דברים ד' כ"א). פ"ד ה"א.
1100. ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו (שמות כ"ב ל'). פ"ד ה"ו, גם ה"ז וה"י; פ"ה ה"ט.
1101. ולא יאכל את בשרו (שמות כ"א כ"ח). פ"ד ה"ב.
1102. לא תאכל הנפש עם הבשר (דברים י"ב כ"ג). פ"ה ה"א.
1103. אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (בראשית ט' ד'). שם; מלכים פ"ט ה"א.
1104. זאת הבהמה אשר תאכלו שור . . . איץ וצבי . . . (דברים י"ד ד"ה). פ"ו ה"א.
1105. וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם לעוף ולבהמה (ויקרא ז' כ"ו). שם, גם ה"ד; פ"ז ה"י; כל דם לא תאכלו.
1106. כי נפש הבשר בדם הוא (ויקרא י"ז י"א). פ"ו ה"ד.
1107. כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו (ויקרא ז' כ"ג). פ"ז ה"א, גם ה"י והט"ו.
1108. חלב הארץ (בראשית מ"ה י"ח). פ"ז ה"ה.
1109. חלב כליות חטה (דברים ל"ב י"ד). שם.
- הלכות מאכלות אסורות
1073. והברלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור (ויקרא כ' כ"ח). פ"א ה"א.
1074. להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל (ויקרא י"א מ"ז). שם.
1075. את זה לא תאכלו ממעלי הנרה וממפריסי הפרסה השסועה (דברים י"ד ז'). פ"א ה"ו.
1076. איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר (דברים י"ד ה'). פ"א ה"ח.
1077. הראה הדיה (דברים י"ד ו"ג). פ"א ה"ד.
1078. הדאה (ויקרא י"א י"ד). שם.
1079. איה (ויקרא י"א י"ד). שם.
1080. למינו (דברים י"ד י"ד). שם.
1081. למינהו (ויקרא י"א מ"ז; דברים י"ד מ"ו). שם.
1082. למינה (ויקרא י"ט י"ט; דברים י"ד י"ח). שם.
1083. וכל בהמה מפרסת פרסה ושסועת שסע שתי פרסות מעלת נרה (דברים י"ד ו'). פ"ב ה"א.
1084. את זה לא תאכלו ממעלי הנרה וממפריסי הפרסה . . . (דברים י"ד ז'). שם.
1085. ויהי האדם לנפש חיה (בראשית כ' ז'). פ"ב ה"ג.
1086. זאת החיה אשר תאכלו (דברים י"ד ד'). שם.
1087. ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו (ויקרא י"א ו"ג). פ"ב ה"ד.
1088. כל צפור טהורה תאכלו (דברים י"ד י"א). שם.
1089. ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו (ויקרא י"א י"א). שם.
1090. כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו (דברים י"ד ט'). שם.
1091. וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו (דברים י"ד י"ט). פ"ב ה"ה.

1110. בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר י"ח ל').
שם.
1111. כל דם לא תאכלו (ויקרא ז' כ"). פ"ז
ה"י.
1112. אשר על כף הירך (בראשית ל"ב ל"ג).
פ"ח ה"א.
1113. לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים
י"ד כ"א). פ"ח ה"טו.
1114. יעשה לכל מלאכה (ויקרא ז' כ"). שם.
1115. לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ט).
פ"ט ה"א, גם ה"ג.
1116. ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו (ויקרא כ"ג
ד'). פ"י ה"ב גם ה"ג; תמידין ומוספין
פ"י ה"יא; סנהדרין פ"ח ה"ג.
1117. פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע
ותבואת הכרם (דברים כ"ב ט'). פ"י ה"ו.
1118. שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל
(ויקרא י"ט כ"ג). פ"י ה"ט.
1119. כי תבואו אל הארץ . . . (ויקרא י"ט
כ"ג). פ"י ה"י; מעשר שני ונטע רבעי
פ"י ה"ט.
1120. ובשנה החמישית תאכלו את פריו (ויקרא
י"ט כ"ה). פ"י ה"יח.
1121. ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר
ירימו לר' (ויקרא כ"ב ט"). פ"י ה"יט.
1122. והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כ"ב
ט"). שם.
1123. לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך . . .
(דברים י"ב יז). פ"י ה"כ"א.
1124. אשר חלב וזבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם
יקומו . . . (דברים ל"ב ל"ח). פ"יא ה"א.
1125. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים
י"ג י"ח). פ"יא ה"יב.
1126. כל מחמצת לא תאכלו (שמות י"ב כ').
פ"טו ה"יב.
1127. את מקדשו ממנו (במדבר י"ח כ"ט). פ"טו
ה"טז.
1128. ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האייל
(במדבר ו' י"ט). פ"טו ה"כ"א.
1129. כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש
וטהר (במדבר ל"א כ"ג). פ"יז ה"ה.
1130. חנוך לנער על פי דרכו . . . (משלי כ"ב
ו'). פ"יז ה"ח.
1131. אל תשקצו את נפשותיכם (ויקרא י"א
ט"ג). פ"יז ה"ל.
1132. והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש
אני (ויקרא י"א ט"ד). פ"יז ה"ל"ב; טומאת
אוכלין פ"טז ה"י"ב.

הלכות שחיטה

1133. וזבחת מבקר ומצאנך (דברים י"ב כ"א).
פ"א ה"א.
1134. אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל
(דברים י"ב כ"ב). שם.
1135. אשר יצור ציד חיה או עוף . . . ושפך
את דמו (ויקרא י"ז י"ג). שם.
1136. לא תאכלו על חדם (ויקרא י"ט כ"ו).
פ"א ה"ב.
1137. הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם
את כל דגי הים יאסוף להם (במדבר י"א
כ"ב). פ"א ה"ג.
1138. אסוף החסיל (ישעיה ל"ג ד'). שם.
1139. וזבחת מבקרך . . . כאשר צויתך ואכלת
בשעריך . . . (דברים י"ב כ"א). פ"א ה"ד;
פ"ב ה"א, גם ה"י"ב.
1140. כי ירחק ממך המקום אשר יבחר די
(דברים י"ב כ"א). פ"ב ה"א; ה"י"ב.
1141. וקרא לך ואכלת מזבחך (שמות ל"ד ט').
פ"ד ה"יא.
1142. איש איש מבית ישראל אשר ישחט
שור . . . ואל פתח אהל מועד . . . למען
אשר יביאו . . . וזבחו זבחי שלמים לר'
. . . (ויקרא י"ז ג"ה). פ"ד ה"יז.
1143. כי ירחיב ד' אלהיך את גבולך . . . וזבחת
מבקר ומצאנך אשר נתן ד' אלהיך . . .
(דברים י"ב כ"א). פ"ד ה"יח.
1144. טריפה (שמות כ"ב ל'). פ"ה ה"א.
1145. על פי התורה אשר יורוך (דברים י"ז
י"א). פ"י ה"י"ג.

1146. לא תקח האם על הבנים (דברים כ"ב ו').
פ"יג ה"א.
1147. שלח תשלח (דברים כ"ב ז'). פ"יג ה"ג,
גם ה"ה.
1148. את האם (דברים כ"ב ז'). פ"יג ה"ו.
1149. והאם רובצת על האפרוחים (דברים כ"ב
ו'). פ"יג ה"ז.
1150. כי יקרא (דברים כ"ב ו'). פ"יג ה"ח.
1151. אפרוחים או ביצים . . . בכל עץ או על
הארץ (דברים כ"ב ו'). פ"יג ה"י.
1152. ואת הבנים תקח לך (דברים כ"ב ז').
פ"יג ה"ב.
1153. אשר יצור ציר חיה או עוף אשר יאכל
ושפך את דמו וכמהו בעפר (ויקרא י"ז
י"ג). פ"יד ה"א, ה"ב, ה"י, ה"יא, ה"ט"ו.
1154. ועפרות זהב לו (איוב כ"ח ו'). פ"יד
ה"יב.
1155. עד אשר דק לעפר (דברים ט' כ"א). שם.
1156. מעפר שרפת החטאת (במדבר י"ט ו"ז).
פ"יד ה"יג.
1157. נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי (תהלים
קי"ט ק"ח). פ"יד ה"ט"ז.

הפלאה

1169. וחי אחיך עמך (ויקרא כ"ח ל"ו). פ"ו
ה"יא.
1170. והחזקת בו (ויקרא כ"ח ל"ה). שם.
1171. פתוח תפתח (דברים ט"ו ח'). שם.
1172. בפקדון או בתשומת יד או בנזל או עשק
את עמיתו או מצא אברה (ויקרא כ"א
כ"ב). פ"ז ה"ד.
1173. וחמישיתיו (ויקרא ה' כ"ד). פ"ז ה"ט"ו.
נזלה ואברה פ"ז ה"יב גם ה"יג.
1174. אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ח' א').
פ"ט ה"ב.
1175. ושמעה קול אלה והוא עד (ויקרא ד' א').
פ"ט ה"ז.
1176. בשמו תשבע (דברים ו' י"ג, ו' כ'). פ"יא
ה"א.
1177. נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך
(תהלים קי"ט ק"ז). פ"יא ה"ג.
1178. שבועת ד' תהיה בין שניהם (שמות כ"ב
י'). פ"יא ה"ה; שכירות פ"ג ה"א; טוען
ונטען פ"א ה"ב.
1179. ונקא (במדבר ה' ל"א). פ"יא ה"ט"ז.
1180. לא תשא את שם ד' אלהיך לשוא (שמות
כ' ז'). שם.
1181. לא ינקה (שמות כ' ז'). שם, פ"יב ה"א.
1182. אלה וכחש ורצוח . . . (חושע ד' ב'). שם.
- הלכות שבועות
1158. או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע
או להטיב (ויקרא ה' ד'). פ"א ה"א.
1159. לא תשא את שם ד' אלהיך לשוא (שמות
כ' ז'). פ"א ה"ז; פ"יא ה"ט"ז.
1160. לא תכחשו (ויקרא י"ט י"א). פ"א ה"ח.
1161. לא תשקרו (ויקרא י"ט י"א). שם.
1162. וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד
או בנזל (ויקרא ה' כ"א). פ"א ה"ט; נזלה
ואברה פ"ז ה"ב וה"ז; פ"ח ה"יד.
1163. והיה כי יחטא ואשם (ויקרא ה' כ"ג).
שם.
1164. נפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא
עד (ויקרא ח' א'). פ"א ה"יב, פ"ט ה"ז;
שנגות פ"י ה"ה; עדות פ"א ה"א, פ"ט
ה"יב.
1165. נשבע ד' בימינו ובזרוע עווז (ישעיה ס"ב
ח'). פ"ב ה"ו.
1166. לבטא בשפתים (ויקרא ה' ה'). פ"ב ה"י.
1167. לא יחל דברו (במדבר ל' ג'). פ"ו ה"ב;
נדרים פ"א ה"כג, פ"ד ה"ד; נזירות פ"ה
ה"ח גם כ"א; ערכין וחרמין פ"א ה"א,
פ"ו ה"א.
1168. וחללת את שם אלהיך (ויקרא י"ט י"ב).
שם; פ"יב ה"א.

1183. על כן תאכל הארץ ואומלל כל יושבי בה (חושע ד' ג'). שם.
1184. הוצאתיה נאום ד' צבאות ובאה אל בית הננב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וכלתו ואת עציו ואת אבניו (זכריה ח' ד'). שם.
1185. סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים ... (במדבר ט"ז כ'). פ"א הי"ח.
1186. לאסור אסר על נפשו (במדבר ל' ג'). פ"ב ה"ו; נדרים פ"א ה"א.
1187. למדו לשונם מעוה. פ"ב ה"ט.
1188. ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כ"ח נ"ח). פ"ב הי"א.
1189. נשבע להרע ולא ימיר (תהלים ט"ו ד'). פ"ב הי"ב.
1190. עושה אלה לא ימוט לעולם (תהלים ט"ו ח'). שם.
- הלכות נדרים**
1191. ונרדיך אשר תדור ונרבותיך ... (דברים י"ב י"ז). פ"א הי"ב.
1192. מוצא שפתין תשמור ועשית כאשר נדרת (דברים כ"ג כ"ד). פ"א הי"ד.
1193. ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל' ג'). שם; נזירות פ"א ה"ג; ערכין וחרמין פ"א ה"א; פ"ו ה"א; מכירה פכ"ב ה"טו.
1194. כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א י"ב). פ"ט הכ"א.
1195. כי כל הגוים ערלים (ירמיה ט' כ"ה). פ"ט הכ"ב.
1196. ואם הניא אביה אותה ביום שמעו כל נדריה ואסריה ... כי הניא אביה אותה ... (במדבר ל' ו'). פ"א ה"ו; פ"ב ה"א, ה"טו נם י"ז.
1197. כל אשר אסרה על נפשה ... (במדבר ל' ו'). פ"א ה"ו.
1198. בין איש לאשתו (במדבר ל' י"ז). פ"ב ה"א.
1199. מיום אל יום (במדבר ל' ט"ו). פ"ב ה"טו.
1200. ואם היה תהיה לאיש ונדריה עליה ושמע אישה ביום שמעו (במדבר ל' ז"ח). שם.
1201. ואם בית אישה נדרה ... ושמע אישה והחריש לה ... (במדבר ל' י"א-י"ב). שם.
1202. וד' יסלח לה כי הניא אביה אותה (במדבר ל' ו'). פ"ב הי"ח.
1203. לא הניא אביה אותה. פ"ב הכ"א.
1204. ושמע אביה את נדרה (במדבר ל' ה'). שם.
1205. ונדר אלמנה ונרושה ... (במדבר ל' ו'). פ"ב ה"טו.
1206. נדרי לר' אשלם (תהלים קט"ז י"ח). פ"ג הכ"ה.
- הלכות נזירות**
1207. כי ידור נדר נזיר ... פ"א ה"א.
1208. גדל פרע שער ראשו (במדבר ו' ה'). שם, גם ה"ג; פ"ה הי"ב.
1209. תער לא יעבור על ראשו (במדבר ו' ה'). שם.
1210. מנפן היין ... כל ימי נזרו (במדבר ו' ד'). שם.
1211. ונלח הנזיר פתח אהל מועד ... (במדבר ו' י"ח). שם.
1212. דבר אל בני ישראל (במדבר ו' ה'). פ"ב ה"טו.
1213. כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו עד מלאת הימים (במדבר ו' ה'). פ"ג הי"ב.
1214. ויהי מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו (שמואל ב' י"ד כ"ו). שם.
1215. ושכר (במדבר ו' ג'). פ"ה ה"א.
1216. היוצא מן הגפן (שופטים י"ג י"ד). פ"ה ה"ב.
1217. וכל משרת ענבים (במדבר ו' ג'). פ"ה ה"ה.
1218. חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה (במדבר ו' ג'). פ"ה ה"ט.
1219. לא יבוא (במדבר ו' ו'). פ"ה הי"ח, גם הכ"א.
1220. לא יטמא (במדבר ו' ז'). שם, גם הכ"א.
1221. וטמא את ראש נזרו (במדבר ו' ט'). שם.
1222. לא תאחר לשלמו (דברים כ"ג כ"ב). פ"ה הכ"א; ערכין וחרמין פ"א ה"א.

1223. והימים הראשונים יפלו (במדבר ו' י"ב).
פ"ו ה"ג, ה"ו.

1224. וכי ימות מת עליו (במדבר ו' ט'). פ"ז
ה"א.

1225. וגלח את כל שערו . . . (ויקרא י"ד ח').
פ"ז ה"טו.

1226. קדוש יהיה נרל פרע שער ראשו (במדבר
ו' ח'). שם.

1227. פתח אהל מועד (במדבר ו' י"ח). פ"ח ה"ג.

1228. נור אלהיו על ראשו . . . קדוש הוא לר' (במדבר ו' ז"ח). פ"י הי"ד.

1229. ואקים מבניכם לנביאים ומבחורים
לנזירים (עמוס ב' י"א). שם.

הלכות ערכין וחרמין

1230. איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לר' (ויקרא כ"ז ב'). פ"א ה"א.

1231. לא לכם ולנו לבנות בית . . . (עזרא ד'
ג'). פ"א הי"א; מתנות עניים פ"א ה"ח.

1232. ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים
(נחמיה ב' כ'). שם; מתנות עניים פ"א
ה"ח.

1233. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה
(ויקרא כ"ז ל"ט). פ"א הי"ג.

1234. והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן
(ויקרא כ"ז ח'). פ"א הכ"א.

1235. ואם מך הוא מערכך . . . על פי אשר
תשיג יד הנודר (ויקרא כ"ז ח'). פ"ב
ה"ב.

1236. וכל ערכך יהיה בשקל הקדש (ויקרא כ"ז
כ"ה). פ"ג ה"ג.

1237. ונתן את הערכך ביום ההוא קדש לר' (ויקרא כ"ז כ"ג). פ"ג הי"ג, גם הי"ט.

1238. שדה אחוזה (ויקרא כ"ז ט"ז). פ"ד ה"א.

1239. על פי השנים הנותרות (ויקרא כ"ז י"ח).
פ"ד ה"ח.

1240. והיה השדה בצאתו ביוכל . . . לכהן . . .
(ויקרא כ"ז כ"א). פ"ד ה"כ; הכ"ה.

1241. נאולת עולם תהיה ללוים (ויקרא כ"ה ל"ב).
פ"ד הכ"א.

1242. ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה

אחוזתו (ויקרא כ"ז כ"ב). פ"ד הכ"ח.

1243. ושור ושה שרוע וקלוט נרבה תעשה אותו
(ויקרא כ"ב כ"ג). פ"ה ה"ו.

1244. ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לר'
כל אשר יתן ממנו לר' יהיה קדש (ויקרא
כ"ז ט'). פ"ה ה"ו.

1245. ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו
ממנה קרבן לר' והעמיד את הבהמה . . .
(ויקרא כ"ז י"א). פ"ה הי"א, גם י"ב;

כלאים פ"ט הי"א; איסורי מזבח פ"א
ה"י, ע"ש.

1246. כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח
י"ד). פ"ו ה"א, גם ה"ה.

1247. מכל אשר לו (ויקרא כ"ז כ"ח). פ"ו ה"ב;
פ"ח הי"ג.

1248. לא ימכר ולא ינאל (ויקרא י"ז כ"ח). פ"ו
ה"ד.

1249. כל חרם קדש קדשים הוא לר' (ויקרא
כ"ז כ"ח). פ"ו ה"ה.

1250. לכהן תהיה אחוזתו (ויקרא כ"ז כ"א).
פ"ו ה"ו.

1251. כי אחוזת עולם הוא להם (ויקרא כ"ה
ל"ד). פ"ו ה"ו.

1252. מכל אשר לו . . . ומשרה אחוזתו (ויקרא
כ"ז כ"ח). שם.

1253. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך
(בראשית כ"ח כ"ב). פ"ו ה"ג.

1254. אשר נדרת לי שם נדר (בראשית ל"א
י"ג). שם.

1255. ונתן את הכסף. פ"ז ה"א.

1256. ואם המקדש ינאל את ביתו ויסף חמישית
(ויקרא כ"ז ט"ו). פ"ז ה"ד.

1257. ונתן את הכסף וקם לו. פ"ז הי"ב.

1258. כבד את ד' מהונך (משלי ג' ט'). פ"ח
הי"ב; ממרים פ"ו ה"א.

1259. וכי תחרל לנדר לא יהיה בך חטא
(דברים כ"ג כ"ג). שם.

1260. מכלכל דבריו במשפט. פ"ח הי"ג.

1261. איש כמתנת ידו כברכת ד' אלהיך אשר
נתן לך (דברים ט"ז י"ז). שם.

זרעים

הלכות כלאים

1262. בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים (ויקרא י"ט ו"ט). פ"א ה"א, ה"ה; פ"ג ה"ט; פ"ה ה"א; פ"ט ה"א.
1263. לא תזרע כרמך כלאים (דברים כ"ב ט'). פ"ה ה"א.
1264. המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם (דברים כ"ב ט'). פ"ה ה"ג, ה"ז.
1265. לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו (דברים כ"ב י'). פ"ט ה"ז, גמ ה"י.
1266. לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו (דברים כ"ב י"א). פ"י ה"א, ג' גמ י"ב.
1267. לא יעלה עליך (ויקרא י"ט ו"ט). פ"י ה"ב.
1268. ולאחותו (במדבר ו' ז'). פ"י ה"ב.
1269. לא תסור מן הדבר (דברים י"ז ו"א). שם.
- ### הלכות מתנות עניים
1270. לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כ"ג כ"ב). פ"א ה"א; פ"ג ה"א.
1271. לעני ולגר תעזוב אותם (ויקרא כ"ג כ"ב). פ"א ה"ב, ה"ד גמ ה"י; פ"ד ה"ז.
1272. ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא כ"ג כ"ב). פ"א ה"ד.
1273. וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם (ויקרא י"ט י'). פ"א ה"ה; פ"ד ה"א; פ"ה ה"ט.
1274. ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו (דברים כ"ד י"ט). שם; פ"ה ה"ב, גמ ה"י והכ"ג, גמ ה"ג.
1275. לגר ליתום ולאמנה יהיה (דברים כ"ד י"ט). שם.
1276. כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו (דברים כ"ד ב'). פ"א ה"ז.
1277. ובא הלוי . . . והגר (דברים י"ד כ"ט). פ"א ה"ט.

1278. ובקצרכם את קציר ארצכם (ויקרא כ"ג כ"ב). פ"א ה"ד, פ"ב ה"א.
1279. וכי תקצור קצירך בשדה (דברים כ"ד י"ט). שם; פ"ה ה"ה, גמ ה"א.
1280. וכי תבצור כרמך לא תעולל (דברים כ"ד כ"א). פ"ד ה"ב.
1281. ראשית דגנך תירושך ויצהרך (דברים י"ח ד'). פ"ו ה"ב.
1282. כי את מעשר בני ישראל . . . (במדבר י"ח כ"ד). שם.
1283. ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל (במדבר י"ח כ"א). שם; מעשר פ"א ה"א.
1284. ואם נאל ינאל איש ממעשרו (ויקרא כ"ב ל"א). פ"ו ה"ג.
1285. עשר תעשר . . . ואכלת לפני ד' אלהיך במקום אשר יבחר (דברים י"ד כ"ב). שם.
1286. מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך ובא הלוי (דברים י"ד כ"ח). פ"ו ה"ד.
1287. כי תכלה לעשר (דברים כ"ו י"ב). שם.
1288. ואל הלוי תדבר (במדבר י"ח כ"ו). פ"ו ה"ז.
1289. ואכלו בשעריך ושבעו (דברים כ"ו י"ב). פ"ו ה"ז, ה"יב והי"ז.
1290. והנחת בשעריך (דברים י"ד כ"ח). פ"ו ה"יז.
1291. פתח תפתח את ירך לו (דברים ט"ו ח'). פ"ז ה"א, פ"ח ה"י.
1292. והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (ויקרא כ"ה ל"ח). שם.
1293. וחי אחיך עמך (ויקרא כ"ה ל"ו). שם, פ"ח ה"י.
1294. לא תאמץ את לבבך ולא תקפוז את ירך מאחריך האכיון (דברים ט"ו ז'). פ"ז ה"ב, פ"ח ה"י.
1295. די מחסורו אשר יחסר לו (דברים ט"ו ח'). פ"ז ה"ג.

1296. אל ישוב דך נכלם (תהלים ע"ד כ"א).
פ"ז ה"ז.
1297. ופקדתי על כל לוחציו (ירמיה ל' ב'). פ"ז
ה"א.
1298. לאחיד לעניך ולאבינוך בארצך (דברים
ט"ו ו"א). פ"ז ה"ג.
1299. לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כ"ה נ"ג).
שם.
1300. הצל לקוחים למות (משלי כ"ד ו"א). פ"ח
ה"י.
1301. צדק ילין בה ועתה מרצחים (ישעיה א'
כ"א). פ"ט ה"ד.
1302. אך לא יחשב אתם הכסף הנתן על ידם
כי באמונה הם עושים (מלכים ב' כ"ב ז').
פ"ט ה"א.
1303. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו . . .
לעשות צדקה (בראשית י"ח ו"ט). פ"י
ה"א.
1304. בצדקה תכונני (ישעיה נ"ד ו"ד). שם.
1305. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעיה
א' כ"ז). שם.
1306. והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל"ב
י"ז). פ"י ה"ב, גם ה"ו.
1307. ונתן לך רחמים ורחמך והרכך (דברים
י"ג י"ח). שם; עבדים פ"ט ה"ח; סנהדרין
פ"א ה"ה.
1308. אכזרי המה ולא ירחמו (ירמיה נ' ט"ב).
שם.
1309. בנים אתם לר' אלהיכם (דברים י"ד א').
שם.
1310. יצאו אנשים בני בליעל (דברים י"ג י"ד).
פ"י ה"ג.
1311. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל
(דברים ט"ו ט'). שם.
1312. ורחמי רשעים אכזרי (משלי י"ב י'). שם.
1313. וקרא עליך אל ר' והיה כך חטא (דברים
ט"ו ט'). שם.
1314. שועת עניים אתה תשמע. שם.
1315. והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני
(שמות כ"ב כ"ו). שם.
1316. אם לא בכיתי לקשה יום ענמה נפשי
לאביון (איוב ל' כ"ה). פ"י ה"ד.
1317. ולב אלמנה ארנין (איוב כ"ט י"ג). שם.
1318. לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (תהלים
נ"א י"ט). פ"י ה"ה.
1319. להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נרכאים
(ישעיה נ"ז ט'). שם.
1320. אב אנכי לאביונים (איוב כ"ט ט"ז). שם.
1321. ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל י"ב ג').
שם.
1322. והחזקת בו נר ותושב וחי עמך (ויקרא
כ"ה ל"ה). פ"י ה"ו.
1323. אני בצדק אחזה פניך (תהלים י"ז ט"ו).
פ"י ה"ט.
1324. אז תקרא ור' יענה (ישעיה נ"ח ט'). פ"י
ה"ט.
1325. ארור הנבר אשר יבטח באדם (ירמיה י"ז
ה'). פ"י ה"ח.
1326. ברוך הנבר אשר יבטח בר' (ירמיה י"ז
ז'). שם.

הלכות תרומות

1327. דגנך (דברים י"ב י"ז). פ"א ה"א.
1328. כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר
(במדבר י"ח כ"ו). שם; מעשר פ"א ה"ד.
1329. אשר אני מביא אתכם שמה (במדבר ט"ו
י"ח). פ"א ה"ב.
1330. כי תבואו (ויקרא כ"ג י'; כ"ה ב'). פ"א
ה"ב.
1331. ראשית דגנך תירושך ויצהרך . . . תתן
לו (דברים י"ח ד'). פ"ב ה"א; פ"ג ה"א
והי"ג.
1332. תבואת זרעך (דברים י"ד כ"ב). פ"ב ה"ו.
1333. דגנך תירושך ויצהרך (דברים י"ד כ"ג).
שם; מעשר פ"א ה"ט; מעשר שני ונטע
רבעי פ"ב ה"א.
1334. ואני נתתי לך את משמרת תרומתי
(במדבר י"ח ח'). פ"ב ה"ד; פ"ב ה"ט.
1335. וכי תקחו מבני ישראל את המעשר
(במדבר י"ח כ"ו). פ"ג ה"ב.

1336. כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לך תרומה (במדבר י"ח כ"ד). פ"ג הכ"א.
1337. מלאתך ורמעך לא תאחר (שמות כ"ב כ"ח). פ"ג הכ"ג.
1338. כן תרימו גם אתם (במדבר י"ח כ"ח). פ"ד ה"א; מעשר פ"א ה"ג.
1339. מעשרותיכם (במדבר י"ח כ"ח). פ"ד ה"ח.
1340. ונחשב לכם תרומתכם כתרומת גרן (במדבר י"ח כ"ז). פ"ד ה"טו.
1341. בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר י"ח ז'). פ"ה ה"א; מעשר פ"א ה"ג.
1342. כרגן מן הגרן וכמלאה מן היקב (במדבר י"ח כ"ז). פ"ה ה"ד; מעשר פ"א ה"ב.
1343. את מקדשו ממנו (במדבר י"ח י"ט). פ"ח ה"ו.
1344. שנה שנה (דברים י"ד כ"ב). פ"ה ה"א.
1345. וכהן כי יקנה נפש קנין כספו . . . (ויקרא כ"ב י"א). פ"ו ה"א; פ"ח ה"ה.
1346. וכל זר לא יאכל . . . תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש (ויקרא כ"ב י'). פ"ו ה"ה.
1347. ומתו בו כי יחללוהו (ויקרא כ"ב ט'). פ"ו ה"ו.
1348. ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו . . . (ויקרא כ"ב י"ד). שם.
1349. ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל (ויקרא כ"ב י"ג). פ"ו ה"ה, גם ה"יב; פ"ח ה"ב, גם ה"ה.
1350. איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל (ויקרא כ"ב ד'). פ"ז ה"א.
1351. ושמרו את משמרתי ולא יאשו עליו חטא (ויקרא כ"ב ט'). שם.
1352. ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים (ויקרא כ"ב ז'). פ"ז ה"ב, גם ה"ג.
1353. תושב ושכיר [בתרומה] (ויקרא כ"ב י'). פ"ז ה"י.
1354. תושב ושכיר [בפסח] (שמות י"ב מ"ה). שם.
1355. ולא יחללו את קדשי בני ישראל (ויקרא כ"ב ט"ו). פ"י ה"ב.
1356. כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כ"ב י"ד). שם, גם ה"ח.
1357. ונתן לכהן את הקדש (ויקרא כ"ב י"ד). פ"י ה"ח, גם כ"ו.
1358. ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (תהלים ק"ט כ"ח). פ"א ה"א.
1359. ראשיתם אשר יתנו לך נתתם (במדבר י"ח י"ב). פ"יב ה"טו.
1360. אשר ירימו בני ישראל לך נתתי לך (במדבר י"ח י"ט). שם.
1361. ואיש את קדשיו לו יהיו (במדבר ה' י'). שם; מעשר שני ונטע רבעי פ"ט ה"א.
1362. שחתם ברית הלוי (מלאכי ב' ח'). פ"יב ה"יח.
1363. והרמותם ממנו תרומת ד' (במדבר י"ח כ"ו). פ"טו ה"ב.
1364. כתרומת גרן (במדבר ט"ו כ'). שם.
1365. חלה תרימו תרומה (במדבר ט"ו כ'). שם.
1366. לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך . . . ותרומת ידיך (דברים י"ב י"ז). שם; מעשר שני ונטע רבעי פ"ב ה"ה גם ה"ו; בכורים פ"ג ה"ג; מעשה הקרבנות פ"א ה"א, ה"ד גם ה"ה.
1367. עבודת מתנה אתן את כהונתכם (במדבר י"ח ז'). פ"טו הכ"ב.

הלכות מעשר

1368. כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לך (במדבר י"ח כ"ד). פ"א ה"א, גם ה"ה.
1369. ונחשב לכם תרומתכם כרגן מן הגרן וכמלאה מן היקב (במדבר י"ח כ"ז). פ"א ה"ב.
1370. עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה (דברים י"ד כ"ב). פ"א ה"י, פ"ב ה"א, גם ה"ג; מעשר שני ונטע רבעי פ"א ה"א.

1371. בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב לכם כתבואת גרן וכתבואת יקב (במדבר י"ח ל'). פ"א הי"ג.
1372. ואכלת (דברים י"ד כ"ג). פ"ב הי"א.
1373. מורע הארץ מפרי העץ (ויקרא כ"ז ל'). פ"ב הי"ג.
1374. בערתי הקדש מן הבית (דברים כ"ו י"ג). פ"ד הי"א.
1375. ואכלו בשעריך (דברים כ"ו י"ב). שם.
1376. את משמרת תרומתי (במדבר י"ח ח'). פ"ו הי"ב.
- הלכות מעשר שני ונטע רבעי
1377. ואכלת לפני ד' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם . . . (דברים י"ד כ"ג). פ"ב הי"א, גם ה"ה ה"ו, וה"ט; פ"ג הי"י.
1378. מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך (דברים י"ד כ"ג). שם, גם ה"ה.
1379. לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך (דברים י"ב י"ז). פ"ב הי"ה, גם ה"ו; מעשה הקרבנות פ"א הי"א, ה"ד גם ה"ה; מעילה פ"א הי"ג.
1380. ואכלת לפני ד' אלהיך (דברים י"ב י"ז). פ"ב הי"ה גם ה"ו.
1381. כי ירחק ממך המקום (דברים י"ד כ"ד). פ"ב הי"ה.
1382. ולא בערתי ממנו בטמא (דברים כ"ו י"ד). פ"ג הי"א גם ה"ב; פ"א הי"ט.
1383. קדש לר' (ויקרא כ"ז ל'). פ"ג הי"ד.
1384. לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ"ו י"ד). פ"ג הי"ה.
1385. ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ד' (ויקרא י' י"ט). פ"ג הי"ו; ביאת המקדש פ"ב הי"ח; אבל פ"א הי"א.
1386. לא נתתי ממנו למת (דברים כ"ו י"ד). פ"ג הי"י; פ"א הי"ט, ע"ש.
1387. לר' הוא (ויקרא כ"ז ל'). פ"ג הי"ז.
1388. וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו (דברים י"ד כ"ד). פ"ד הי"א.
1389. וצרת הכסף (דברים י"ד כ"ה). פ"ד הי"ט.
1390. ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך (דברים י"ד כ"ו). פ"ד הי"י.
1391. ואם נאל ינאל איש ממעשרו חמיותו יוסף עליו (ויקרא כ"ז ל"א). פ"ה הי"א.
1392. בבקר ובצאן ובין ובשכר (דברים י"ד כ"ו). פ"ז הי"ג.
1393. ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קדש הלולים לר' (ויקרא י"ט כ"ד). פ"ט הי"א.
1394. להוסיף לכם תבואתו (ויקרא י"ט כ"ה). פ"ט הי"ב.
1395. שלש שנים יהיה לכם ערלים . . . ובשנה הרביעית (ויקרא י"ט כ"ג-כ"ד). פ"י הי"א.
1396. ונטעתם [אפילו לרבים] (ויקרא י"ט כ"ג). פ"י הי"ד.
1397. כי תבואו אל הארץ ונטעתם (ויקרא י"ט כ"ג). פ"י הי"ט.
1398. כי תכלה לעשר . . . ואמרת לפני ד' אלהיך בערתי הקדש מן הבית (דברים כ"ו י"ב-י"ג). פ"יא הי"ב, הי"ג, הי"ה, ה"ו, גם ה"ז והי"ב, והי"ד.
1399. ככל מצותך אשר צויתני (דברים כ"ו י"ג). פ"יא הי"ג.
1400. וגם נתתיו ללוי (דברים כ"ו י"ג). שם.
1401. לא עברתי מצותיך ולא שכחתי (דברים כ"ו י"ג). פ"יא הי"ט.
1402. עשיתי ככל אשר צויתני (דברים כ"ו י"ד). שם.
1403. שמעתי בקול ד' אלהי (דברים כ"ו י"ד). שם.
1404. ושמחת בכל הטוב (דברים כ"ו י"א). שם; בכורים פ"ג הי"ו, גם הי"ב; פ"ד הי"ג.
1405. השקיפה ממעון קדשך מן השמים . . . כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש (דברים כ"ו ט"ו). פ"יא הי"ז.
1406. ואת האדמה אשר נתת לנו (דברים כ"ו ט"ו). שם.

הלכות בכורים

1407. כל זכר בכהנים יאכל אותו . . . (במדבר ו"ח ו'). פ"א ה"ט.
1408. לך נתתם ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם (במדבר י"ח ו"א). פ"א ה"י.
1409. ונתת הכסף לאהרן ולבניו (במדבר ג' ט"ח). שם.
1410. ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית נז צאנך תתן לו (במדבר י"ח ד'). פ"א ה"א.
1411. ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' אלהיך (שמות כ"ג ו"ט). פ"ב ה"א, ה"י הי"ב גם ה"ב.
1412. פרי האדמה [ולא משקה] (דברים כ"ו ב'). פ"ב ה"ה.
1413. וחג הקציר בכורי מעשיך (שמות כ"ג ט"ז). פ"ב ה"ו.
1414. בכורי כל אשר בארצם (במדבר י"ח ו"ג). פ"ב ה"ח.
1415. מארצך (דברים כ"ו ב'). פ"ב ה"ט.
1416. . . . ותרומת יריך (דברים י"ב י"ז). פ"ג ה"ג.
1417. והנחתו לפני ד' אלהיך (דברים כ"ו י'). שם.
1418. ושמחת בכל הטוב (דברים כ"ו י"א). פ"ג ה"ו.
1419. ושמח בטנא (דברים כ"ו ב'). פ"ג ה"ז.
1420. הגדתי היום לד' אלהיך כי באתי אל הארץ . . . (דברים כ"ו ג'). פ"ג ה"י, גם י"ב.
1421. ארמי אובר אבי (דברים כ"ו ה'). שם, שם.
1422. אשר נתת לי ד' (דברים כ"ו י'). שם; פ"ד ה"ב, גם ה"ה.
1423. ולקח הכהן הטנא מידך (דברים כ"ו ד'). פ"ג ה"ב.
1424. וענית ואמרת (דברים כ"ו ה'). פ"ג ה"י.
1425. ושמחת בחנך (דברים ט"ז ו'). שם.
1426. ארוממך ד' כי דליתני . . . (תהלים ל' ב'). פ"ג ה"ג, גם ה"ז; בית הבחירה פ"ו הי"ב.
1427. ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים ט"ז ז'). שם.
1428. אב המון גוים נתתיך (בראשית י"ז ה'). פ"ד ה"ג.
1429. אשר נתן לך ד' אלהיך ולביתך (דברים כ"ו י"א). פ"ד ה"ז.
1430. את ראשית כל פרי האדמה (דברים כ"ו י'). פ"ד ה"ט.
1431. כרוב עם הדרת מלך (משלי י"ד כ"ח). פ"ד ה"ט.
1432. קומו ונעלה ציון אל ד' אלהינו (ירמיה ל"א ה'). שם.
1433. שמחתי באומרים לי בית ד' נלך (תהלים קכ"ב א'). שם.
1434. עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים (תהלים קכ"ב ב'). שם.
1435. הללויה הללו אל בקדשו . . . (תהלים ק"ז א'). פ"ד ה"ז.
1436. כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים ק"ז ו'). שם.
1437. ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה (במדבר ט"ז ב'). פ"ה ה"א; פ"ח ה"ב.
1438. תתן לו (דברים י"ח ד'). פ"ה ה"ב; פ"ח ה"ז; פ"י ה"ז.
1439. והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר ט"ו י"ט). פ"ה ה"ה, פ"ו ה"ב, גם ה"ט.
1440. בכואכם (במדבר ט"ו י"ח). שם.
1441. אשר אני מביא אתכם שמה (במדבר ט"ו י"ח). פ"ה ה"ו.
1442. ראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו ב'). פ"ח ה"ב.
1443. וזה יהיה משפט הכהנים (במדבר י"ח ג'). פ"ט ה"א.
1444. אם שור אם שם (במדבר י"ח ג'). פ"ט ה"ה.
1445. זובחי הובח (במדבר י"ח ג'). פ"ט ה"ז.
1446. מאת העם (במדבר י"ח ג'). שם.

1447. למיטחה (שמות כ"ט כ"ט). פ"ט הכ"ב.
 1448. וראשית גז צאנך תתן לו (דברים י"ח ד'). פ"י ה"א.
 1449. כל פטר רחם לי (שמות ל"ד י"ט). פ"יא ה"א.
 1450. אך פדה תפדה את בכור האדם (במדבר י"ח ט"ו). שם.
 1451. כל בכור בניך תפדה (שמות ל"ד כ'). פ"י"א ה"ד.
 1452. ולא יראו פני ריקם (שמות ל"ד כ'). שם.
 1453. ופרויו מבן חדש תפדה (במדבר י"ח ט"ו). פ"י"א ה"ו, גם ה"ז.
 1454. פטר רחם בישראל. פ"י"א ה"י, גם י"ג.
 1455. פטר רחם (במדבר ג' י"ב). פ"י"א ה"ד.
 1456. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו (שמות י"ג י"ג). פ"י"ב ה"א, גם ה"ז.
 1457. כל פטר רחם . . . ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה (במדבר י"ח ט"ו). פ"י"ב ה"ב, גם ה"ד.
 1458. פטר רחם בבני ישראל. פ"י"ב ה"טו.
 הלכות שמיטה ויובל
 1459. ושבתה הארץ שבת לך' (ויקרא כ"ה ב'). פ"א ה"א.
 1460. בחריש ובקציר תשבות (שמות ל"ד כ"א). שם.
 1461. שרך לא תזרע וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה ד'). שם.
 1462. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כ"ה ו'). פ"ד ה"א; פ"ה ה"י, י"א, י"ז.
 1463. את ספיח קצירך לא תקצור (ויקרא כ"ה ה'). שם.
 1464. ואת ענבי נזירך לא תבצור (ויקרא כ"ה ה'). פ"ד הכ"ב.
 1465. והשביעית תשמטנה ונמשתה ואכלו אביוני עמך (שמות כ"ג י"א). פ"ד הכ"ד.
 1466. כי תבואו אל הארץ (ויקרא כ"ה ב'). פ"ד הכ"ה.
 1467. תהיה (ויקרא כ"ה ז'). פ"ה ה"א; פ"ו ה"ו.
 1468. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול (ויקרא כ"ה ז'). פ"ה ה"ה; פ"ז ה"א.
 1469. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כ"ה ו'). פ"ה ה"י, י"א, י"ז.
 1470. תאכלו את תבואתה (ויקרא כ"ה י"ב). פ"ה ה"טו.
 1471. שמוט כל בעל משה ידו (דברים ט"ו ב'). פ"ט ה"א.
 1472. לא ינוש את רעהו ואת אחיו (דברים ט"ו ב'). שם, גם ה"ו, ה"ט, הכ"ח.
 1473. מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה (דברים ט"ו א'). פ"ט ה"ד.
 1474. מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות (דברים ל"א י'). שם.
 1475. ואשר יהיה לך את אחיך (דברים ט"ו ג'). פ"ט ה"טו.
 1476. השמר לך פן יהיה דבר . . . (דברים ט"ו ט'). פ"ט ה"טז, ה"ל.
 1477. נתן תתן לו ולא ירע ללבך בתוך לו . . . (דברים ט"ו י'). פ"ט ה"ל.
 1478. כי בגלל הדבר הזה יברכך . . . (דברים ט"ו י'). שם.
 1479. וספרת לך שבע שבתות שנים . . . וקדשתם את שנת החמשים (ויקרא כ"ה ח"י). פ"י ה"א.
 1480. שש שנים תזרע שרך ושש שנים תזמור כרמך (ויקרא כ"ה ג'). פ"י ה"ב.
 1481. וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כ"ה ו'). פ"י ה"ח.
 1482. והעברת שופר תרועה (ויקרא כ"ה ט'). פ"י ה"י.
 1483. תעבירו שופר (ויקרא כ"ה ט'). שם.
 1484. גאולה תתנו לארץ (ויקרא כ"ה כ"ד). פ"י ה"טז.
 1485. והארץ לא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה כ"ג). פ"י"א ה"א.
 1486. וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו (ויקרא כ"ה כ"ה). פ"י"א ה"ג.

1487. במספר שני תבואות ימכר לך (ויקרא כ"ה ט"ו). פ"א ה"ה, גם ה"ג.
1488. על פי השנים (ויקרא כ"ו י"ח). פ"א ה"ו.
1489. ויצא ממכר בית (ויקרא כ"ה ל"ג). פ"א ה"ח.
1490. במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך (ויקרא כ"ה ט"ו). פ"א ה"ט.
1491. במספר שני תבואות ימכר לך (ויקרא כ"ה ט"ו). שם, גם ה"י.
1492. בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ (ויקרא כ"ו כ"ד). פ"א ה"טו.
1493. לאיש אשר מכר לו (ויקרא כ"ה כ"ו). פ"א ה"טז.
1494. ומצא כדי נאולתו (ויקרא כ"ה כ"ו). פ"א ה"יז, גם ה"ח.
1495. והשינה ידו (ויקרא כ"ה כ"ו). שם.
1496. ובא נואלו הקרוב אליו (ויקרא כ"ה כ"ה). פ"א ה"יח.
1497. תשובו איש אל אחוזתו (ויקרא כ"ה י"ג). פ"א ה"יט.
1498. עד מלאת לו שנה תמימה (ויקרא כ"ה ל'). פ"א ה"י.
1499. לקונה אותו לדרותיו (ויקרא כ"ה ל'). פ"א ה"י.
1500. וקם הבית אשר בעיר (ויקרא כ"ה ל'). פ"א ה"י.
1501. והביאך די אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה (דברים ל' ח'). פ"א ה"טו.
1502. מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב (במדבר ל"ה ד'). פ"א ה"ב.
1503. ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה . . . (במדבר ל"ה ח'). שם.
1504. ומגרשיהם יהיו לבוומתם ולרכושם ולכל חייתם (במדבר ל"ה ג'). פ"א ה"ג.
1505. ושדה מגרש עריהם לא ימכר (ויקרא כ"ה ל"ד). פ"א ה"ד.
1506. נאולת עולם תהיה ללויים (ויקרא כ"ה ל"ב). פ"א ה"ז, גם ה"ט.
1507. לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל (דברים י"ח א'). פ"א ה"י.
1508. בארצם לא תנחל (במדבר י"ח ב'). שם.
1509. יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים ל"ג י'). פ"א ה"יב.
1510. ברך ד' חילו (דברים ל"ג י"א). שם; ביאת המקדש פ"ו ה"י.
1511. אני חלקך ונחלתך (במדבר י"ח ב'). שם.
1512. ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי (תהלים ט"ז ד'). פ"א ה"ג.

עבודה

1518. ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו (מלכים א' ו' ז'). שם.
1519. וביום הקים את המשכן (במדבר ט' ט"ו). פ"א ה"יב.
1520. מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ' כ"א). פ"א ה"ג.
1521. ואם מזבח אבנים (שמות כ' כ"ב). שם.
1522. אבנים שלמות תבנה את מזבח ד' (דברים כ"ז ז'). פ"א ה"ד.
1523. לא תבנה אתהן נזית כי חרברך הנפת עליה ותחללה (שמות כ' כ"ב). פ"א ה"טו.
- הלכות בית הבחירה
1513. ועשו לי מקדש (שמות כ"ה ח'). פ"א ה"א.
1514. כי לא באתם עד עתה . . . (דברים י"ב ט'). שם.
1515. ויאמר דוד זה הוא בית ד' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל (דה"א כ"ב א'). פ"א ה"ג; פ"ב ה"א.
1516. זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קל"ב י"ד). שם.
1517. אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית אבני נזית (מלכים א' ה' ל"א). פ"א ה"ח.

1524. לא תעלה במעלות על מובחי (שמות ב' כ"ו). פ"א הי"ז.
1525. ונתתם את מזבחותם . . . לא תעשון כן לרי אלהיכם (דברים י"ב ג'ד'). שם.
1526. ולך לך אל ארץ המוריה (בראשית כ"ב ב'). פ"ב הי"א.
1527. זה מזבח לעולה לישראל (דברי הימים א' כ"ב א'). פ"ב הי"א.
1528. ויחל שלמה לבנות את בית ד' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביו אשר הכין במקום דוד בנרן ארנן היבוס (דברי הימים ב' ג' א'). שם.
1529. ושלש אמות קומתו (שמות כ"ז א'). פ"ב הי"ה.
1530. ובמנורה ארבעה נביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה (שמות כ"ה ל"ד). פ"ג הי"א.
1531. עד ירכה עד פרח (במדבר ח' ד'). שם.
1532. זהב טהור (שמות כ"ה ל"א). פ"ג הי"ו.
1533. ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור (שמות ל"ח). שם.
1534. וקשותיו (שמות כ"ה כ"ט). פ"ג הי"ג.
1535. ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לרי תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ד' אלהיכם . . . (דברי הימים ב' ל"ה ג'). פ"ד הי"א.
1536. עד עמוד כהן לאורים ותומים (עזרא ב' ס"ג). שם; מלכים פ"ב הי"ג.
1537. והבדילה הפרוכת לכם . . . (שמות כ"ו ל"ג). פ"ד הי"ב.
1538. השער הזה סגור יהיה לא יפתח (יחזקאל מ"ד ב'). פ"ד הי"ו.
1539. היציע התחתונה . . . (מלכים א' ו' ו'). פ"ד הי"ט.
1540. ויאכל חיל וחומה (איכה ב' ח'). פ"ה הי"ג.
1541. שער העליון. פ"ה הי"ה; כלי המקדש פ"ו הי"ו.
1542. ככל אשר אני מראה אותך . . . (וכן תעשו) (שמות כ"ה ט'). פ"ו הי"א.
1543. והשמותי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו ל"א). פ"ו הי"ז.
1544. ומקדשי תיראו (ויקרא י"ט ל'). פ"ז הי"א; גם הי"ז.
1545. והיו עיני ולבי שם כל הימים (מלכים א' ט' ג'). פ"ז הי"ה.
1546. בבית אלהים נהלך ברנש (תהלים נ"ח ט"ו). שם.
1547. ויבוא המלך דוד וישב לפני ד' (שמואל ב' ז' י"ח). פ"ז הי"ו.
1548. את שבתותי תשמרו . . . (ויקרא י"ב ל'). פ"ז הי"ז.
1549. וסביב למשכן יחנו (במדבר א' נ'). פ"ז הי"א.
1550. ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות (במדבר י"ח ב'). פ"ח הי"ב.
1551. ושמרו את משמרת אהל מועד (במדבר י"ח ד'). שם.
1552. והחנים קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרי משמרת הקדש. שם.
1553. ושמרו את משמרת הקדש. פ"ח הי"ג.
- הלכות כלי המקדש והעובדים בו
1554. ועשית אותו שמן משחת קדש (שמות ל' כ"ה). פ"א הי"א.
1555. וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים (שמות ל' כ"ג). פ"א הי"ב.
1556. אשר ירקח כמוהו . . . ונכרת מעמיו (שמות ל' ל"ג). פ"א הי"ד.
1557. ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו (שמות ל' ל"ג). פ"א הי"ה, הי"ו, הי"ז.
1558. שמן משחת קדש יהיה זה לי (שמות ל' ל"א). שם.
1559. על בשר אדם לא יסך (שמות ל' ל"ב). פ"א הי"ז, הי"י.
1560. והכהן המשיח תחתיו מכניו (ויקרא י' ט"ו). פ"א הי"ז.

1561. ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן
וימשח אותו לקדשו (ויקרא ח' י"ב). פ"א
ה"ט.
1562. הוא ובניו בקרב ישראל (דברים י"ז כ').
פ"א הי"א.
1563. וימשחם ויקדש אותם (במדבר ז' א'). פ"א
הי"ב.
1564. אשר ישרתו כם בקדש (במדבר ד' י"ב).
שם.
1565. ואתה קח לך סמים נטף ושלחת וחלבנה
... ולבונה (שמות ל' ל"ד). פ"ב ה"א.
1566. במתכונתה לא תעשו לכם ... איש אשר
יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו
(שמות ל' ל"ז-ל"ח). פ"ב ה"ט.
1567. לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה
... (שמות ל' ט'). פ"ב הי"א.
1568. כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו
(במדבר ז' ט'). פ"ב הי"ב.
1569. בטבעות הארון יהיו הכדים לא יסורו
ממנו (שמות כ"ה ט"ו). פ"ב הי"ג.
1570. בעת ההיא הבריל ד' את שבט הלוי
(דברים י' ח'). פ"ג ה"א.
1571. ועבר הלוי הוא את עבודת אהל מועד
(במדבר י"ח כ"ג). שם.
1572. ושרת בשם ד' אלהיו ככל אחיו הלויים
(דברים י"ח ז'). פ"ג ה"ב.
1573. וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי
חדשיכם ותקעתם בחצוצרות (במדבר י').
פ"ג ה"ה.
1574. זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה
(במדבר ח' כ"ד). פ"ג ה"ז.
1575. מבן שלשים שנה (במדבר ד' ג'). שם.
1576. איש איש על עבודתו (במדבר ד' י"ט).
שם, גם ה"ט וה"י.
1577. ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה
(במדבר ח' כ"ה). פ"ג ה"ח.
1578. אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקربו
ולא ימותו (במדבר י"ח ג'). פ"ג ה"ט, גם
הי"א.
1579. גם הם גם אתם (במדבר י"ח ג'). פ"ג ה"ו.
1580. איש איש על עבודתו ועל משאו (במדבר
ד' ט"ט). שם.
1581. ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים (דברי
הימים א' כ"ג י"ג). פ"ד ה"א.
1582. וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב
(ויקרא כ"א ח'). שם.
1583. וכי יבא הלוי מאחד שעריך (דברים י"ח
ו'). פ"ד ה"ה, גם ה"ו.
1584. חלק חלק יאכלו מלבד ממכריו על
האבות (דברים י"ח ח'). שם ושם.
1585. ובא בכל אות נפשו ... ושרת (דברים
י"ח ו'). פ"ד ה"ז.
1586. והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו
שמן המשחה ומלא את ידיו ללבוש את
הבגדים (ויקרא כ"א י'). פ"ד הי"ב.
1587. שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מכניו
(שמות כ"ט ל'). פ"ד הי"ג.
1588. אם הכהן המשיח יחטא ... (ויקרא ד'
ג'). פ"ד הי"ד; שנגות פט"ו ה"א.
1589. כיום המשח אותו (ויקרא ו' י"ג). פ"ד
הט"ו, גם הט"ז.
1590. הוא ובניו בקרב ישראל (דברים י"ז כ').
פ"ד ה"כ.
1591. ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום
יכסמו את ראשיהם (יחזקאל ט"ד כ'). פ"ה
ה"ו; ביאת המקדש פ"א ה"ח.
1592. כל הדבר הגדול יביאו אליך (שמות י"ח
כ"ב). פ"ה ה"ח.
1593. זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לד' ...
(ויקרא ו' י"ג). פ"ה הט"ז.
1594. בראשית ... ויהי רקיע (בראשית א'
א' ו'). פ"ו ה"ו.
1595. יהי רקיע ... ויקוו (בראשית א' ו"ט').
שם.
1596. יקוו ... ויהי מאורות (בראשית א' ט'
ו'). פ"ד. שם.
1597. יהי מאורות ... וישרצו (בראשית א' י"ד
כ'). שם.
1598. ישרצו ... תוצא הארץ (בראשית א'
כ"ב-כ"ד). שם.

1599. תוצא הארץ . . . ויכולו (בראשית א' כ"ד, ב' א'). שם.
1600. מצנפת [האמורה באהרן] (ויקרא ט"ז ד'). פ"ח ה"ב.
1601. מנבעת [האמורה בבניו] (שמות ל"ט כ"ח). שם.
1602. לכבוד ולתפארת (שמות כ"ח ב'). פ"ח ה"ד.
1603. והניחם שם (ויקרא ט"ז כ"ג). שם.
1604. מעשה אורג (שמות ל"ט כ"ז). פ"ח ה"ט.
1605. לא יקרע (שמות כ"ח ל"ב). פ"ט ה"ג.
1606. וירקעו את פחי הזהב (שמות ל"ט ג'). פ"ט ה"ה.
1607. לא יחנרו ביזע (יחזקאל ט"ד י"ח). פ"י ה"ב.
1608. ועשית בגדי קדש (שמות כ"ח ב'). פ"י ה"ד.
1609. ואת בניו תקריב והלבשתם כותנות (שמות כ"ט ה'). שם.
1610. וחגרת אותם אבנט . . . והיתה להם כהונה (שמות כ"ט ט'). שם.
1611. והור הקרב יומת (במדבר א' נ"א). שם.
1612. על בשרו . . . ולבשם (ויקרא ט"ז ד'). פ"י ה"ו.
1613. ולפני אלעזר הכהן יעמוד . . . (במדבר כ"ז כ"א). פ"י ה"ב.
1614. נער חגור אפור בד (שמואל א' ב' י"ח). פ"י ה"ג.
1615. ולא תמותו (ויקרא י' ט'). פ"א ה"א.
1616. ולהורות את בני ישראל (ויקרא י' י"א). פ"א ה"ג.
1617. ויין לא ישתו כל כהן (יחזקאל ט"ד כ"א). פ"א ה"ח.
1618. את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרו (ויקרא כ"א י'). פ"א ה"י.
1619. גדל פרע שער ראשו (במדבר ו' ה'). פ"א ה"יא.
1620. ראשיכם לא תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמותו (ויקרא י' ו'). פ"א ה"יד.
1621. ואל יבוא בכל עת אל הקדש (ויקרא ט"ז ב'). פ"ב ה"ב.
1622. ולא ימות (ויקרא ט"ז ב'). פ"ב ה"ג, גם ה"ד.
1623. אל פני הכפרת . . . (ויקרא ט"ז ב'). פ"ב ה"ד.
1624. ומפתח אהל מועד לא תצאו מן תמותו (ויקרא י' ז'). פ"ב ה"ה.
1625. ומן המקדש לא יצא ולא יחלל (ויקרא כ"א י"ב). שם, גם ה"ו.
1626. לא אכלתי באוני ממנו (דברים כ"ו י"ד). פ"ב ה"ז.
1627. ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ד' (ויקרא י' כ'). פ"ב ה"ח.
1628. וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זכ וכל טמא לנפש (במדבר ח' ב'). פ"ג ה"א.
1629. בדר ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג ט"ו). פ"ג ה"ב, גם ה"ח.
1630. ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות י"ג ט"ט). פ"ג ה"ד.
1631. וכפר עליה הכהן וטהרה (ויקרא י"ב ח'). פ"ג ה"ז; פ"ד ה"ה.
1632. ויצא מחוץ למחנה ולא יבוא אל תוך המחנה (דברים כ"ג י"א). פ"ג ה"ה.
1633. ולא יטמאו את מחניהם (במדבר ח' ג'). פ"ג ה"י.
1634. ואל המקדש לא תבוא (ויקרא י"ב ד'). פ"ג ה"יא, גם ה"ט.
1635. או נפש אשר תגע בכל דבר טמא (ויקרא ח' ב'). פ"ג ה"י"ב.
1636. ואם לא יכבם ובשרו לא ירחץ ונשא עונו (ויקרא י"ז ט"ו). שם, גם ה"ט"ז.
1637. ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחו ויהודות לר' כי טוב כי לעולם חסדו (דהי"ב ז' ג'). פ"ג ה"כ"ז.
1638. וינורו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי (ויקרא כ"ב ב'). פ"ד ה"א.

הלכות ביאת המקדש

1639. ומתו בו כי יחללוהו (ויקרא כ"ב ט'). שם.
1640. ולא יחללו שם אלהיהם (ויקרא כ"א ו'). פ"ד ה"ד.
1641. והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים (שמות כ"ח ל"ח). פ"ד ה"ו.
1642. והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ד' (שמות כ"ח ל"ח). פ"ד ה"ח.
1643. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם (במדבר ט' ו'). פ"ד ה"ז.
1644. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלויים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור להקדיש לר' כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו (דחי"ב ל' ו"ז-י"ח). פ"ד ה"ז.
1645. כי אכלו את הפסח בלא ככתוב (דכחי"ב ל' כ"ח). שם, גם הי"ח.
1646. ויועין המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחרש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי (דחי"ב ל' ב"ג). פ"ד ה"ז.
1647. כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ד' הטוב יכפר בעד (דחי"ב ל' י"ח). פ"ד ה"ח.
1648. וישמע ד' אל יחזקיהו וירפא את העם (דחי"ב ל' כ'). שם.
1649. ורחצו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם (שמות ל' י"ט). פ"ה ה"א, ה"ז, ה"י והי"ג.
1650. ירחצו מים ולא ימותו (שמות ל' כ'). פ"ה ה"א.
1651. חוקת עולם לו ולזרעו (שמות כ"ח ט"ג). פ"ה ה"ב.
1652. לעמד לשרת (דברים י"ח ה'). פ"ה ה"ז.
1653. אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא יגש (ויקרא כ"א כ"ג). פ"ו ה"א.
1654. אשר יהיה בו מום לא יקרב (ויקרא כ"א י"ז). שם, גם ה"ד.
1655. כל איש אשר בו מום לא יקרב (ויקרא כ"א י"ח). פ"ו ה"ב.
1656. כל אשר מום בו (ויקרא כ"א כ"א). פ"ו ה"ד.
1657. שבר רגל או שבר יד (ויקרא כ"א י"ט). פ"ו ה"ז.
1658. כל בן נכר ערל לב וערל בשר (יחזקאל מ"ד ט'). פ"ו ה"ח.
1659. ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה (דברים ל"ג י"א). פ"ו ה"י.
1660. לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל (ויקרא כ"א כ"ב). פ"ו הי"ב.
1661. חרוץ [האמור בתורה] (ויקרא כ"ב כ"ב). פ"ו ה"ד.
1662. תכלול [האמור בתורה], דק [האמור בתורה] (ויקרא כ"א כ'). פ"ז ה"ה.
1663. שרוע [האמור בתורה] (ויקרא כ"א י"ח). פ"ז ה"ט.
1664. נבן [האמור בתורה] (ויקרא כ"א כ'). פ"ח ה"ד.
1665. חרום [האמור בתורה] (ויקרא כ"א י"ח). פ"ח ה"ז.
1666. מרוח אשך (ויקרא כ"א כ'). פ"ח הי"ב.
1667. והזר הקרב יומת (במדבר י"ח ז'). פ"ט ה"א.
1668. וזר לא יקרב אליכם (במדבר י"ח ד'). שם.
1669. וערכו בני אהרן (ויקרא א' ח'). שם.
1670. והקטירו בני אהרן (ויקרא ג' ח'). שם.
1671. ושחט את בן הבקר לפני ד' והקריבו בני אהרן (ויקרא א' ת'). פ"ט ה"ו.
1672. והקטיר הכהן את הכל המזבחה (ויקרא א' ט'). שם.
1673. ולבש הכהן מדו בד . . . (ויקרא ו' ג'). פ"ט ה"ח.
1674. עבודת מתנה (במדבר י"ח ז'). שם.
1675. ולא יגשו אלי לכהן לי (יחזקאל מ"ד י"ג). פ"ט הי"ג.
- הלכות איסורי מזבח
1676. תמים יהיה לרצון (ויקרא כ"ב כ"א). פ"א ה"א.
1677. כל אשר בו מום לא תקריבו (ויקרא כ"ב כ'). שם.

1678. לא תקריבו אלה לר' (ויקרא כ"ב כ"ב).
פ"א ה"ד.
1679. ואשה לא תתנו מהם על המזבח (ויקרא כ"ב כ"ב). שם.
1680. לא תזבח לר' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום (דברים י"ז א'). פ"א ה"ה.
1681. ומיד כל בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה (ויקרא כ"ב כ"ה). פ"א ה"ו.
1682. כל מום לא יהיה בו (ויקרא כ"ב כ"א). פ"א ה"ז.
1683. רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר (דברים י"ב ט"ו). פ"א ה"י.
1684. ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנו קרבן לר' (ויקרא כ"ו י"א). שם.
1685. קלוט (ויקרא כ"ב כ"ג). פ"ב ה"ה.
1686. מבחר נדריך (דברים י"ב י"א). פ"ב ה"ה.
1687. הקריבהו נא לפחתך הירצץ או הישא פניך (מלאכי א' ח'). פ"ב ה"ו.
1688. תמימים יהיו לכם (במדבר כ"ח י"ט). פ"ב ה"א.
1689. תמים זכר (שמות י"ב ה'). פ"ג ה"א.
1690. מן התורים או מן בני היונה (ויקרא א' י"ד). פ"ב ה"א.
1691. זכר תמים (ויקרא א' ג'). פ"ג ה"ג.
1692. נקבה תמימה (ויקרא ד' ל"ב). שם.
1693. שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו (ויקרא כ"ב כ"ז). פ"ג ה"ד, גם ה"ה.
1694. כי משחתם בהם (ויקרא כ"ב כ"ה). פ"ג ה"ו.
1695. כי השחית כל בשר (בראשית ו' י"ב). שם.
1696. כי שחת עמך (שמות ל"ב ז'). שם.
1697. לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב (דברים כ"ג י"ט). פ"ג ה"ז.
1698. מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זכות לר' אלהיך (שמואל א' ט"ו ט"ו). פ"ג ה"ט.
1699. כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו . . . (ויקרא ב' י"א). פ"ה ה"א.
1700. ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח (ויקרא ב' י"ב). פ"ה ה"ג; מעשי הקרבנות פ"ב ה"ב.
1701. קרבן ראשית תקריבו אותם לר' . . . (ויקרא ב' י"ב). פ"ה ה"ד; מעשה הקרבנות פ"ב ה"ב.
1702. מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם (ויקרא א' ב'). פ"ה ה"ו.
1703. שונא נזל בעולה (ישעיה ס"א ח'). פ"ה ה"ז.
1704. בכורים לר' (ויקרא ב' י"ד). פ"ה ה"י.
1705. על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב' י"ג). פ"ה ה"י.
1706. ולא תשבית ברית מלח אלהיך (ויקרא ב' י"ג). שם, גם ה"יב.
1707. תמימים יהיו לכם ונסכיהם (במדבר כ"ח ל"א). פ"ו ה"א.
1708. והעמיד . . . והעריך (ויקרא כ"ו י"א-י"ב). פ"ו ה"ד.
1709. וארור נוכל . . . (מלאכי א' ד'). פ"ז ה"א.
1710. והכל הביא גם הוא מכוורות צאנו ומחלביהן וישע ד' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד' ד'). פ"ז ה"א.
1711. כל חלב לר' . . . (ויקרא ג' ט"ז). שם.
- הלכות מעשה הקרבנות
1712. לעומת העצה יסירנה (ויקרא ג' ט'). פ"א ה"ח.
1713. לפלא נדר או נדבה. פ"ב ה"ג.
1714. כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם (במדבר ט"ו י"ב). פ"ב ה"ה, פ"ג ה"ה.
1715. ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם (ויקרא כ"ב כ"ה). פ"ג ה"א.
1716. אדם כי יקריב מכם (ויקרא א' ב'). פ"ג ה"ד.

1717. כל האורח יעשה ככה (במדבר ט"ו י"ג).
פ"ג ה"ה.
1718. וסמך ירו על ראש קרבנו (ויקרא ג' ב').
פ"ג ה"ו גם ה"ח.
1719. על ראש העולה (ויקרא א' ד'). פ"ג ה"ג.
1720. ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם (ויקרא ז' ל"ח). פ"ד ה"א.
1721. ביום הקריבו את זבחו (ויקרא ז' ט"ז).
שם.
1722. ולנסכיכם ולשלמיכם (במדבר כ"ט ל"ט).
פ"ד ה"ה.
1723. ובשר זבח תורת שלמיו (ויקרא ז' ט"ו).
פ"ד ה"י.
1724. ושחט אותו על ירך המזבח צפונה (ויקרא א' י"א). פ"ה ה"ג.
1725. במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת (ויקרא ו' י"ח). שם; פ"ח ה"ב.
1726. ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים (ויקרא כ"ג י"ט). שם.
1727. במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם (ויקרא ז' ב'). שם.
1728. ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג' ב').
פ"ה ה"ד גם ה"ה.
1729. סביב (ויקרא א' ה'; ג' ב'). פ"ה ה"ו.
1730. על קרנות המזבח (ויקרא ד' י"ח). פ"ה ה"ז.
1731. וטבל אצבעו בדם. פ"ה ה"ט.
1732. ואת כל הדם ישפך אל יסוד מזבח העולה (ויקרא ד' י"ח). פ"ה ה"י.
1733. ואת דמם תזרוק על המזבח (במדבר י"ח י"ז). פ"ה ה"יז.
1734. עור העולה אשר הקריב (ויקרא ז' ח').
פ"ה ה"יט.
1735. עולת איש (ויקרא ז' ח'). שם גם הכ"א.
1736. והקטיר הכהן את הכל המזבחה (ויקרא א' ט'). פ"ו ה"א.
1737. עולותיך הבשר והדם (דברים י"ב כ"ז).
פ"ו ה"ב, גם ה"ד.
1738. על מוקדה על המזבח כל הלילה (ויקרא ו' ב'). פ"ו ה"ג; תמידין ומוספין פ"ב ה"ה גם ה"ט.
1739. והקרב והכרעים ירחץ במים (ויקרא א' י"ג). פ"ו ה"ו.
1740. ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א' ו'). פ"ו ה"ט גם ה"יט.
1741. ושסע אותו בכנפיו לא יבדיל (ויקרא א' י"ז). פ"ו הכ"ב.
1742. על עצים באש (ויקרא ד' י"ב). פ"ז ה"ה.
1743. ומלך את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל (ויקרא ח' ח'). פ"ז ה"ו.
1744. והנשאר בדם ימצה על יסוד המזבח (ויקרא ח' ט'). שם.
1745. ואשר יזה מדמה על הבגר אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש (ויקרא ו' כ'). פ"ה ה"א גם ה"ו.
1746. וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר (ויקרא ו' כ"א). פ"ח ה"א.
1747. כל אשר יגע בבשרה יקדש (ויקרא ו' כ'). פ"ה ה"טו.
1748. ואם בכלי נחשת . . . (ויקרא ו' כ"א).
פ"ח הכ"א.
1749. כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה (ויקרא ז' ל"ד). פ"ט ה"א.
1750. אחד מכל קרבן (ויקרא ז' י"ד). פ"ט הכ"ב.
1751. ואכלו אותם אשר כופר בהם (שמות כ"ט ל"ג). פ"י ה"א.
1752. והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו (ויקרא ו' ט'). פ"י ה"ב.
1753. לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמים... בקדש הקדשים תאכלנו כל זר יאכל אותו (במדבר י"ח ט"ו). פ"י ה"ג.
1754. לך נתתם ולבניך ולבנותיך (במדבר י"ח י"א). פ"י ה"ד.
1755. כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל לך נתתם לך ולבניך ולבנותיך (במדבר י"ח י"ט). שם.

1756. ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין (במדבר י"ח ו"ח). פ"י ה"ה.
1757. את חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור (ויקרא ו' ו"ד). שם.
1758. ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת... ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי... (ויקרא ז' ט"ז-י"ח). פ"י ה"ו.
1759. ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז' ט"ו). פ"י ה"ז.
1760. עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה (ויקרא ז' ח'). פ"י ה"ד.
1761. הכהן המחטא אותה יאכלנה (ויקרא ו' י"ט). שם.
1762. הכהן אשר יכפר בו לו יהיה (ויקרא ז' ז'). שם.
1763. לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה (ויקרא ז' ו"ד). שם.
1764. הכהן המקריב אותה יאכלנה. שם.
1765. כל המנחה אשר תאפה בתנור... לכהן המקריב אותה לו תהיה (ויקרא ז' ט'). פ"י ה"ט.
1766. וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו (ויקרא ז' י'). שם גם ה"י.
1767. לחם אלהיו מקדשי הקדשים... (ויקרא כ"א כ"ב). פ"ו ה"ז.
1768. המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה (ויקרא ז' ל"ג). פ"י ה"כ.
1769. לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך... (דברים י"ב ו"ז). פ"א ה"א; מעילה פ"א ה"ג.
1770. ... ובכורות בקרך וצאנך (דברים י"ב י"ז). פ"א ה"ה.
1771. כליל תהיה לא תאכל (ויקרא ו' ט"ז). פ"א ה"ג.
1772. וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד... לא תאכל באש תשרף (ויקרא ו' כ"ג). שם.
1773. ובשר בשרה טריפה לא תאכלו (שמות כ"ב ל'). פ"א ה"ו.
1774. ואכלו אותם אשר כופר בהם... וזר לא יאכל... (שמות כ"ט ל"ג). פ"א ה"ח.
1775. לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה (ויקרא ה' י"א). פ"יב ה"ז.
1776. וכל מנחת כהן... (ויקרא ו' ט"ו). פ"יב ה"ט.
1777. לא תאפה חמץ חלקם (ויקרא ו' י'). פ"יב ה"ד, גם ה"ט.
1778. לא תעשה חמץ (ויקרא ב' י"א). פ"יב ה"ט, גם ה"י.
1779. אשר תקריבו לך... (ויקרא ב' י"א). פ"יב ה"י.
1780. כל המנחה (ויקרא ב' י"א). פ"יב ה"ט.
1781. זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה... (יחזקאל ט"ו כ'). פ"יב ה"כ.
1782. בשמן תעשה (ויקרא ב' ז'). פ"יג ה"ב.
1783. תופיני (ויקרא ו' ו"ד). פ"יג ה"ג; תמידין ומוספין פ"ג ה"י.
1784. חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן (ויקרא ז' י"ב). פ"יג ה"ח.
1785. מסלתה ומשמנה (ויקרא ב' ב'). פ"יג ה"יב.
1786. ולקרבן העצים (נחמיה י"ג ל"א). פ"יד ה"א.
1787. כל נדיב לבו יביאה (שמות ל"ח ה'). פ"יד ה"יב.
1788. ובאת שמה והבאתם שמה (דברים י"ב ה"ו). פ"יד ה"יג.
1789. לא תאחר לשלמו (דברים כ"ג כ"ב). שם.
1790. לרצונו (ויקרא א' ג'). פ"יד ה"ט, גם ה"י.
1791. והקריב המקריב קרבנו (במדבר ט"ו ד'). פ"ט ה"ז.

1792. כאשר נדרת לדי' (דברים כ"ג כ"ד). פי"ז
ה"ב.
1793. ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך (דברים
י"ב י"ד). פי"ח ה"א.
1794. קדשיך אשר יהיו לך ונרריך תשא . . .
(דברים י"ב כ"ו). שם.
1795. השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום
אשר תראה (דברים י"ב י"ג). פי"ח ה"ב;
גם ה"ד.
1796. אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל
מועד לא הביאו . . . ונכרת . . . מעמיו
(ויקרא י"ז ח"ט). שם; פי"ט ה"ב, ה"ו,
גם ה"יא והי"ב.
1797. אשר ישחט שור . . . או עז . . . דם
יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת . . .
(ויקרא י"ז ג' ד'). פי"ח ה"ג.
1798. ושם תעלה עולותיך ושם תעשה כל אשר
אנכי מצוך (דברים י"ב י"ד). פי"ח ה"ד.
1799. לפני משכן ד' (ויקרא י"ז ד'). פי"ח ה"ו.
1800. . . במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה
(ויקרא י"ז ג'). פי"ח ה"ו.
1801. ואל פתח אהל מועד לא יביאנו (ויקרא
י"ז ט'). שם; פי"ט ה"ג, גם ה"ו.
1802. אשר ישחט . . . או אשר ישחט (ויקרא
י"ז ג'). פי"ח ה"ו.
1803. דם יחשב לאיש ההוא דם שפך (ויקרא
י"ז ד'). שם.
1804. ויבן נח מזבח (בראשית ה' כ'). פי"ט
ה"א.
1805. לעשות אותו לדי' (ויקרא י"ז ט'). שם,
ה"ג, ה"ו, ה"ט גם י"א.
1806. איש איש . . . אשר יעלה עולה (ויקרא
י"ז ח'). פי"ט ה"ב.
- הלכות תמידין ומוספין
1807. שנים ליום עולה תמיד . . . (במדבר כ"ה
ג'). פי"א ה"א.
1808. כל הלילה עד הבקר (ויקרא ו' ב'). פי"א
ה"ו.
1809. עולת שבת בשבתו (במדבר כ"ה י'). פי"א
ה"ו.
1810. אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו' ו').
פי"ב ה"א, גם ה"ד.
1811. ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח
(ויקרא א' ז'). שם.
1812. ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר
(ויקרא ו' ה'). פי"ב ה"ב.
1813. וערכו עצים על האש (ויקרא א' ז'). שם,
גם ה"ג.
1814. על מוקדה על המזבח . . . ואש המזבח
תוקד בו (ויקרא ו' ב'). פי"ב ה"ה, גם ה"ט;
פסולי המוקדשין פי"ג ה"ג.
1815. והאש על המזבח תוקד בו (ויקרא ו' ה').
שם.
1816. לא תכבה (ויקרא ו' ה'). פי"ב ה"ו.
1817. והרים את הדרשן (ויקרא ו' ג'). פי"ב ה"ט.
1818. ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים
והרים את הדרשן (ויקרא ו' ד'). פי"ב ה"י.
1819. ושמו (ויקרא ו' ג'). פי"ב ה"טו.
1820. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים (שמות
ל' ז'). פי"ג ה"א.
1821. וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו
לכפר בקדש . . . (ויקרא ט"ז י"ז). פי"ג
ה"ג.
1822. יערוך אותו אהרן ובניו (שמות כ"ז כ"א).
פי"ג ה"י.
1823. להעלות נר תמיד (שמות כ"ז כ'). שם,
גם ה"טו.
1824. מערב עד בקר (שמות כ"ז כ"א). פי"ג
ה"יא.
1825. ויפקדם בטלאים (שמואל א' ט"ו ה'). פי"ד
ה"ד.
1826. והיתה לאהרן ולבניו (ויקרא כ"ד ט'). פי"ד
ה"יד.
1827. ביום השבת ביום השבת יערכנו הכהן. . .
(ויקרא כ"ד ח'). פי"ה ה"א.
1828. ונתת על המערכת לבונה זכה (ויקרא
כ"ד ז'). פי"ה ה"ב.

1829. לפני . . . תמיד (שמות כ"ה ל'). פ"ה ה"ד.
1830. לחם הפנים (שמות ל"ה י"ג). פ"ה ה"ט.
1831. לדי הארץ ומלואה (תהלים כ"ד א'). פ"ו ה"ט.
1832. גדול די ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו (תהלים מ"ח ב'). שם.
1833. אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פ"ב א'). שם; סנהדרין פכ"ג ה"ח גם ה"ט.
1834. הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב (תהלים פ"א ב'). שם.
1835. די מלך נאות לבש לבש די עוז התאזר . . . (תהלים צ"ג א'). שם.
1836. מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ"ב א'). שם.
1837. אז ישיר משה (שמות ט"ו א'). שם.
1838. מי כמוך . . . (שמות ט"ו י"א). שם.
1839. הסירותי מסבל שכמו . . . (תהלים פ"א ז'). שם; פ"ו ה"א.
1840. קול די יחיל מדבר . . . (תהלים כ"ט ח'). פ"ו ה"ט.
1841. והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן (ויקרא כ"ג י'). פ"ז ה"ה.
1842. ממחרת השבת (ויקרא כ"ג ט"ו). פ"ז ה"א גם הכ"ב.
1843. ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (ויקרא כ"ג י"ד). פ"ז ה"א.
1844. ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי (יהושע ה' י"א). פ"ז ה"א.
1845. אביב קלוי באש נרש כרמל (ויקרא כ' י"ד). פ"ז ה"ב.
1846. ראשית קצירכם (ויקרא כ"ג י'). פ"ז ה"ג, גם ה"ו.
1847. וספרתם לכם ממחרת השבת . . . שבע שבתות (ויקרא כ"ג ט"ו). פ"ז הכ"א.
1848. תספרו חמשים יום (ויקרא י"ג ט"ז). פ"ז הכ"ב.
1949. ממושבותיכם תביאו לחם תנופה . . . (ויקרא כ"ג י"ז). פ"ח ה"ב.
1850. הוא לברו יעשה לכם (שמות י"ב ט"ז). פ"ח ה"ח.
1851. והניף אותם תנופה (ויקרא י"ד י"ב). פ"ח ה"א.
1852. את אשר לחטאת ראשונה (ויקרא ה' ח'). פ"ט ה"ו.
1853. כמשפטם (במדבר כ"ט ל"ג). פ"ט ה"ז.
1854. כמשפט (ויקרא ט' ט"ז). שם.
1855. הבו לדי בני אלים (תהלים כ"ט א'). פ"י ה"א.
1856. ולרשע אמר אלהים . . . (תהלים נ' ט"ז). שם.
1857. מי יקום לי עם מרעים (תהלים צ"ד ט"ז). שם.
1858. בינו בוערים בעם (תהלים צ"ד ח'). שם.
1859. ימוטו כל מוסרי ארץ (תהלים פ"ב ה'). שם.
- הלכות פסולי המוקדשין
1860. ושחטם אהרן. פ"א ה"ב.
1861. כבואכם אל אהל מועד (ויקרא י' ט'). פ"א ה"ב.
1862. והביאום לדי (ויקרא י"ז ה'). פ"א ה"ד.
1863. על ירך המזבח (ויקרא א' י"א). פ"א ה"ט.
1864. ולקח מדם הפר (ויקרא ט"ז י"ד). פ"א הכ"ט.
1865. על הארץ תשפכנו כמים (דברים י"ב ט"ז). פ"א ה"ו.
1866. ודם זבחך ישפך על מזבח די אלהיך (דברים י"ב כ"ז). פ"ב ה"א גם ה"ב.
1867. שבע פעמים (ויקרא ד' י"ז). פ"ב ה"ג.
1868. אשר יובא מדמה (ויקרא ו' כ"ג). פ"ב ה"ט גם ה"ז.
1869. ואת כל דמה ישפך (ויקרא ד' ל'). פ"ב הכ"א.
1870. וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך (שמות כ' כ"ד). פ"ג ה"א גם הכ"ב.
1871. כל הנוגע במקדש יקדש (שמות כ"ט ל"ז). פ"ג ה"ג.

1872. כל הנוגע בהם יקדש (שמות ל' כ"ט).
פ"ג הי"ח.
1873. ואכלוה מצות (ויקרא י' י"ב). פ"ג הכ"ה.
1874. והביאה אל בני אהרן . . . וקמץ (ויקרא ב' ב'). פ"א ה"ז.
1875. את כל לבונתה. פ"א ה"ח.
1876. חריבה (ויקרא ז' י'). פ"א הי"ד.
1877. ונשא אהרן (שמות כ"ח ל"ח). פ"א הי"ט.
1878. פגול (ויקרא ז' י"ח). פ"ג ה"א.
1879. ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו (ויקרא ז' י"ח). פ"ג ה"ב.
1880. ואני נתתי לכם על המזבח לכפר (ויקרא י"ז י"ח). פ"ג ה"ג.
1881. ושחט אותה לחטאת (ויקרא ד' ל"ג). פט"ו ה"ג.
1882. על חטאתו (ויקרא ד' ג'). שם.
1883. וכפר עליו (ויקרא ד' כ"ו). שם, גם ה"ח.
1884. ועשית פסח לד' אלהיך (דברים ט"ז א'). פט"ו ה"ג.
1885. מנחה היא (ויקרא ב' ו'). שם.
1886. כי מנחת קנאות היא (במדבר ה' ט"ו). שם.
1887. ואמרתם זבח פסח הוא לד' (שמות י"ב כ"ו). שם, גם הי"א.
1888. לא יחשב (ויקרא ז' י"ח). פ"ח ה"א.
1889. לא תאכל כל תועבה (דברים י"ד ג'). פ"ח ה"ג.
1890. והנפש האוכלת ממנה עונה תשא (ויקרא ז' י"ח). פ"ח ה"ו.
1891. לא תותירו ממנו עד כפר (ויקרא כ"ב ל'). פ"ח ה"ט.
1892. והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו (שמות י"ב י'). שם.
1893. ואוכליו עונו ישא כי את קדש ד' חלל ונכרתה (ויקרא י"ט ח'). פ"ח ה"י.
1894. לא יאכל כי קדש הם (שמות כ"ט ל"ד). שם.
1895. והבשר אשר ינע בכל טמא לא יאכל . . . (ויקרא ז' י"ט). פ"ח הי"ב; פ"ט ה"א;
- אבות הטומאה פ"א ה"ד; טומאת אוכלין פט"ז ה"ח.
1896. והנפש אשר תאכל מזבח השלמים אשר לד' וטומאתו עליו ונכרתה (ויקרא ז' כ'). פ"ח הי"ג גם הי"ד; שגנות פ"י ה"ה.
1897. ונפש כי תנע בכל טמא בטומאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שרץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר לד' ונכרתה (ויקרא ז' כ"א). פ"ח הי"ג.
1898. והנותר מבשר הזבח כיום השלישי באש ישרף (ויקרא ז' י"ז). פ"ט ה"א גם ה"ד.
- הלכות עבודת יום הכפורים**
1899. וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא ט"ז ו'). פ"א ה"ב.
1900. כי בענן אראה על הכפרת (ויקרא ט"ז ב'). פ"א ה"ז.
1901. ונתן הקטרת על האש לפני ד' (ויקרא ט"ז י"ג). שם.
1902. ופשט את בגדי הבר . . . ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולכש את בגדיו (ויקרא ט"ז כ"ג-כ"ד). פ"ב ה"ב גם ה"ג.
1903. כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלהינו (דברים ל"ב ג'). פ"ב ה"ז.
1904. ולפני הכפרת יזה . . . (ויקרא ט"ז י"ד). פ"ג ה"ה.
1905. על הכפרת ולפני הכפרת (ויקרא ט"ז ט"ו). שם.
1906. אחרי מות (ויקרא ט"ז א'). פ"ג ה"י.
1907. אך בעשור (ויקרא כ"ג כ"ז). שם.
1908. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו (ויקרא ט"ז ל'). פ"ד ה"א גם ה"ב.
1909. מעל המזבח מלפני ד' (ויקרא ט"ז י"ב). פ"ד ה"א.
1910. ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם (ויקרא ט"ז כ"ד). פ"ד ה"ב.
1911. פר החטאת אשר לו (ויקרא ט"ז ו'). פ"ה הי"ג.
1912. יעמד חי (ויקרא ט"ז ו'). פ"ה הי"ח.

1913. ביר איש עתי המדברה (ויקרא ט"ז כ"א).
פ"ה הכ"א.
1914. באהל מועד (ויקרא ט"ז י"ז). פ"ה הכ"ג.
1915. מזבח קטרת הסמים (ויקרא ד' ז'). פ"ה הכ"ד.
1916. ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת (ויקרא ט"ז ב'). פ"ה הכ"ה.
- הלכות מעילה .
1917. וחטאה בשגגה מקדשי ד' והביא את אשמו . . . (ויקרא ה' ט"ו). פ"א ה"ג.
1918. ונרדף (דברים י"ב י"ז). שם.
1919. ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישיתו . . . (ויקרא ה' ט"ז). שם.
1920. באיל האשם (ויקרא ה' ט"ז). פ"א ה"ד.
1921. לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזז בכור צאנך (דברים ט"ו י"ט). פ"א ה"ז.
1922. חטאת היא (במדבר י"ט ט'). פ"ב ה"ה.
1923. דבר אל בני ישראל (ויקרא א' ב'). פ"ה ה"ט.
1924. לא תחסום שור כדושו (דברים כ"ה ד'). פ"ח ה"ב; שכירות פ"ג ה"ב, גם ה"ג.
1925. ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם (ויקרא י"ט ל"ז). פ"ח ה"ח.
1926. טפלו עלי שקר זדים אני ככל לב אצור פקודיך (תהלים קי"ט ס"ט). שם.
1927. כל חצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני (תהלים קי"ט פ"ו). שם.
1928. ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא י"ח ה'). שם.
- הלכות קרבן פסח
1929. לא תוכל לזכות את הפסח באחד שעריך (דברים ט"ז ה'). פ"א ה"ג.
1930. לא תזבח על חמץ דם זבחי (שמות כ"ג י"ח). פ"א ה"ה.
1931. לא ילין חלב חגי עד בקר. שם. פ"א ה"ז.
1932. וישחטו אותו כל קהל עדת ישראל (שמות י"ב ו'). פ"א ה"ט.
1933. במועדו (במדבר ט' ב'). פ"א ה"ח.
1934. תכוסו על השה (שמות י"ב ד'). פ"ב ה"א.
1935. יעשו אותו (במדבר ט' י"א). פ"ב ה"ב.
1936. איש לפי אכלו (שמות י"ב ד'). פ"ב ה"ג.
1937. המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו (שמות י"ב ט"ה). פ"ה ה"ה.
1938. וכל עבד איש (שמות י"ב ט"ד). פ"ה ה"ו.
1939. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם (במדבר ט' ו'). פ"ז ה"א.
1940. ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו (שמות י"ב ח'). פ"ח ה"א, גם ה"ה.
1941. על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט' י"א). פ"ח ה"ב, גם ה"ג.
1942. אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש (שמות י"ב ט'). פ"ח ה"ד, ה"ז, גם ה"ט; סנהדרין פ"ח ה"ג.
1943. מן הבשר חוצה (שמות י"ב ט"ו). פ"ט ה"ג.
1944. בן נכר (שמות י"ב ט"ג). פ"ט ה"ז.
1945. תושב ושכיר לא יאכל בו (שמות י"ב ט"ד). שם.
1946. כל ערל לא יאכל בו (שמות י"ב ט"ח). פ"ט ה"ח.
1947. ועצם לא תשברו בו (שמות י"ב ט"ז). פ"י ה"א.
1948. לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו... באש תשרפו (שמות י"ב י'). פ"י ה"א.
1949. לא ישאירו ממנו עד בקר (במדבר ט' י"ב). שם.
1950. וזבחת פסח לר' אלהיך צאן ובקר (דברים ט"ז ב'). פ"ו ה"ב.
1951. ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר (דברים ט"ז ד'). פ"י ה"ג.
1952. ככל חוקת הפסח יעשו (במדבר ט' י"ב). פ"י ה"ט.

הלכות חגיגה

1953. יראה כל זכורך (שמות כ"ג י"ז, ל"ד כ"ג; דברים ט"ז ט"ז). פ"א ה"א; פ"ב ה"א גם ה"ג.
1954. לא יראו פני ריקם (שמות כ"ג ט"ו). שם; פ"ב ה"ו.
1955. תחוג לרי אלהיך (דברים ט"ז ט"ו). שם, גם ה"ד.
1956. ושמחת בחנך (דברים ט"ז י"ד). פ"א ה"א.
1957. וזכחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ד' אלהיך (דברים כ"ז ז'). שם.
1958. איש כמתנת ידו . . . (דברים ט"ז י"ז). פ"א ה"ב.
1959. שבעת ימים . . . (דברים ט"ז ט"ו). פ"א ה"ד.
1960. נוני ממועד אספתי (צפניה ג' י"ח). פ"א ה"ה.
1961. מעות לא יוכל לתקון (קהלת א' ט"ו). פ"א ה"ו.
1962. אלה תעשו לרי במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם (במדבר כ"ט ל"ט). פ"א ה"ו.
1963. כברכת ד' אלהיך אשר נתן לך (דברים ט"ז י"ז). פ"א ה"ו.
1964. כבוא כל ישראל לראות (דברים ל"א י"א). פ"ב ה"א; פ"ג ה"א גם ה"ב.
1965. למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל"א י"ב). שם.
1966. בעלותך ליראות את פני ד' (שמות ל"ד כ"ד). שם.
1967. והלוי . . . והגר והיתום והאלמנה (דברים ט"ז י"א). פ"ב ה"ד.
1968. זבחייהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם (הושע ט' ה'). שם.
1969. השמר לך פן תעזוב את הלוי (דברים י"ב י"ט). שם.
1970. מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות . . . הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך . . . (דברים ל"א י"א-י"ב). פ"ג ה"א.

1971. מלכד הברית אשר כרת אתם בחורב (דברים כ"ח ט"ט). פ"ג ה"ג.

הלכות בכורות

1972. קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה (שמות י"ג ב'). פ"א ה"א; פ"ד ה"ג.
1973. אך פרה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה אך בכור שור . . . לא תפדה קדש הם . . . ובשרם יהיו לך (במדבר י"ח י"ז-י"ח). פ"א ה"ב.
1974. וכי יהיה בו מום פסח או עור . . . הטמא והטהור יחדיו יאכלנו כצבי וכאיל (דברים ט"ז כ"א). פ"א ה"ג.
1975. תקדיש לרי אלהיך (דברים ט"ז י"ט). פ"א ה"ד.
1976. ואכלת לפני ד' אלהיך . . . מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך (דברים י"ד כ"ג). פ"א ה"ה גם ה"י"ג והט"ו.
1977. כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך . . . (דברים ט"ז י"ט). פ"א ה"ו.
1978. לפני ד' אלהיך תאכלנו שנה בשנה . . . וכי יהיה בו מום . . . בשעריך תאכלנו (דברים ט"ז כ"ב-כ"ג). פ"א ה"ח.
1979. לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך (דברים י"ב י"ז). פ"א הט"ז.
1980. אך בכור שור או בכור כבש או בכור עז לא תפדה (במדבר י"ח י"ז). פ"א ה"י"ז; פ"ב ה"ו.
1981. לאכלה (ויקרא כ"ה ו'). פ"ה ה"ט.
1982. וכל מעשר בקר וצאן . . . (ויקרא כ"ז ל"ב). פ"ו ה"א; פ"ז ה"ד.
1983. לא ינאל (ויקרא כ"ז ל"ג). פ"ו ה"ה.
1984. כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ"ז ל"ב). פ"ז ה"א.
1985. היוצא השדה שנה שנה (דברים י"ד כ"ב). פ"ז ה"ה.

2006. ישפטו הערה (במדבר ל"ה כ"ד). פ"א.
ה"א; סנהדרין פ"ה ה"ג.
2007. לכל העם בשננה (במדבר ט"ו כ"ו). פ"א.
ה"ה.
2008. ונעלם דבר (ויקרא ד' י"ג). פ"ד ה"א.
2009. כל ימי זובה (ויקרא ט"ו כ"ו). פ"ד ה"ב.
2010. ונודעה החטאת אשר חטאו עליה (ויקרא
ד' י"ד). פ"ד ה"ד.
2011. על חטאתו אשר חטא (ויקרא ד' ג').
פ"טו ה"ט.

הלכות מחוסרי כפרה

2012. ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא. . .
(ויקרא י"ב ו'). פ"א ה"ה.
2013. זכ מכשרו (ויקרא ט"ו ב'). פ"ב ה"ב.
2014. החתים כשרו (ויקרא ט"ו ג'). פ"ב ה"ט.
2015. על מקום דם האשם (ויקרא י"ד כ"ח).
פ"ה ה"א.
2016. והנותר בשמן (ויקרא י"ד י"ח). פ"ה ה"ה.
2017. ומיתר השמן (ויקרא י"ד י"ז). שם.
2018. זאת תהיה תורת המצורע (ויקרא י"ד
א'). פ"ה ה"ז.

הלכות תמורה

2019. לא יחליפנו ולא ימיר אותו (ויקרא כ"ז
י'). פ"א ה"א.
2020. ואם המה ימירנו (ויקרא כ"ז ל"ג). שם.
2021. לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו (שם).
פ"א ה"א.
2022. והיה הוא ותמורתו (ויקרא כ"ז י'). פ"א
ה"טו.
2023. לר' הוא (ויקרא כ"ז כ"ו). פ"ג ה"א.
2024. או רע בטוב (ויקרא כ"ז י'). פ"ג ה"ה.
2025. יהיה קדש (ויקרא כ"ז י'). שם.
2026. על זבח התודה (ויקרא ז' י"ב). פ"ד ה"א.
2027. אך בכור אשר יבכר לר' . . . לא יקדיש
איש אותו (ויקרא כ"ז כ"ו). פ"ד ה"א
והי"ב.
2028. והיה הוא ותמורתו יהיה קדש (ויקרא
כ"ז ל"ג). פ"ד ה"ג.

הלכות שנגנות

1986. אחת מכל מצות ד' אשר לא תעשינה
(ויקרא ד' כ"ז). פ"א ה"ב.
1987. עז בת שנתה לחטאת (במדבר ט"ו כ"ז).
פ"א ה"ד.
1988. מעם הארץ (ויקרא ד' כ"ז). שם.
1989. תורה אחת תהיה לכם לעושה בשננה
(במדבר ט"ו כ"ט). פ"א ה"ה.
1990. אשר חטא בה (ויקרא ד' כ"ג). פ"ב ה"ג.
1991. והביא קרבנו שעירת עזים . . . על חטאתו
אשר חטא (ויקרא ד' כ"ח). פ"ג ה"ג.
1992. ואת זכר לא תשכב (ויקרא י"ח כ"ב).
פ"ד ה"א.
1993. ובת בנה ובת בתה שארה הנה זמה היא
(ויקרא י"ח י"ז). פ"ד ה"ד.
1994. ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא אי
תמים מן הצאן בערכך לאשם (ויקרא ה'
י"ז). פ"ח ה"א.
1995. או נפש אשר תנע בכל דבר טמא . . .
(ויקרא ה' ב'). פ"י ה"ה.
1996. או נפש כי תשבע לבטא בשפתים . . .
(ויקרא ה' ד'). שם.
1997. והיה כי יאשם לאחת מאלה . . . (ויקרא
ה' ה'). שם.
1998. ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את
מקדש ד' טמא (במדבר י"ט ב'). שם.
1999. . . או הודע אליו חטאתו אשר חטא
(ויקרא ד' כ"ח). פ"א ה"א.
2000. ונעלם ממנו והוא ידע ואשם (ויקרא ה'
ג'). שם.
2001. וכפר על הקדש מטומאת בני ישראל
(ויקרא ט"ז ט"ז). פ"א ה"ט.
2002. והיה אם מעיני העדה נעשתה לשננה
(במדבר ט"ו כ"ד). פ"ב ה"א; פ"ג ה"א.
2003. ואם כל עדת ישראל ישנו (ויקרא ד' י"ג).
שם, גם פ"ג ה"א.
2004. והקריב הקהל (ויקרא ד' י"ד). פ"ב ה"א.
2005. ויעמד יהושפט בקהל יהודה (דהי"ב כ'
ה'). שם.

2029. ואם המקדיש ינאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו (ויקרא כ"ז ט"ו). שם.
2030. הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להוריעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לישולחך (משלי כ"ב כ"א). שם.
- הלכות טומאת מת**
2031. הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים (במדבר י"ט י"א). פ"א ה"א; פ"ב ה"א.
2032. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים (במדבר י"ט י"ד). שם; פ"ה ה"א.
2033. והנושא את נבלתם (ויקרא י"א כ"ח). פ"א ה"ב.
2034. כל נוגע בחלל (במדבר ל"א י"ט). פ"א ה"ג.
2035. איש אשר יטמא (במדבר י"ט כ'). פ"א ה"ד.
2036. ועל כל הנפשות אשר היו שם (במדבר י"ט י"ח). שם.
2037. בנפש האדם אשר ימות (במדבר י"ט י"ג). פ"א ה"ט; פ"ב ה"י"ב.
2038. כל אשר יגע על פני השרה בחלל חרב (במדבר י"ט ט"ז). פ"ב ה"ג.
2039. כל הנוגע בעצם (במדבר י"ט י"ח). פ"ב ה"י.
2040. כי הדם הוא הנפש (דברים י"ב כ"ג). פ"ב ה"י"ב.
2041. או במת או בעצם אדם או בקבר (במדבר י"ט ט"ז). פ"ב ה"ט"ו.
2042. וכבסתם בנדיכם כיום השביעי וטהרתם (במדבר ל"א כ"ד). פ"ה ה"ב גם ה"ג.
2043. והנפש הנוגעת טמא עד הערב (במדבר י"ט כ"ב). פ"ה ה"ב.
2044. כל הורג נפש וכל נוגע בחלל (במדבר ל"א י"ט). פ"ה ה"ג.
2045. וכל אשר יגע בו הטמא יטמא (במדבר י"ט כ"ב). פ"ה ה"ה.
2046. והזה על האהל (במדבר י"ט י"ח). פ"ה ה"י"ב.
2047. ויפרוש את האהל על המשכן (שמות ט' י"ט). שם.
2048. אדם כי ימות באהל... (במדבר י"ט י"ד). פ"ה ה"י"ג.
2049. וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא (במדבר י"ט ט"ו). פכ"א ה"א, גם ה"ב.
- הלכות פרה אדומה**
2050. ויקחו אליך פרה (במדבר י"ט כ'). פ"א ה"א.
2051. תמימה (במדבר י"ט כ'). פ"א ה"ב.
2052. אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול (במדבר י"ט כ'). פ"א ה"ו.
2053. אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול (דברים כ"א ג'). שם.
2054. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן (במדבר י"ט ג'). פ"א ה"א.
2055. איש טהור (במדבר י"ט ט' גם י"ח). פ"א ה"י"ג.
2056. והוציא אותה אל מחוץ למחנה (במדבר י"ט ג'). פ"ג ה"א.
2057. והשליך אל תוך שריפת הפרה (במדבר י"ט ג'). פ"ג ה"ב.
2058. והניח מחוץ למחנה (במדבר י"ט ט'). פ"ג ה"ד; פ"ד ה"א גם ה"ג.
2059. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה (במדבר י"ט ט'). פ"ג ה"ד; פ"ט"ו ה"ז.
2060. ושחט אותה (במדבר י"ט ג'). פ"ד ה"א; ה"ה גם ה"י"ז.
2061. ולקח אלעזר הכהן מדרמה באצבעו (במדבר י"ט ד'). פ"ד ה"ד.
2062. אל נכח פני אהל מועד (במדבר י"ט ד'). פ"ד ה"ה.
2063. ואסף איש טהור (במדבר י"ט ט'). פ"ד ה"י"ז.
2064. ושרף את הפרה לעיניו (במדבר י"ט ה'). שם.

2065. וכבם כגדיו ורחץ בשרו (במדבר י"ט ז'). פ"ה ה"א.
2066. והשורף אותה יכבם כגדיו (ויקרא ט"ז כ"ח). פ"ה ה"ד גמ ה"ז.
2067. והמשלח את השעיר לעזאזל יכבם כגדיו (ויקרא ט"ז כ"ו). פ"ה ה"ד.
2068. ונתן עליו מים חיים אל כלי (במדבר י"ט י"ז). פ"ו ה"א.
2069. למשמרת למי נדה (במדבר י"ט ט'). פ"י ה"ד.
2070. והזה הטהור על הטמא ביום השלישי (במדבר י"ט ט'). פ"א ה"ג.
2071. והיתה לערת בני ישראל למשמרת (במדבר י"ט ט'). פ"ג ה"ב.
2072. והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב (במדבר י"ט כ"א). פ"ט ה"א.
2073. ומוזה מי הנדה יכבם כגדיו (במדבר י"ט כ"א). שם.
- הלכות טומאת צרעת
2074. בוהק הוא (ויקרא י"ג ל"ט). פ"א ה"א.
2075. בהרת . . . שאת . . . ספחת (ויקרא י"ג ב'). פ"א ה"ב.
2076. או בהרת לבנה אדמדמת (ויקרא י"ג י"ט). פ"א ה"ד.
2077. והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן (ויקרא י"ג ו'). פ"א ה"א.
2078. והיא הפכה שער לבן (ויקרא י"ג י'). פ"ב ה"ז גמ ה"ז; פ"ג ה"ד.
2079. וראהו הכהן (ויקרא י"ג ה'). פ"ג ה"ח גמ ה"ט.
2080. ואם פשה תפשה המספחת בעור (ויקרא י"ג ז'). פ"ד ה"ג.
2081. צרבת השחין (ויקרא י"ג כ"ג). פ"ה ה"ד.
2082. כמראה צרעת עור בשר (ויקרא י"ג מ"ג). פ"ה ה"ט.
2083. בקרחתו או כנכתתו (ויקרא י"ג מ"ג). פ"ה ה"י; פ"ב ה"ט.
2084. בעור בשרו (ויקרא י"ג ב'). פ"ו ה"א.
2085. וראה הכהן את הנגע בעור הבשר (ויקרא י"ג ג'). פ"ו ה"ג; פ"ט ה"י.
2086. וביום הראות בו בשר חי יטמא (ויקרא י"ג ו'). פ"ז ה"ג, גמ ה"ד.
2087. והנה כסתה הצרעת (ויקרא י"ג ז'). פ"ז ה"ד.
2088. נתק (ויקרא י"ג ל'). פ"ח ה"א.
2089. והתנלח (ויקרא י"ג ל"ג). פ"ח ה"ג.
2090. שער צהוב (ויקרא י"ג ל"ב). פ"ח ה"ד.
2091. דק (ויקרא י"ג ל'). שם.
2092. נרפא הנתק טהור הוא (ויקרא י"ג ל"ז). פ"ח ה"ח.
2093. קרח הוא טהור הוא (ויקרא י"ג ט'). פ"ח ה"י"ב.
2094. צרעת הראש או הזקן (ויקרא י"ג ל'). פ"ח ה"י"ד.
2095. ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע (דברים כ"א ה'). פ"ט ה"ב.
2096. טמא הוא וטמאו הכהן, פ"ט ה"ג.
2097. טהור הוא וטהרו הכהן (ויקרא י"ג ל"ז). שם.
2098. אחד מבניו הכהנים (ויקרא י"ג ב'). פ"ט ה"ה.
2099. לכל מראה עיני הכהן (ויקרא י"ג ב'). שם, גמ ה"י"ב.
2100. וצוה הכהן ופינו את הבית . . . (ויקרא י"ד ל"ו). פ"ט ה"ח.
2101. השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות (דברים כ"ד ה'). פ"י ה"א.
2102. ואת הנתק לא ינלח (ויקרא י"ג ל"ג). שם.
2103. והצרוע אשר בו הנגע . . . (ויקרא י"ג מ"ה). פ"י ה"ו.
2104. ועל שפם יעטה (ויקרא י"ג מ"ה). שם; אבל פ"ה ה"י"ט.
2105. מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג מ"ו). פ"י ה"ז, גמ ה"י"ב.

2106. וטמא טמא יקרא (ויקרא י"ג ט"ה). פ"י הי"ח.
2107. וכבס בגדיו וטהור (ויקרא י"ג ו'). פ"י הי"א.
2108. ולקח למטהר (ויקרא י"ד ד'). פ"א הי"א.
2109. מחוץ לעיר אל פני השרה (ויקרא י"ד נ"ג). שם.
2110. את כל שערו ראשו וקנו וגבות עיניו (ויקרא י"ד ט'). שם.
2111. מחוץ לאהל (ויקרא י"ד ח'). שם.
2112. והיה ביום השביעי . . . וכבס את בגדיו . . . (ויקרא י"ד ט'). פ"א הי"ב.
2113. לטהרו או לטמאו (ויקרא י"ג נ"ט). פ"א הי"ו.
2114. וזה אשר לא תאכלו מהם (דברים י"ד י"ב). פ"א הי"ז.
2115. טהורה תאכלו (דברים י"ד י"א). שם.
2116. ולקח למטהר (ויקרא י"ד ד'). פ"א הי"ח.
2117. את אשר בו הנגע (ויקרא י"ג נ"ד). פ"ב הי"ה.
2118. כלי העור (ויקרא י"ג נ"ב). פ"א הי"ד.
2119. אל נא תהי כמת (במדבר י"ב י"ב). פ"א הי"ד.
2120. שקעורות (ויקרא י"ד ל"ו). פ"ד הי"ג.
2121. כנגע נראה לי בבית וצוה הכהן ופינו את הבית (ויקרא י"ד ל"ה ל"ו). פ"ד הי"ד.
2122. ויצא הכהן מן הבית והסגיר את הבית (ויקרא י"ד ל"ח). פ"ד הי"ה.
2123. את אבניו ואת עציו ואת עפרו (ויקרא י"ד ט"ה). פ"ד הי"ו.
2124. את האבנים אשר בהם הנגע (ויקרא י"ד ט'). פ"ד הי"ז.
2125. בבית ארץ אחוזתכם (ויקרא י"ד ל"ד). פ"ד הי"א.
2126. ולקחו אבנים אחרות (ויקרא י"ד ט"ב). פט"ו הי"ג.
2127. ועפר אחר יקח וטח את הבית (ויקרא י"ד ט"ב). שם, גם הי"ד.
2128. צרעת סמארת בבית טמא הוא (ויקרא י"ד ט"ד). פט"ו הי"א, גם הי"ב.
2129. והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו יטמא עד הערב (ויקרא י"ד מ"ו). פט"ו הי"ב, גם הי"ה.
2130. והשוכב בבית יכבס בגדיו והאוכל בבית יכבס בגדיו (ויקרא י"ד מ"ז). פט"ו הי"ו.
2131. השמר כנגע הצרעת (דברים כ"ד ח'). פט"ו הי"י.
2132. וזכר את אשר עשה ד' אלהיך למרים בדרך (דברים כ"ד ט'). שם.
2133. והאיש משה עניו מאד (במדבר י"ב ג'). שם.
2134. וקול כסיל ברוב דברים (קהלת ה' ב'). שם.
2135. תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק (תהלים ל"א י"ט). שם.
2136. ויהפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ד' אלהיהם (מלכים ב' י"ט ט'). שם.
2137. שתו כשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תהלים ע"ג ט'). שם.
2138. אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ד' ולחושבי שמו (מלאכי ג' ט"ו). שם.
- הלכות מטמאי משכב ומושב
2139. מזכר עד נקבה תשלחו (במדבר ה' ג'). פ"א הי"ז.
2140. והדורה בנדתה והזב (ויקרא ט"ו ל"ג). פ"א הי"ח.
2141. זובו טמא הוא (ויקרא ט"ו ב'). פ"א הי"ב.
2142. כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש (במדבר ה' ב'). פ"א הי"ג.
2143. וכי ירוק הזב בטהור (ויקרא ט"ו ח'). פ"א הי"ד.
2144. דברו אל בני ישראל ואמרתם אליהם איש איש כי יהיה זב (ויקרא ט"ו ב'). פ"ב הי"י.
2145. ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים (ויקרא ט"ו כ"ד). פ"ג הי"ב.
2146. כל המשכב אשר ישכב עליו יטמא (ויקרא ט"ו כ"ד). שם.
2147. ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו (ויקרא ט"ו ח'). פ"ו הי"ב.

2148. וכל המרכב אשר ירכב עליו . . . וכל
הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד
הערב (ויקרא ט"ו ט"ו). שם.
2149. וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים
(ויקרא ט"ו י"א). פ"ח ה"ה.
2150. לפני . . . תמיד (ויקרא כ"ד ח'). פ"א
ה"א.
2165. ויהי בנסוע הארון (במדבר י' ל"ח). פ"ט
ה"ו.
2166. במים יובא וטמא עד הערב וטהר (ויקרא
י"א ל"ב). פ"י ה"א.
2167. וכלי חרש אשר יפול מהן אל תוכו כל
אשר בתוכו יטמא (ויקרא י"א ל"ג). פ"א
ה"ב גם ה"ד; כלים פ"ג ה"א, ה"ה גם
ה"ו, פ"ח ה"י.
2168. ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן
הקדשים (ויקרא כ"ב ז'). פ"א ה"ג.
2169. כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת (במדבר
ז' י"ד). פ"ב ה"ז.

הלכות טומאת אוכלין

2170. וכי יותן מים על זרע (ויקרא י"א ל"ח).
פ"א ה"א.
2171. אשר ישתה (ויקרא י"א ל"ד). פ"ב ה"ד.
2172. על כל זרע זרוע אשר יזרע (ויקרא י"א
ל"ז). פ"ה ה"ד.
2173. טמא הוא לכם (ויקרא י"א ל"ח). פ"ב
ה"א.
2174. ובנבלתם לא תנעו (ויקרא י"א ח'; דברים
י"ד ח'). פט"ז ה"י.

הלכות כלים

2175. מכל כלי עץ או בנד או עור או שש (ויקרא
י"א ל"ב). פ"א ה"א גם ה"ג וה"י; פכ"ב
ה"א.
2176. אך את הזהב ואת הכסף (במדבר ל"א
כ"ב). שם.
2177. אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו
יטמא ואותו תשברו (ויקרא י"א ל"ג).
שם גם ה"ח; פ"ג ה"ב; פ"ד ה"ח, גם
ה"ט; מקואות פ"א ה"ג.
2178. וכל מעשה עזים (במדבר ל"א כ'). פ"א
ה"א.
2179. כל דבר אשר יבוא באש (במדבר ל"א
כ"ג). פ"א ה"ט.
2180. כל המשכב אשר ישכב (ויקרא ט"ו ד').
פ"א ה"י.

הלכות שאר אבות הטומאה

2151. והנושא את נבלתם יכבם בנגדיו (ויקרא
י"א כ"ח). פ"א ה"א.
2152. וחלב נבלה וחלב טריפה יעשה לכל
מלאכה ואכול לא תאכלוהו (ויקרא ז'
כ"ד). פ"א ה"ה.
2153. וכל נפש אשר תאכל נבילה וטריפה
באזרח ובגר וכבם בנגדיו ורחץ במים
(ויקרא י"ז ט"ו). פ"ג ה"א.
2154. ולאֵלה תטמאו . . . לכל הבהמה (ויקרא
י"א כ"ד כ"ו). פ"ג ה"ט.
2155. אשר תצא ממנו שכבת זרע (ויקרא ט"ו
ל"ב). פ"ה ה"א.
2156. ואשה אשר ישכב איש אותה (ויקרא ט"ו
י"ח). פ"ה ה"ט גם ה"יט.
2157. הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם
והטהרו והחליפו שמלותיכם (בראשית
ל"ה ב'). פ"ו ה"א.
2158. שקץ תשקצנו (דברים ז' כ"ו). פ"ו ה"ב.
2159. תורם כמו דוה (ישעיה ל' כ"ב). פ"ו ה"ג.
2160. זבחי מתים (תהלים ק"ו כ"ח). פ"ו ה"ז.
2161. אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם
(דברים ל"ב ל"ח). פ"ו ה"ח.
2162. אך מעין ובור מסוה מים יהיה טהור
ונוגע בנבלתם יטמא (ויקרא י"א ל"ו).
פ"ו ה"ט.
2163. מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו
מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל
כלי יטמא (ויקרא י"א ל"ד). פ"ז ה"א.
2164. וכי ירוק הזב בטהור (ויקרא ט"ו ח').
פ"ז ה"ב.

2181. אשר יעשה מלאכה בהם (ויקרא י"א ל"ב).
פ"ד ה"ד.

2182. יותץ (ויקרא י"א ל"ח). פט"ו ה"ו.

2183. טמאים הם (ויקרא י"א ל"ח). פט"ו ה"ח.

הלכות מקואות

2184. וידיו לא שטף במים (ויקרא ט"ו י"א).
פ"א ה"ב, גם ה"י.

2185. במים יובא וממא עד הערב וטהר (ויקרא
י"א ל"ב). שם.

2186. במים חיים (ויקרא ט"ו י"ג). פ"א ה"ה.

2187. והיה לפנות ערב ירחץ במים (דברים כ"ג
י"ב). פ"א ה"ו.

2188. מקוה מים (ויקרא י"א ל"ו). פ"ד ה"א.

2189. אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור
(ויקרא י"א ל"ו). פ"ד ה"ב.

2190. וזרתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל
טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם
(יחזקאל ל"ו כ"ח). פ"א ה"ב.

הלכות נזקי ממון

2191. כי ינוף שור איש את שור רעהו (שמות
כ"א ל"ה). פ"א ה"א; פ"ח ה"א, גם ה"ד.

2192. מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות
כ"ב ד'). פ"א ה"ב; פ"ג ה"א; גניבה פ"ג
ה"א.

2183. ומכרו את השור החי וחצו את כספו . . .
(שמות כ"א ל"ח). פ"א ה"ב גם ה"ג.

2194. או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"א
ל"ו). פ"א ה"ד.

2195. ושלח את בעירו ובער בשדה אחר (שמות
כ"ב ד'). פ"א ה"ז, גם פ"ג ה"א.

2196. והועד כבעליו (שמות כ"א כ"ט). פ"ו ה"ב.

2197. כי יגח (שמות כ"א כ"ח). פ"ו ה"ה.

2198. ולא ישמרנו (שמות כ"א כ"ט). פ"ז ה"א.

2199. והמת יהיה לו (שמות כ"א ל"ד). פ"ז
ה"ח; פ"ב ח"ז.

2200. וגם את המת יחצון (שמות כ"א ל"ה).
פ"ז ח"י.

2201. כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו (שמות
כ"א ל"ד). פ"ז ה"ג.

2202. וגם בעליו יומת (שמות כ"א כ"ט). פ"ו
ה"ד גם ה"ז.

2203. ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו
(שמות כ"א ל'). פ"א ה"א.

2204. בעל הבור ישלם (שמות כ"ג ל"ג). פ"ב
ה"א גם ה"ב.

2205. כי יפתח איש בור או כי יכרה . . . ולא
יכסנו (שמות כ"א ל"ג). פ"ב ה"ד.

2206. ונפל (שמות כ"א ל"ג). פ"ב ה"ה.

2207. ונפל שמה שור או חמור (שמות כ"א ל"ג).
פ"ג ה"א.

2208. כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גריש
או הקמה . . . שלם ישלם המבעיר . . .
(שמות כ"ב ה'). פ"ד ה"א, גם ה"ח.

הלכות גניבה

2209. לא תגנוב (שמות כ' ט"ו). פ"א ה"א;
פ"ט ה"א. סנהדרין פ"ח ה"ב.

2210. אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו
(שמות כ"ב ה'). פ"א ה"ה, פ"ב ה"א.

2211. וגונב מבית האיש (שמות כ"ב ו'). פ"ב
ה"ב.

2212. על שור על חמור על שם על שלמה (שמות
כ"ב ח'). פ"ב ה"ב.

2213. והתנחלתם אותם לבניכם (ויקרא כ"ה
ט"ח). שם.

2214. אם אין לו ונמכר כגניבתו (שמות כ"ב
ב'). שם, גם ה"ד.

2215. על כל אבירה (שמות כ"ב ח'). פ"ד ה"ד.

2216. כי יתן איש (שמות כ"ב ו'). פ"ד ה"ט;
שכירות פ"ב ה"א; טוען ונטען פ"ה ה"א.

2217. חולק עם גנב שונא נפשו (משלי כ"ט
כ"ד). פ"ה ה"א.

2218. לא תעשו עול במשפט במדה במשקל
ובמשרה (ויקרא י"ט ל"ה). פ"ז ה"א, גם
ה"ט; סנהדרין פ"ב ה"ב.

2219. לא יהיה לך בכיסך . . . (דברים כ"ה י"ג).
פ"ז ה"ג.

2220. וחשב עם קונוהו (ויקרא כ"ה נ'). פ"ז ה"ח.
2221. כי תועבת ד' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול (דברים כ"ה ט"ז). שם. ה"ד, גם ה"ז.
2222. לא תסיג . . . בנחלתך אשר תנחל (דברים י"ט ו"ד). פ"ז ה"א.
2223. מאזני צדק (ויקרא י"ט ל"ו). פ"ח ה"א.
2224. אבן שלמה וצדק יהיה לך (דברים כ"ה ט"ו). פ"ח ה"ב.
2225. לא ימכרו ממכרת עבד (ויקרא כ"ה ט"ב). פ"ט ה"א.
2226. כי ימצא איש גונב . . . (דברים כ"ד ז'). שם, גם ה"ג וה"ו.
2227. והתעמר בו ומכרו (דברים כ"ד ז'). פ"ט ה"ב.
2228. ונמצא בידו (שמות כ"א ט"ו). פ"ט ה"ה.
2229. אין לו דמים (שמות כ"ב א'). פ"ט ה"ו.
2230. מחתרת (שמות כ"ב א'). פ"ט ה"ח.
2231. אם זרחה השמש עליו (שמות כ"ב ב'). פ"ט ה"י.
- הלכות גזלה ואבדה**
2232. והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה' כ"ג). פ"א ה"א; פ"ב ה"ב; פ"ז ה"ג.
2233. לא תגזול (ויקרא י"ט ו"ג). שם, פ"א ה"ב; שכירות פ"א ה"ב [בל תגזול]. סנהדרין פ"ח ה"ב.
2234. ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב' כ"ג כ"א). פ"א ה"ג.
2235. לא תעשוק את רעך (ויקרא י"ט ו"ג). פ"א ה"ד; שכירות פ"א ה"ב.
2236. לא תחמוד (שמות כ' י"ז). פ"א ה"ט, גם ה"י"ב.
2237. לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך (דברים ז' כ"ה). שם.
2238. לא תתאוה (דברים ה' י"ח). פ"א ה"י; גם ה"י"ב.
2239. וחמדו בתים וגזלו. פ"א ה"א.
2240. כן ארחות כל בוצע בצע את נפש . . . (משלי א' י"ט). פ"א ה"י"ג.
2241. בחוץ תעמוד (דברים כ"ד י"א). פ"ג ה"ט.
2242. וכחש בעמיתו בפקדון (ויקרא ה' כ"א). פ"ז ה"ב, גם ה"ז, ח"ח ה"יד.
2243. וחמישיתיו יוסיף עליו (ויקרא ה' כ"ד). פ"ז ה"ב, גם ה"י"ג.
2244. ואם אין לאיש גואל (במדבר ה' ה'). פ"ח ה"ו.
2245. המושב לדי לכהן (במדבר ה' ה'). פ"ח ה"ז.
2246. איש אשר יתן לכהן לו יהיה (במדבר ה' י'). פ"ח ה"א.
2247. השב תשיבם (דברים כ"ב א'). פ"א ה"א, ה"יד גם י"ט.
2248. לא תראה את שור אחיך . . . והתעלמת מהם (דברים כ"א א'). פ"א ה"א.
2249. לא תוכל להתעלם (דברים כ"ב ד'). פ"א ה"ב, גם ה"י"ט; פ"ד ה"ו.
2250. אבירת אחיך (דברים כ"ב ג'). פ"א ה"ג; פ"ד ה"א.
2251. אשר תאבד ממנו ומצאתה (דברים כ"ב ג'). פ"א ה"י גם ה"י"א; פ"ז ה"ח.
2252. קדושים יהיו (ויקרא כ"א ו'). פ"א ה"י"ח.
2253. לא יטמא בעל בעמיו (ויקרא כ"א ד'). שם.
2254. כבד את אביך (שמות כ' י"ב). פ"א ה"י"ט.
2255. והיה עמך עד דרוש אחיך (דברים כ"ב ב'). פ"ג ה"ג.
2256. והשבותו לו (דברים כ"ב ב'). פ"ג ה"א.
2257. נדחים בדרך. פ"ז ה"ב.
- הלכות חובל ומזיק**
2258. עין תחת עין (שמות כ"א כ"ד). פ"א ה"ב, גם ה"ה.
2259. כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו (ויקרא כ"ד כ'). פ"א ה"ג.

2279. צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה
(דברים כ"ב כ"ז). פ"א ה"י.
2280. כי כאשר יקום איש על רעהו ורצהו נפש
כן הדבר הזה (דברים כ"ב כ"ז). שם.
2281. שופך דם האדם באדם דמו ישפך
(בראשית ט' ו'). פ"ב ה"ג.
2282. את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל
חיה אדרשנו, מיד האדם מיד איש אחיו
אדרוש את נפש האדם (בראשית ט' ה').
שם.
2283. באבן יד אשר ימות בה הכהו או בכלי
עץ יד אשר ימות בו הכהו (במדבר ל"ה
י"ז ו"ח). פ"ג ה"א, ה"ב, ה"ג וה"ח.
2284. וכי יזיד איש על רעהו (שמות כ"א י"ד).
פ"ב ה"א.
2285. בשבט (שמות כ"א כ'). פ"ב ה"ד.
2286. ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא
(במדבר ל"ה ט"ז). פ"ג ה"ד.
2287. או באיבה הכהו בירו וימות מות יומת
המכה (במדבר ל"ה כ"א). פ"ג ה"ו.
2288. ואם בשנאה יהדפנו (במדבר ל"ה כ'). פ"ג
ה"ז.
2289. על משענתו (שמות כ"א י"ט). פ"ד ה"ד.
2290. כל נפש אדם (ויקרא כ"ד י"ז). פ"ד ה"ו.
2291. עשוק בדם נפש . . . (משלי כ"ח י"ז).
פ"ד ה"ט.
2292. רק לא היה כאחאב (מלכים א' כ"א כ"ה).
שם.
2293. ותצא הרוח ותעמוד לפני ד' . . . תפתח
וגם תוכל (מלכים א' כ"ב כ"א כ"ב). שם.
2294. וישב בה עד מות הכהן הגדול (במדבר
ל"ה כ"ה). פ"ה ה"א.
2295. ולא תקחו כופר לנפש רוצח (במדבר ל"ה
ל"א). פ"א ה"ד.
2296. ולא תחניפו את הארץ . . . כי הדם הוא
יחניף את הארץ . . . (במדבר ל"ה ל"ג).
שם.
2297. ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה
למשפט (במדבר ל"ה י"ב). פ"א ה"ה.
2298. וקצותה את כפה לא תחוס עינך (דברים
כ"ה י"ב). פ"א ה"ז וה"ח.
2260. ולא תקחו כופר לנפש רוצח (במדבר ל"ה
ל"א). שם.
2261. לא תחוס עינך (דברים י"ט י"ג). פ"א
ה"ד.
2262. חבורה תחת חבורה (שמות כ"א כ"ה).
פ"א ה"ה.
2263. וכי יכה איש את רעהו באבן או באגרופ
. . . (שמות כ"א י"ח) שם; גם ה"ח.
2264. רק שבתו יתן ורפא ורפא (שמות כ"א
י"ט). שם; פ"ד ה"ט.
2265. תחת אשר עינה (דברים כ"ב כ"ט). פ"א
ה"ז.
2266. ושלחה ידה והחזיקה במבושיו וקצותה
את כפה (דברים כ"ה י"א-י"ב). פ"א
ה"ט, גם ה"י.
2267. ומצא את רעהו (דברים י"ט ה'). פ"א
ה"יט.
2268. ולא יהיה אסון ענוש יענש (שמות כ"א
כ"ב). פ"ד ה"ה.
2269. לא יוסיף להכותו. פ"ה ה"א.
2270. ויפן כה וכה . . . ויד את המצרי (שמות
ב' י"ב). פ"ה ה"ג.
2271. ומכה בהמה ישלמנה (ויקרא כ"ד כ"א).
פ"ו ה"א.

הלכות רוצח ושמירת נפש

2299. והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו (במדבר ל"ה כ"ה). שם; סנהדרין פ"ה ה"ג.
2300. ולו אין משפט מות (דברים י"ט ו'). פ"ה ה"ט.
2301. אין לו דם (במדבר ל"ה כ"ז). פ"ה ה"י.
2302. מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כ"א י"ד). פ"ה ה"ב.
2303. ואשר לא צדה (שמות כ"א י"ג). פ"ו ה"ב.
2304. ומצא את רעהו (דברים י"ט ח'). פ"ו ה"ט.
2305. והוא לא אויב לו (במדבר ל"ה כ"ג). פ"ו ה"י.
2306. ואשר יבא את רעהו ביער (דברים י"ט ח'). פ"ו ה"א.
2307. ויפל עליו וימת (במדבר ל"ה כ"ג). פ"ו ה"ב.
2308. בשנגה (במדבר ל"ה י"ג). פ"ו ה"טו.
2309. וחי (דברים י"ט ח'). פ"ו ה"א.
2310. זקני העיר ההיא (יהושע כ' ד'). פ"ו ה"ו.
2311. ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיותם (במדבר ל"ה ג'). פ"ו ה"ד.
2312. ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו (יהושע כ' ד'). פ"ו ה"ו.
2313. שלש ערים תבדיל לך (דברים י"ט ו'). פ"ח ה"א.
2314. שש ערי מקלט תהיינה לכם (במדבר ל"ה י"ג). פ"ח ה"ג.
2315. ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה (דברים י"ט ט'). פ"ח ה"ד; מלכים פ"א ה"ב.
2316. ואם ירחיב ד' אלהיך את גבולך (דברים י"ט ח'). שם; מלכים פ"א ה"ב.
2317. תכין לך הדרך (דברים י"ט ג'). פ"ח ה"ה וה"ז.
2318. ועליהן תתנו ארבעים ושנים עיר כל הערים אשר תתנו ללויים ארבעים ושמונה עיר (במדבר ל"ה ו"ו). פ"ח ה"ט.
2319. וישב בה (במדבר ל"ה כ"ה). פ"ח ה"א.
2320. ויצאו זקניך ושופטיך (דברים כ"א ב'). פ"ט ה"א.
2321. ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו (דברים כ"א ז'). פ"ט ה"ג.
2322. כפר לעמך ישראל . . . ונכפר להם הדם (דברים כ"א ח'). שם.
2323. בארמה אשר ד' אלהיך נותן לך לרשתה (דברים כ"א א'). פ"ט ה"ד.
2324. כי ימצא חלל (דברים כ"א א'). פ"ט ה"א.
2325. אשר לא עבד בה (דברים כ"א ג'). פ"ו ה"ג.
2326. ואתה תבער הדם הנקי (דברים כ"א ט'). פ"ו ה"ח.
2327. אשר לא יעבד בו ולא יורע (דברים כ"א ד'). פ"ו ה"ט.
2328. ועשית מעקה לנגד (דברים כ"ב ח'). פ"א ה"א וה"ב.
2329. כי יפול הנופל ממנו (דברים כ"ב ח'). פ"א ה"ב.
2330. ולא תשים דמים בביתך (דברים כ"ב ח'). פ"א ה"ג וה"ד.
2331. השמר לך ושמור נפשך (דברים ד' ט'). פ"א ה"ד; סנהדרין פכ"ו ה"ג.
2332. עד אשר אבוא אל אדוני שעירה (בראשית ל"ג י"ד). פ"ב ה"ח.
2333. להן מלכא מלכא מלכא ישפר עלך (דניאל ד' כ"ד). פ"ב ה"טו.
2334. עוזב תעזוב עמו (שמות כ"ג ה'). פ"ג ה"א, ה"ה גם ה"ח.
2335. הקם תקים עמו (דברים כ"ב ד'). פ"ג ה"ב, ה"ה גם ה"ח.
2336. לא תראה את חמור אחיך (דברים כ"ב ד'). פ"ג ה"ב.
2337. כי תראה (שמות כ"ג ה'). פ"ג ה"ו.
2338. כי תפגע (שמות כ"ג ד'). שם.
2339. בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ו). פ"ג ה"ב; סנהדרין פ"ב ה"י, פכ"א ה"א.

2340. לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז). פי"ג הי"ד.

הלכות מכירה

2341. וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו (ויקרא כ"ה י"ד). פי"ב ה"א; פי"ג ה"ח.

2342. לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ד' (ויקרא כ"ה י"ז). פי"ד הי"ב; גם ה"ט"ז. עבדים פ"ח ה"א.

2343. הלא יראתך כסלתך . . . זכר נא מי הוא נקי אבד (איוב ד' ו"ז'). פי"ד ה"ג.

2344. וגר לא תונה ולא תלחצנו (שמות כ"ב ב'). פי"ד ה"ט"ז.

2345. אל תונו איש את אחיו (ויקרא כ"ה י"ד). שם.

2346. ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל' ב'). פכ"ב ה"ט"ז.

2347. לא תקח האם על הבנים (דברים כ"ב ו'). פכ"ג ה"י; סנהדרין פי"ח ה"ב.

הלכות זכיה ומתנה

2348. לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי (דברים י"ד כ"א). פי"ג ה"א.

2349. גר ותושב וחי עמך (ויקרא כ"ה ל"ה). שם.

2350. ושונא מתנות יחיה (משלי מ"ו כ"ז). פי"ב ה"יז.

הלכות שכנים

2351. ועשית הישר והטוב (דברים ו' י"ח). פי"ב ה"ה.

הלכות שלוחין ושותפין

2352. כן תרימו גם אתם (במדבר י"ח כ"ח). פי"ב ה"א.

2353. ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל י"ח י"ח). פי"ג ה"ה.

הלכות עבדים

2354. כי תקנה עבד עברי (שמות כ"א ב'). פי"א ה"א.

2355. כי ימכר לך אחיך העברי (דברים ט"ו י"ב). שם; גם פי"ד ה"ד.

2356. כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (ויקרא כ"ה ל"ט). פי"א ה"א.

2357. ושב אל משפחתו (ויקרא כ"ה מ"א). פי"א ה"ב, פי"ג ה"ח.

2358. או לעקר משפחת גר (ויקרא כ"ה מ"ז). פי"א ה"ג.

2359. אחרי נמכר נאולה תהיה לו (ויקרא כ"ה מ"ח). פי"א ה"ד.

2360. לא ימכרו ממכרת עבד (ויקרא כ"ה מ"ב). פי"א ה"ה.

2361. לא תררה בו בפרך (ויקרא כ"ה מ"ג). פי"א ה"ו.

2362. לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כ"ה מ"ג). שם.

2363. לא תעבוד בו עבודת עבד (ויקרא כ"ה ל"ט). פי"א ה"ז.

2364. כשכיר כתושב יהיה עמך (ויקרא כ"ה מ'). שם; פי"ב ה"ה.

2365. כי טוב לו עמך (דברים מ"ו מ"ז). פי"א ה"ט; פי"ג ה"א.

2366. ויצא מעמך (ויקרא כ"ה מ"א). שם.

2367. ובאחיכם בני ישראל (ויקרא כ"ה מ"ו). שם.

2368. עד שנת היובל יעבוד עמך (ויקרא כ"ה מ'). פי"ב ה"ב וה"ג.

2369. בשנת היובל הזאת . . . (ויקרא כ"ה י"ג). פי"ב ה"ב.

2370. ואם לא יגאל בגולה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו (ויקרא כ"ה נ"ד). פי"ב ה"ו.

2371. או דודו או בן דודו יגאלנו (ויקרא כ"ה מ"ט). פי"ב ה"ז.

2372. וחשב עם קונוהו משנת המכרו לו עד שנת היובל . . . כסף ממכרו (ויקרא כ"ה ז'). פי"ב ה"ח.

2373. יצא לחפשי חנם (שמות כ"א ב'). פי"ב ה"יב.

- הי"א; מלכים פ"ו ה"ו.
 2396. ונר לא תונה ולא תלחצנו (שמות כ"ב ב').
 שם.
 2397. מהם תקנו וממשפחתם אשר הולידו
 בארצכם (ויקרא כ"ה מ"ה). פ"ט ה"ב גם
 ה"ג.
 2398. לעולם בהם תעבדו (ויקרא כ"ה מ"ו).
 פ"ט ה"ו.
 2399. בעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני
 שפחה אל יד נבירתה (תהלים קכ"ג ב').
 פ"ט ה"ח.
 2400. אם אמאם משפט עברי ואמתי בריבם
 עמדי, הלא בכטן עושני עשהו ויכוננו
 ברחם אחר (איוב ל"א י"ג-ט"ו). שם.
 2401. ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ח מ').
 שם; מלכים פ"י ה"ב.

הלכות שכירות

2402. ונונב מכית האיש . . . (שמות כ"ב ו').
 פ"א ה"ב; שאלה ופקדון פ"ד ה"א.
 2403. ונקרב בעל הבית אל האלהים (שמות כ"ב
 ו'). שם; שאלה ופקדון פ"ד ה"א.
 2404. ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם
 (שמות כ"ב י"ג). פ"א ה"ב וה"ג; שאלה
 ופקדון פ"א ה"א.
 2405. אם ננב יננב מעמו ישלם לבעליו . . .
 (שמות כ"ב י"א). פ"א ה"ב.
 2406. ומת או נשבר אין רואה שבועת ד' . . .
 (שמות כ"ב ט'). שם.
 2407. אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא
 בא בשכרו (שמות כ"ב י"ד). פ"א ה"ג;
 שאלה ופקדון פ"ב ה"א וה"ה.
 2408. כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים (שמות
 כ"ב ו'). פ"ב ה"א; טוען ונטען פ"ה ה"א.
 2409. וכל בהמה (שמות כ"ב ט'). שם.
 2410. אין רואה (שמות כ"ב ט'). פ"ג ה"א.
 2411. ביומו תתן שכרו . . . (דברים כ"ד מ"ו).
 פ"א ה"א.
 2412. ולא תבוא עליו השמש (דברים כ"ד מ"ו).
 שם, גם ה"ב.

2374. אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו
 (שמות כ"א ג'). פ"ג ה"א וה"ה.
 2375. אם אדוניו יתן לו אשה (שמות כ"א ד').
 פ"ג ה"ג, גם ה"ה.
 2376. ועבדו לעולם (שמות כ"א ו'). פ"ג ה"ז.
 2377. ושב אל משפחתו (ויקרא כ"ה מ"א). פ"ג
 ה"ח.
 2378. ונתת באזנו ובדלת (דברים ט"ו י"ז). פ"ג
 ה"ט.
 2379. ורצע אדוניו (שמות כ"א ו'). שם.
 2380. ואם אמר יאמר העבד (שמות כ"א ח').
 פ"ג ה"י.
 2381. כי אהבך ואת ביתך (דברים ט"ו ט"ז).
 פ"ג ה"יא.
 2382. אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני
 (שמות כ"א ה'). שם, גם ה"ג.
 2383. כי ימכר לך אחיך (דברים ט"ו י"ב). פ"ג
 ה"יב.
 2384. ואף לאמתך תעשה כן (דברים ט"ו י"ז).
 פ"ג ה"ג; פ"ד ה"ד.
 2385. וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו
 ריקם . . . הענק תעניק לו מצאנך מנרנך
 ומיסקך (דברים ט"ו י"ג-י"ד). פ"ג ה"יד,
 גם ה"טו.
 2386. יתן לאדוניו (שמות כ"א ל"ב). פ"ג ה"יד.
 2367. אשר ברכך (דברים ט"ו י"ד). שם.
 2388. ויצאה חנם (שמות כ"א י"א). פ"ד ה"ה.
 2389. לא תצא כצאת העבדים (שמות כ"א ז').
 פ"ד ה"ו.
 2390. יעדה (שמות כ"א ח'). פ"ד ה"ז וה"ח.
 2391. ואם שלש אלה לא יעשה לה (שמות כ"א
 י"א). פ"ד ה"ט.
 2392. לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה
 (שמות כ"א ח'). פ"ד ה"י.
 2393. אם שן עברו או שן אמתו יפיל (שמות
 כ"א כ"ז). פ"ה ה"יא.
 2394. לא תסניר עבד אל אדוניו (דברים כ"ג
 מ"ז). פ"ח ה"ו.
 2395. עמך יושב בקרכך . . . באחר שעריך
 בטוב לו לא תוננו (דברים כ"ג מ"ז). פ"ח

2413. ואליו הוא נושא את נפשו (דברים כ"ד ט"ו). פ"א ה"ב.
2414. לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר (ויקרא י"ט ו"ג). שם, גם ה"ד [בל תלין] אל תאמר לרעך לך ושוב (משלי ג' כ"ה). פ"א ה"ה; מלוה ולוה פ"א ה"ג.
2416. כי תבוא בכרם רעך. . . (דברים כ"ג כ"ה). פ"ב ה"א, ה"ו גם ה"י.
2417. כי תבוא בקמת רעך (דברים כ"ג כ"ו). פ"ב ה"א.
2418. וחרמש לא תניף. . . (דברים כ"ג כ"ו). פ"ב ה"ג.
2419. ואל כליך לא תתן (דברים כ"ג כ"ה). שם.
2420. ואכלת ענבים כנפשך שבך (דברים כ"ג כ"ה). פ"ב ה"י והי"א.
2421. כי בכל כחי עברתי את אביכן (בראשית ל"א ג'). פ"ג ה"ז.
2422. ויפריז האיש מאד מאד (בראשית ל' מ"ג). שם.
- הלכות שאלה ופקדון**
2423. וכי ישאל איש מעם רעהו. . . (שמות כ"ב י"ג). פ"א ה"א.
2424. אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כ"ב ז'). שם.
- הלכות מלוה ולוה**
2425. אם כסף תלוה את עמי את העני עמך (שמות כ"ב כ"ד). פ"א ה"א.
2426. העבט תעביטנו. . . (דברים ט"ו ח'). שם.
2427. ורעה עינך באחיק האביון (דברים ט"ו ט'). שם.
2428. לא תהיה לו כנושה (שמות כ"ב כ"ד). פ"א ה"ב.
2429. לנכרי תנוש. שם.
2430. לוה רשע ולא ישלם (תהלים ל"ז כ"א). פ"א ה"ג; עדות פט"ו ה"ג.
2431. בחוץ תעמוד (דברים כ"ד י"א). פ"ב ה"ב; פ"ג ה"ד.
2432. עד דרוש אחיק אותו (דברים כ"ב ב'). פ"ב ה"ד.
2433. ולא תחבול בנגד אלמנה (דברים כ"ד ו"ז). פ"ג ה"א.
2434. כי נפש הוא חובל (דברים כ"ד ו'). פ"ג ה"ב.
2435. לא יחבול ריחים ורכב (דברים כ"ד ו'). פ"ג ה"ג.
2436. השב תשיב לו את העבט כבוא השמש (דברים כ"ד י"ג). שם, גם ה"ה.
2437. לא תשכב בעבטו (דברים כ"ד י"ב). פ"ג ה"ה.
2438. עד בוא השמש תשיבנו לו (שמות כ"ב כ"ה). שם.
2439. לקח בנדרו כי ערב זר (משלי כ' ט"ז). פ"ג ה"ז.
2440. כי תשה ברעך משאת מאומה. . . (דברים כ"ד י'). שם.
2441. את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כ"ה ל"ז). פ"ד ה"א וה"ב גם ה"ז; פ"ו ה"ג.
2442. נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך (דברים כ"ג כ'). פ"ד ה"א; פ"ה ה"ב.
2443. לא תשיך לאחיק (דברים כ"ג כ'). פ"ד ה"ב; פ"ה ה"א.
2444. לא תשימון עליו נשך (שמות כ"ב כ"ד). שם.
2445. לא תהיה לו כנושה (שמות כ"ב כ"ד). שם.
2446. אל תקח מאתו נשך ותריבית (ויקרא כ"ה ל"ז). שם.
2447. את כספך לא תתן לו בנשך. . . אני די אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (ויקרא כ"ה ל"ז). פ"ד ה"ז.
2448. לנכרי תשיך (דברים כ"ג כ"א). פ"ה ה"א.
2449. בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא. . . (דברים כ"ד י"א). פ"ט ה"א.

הלכות טוען ונמנען

2465. ובאת אל הכהנים הלויים (דברים י"ז ס').
פ"ב ה"ב.

2466. וידועים לשבטיכם (דברים א' י"ג). פ"ב
ה"ז.

2467. אנשי חיל (שמות י"ח כ"א). שם.

2468. ויקם משה ויושיען (שמות ב' י"ז). שם.

2469. נבהל להון . . . חסד יבואנו (משלי כ"ח
כ"ב). שם.

2470. כל ריב וכל ננע (דברים כ"א ה'). פ"ג
ה"ג.

2471. לחוקת משפט (במדבר כ"ז י"א). פ"ג
ה"ה.

2472. לא תכירו פנים במשפט (דברים א' י"ז).
פ"ג ה"ח.

2473. ולא תקים לך מצבה אשר שנה ר' אלהיך
(דברים ט"ז כ"ב). שם.

2474. לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ד'
אלהיך (דברים ט"ז כ"א). שם.

2475. לא תעשון אתי אלהי כסף (שמות כ' כ').
שם.

2476. ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו (במדבר כ"ז
כ"ג). פ"ד ה"א.

2477. לא יסור שבט מיהודה (בראשית ט"ט י').
פ"ד ה"ג.

2478. כל הרבר הנדול יביאו אליך (שמות י"ח
כ"ב). פ"ה ה"א.

2479. עבד לזה לאיש מלוה (משלי כ"ב ז').
פ"ו ה"ז.

2480. לא תהיה אחרי רבים לרעות . . . לנשות
אחרי רבים להטות (שמות כ"ג ב'). פ"ה
ה"א.

2481. ולא תענה על ריב לנשות (שמות כ"ג ב').
פ"ה ה"א, וה"ב.

2482. ושפטו את העם בכל עת (שמות י"ח כ"ב).
פ"ה ה"ג.

2483. למען ישוב ר' מחרון אפו ונתן לך רחמים
(דברים י"ג י"ח). פ"ה ה"ה.

2484. קול דמי אחיך צועקים (בראשית ד' י').
פ"ה ה"ג.

2485. ובאבוד רשעים רנה (משלי י"א י'). שם.

2450. אשר יאמר כי הוא זה (שמות כ"ב ח').
פ"א ה"א.

2451. מדבר שקר תרחק (שמות כ"ג ז'). פ"ז
ה"י; פ"ב ה"ב; סנהדרין פ"א ה"ז;
פ"ד ה"ג.

הלכות נחלות

2452. לתת לו פי שנים (דברים כ"א י"ז). פ"ב
ה"א.

2453. והיה ביום הנחילו את בניו . . . (דברים
כ"א ט"ז). פ"ב ה"ב.

2454. כי הוא ראשית אוננו (דברים כ"א י"ז).
פ"ב ה"ט וה"י.

2455. וילדו לו בנים (דברים כ"א ט"ז). פ"ב
ה"א.

2456. והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו
המת ולא ימחה שמו מישראל (דברים
כ"ה ו'). פ"ג ה"ז.

2457. והיתה לבני ישראל לחוקת משפט (במדבר
כ"ז י"א). פ"ו ה"א.

2458. לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני
בן השנואה הבכור . . . (דברים כ"א ט"ז).
פ"ו ה"ג.

2459. יקום על שם אחיו המת (דברים כ"ה ו').
פ"ז ה"ב.

2460. סלו לרוכב בערבות . . . אבי יתומים . . .
(תהלים ס"ח ה"ו). פ"ה ה"ב.

הלכות מנהדרין

2461. שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך
(דברים ט"ז י"ח). פ"ה ה"א.

2462. . . . אשר ר' אלהיך נתן לך לשבטך
(דברים ט"ז י"ח). פ"ה ה"ב.

2463. אספה לי שבעים איש מקני ישראל . . .
והתיצבו שם עמך (במדבר י"א ט"ז). פ"ה
ה"ג; פ"ב ה"א.

2464. והציגו בשער משפט (עמוס ה' ט"ו). שם.

2486. הוצא את המקלל מחוץ למחנה (ויקרא כ"ד י"ד). שם.
2487. לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט כ"ז). פ"ג ה"ד; פ"ח ה"ג; ממרים פ"ז ה"א.
2488. לבלתי שמוע אל הכהן . . . (דברים י"ז י"ב). פ"ד ה"א.
2489. סקול יסקל או ירה יירה (שמות י"ט י"ג). פט"ו ה"א.
2490. יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה (דברים י"ז ז'). שם.
2491. אל שערך (דברים י"ז ה'). פט"ו ה"ב.
2492. כי קללת אלהים תלוי (דברים כ"א כ"ג). פט"ו ה"ו.
2493. כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו (דברים כ"א כ"ב). שם.
2494. לא תלין נבלתו על העץ (דברים כ"א כ"ג). פט"ו ה"ז.
2495. כי קבר תקברנו ביום ההוא (דברים כ"א כ"ג). פט"ו ה"ח; אבל פ"ב ה"א.
2496. והפילו השופט והכהן לפניו (דברים כ"ה ב'). פט"ו ה"א וה"ב.
2497. אם לא תשמור לעשות . . . והפלא ד' את מכותך (דברים כ"ח נ"ח-נ"ט). פט"ו ה"א.
2498. לא יוסיף (דברים כ"ה ג'). פט"ו ה"ב.
2499. כדי רשעתו במספר (דברים כ"ה ב'). פ"ז ה"א.
2500. ארבעים (דברים כ"ה ג'). שם.
2501. ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה ג'). פ"ז ה"ה וה"ז.
2502. לא תנאף (שמות כ' ט"ו). פ"ח ה"ב.
2503. לא תכלה פאת שרך (ויקרא י"ט ט'). פ"ח ה"ג.
2504. . . קוסם קסמים (דברים י"ח י'). שם.
2505. ונקי וצדיק אל תהרון (שמות כ"ג ז'). פ"כ ה"א.
2506. ולא תחוס עינך . . . ובערת דם הנקי (דברים י"ט י"ג). פ"כ ה"ד.
2507. ורל לא תהדר בריבו (שמות כ"ג ג'). שם.
2508. לא חשא פני דל לא תהדר פני גדול (ויקרא י"ט ט'). שם.
2509. לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כ"ג ו'). פ"כ ה"ה.
2510. וריב לא ידעתי אחקרהו (איוב כ"ט ט"ז). פ"כ ה"ז.
2511. לא תטה משפט גר יתום (דברים כ"ד י"ז). פ"כ ה"ב.
2512. ויעמוד העם על משה (שמות י"ח י"ג). פכ"א ה"ג.
2513. ועמדו שני האנשים (דברים י"ט י"ז). פכ"א ה"ג.
2514. שפטו יתום ריבו אלמנה (ישעיה א' י"ז). פכ"א ה"ו.
2515. לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א'). פכ"א ה"ז.
2516. ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת (מלכים א' ג' כ"ג). פכ"א ה"ט.
2517. פתח פיך לאלם (משלי ל"א ח'). פכ"א ה"ח.
2518. לא תנורו מפני איש (דברים א' י"ז). פכ"ב ה"א וה"ב.
2519. משפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח' ט"ז). פכ"ד ה"ד.
2520. ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (שמואל ב' ח' ט"ו). שם.
2521. הולך רכיל מנלה סוד (משלי י"א י"ג). פכ"ב ה"ז.
2522. לא תקח שוחד (דברים ט"ז י"ט). פכ"ג ה"א.
2523. ארור לוקח שוחד (דברים כ"ז כ"ה). שם.
2524. ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד (שמואל א' ח' ג'). פכ"ג ה"ג.
2525. ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי אם לר' (דניאל י"ט ו'). פכ"ג ה"ח.
2526. וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב כ"ג). פכ"ג ה"ט.
2527. ועמכם בדבר המשפט (דניאל י"ט ו'). שם.
2528. כי המשפט לאלהים הוא (דברים א' י"ז). פכ"ד ה"ג.

2548. על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים
(דברים י"ט ט"ו). פ"ה ה"ג.
2549. למות (במדבר ל"ה ל'). פ"ה ה"ח.
2550. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו
(דברים י"ט ט"ט). פ"ט ה"ד; פ"ב ה"ב.
2551. . . או ראה (ויקרא ה' א'). פ"ט ה"ב.
2552. אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס
(שמות כ"ג א'). פ"י ה"א.
2553. והיה אם בן הכות הרשע (דברים כ"ח ב').
פ"י ה"ב.
2554. לא יומתו אבות על בנים (דברים כ"ד
ט"ז). פ"יג ה"א.
2555. לא תענה כרעך עד שקר (שמות כ' ט"ו).
פ"יז ה"א.
2556. והנשואים ישמעו ויראו (דברים י"ט כ').
פ"יח ה"ז.

הלכות ממרים

2557. על פי התורה אשר יורוך (דברים י"ז
י"א). פ"א ה"א.
2558. לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין
ושמאל (דברים י"ז י"א). פ"א ה"ב.
2559. והאיש אשר יעשה כדון (דברים י"ז י"ב).
פ"א ה"ב, פ"ג ה"ו.
2560. על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט
אשר יאמרו (דברים י"ז י"א). פ"א ה"ב.
2561. אל השופט אשר יהיה בימים ההם
(דברים י"ז ט'). פ"ב ה"א.
2562. לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות ל"ד כ"ו).
פ"ב ה"ט.
2563. כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים י"ז
ח'). פ"ג ה"ה.
2564. וקמת ועלית אל המקום (דברים י"ז ח').
פ"ג ה"ז.
2565. מן המקום ההוא אשר יבחר ד' (דברים
י"ז י'). פ"ג ה"ח.
2566. וכל ישראל ישמעו ויראו (דברים י"ז
י"ג). שם.
2567. אביו ואמו קלל דמיו בו (ויקרא כ' ט').
פ"ה ה"א.

2529. וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת
השרים והזקנים יחרם כל רכושו (עזרא
י' ח'). פכ"ד ה"ו.
2530. אורו מרוז אמר מלאך ד' אורו אורו
יושביה כי לא באו לעזרת ד' (שופטים
ה' כ"ג). פכ"ד ה"ז.
2531. ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים
ואמרטם ואשביעם באלהים (נחמיה י"ג
כ"ה). פכ"ד ה"ח.
2532. הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין
ולאסורין (עזרא ז' כ"ו). פכ"ד ה"ט.
2533. לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי
לב (איוב ל"ז כ"ד). פכ"ה ה"א.
2534. כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א
י"ב). פכ"ה ה"ב.
2535. ואצוה את שופטיכם (דברים א' ט"ז).
שם.

2536. ויצום אל בני ישראל (שמות ו' י"ג). שם.
2537. ואצוה אתכם (דברים א' י"ח). פכ"ה ה"ג.
2538. . . ונשיא בעמך לא תאור (שמות כ"ב
כ"ו). פכ"ו ה"א.
2539. לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ד). שם;
ממרים פ"ה ה"ד.
2540. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם
(שמות כ"א א'). פכ"ו ה"ז.

הלכות עדות

2541. אין חכמה ואין תבונה . . . לנגד ד' (משלי
כ"א ל'). פ"א ה"ב.
2542. ודרשת וחקרת ושאלת היטב (דברים י"ג
ט"ו). פ"א ה"ד.
2543. נכון הדבר (דברים י"ג ט"ו). פ"ב ה"ב.
2544. משפט אחד יהיה לכם (ויקרא כ"ד כ"ב).
פ"ג ה"א.
2545. על פי שנים עדים יקום דבר (דברים י"ז
י'). פ"ג ה"ד; פ"ט ה"ב.
2546. על פי שנים עדים . . . יקום דבר (דברים
י"ט ט"ו). פ"ד ה"ז.
2547. לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל
חטאת (דברים י"ט ט"ו). פ"ה ה"א.

2568. מכה אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א י"ו). פ"ה ה"ה.
2569. ארור מקלה אביו ואמו (דברים כ"ז ט"ז). פ"ה ה"ט.
2570. ומקלל אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א י"ז). פ"ה ה"י.
2571. לא תחמול ולא תכסה עליו (דברים י"ג ט'). פ"ה הי"ד.
2572. עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם (משלי ל' י"ז). פ"ה ה"טו.
2573. כבד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב). פ"ו ה"א.
2574. איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י"ט ג'). שם, גם הי"ב.
2575. זולל וסובא (דברים כ"א כ'). פ"ז ה"א.
2576. איננו שומע בקולנו (דברים כ"א כ'). פ"ז ה"ב וה"ו.
2577. כי יהיה לאיש בן סורר ומורה (דברים כ"א י"ח). פ"ז ה"ו.
2578. בנגו זה סורר ומורה (דברים כ"א כ'). פ"ז ה"ז.
2579. ויסרו אותו ולא ישמע אליהם (דברים כ"א י"ח). שם.
2580. ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו (דברים כ"א י"ט). פ"ז ה"י.
- הלכות אבל**
2581. ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית ג' י'). פ"א ה"א.
2582. הלא משנאיך ד' אשנא (תהלים קל"ט כ"א). פ"א ה"י.
2583. כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו . . . לה יטמא (ויקרא כ"א ב'). פ"ב ה"ו, הי"ג וה"טו.
2584. הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש (ויקרא כ"א ג'). פ"ב ה"י גם הי"א.
2585. לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ"א א'). פ"ג ה"א.
2586. לאביו ולאמו לא יטמא (ויקרא כ"א י"א). פ"ג ה"ו.
2587. ועל כל נפשות מת לא יבוא (ויקרא כ"ו י"א). שם.
2588. אמור אל הכהנים בני אהרן (ויקרא כ"א א'). פ"ג הי"א.
2589. ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית ט"ו ט'). פ"ד ה"ד.
2590. פארך חבוש עליך . . . ולחם אנשים לא תאכל (יתזקאל כ"ד י"ז). פ"ד ה"ט.
2591. ראשיכם אל תפרעו (ויקרא י' ו'). פ"ה ה"ב.
2592. התאבלי נא ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן (שמואל ב' י"ד ב'). פ"ה ה"ג.
2593. ורחצת וסכת (רות ג' ג'). שם.
2594. וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה (שמואל ב' י"ב כ"ד). פ"ח ה"ה.
2595. ונעליך תשים ברגליך (יתזקאל כ"ד י"ז). פ"ה ה"ו.
2596. והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח' י'). פ"ה ה"ז.
2597. האנק דום (יתזקאל כ"ד י"ז). פ"ה ה"טו וה"ב.
2598. ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה (שמואל ב' י"ג ל"א). פ"ח הי"ז; פ"ח ה"א.
2599. לא תעטה על שפם (יתזקאל כ"ד י"ז). פ"ה הי"ט.
2600. ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (דברים כ"א י"ג). פ"ו ה"א; מלכים פ"ח ה"ה.
2601. ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו (ויקרא י' ו'). פ"ח ה"א.
2602. והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים (מלכים ב' ב' י"ב). פ"ט ה"ה.
2603. ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספרו ויבכו ויצומו עד הערב , , , (שמואל ב' א' י"א-י"ב). פ"ט ה"ו.

הלכות מלכים ומלחמותיהם

2620. שום תשים עליך מלך (דברים י"ז ט"ו).
פ"א ה"א, פ"ב ה"א.
2621. תמחה את זכר עמלק (דברים כ"ה י"ט).
שם, פ"ה ה"ה גם פ"ו ה"ד.
2622. לשכנו תדרשו ובאת שמה (דברים י"ב ה').
פ"א ה"א.
2623. אותי שלח ד' למשחך למלך (שמואל א' ט"ו א').
פ"א ה"ב.
2624. עתה לך והכית את עמלק (שמואל א' ט"ו ג').
שם.
2625. ויהי כי ישב המלך בביתו וד' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים . . .
(שמואל ב' ז' א"ב). שם.
2626. כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו . . .
(שמואל א' ח' ז'). שם.
2627. מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא (דברים י"ז ט"ו).
פ"א ה"ד, גם ה"ה.
2628. ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו (שמואל א' י' א').
פ"א ה"ז.
2629. למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (דברים י"ז ב').
שם.
2630. כסאך יהיה נכון עד עולם (שמואל ב' ז' ט"ז).
שם, גם ה"ט.
2631. אם ישמרו בניך בריתי (תהלים קל"ב י"ב).
שם.
2632. אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכו . . . ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וחסדי לא אפיר מעמו (תהלים פ"ט ל"א-ל"ד).
שם.
2633. והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך . . . ובנית לך בית נאמן כאשר בנית לדוד . . . (מלכים א' י"א ל"ח).
פ"א ה"ח.
2634. ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניד לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים (מלכים א' י"א ל"ו).
שם.

2604. ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הכית ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חוקיהו קרועי בגדים (מלכים ב' י"ח ל"ז).
פ"ט ה"ז.
2605. ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה . . . עד תום כל המגילה על האש אשר על האח ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם המלך וכל עבדיו (ירמיה ל"ו כ"ג-כ"ד).
פ"ט ה"ט.
2606. אחרי שרופ המלך את המגילה ואת הדברים (ירמיה ל"ו כ"ז).
שם.
2607. ויבואו אנשים משכם ומשילה ומשומרון שמונים איש מגולחי זקן וקרועי בגדים (ירמיה ט"א ה').
פ"ט ה"י.
2608. ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה (ירמיה ט' י"ט).
פ"א ה"ה.
2609. וישבו אתו לארץ . . . ואין דובר אליו דבר (איוב ב' י"ג).
פ"י"ג ה"ג.
2610. אחר כן פתח איוב את פיהו . . . (איוב ג' א').
שם.
2611. ויען אליפו (איוב ד' א').
שם.
2612. ויתמו ימי בכי אבל משה (דברים ל"ד ח').
פ"י"ג ה"י.
2613. אל תבכו למת ואל תנודו לו (ירמיה כ"ב ו').
פ"י"ג ה"א.
2614. הכיתה אותם ולא חלו (ירמיה ה' ג').
פ"י"ג ה"ב.
2615. וירא והנה שלשה אנשים (בראשית י"ח ב').
פ"י"ד ה"ב.
2616. לב חכמים בבית אבל (קהלת ז' ד').
פ"י"ד ה"ח.
2617. לא תשחית (דברים כ' י"ט).
פ"י"ד ה"כ"ד.
2618. וכבוד עשו לו כמותו (דהי"כ ל"ב ל"ג).
שם.
2619. בשלום תמות ובמשרפות אבותיך הראשונים . . . ישרפו לך (ירמיה ל"ד ח').
פ"י"ד ה"כ"ו.

2635. אך לא כל הימים (מלכים א' י"א ל"ט).
פ"א ה"ט.
2636. וירקה בפניו (דברים כ"ה ט'). פ"ב ה"ג.
2637. ויבא המלך דוד וישב לפני ד' (שמואל ב' ו' י"ח). פ"ב ה"ד.
2638. הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך (מלכים א' א' כ"ג). פ"ב ה"ה.
2639. ולפני אלעזר הכהן יעמוד (במדבר כ"ז כ"א). שם.
2640. ולבי חלל בקרבי (תהלים ק"ט כ"ב). פ"ב ה"ו.
2641. לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים י"ז ב'). שם.
2642. שמעוני אחי ועמי (דתי"א כ"ח ב'). שם.
2643. אם היום תהיה עבד לעם הזה . . . (מלכים א' י"ב ז'). שם.
2644. ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם (שמות ט"ז ח'). שם.
2645. כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א י"ב). שם.
2646. לרעות ביעקב עמו (תהלים ע"ח ע"א). שם.
2647. כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא . . . (ישעיה מ' י"א). שם.
2648. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט). פ"ג ה"א נם ה"ה וה"ו.
2649. ולא ירבה לו (דברים י"ז י"ז). פ"ג ה"ד.
2650. אל למלכים שתו יין (משלי ל"א ד'). פ"ג ה"ה.
2651. אל תתן לנשים חילך (משלי ל"א ג'). פ"ג ה"ו.
2652. ולא יסור לבבו (דברים י"ז י"ז). שם.
2653. כל איש אשר ימרה את פיד (יהושע א' י"ח). פ"ג ה"ח.
2654. ואתם תהיו לו לעבדים (שמואל א' ח' י"ז). פ"ד ה"א.
2655. יהיו לך למס ועבדוך (דברים כ' י"א). שם.
2656. ושם לו במרכבתו ופרשיו ורצו לפני מרכבתו (שמואל א' ח' י"א). פ"ד ה"ב.
2657. ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו (שמואל א' ח' ט"ז). שם.
2658. ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו (שמואל א' ח' י"ב). פ"ד ה"ג.
2659. ואת עבדיכם. ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו (שמואל א' ח' ט"ז). שם.
2660. ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות (שמואל א' ח' י"ג). פ"ד ה"ד.
2661. ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים (שמואל א' ח' י"ב). פ"ד ה"ה.
2662. ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו (שמואל א' ח' י"ד). פ"ד ה"ו.
2663. וזרעיהם וכרמיכם יעשור . . . צאנכם יעשור (שמואל א' ח' ט"ו-ט"ז). פ"ד ה"ז.
2664. כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו (שמואל א' ל' כ"ד). פ"ד ה"ט.
2665. ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו (שמואל א' ח' ב'). פ"ד ה"י.
2666. החרם תחרימם (דברים כ' י"ז). פ"ה ה"ד.
2667. לא תחיה כל נשמה (דברים כ' ט"ז). שם.
2668. זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כ"ה י"ז). פ"ה ה"ה.
2669. לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד (דברים י"ז ט"ז). פ"ה ה"ז.
2670. כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים ק"ב ט"ז). פ"ה ה"י.
2671. לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות י"ד י"ג). שם.
2672. לא תוסיף עוד לראותה (דברים כ"ח ס"ח). שם.
2673. ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון (ישעיה ל"ג כ"ד). שם.
2674. וכפר אדמתו עמו (דברים ל"ב מ"ג). פ"ה ה"יא.
2675. על אדמה טמאה תמות (עמוס ז' י"ז). שם.

2676. כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת די
לאמר לך עבור אלהים אחרים (שמואל א'
כ"ו ו"ט). פ"ח ה"ב.
2677. ואל אדמת ישראל לא יבאו (יחזקאל י"ג
ט"ו). שם.
2678. בבלה יובאו ושמת יהיו (ירמיה כ"ו כ"ב).
שם.
2679. כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת
אלהיה לשלום (דברים כ' י'). פ"ו ה"א גם
ה"ו.
2680. יהיו לך למס ועבדוך (דברים כ' י"א).
פ"ו ה"א.
2681. וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה
לבנות את בית ד' ואת ביתו ואת המלוא
ואת חומת ירושלים ואת כל ערי
המסכנות אשר היו לשלמה (מלכים א' ט'
ט"ו). שם.
2682. והנשים והטף (דברים כ' ל"ד). פ"ו ה"ד.
2683. כן תעשה לכל . . . רק מערי העמים . . .
לא תחיה כל נשמה (דברים כ' ט"ו-ט"ז).
שם.
2684. לא היתה עיר אשר השלימה אל בני
ישראל בלתי החוי יושבי נבעון את הכל
לקחו במלחמה כי מאת ד' היתה לחוס
את לבם לקראת המלחמה את ישראל
למען החרימם (יהושע י"א י"ב-יג). שם.
2685. לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך
(דברים כ"ג ז'). פ"ו ה"ו.
2686. ויצבאו על מדין כאשר צוה ד' את משה
(במדבר ל"א ז'). פ"ו ה"ז.
2687. לא תשחית את עצה (דברים כ' י"ט).
פ"ו ה"ח; ראה ה"י.
2688. עד רדתה (דברים כ' כ'). פ"ו ה"א.
2689. ויד תהיה לך מחוץ למחנה (דברים כ"ג
יג). פ"ו ה"ד.
2690. ויתד תהיה לך על אוזנך. . . (דברים כ"ג
י"ד). פ"ו ה"ט.
2691. והיה מחנך קדוש (דברים כ"ג ט"ו). שם.
2692. אל תיראו ואל תחפזו (דברים כ' ג'). שם,
גם ה"ג והט"ו.
2693. שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה
על אויביכם אל ירך לבבכם . . . ואל
תערצו מפניהם כי ד' אלהיכם ההולך
עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע
אתכם (דברים כ' ג' ד'). פ"ז ה"ג והט"ו.
2694. מי האיש הירא ורך הלבב (דברים כ'
ח'). שם, גם הט"ו.
2695. נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמה את
אשתו אשר לקח (דברים כ"ד ח'). פ"ז ה"י.
2696. לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר
(דברים כ"ד ח'). פ"ז ה"י.
2697. ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (דברים
כ"ח'). פ"ז ה"ט.
2698. ארור עושה מלאכת ד' רמיה וארור מונע
חרבו מדם (ירמיה ט"ח י'). שם.
2699. כי עשה יעשה ד' לאדוני בית נאמן כי
מלחמות ד' אדני נלחם ורעה לא תמצא
בך . . . והיתה נפש אדני צרורה בצרור
החיים את ד' אלהיך (שמואל א' כ"ה
כ"ח-כ"ט). שם.
2700. ובתים מלאים כל טוב (דברים ו' י"א).
פ"ח ה"א.
2701. וראית בשביה אשת יפת תואר (דברים
כ"א י'). פ"ח ה"ב וה"ג.
2702. והבאת אל תוך ביתך (דברים כ"א י"ב).
פ"ח ה"ג.
2703. ובכתה את אביה ואת אמה ירת ימים
(דברים כ"א י"ג). פ"ח ה"ה.
3704. ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה
(דברים כ"א י"ד). פ"ח ה"ו.
2705. דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך
(שמואל ב' י"ג י"ג). פ"ח ה"ח.
2706. על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק
באשתו (בראשית ב' כ"ד). פ"ט ה"ה.
2707. אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי
ותהי לי לאשה (בראשית כ' י"ב). שם.
2708. והוא בעולת בעל (בראשית כ' ג'). פ"ט
ה"ז.
2709. אתה וזרעך אחריך (בראשית י"ז ט'). פ"י
ה"ז.

2710. כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א י"ב). שם.
2711. ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך (בראשית כ"ב ד'). שם.
2712. טוב ד' לכל . . . (תהלים קמ"ה ט'). פ"י הי"ב.
2713. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג' ו"ז). שם.
2714. ושב ד' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך . . . אם יהיה נדחך בקצה השמים . . . והביאך ד' (דברים ל' ג"ה). פ"א הי"א.
2715. אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב. דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (במדבר כ"ד ו"ז). שם.
2716. ויך את מואב וימדרם בחבל (שמואל ב' ח' ב'). שם.
2717. ומשלחו מים עד ים (זכריה ט' י'). שם.
2718. והיה אדום ירשה והיה ירשה . . . (במדבר כ"ד י"ח). שם.
2719. ותהי אדום לדוד לעבדים . . . שם.
2720. ועלו מושיעים בהר ציון . . . (עובדיה א' כ"א). שם.
2721. כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ד' ולעבדו שכם אחד (צפניה ג' ט'). פ"א הי"ד.
2722. וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ (ישעיה י"א ו'). פ"ב הי"א.
2723. זאב ערבות ישרם ונמר ישוקד על עריהם (ירמיה ה' ו'). שם.
2724. ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה י"א ז'). שם.
2725. הנה אנכי שולח לכם את אליה . . . והשיב לב אבות על בנים (מלאכי ג' כ"ג כ"ד). פ"ב הי"ב.
2726. וישב מצרף ומטהר . . . (מלאכי ג' ג'). פ"ב הי"ג.
2727. ויאמר התרשתא להם . . . (עזרא ז' ס"ג). שם.
2728. כמים לים מכסים (ישעיה י"א ט'). פ"ב הי"ה.

ב. א. י. א. מ. ה. ש. ו. ו. ל. ה.

כאשר ראה המעיין ישנם פסוקים אשר מובאים הם במקומות אחרים, בהלכות שונות וגם בהוראות שונות. אני רשמתי כל פסוק, על הרוב, אך פעם אחת—באותה ההלכה שנזכר בפעם הראשונה ואצוין שמה את כל יתר המקומות, לפי ההלכות האחרות, אשר הובא שמה. אולם במקום שיש איזה חידוש בשייכות הפסוק למה שצוין להלן, רשמתי את אותו הפסוק עוד פעם בההלכה או ההלכות שיש בהן החידוש.

דוגמאות: בה' תלמוד תורה פ"ג ה"ב כתוב: אמרו חכמים דרך רמז „זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר י"ט י"ד)—אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי חכמים" (ראה ברכות ס"ג ב'. ברש"י שם „באדם שימות באהלי תורה"); ובה' טומאת מת פ"ה הי"ג אמור: . . . ובטומאת אהל הוא אומר „אדם כי ימות באהל", ע"ש.

בה' מעשר שני ונטע רבעי פ"ג ה"ה מבאר הרמבם את הפסוק „ולא נתתי ממנו למת" (דברים כ"ו י"ד)—לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף; ולהלן פ"א ה"ט—שלא לקח ממנו ארון ותכריכים, ולא נתנו לאוננים אחרים. ראה הערה 1384.

בה' בכורים פ"ה ה"ב מפרש „תתן לו" (דברים י"ח ד')—דבר הראוי ליתנו במתנה; בפ"ח הי"ז—שיהי' בה כרי מתנה; ובפ"י ה"ט—שיהיה בו כדי מתנה המועלת. ראה הערה 1438.

הערות

10. בדפוס ברלין חסרה מלת „את“. ראה הערה 285.
33. ראה שמונה פרקים להרמבם, סוף פרק שמיני; מורה נבוכים א' מ"ו גם נ"ג. ראה גם Die Biblexegese Moses Maimunis, Dr. W. Bacher (Strasburg 1. E., 1897), ע' 25.
42. הרמבם: אל הארץ. אולי השמע מן הכתוב „ואל עפר תשוב“ (בראשית ג' י"ט). בש"סין, דפוסים אחדים, היתה הגירסה „אל הארץ“ (שבת ק"ב ב'). כן מובא גם במהר"ש שם. בתוך של קניקוט ודי—רוסי מועד: ס"א אל הארץ. כן גם בתוך של ב. ד. גינצבורג וקיסל, בולגוס: Into its earth.
- כן גם בתרגום השבעים: א. כהנא, בפירוש המדעי שלו לקהלת, כותב: „בבונה הוא אומר „על“ ולא „אל“ . . .“; „אולם טעמו אינו מחזור כלל. ראה „משפחת סופרים“ (שמואל ראזענסקלר, וילנא, 1883), ע' 234, ציון כ"ה.
47. ערוב פסוקים יש כאן, כי נמצא: ונתתי פני באיש ההוא (וחזקאל י"ד ח'), גם: ושמתי . . . (ויקרא כ' ח'). ראה תירדשים ומקורים (לרמבם דפוס וילנא) לר' שמואל שפראשון.
49. בכתוב: קאן; הקו"ף צרויה, ובאה היו"ד משום ההכרה. ראה הערה 125. אך במשלי בא בצירה ובלי יו"ד; אולם בישיעה י"ט ו"ד, כ"ח ח' גם בירמיה מ"ח ו' „קיא“ כיו"ד והקוף חרוקה.
54. ראה שו"ת מוצל מאש (לר' יעקב אלפנדראי, פרעסבורג, תרל"ה), סוף סימן נ"א.
60. המקור לזה כשבועות ל"ה ב'. פלא על ה„כסף משנה“ שכתב: „ולכן אני אומר . . . שכל מלך שהזכיר דניאל“; וחלל כבר קדמו רש"י שם בד"ה כל מלכוא, באמרו: „כל מקום שנאמר שם מלך“. ראה „עבודת המלך“ (לר' מנחם קראקאווסקי, וילנא, תרצ"א); ראה גם באורים על הרמבם לבעל „פרי חדש“, במקומו.
61. ראה ספרו של כבר, הנ"ל, ע' 71.
63. במקום אחר מביא לכונה זו עצמה את הפסוק „והרדמה נפלה על אברם“. ראה מורה נבוכים ח"ב פמ"ה.
65. ראה „אור שמח“ להרח"ג ר' מאיר שמחת הכהן, במקומו.
67. בכתוב: את הקול.
68. הרמבם: במראה. בתרגום אונקלוס: בחזו. בקנדר וקיסל מועד: במראה. גם כד"ג מעיר: ס"א במראה. בספרים חאלה: Cod. Sam., LXX; Syriac Targ.; The Hebrew Text, S. Davidson — במראה. כן גם בנוסח חסמוני, חוצאת, A. F. Von Gall, Giessen, 1914.
- בתרגום „שמרני על התורה“ (ע"י אלחנן ברילל, פרנקפורט, תרל"ט): בחזו ולא בדמיון. תרגם לשגיאה זו הוא הפסוק ו' שם, שבו נאמר „במראה“.
81. בכתוב: חסמוני. בהקדמה ל„יד החזקה“ מובא הפסוק בצורתו.
86. הרמבם כותב: כמו שאמר האחרון שבהן „זכרו תורת משה עבדו“. אולי כונתו „אחד האחרונים“; על דרך סה שנמצא: חגי וזכריה ומלאכי סוף נביאים חו (בבא בתרא י"ד ב'). ראה תולדות ישראל, יעבץ, חלק שני, (מוצא דבר) ע' 104 וחללה.
87. בכתוב: אשר לא ישמע אל דבריו . . . (בפתח הרי"ש). בנוסח חסמוני: (חוצאת A. F. Von Gall): אשר לא ישמע אל דבריו . . . גם בקנדר מועד: דבריו S. כן מעיר גם קיסל. בכל השוה לזה ירמיה כ"ט י"ט; ל"ה י"ג גם ס"ו. בהקדמה הרמבם לסדר זרעים, ד"ה והחלק השני, מובא הפסוק בצורתו. כן הנוסחא גם בהקדמתו הנדפסה במשניות „עץ חיים“ לר' יעקב חגיז, ברלין, תע"ו.
91. בכתוב: את הדבר. בהקדמה לסדר זרעים, ד"ה והחלק השני, מובא הפסוק בצורתו. בקנדר מובאת מספרים אחרים נוסחא: איך נודע הדבר. בנוסח חסמוני של Von Gall: „איך נודע את הדבר“—שגיאה נסת! כי סה ענין יחס הפעול „את“ לפעול?
93. במדרש: ר' איבו אמר „מאשר ולא כל אשר“ (בראשית פ"ה ב'). ראה ילקוט, בראשית, קמד. ראה גם בספרו החשוב של ז. כבר הנ"ל ע' 80.
99. בכתוב: אך שמע נא הדבר הזה . . . הביא אשר ינבא לשלום. בהקדמה לסדר זרעים מובא הכתוב בצורתו.

1. "The Holy Bible", translated from the Latin Vulgate, New York, 1896.
2. Samuel Bagster and Sons, London, 1879.

לקוטו טורי אבן, ברמבם, דפוס וילנא, במקומו. בעל „תורה תמימה“ כותב בצדק: „ועם כל השתדלות המפרשים ליושב דבריו לא הונח לנו (דברים כ' ז'). על הבאת פסוקים שלא כסדרם בתורה כבר עמדו בעלי התוספות וגם תירצו, כמו: „ודבר תימה היא מאד דלא מייתי להו כסדר שהם כתובים בתורה, אלא לגמרי מלמטה למעלה“ (יומא ע"ו א' תוספות ד"ה ובעשור. עיין שם התירוץ).

אחרים חפשו על הרמבם על שלא הביא כסדר את שלשת הפסוקים בפירוש המשניות שלו זבחים פרק י"ד משנה ח'; הם שכתו כי באותו חסר נמצאו הפסוקים בתפלת „יהי כבוד“.

ראה הערה 565.

132. בדפוס ברלין: כל דרכיו. כשוח"ט (מומורים

ל"ב, נ"ב גם נ"ג): בכל דרכיו. במנחת שי רשום: ויהי דור לכל—במסורת, סוף פרשת תרומת, מונה זה עם חמשה „לכל“, דמטעין בהון—דסבירין „כל“ וקרינן „לכל“¹. בקנדר מוער: בכל; כד"ג מעור: סביר „בכל“. בס"א „בכל“ כתיב וקרי; כן מעור גם קיטל. בפירוש המדעי לשמואל (אברהם כהנא, ורשא, תרפ"ו) כתוב: יש כ"ו שגורסים „בכל“, וכן מוסרים התרגומים. בתרגום השבעים והוולגוט „בכל“. גם ה. פ. סמיט מתרגם: In all his ways David showed wisdom.

כן מתרגם גם אדם קלרק² וגם ס. פטריק. דעתם של מפרשים אחרים היא כי האות למ"ד באה תחת בוי"ת, על דרך: „לפניכם לחרב“ (ויקרא כ"ז ז'), שהוא תחת „בחרב“. ראה הערה 566.

¹ במערכת, אות הכף ליעקב בן יצחק ו' אדוניתו (נספחה ל„נביאים וכתובים“ בהוצאת מ. ל. ציילינגול, לונדון, תרצ"ה) נמסר: ה' סבירין „כל“ וקרינן „וכל“, וסימן נמ[סר] בסוף סדר חרומה.

2. The International Critical Commentary, (New York, 1899), The Books of Samuel, by Henry Pre-served Smith.

3. Holy Bible...Commentary and Critical Notes, Cincinnati, 1869.

4. Critical Commentary and Paraphrase on the Old and New Testament and the Apocrypha, by Patric, Lowth, Arnald, Whitby and Lowman, Philadelphia-New York, 1849.

108. בכתוב: ארחות יושר. ראה הערה 280. בספר חסידים, תתפ"ב, כתוב „... על כן וכתוב הכל בפירוש, וכתוב אותיות מלאים ... כגון כשרוצה לכתוב, וטתר לבנו לעבדך באמת“ ... וכתוב „לעובדך“—מלא. כן גם נמצא „ארחות חיים“ (משלי ב' ו"ט): אולם תלמידו ר' אליעזר אמר לו: „רבינו למדנו אורחת חיים“ (ברכות כ"ה ב'; ראה דרך ארץ רבה, פרק שלישי). ראה אוצר הספרים אות א', ציון 982, גם הערת הרב ר"א ליופמן רבינובין ב„סדר הדורות“, שמות הספרים, ל„ארחת חיים“ הראשון. ראה גם „אוצר ישראל“ ערך „ארחות חיים“, ו„אוצר מדרשים“ חלק ראשון, ע' 24. ראה הערה 580. כן דרש בר קפרא: אל תקרא אונך אלא אונזך (כתובות ה' א').

באמת ישנם להוראת „ארח“ שלשה שמות כמשקלים שונים, והם: ארח — אל"ף חלומה ורי"ש פתוחה; ארחא — אל"ף קמוצה, גם ארחא—אל"ף חלומה. מן הראשון—ארחות, אלף בחטף קמץ (שופטים ח' ו'); מן השני—ארחות, אלף קמוצה (תהלים ח' ט'); מן השלישי—ארחות, אלף חלומה (ישעיה ב' ג'). ראה תלמוד לשון עברי § קפ"ו; מלון, בן-יהודה, ארח 2 הערה 3.

115. בכתוב: גלגל [בלי יו"ד].

125. בכתוב: שחו [הש"ן צרויה]. היו"ד היתירה משום התכרה. ראה הערה 49.

130. מי האיש אשר נטע כרם ... מי האיש אשר בנת בית ... מי האיש אשר ארש אשה. בכתוב נמצא בשני ובשלישי „ומי“. על הבאת הפסוקים שלא כסדרם בתורה כתב מהר"ל (תשובות סימן ק"ו): „הפסוקים שהפך הרמבם—זו שאלה. ונראה דעיקר דרשתו על לקיחת אשה בסוף והוא כסדר וכרם ובית, וילוף מהתוכחות (דברים כ"ח ל') שהן מתופכין. ופר' משות מלחמה' דריש להו כסדרן.“

הרה"ג ר' מ"ש הכהן, בספרו „אור שמח“ (ריגא, תרפ"ז), מעיר: וכן ברמיה קפ' כ"ט [ה"ו]: כנו בתים ... ונמנו גנוה ... קח' נשים. ואני מוסיף ראת משלי כ"ד כ"ז. ומה שנדרש על זה בגמרא, סוטה מ"ד א' ראה

¹ כיון לסוטה מ"ד א'; ראה הלכות מלכים פ"ז ה"ג.

² ראה שם פסוק כ"ח.

³ בתירושי אגדות שם מוסיף המרש"א חידוש נפלא וכותב: „מי שיש לו יעשה כסדר הזה—לישא אשה באחרונה“; ע"ש.

143. בכתוב: עם אמנון. בתרגום: עם אמנון. ראה הערה 358.
148. בכתוב: כי . . . הוא יריב ריכם (משלי כ"ג ו"א); אבל הפסוק שמוא ברמבם בזה נאמר ביחס לגזל דל ודיכוא עני.
150. בכתוב: לא תעמוד, במסורה נמסר: "רעך—חסר דחסר; אולם בדפוס ברלין, "רעך" [מלא]. בה' מתנות עניים פ"ח ה"ו גם בה' רוצח ושמירת נפש פ"ד ה"א מובא הכתוב כצורתו.
173. הכתיב הוא "מפניו", לכן דרשו "לפני ולפנים" (אור שמח).
199. בכתוב: שרים. בתרגום: ושלמונין; קרא: ושרים. בתלמוד: ממשא מלך ושרים (בבא בתרא ח' א'). כן מובא גם ברש"י שם ד"ה ויחלו. ברד"ק במקומו: חסר וי"ו השמוש, והוא כמו "מלך ושרים"; וכן שמש ירח . . . במנחת שי כתוב: "שרים כתיב—בלא וא"; וכן צריך להגיה בפרק קמא דבבא בתרא, והוא חד מאלפא ביתא מן ב' ב' מלין לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון. וסימן נמסר במסורה רבתא. בקנדר"ר על פי ספרים רבים— ושרים. כן מוער גם אצל כד"ג וקיסל. בתרגום של הושע להפופיסור ו. ה. הפפר מתורגם: "מלך של שרים".
200. במדרש: במלאכי אלהים (שמות רבה ל"א ט"ז). בדפוס ברלין: ומתעתעין. ב, "מפתח הדרשות להרמבם", אשר פרסם הרב י"ל פישמאן במאסף "רבינו משה בן מימון", ע' ס"ח, מובא פסוק זה: "והיו מלעיבים".
201. בכתוב: ואם.
230. אין פסוק בזה; אבל יש: באחת עריך (דברים י"ג י"ג). בדפוס וילנא: באחד שעריך (דברים י"ז ב'); אבל פסוק זה לא נאמר בעיר הנדחת, כי אם בעובד אלהים אחרים. ב, "חדושים וציונים ומראי מקומות לדברי הרמבם" שנדפסו בכתרת "בן אריה" (להרב זאב, אבד"ק גולדינגן ומעלו) שנספתו לרמבם דפוס וילנא (תרפ"ט), מוער: חובת "שעריך" מוקף, ונ"ב צ"ל "עריך". אבל עיין קרבן עדה על הירושלמי סוטה פרק עגלה ערופה ת"ב [?] דאיתא בספרי זוטא, תובא בילקום [פ' מסעי] והנכון שם"ס כאן וכצ"ל שנאמר "תהיינה"—ולא ירושלים כו' ולשבטים שנאמר באחת עריך.
1. "International Critical Commentary, Amos and Hosea, by W. R. Happer, New York, 1905.
- לדברים הכלתי מובנים האלה נוספה למטה, על הגליון, הערה זו: "דאיתא בספרי תהיינה במדבר [ל"ה ג'], שלא נעשו עיר הנדחת; והוא בספרי זוטא, תובא בילקום פ' מסעי (כן צריך להיות). ראה לקוטי טורי אבן, במקומו; גם חדושים ומקורים לר' זלמן מוילנא ולר' שמואל שטרשון. בספר "תולדות אדם" (להורשן ר' יחזקאל פיוויל, וילנא, תרמ"ד), ע' ב' מובאים בשם ר' זלמן ציונים לא נכונים. דברים הראויים למי שאמרם על אודות זה נמצאים ב, "תורה תמימה", דברים י"ג ו"ג. בקנדר"ר מוער: שעריך; כן נמצא בשלש ספרים.
232. בכתוב: את העיר. בספר המצות, מצות עשה קפ"ו, מובא הפסוק כצורתו.
243. בכתוב: עינך. בתרגום וינתן: עיניכון; קרא: עיניכם.
245. בכתוב: ויראון. אולם לענין עושה בזדון, נאמר: וכל העם ישמעו ויראו (דברים י"ז י"ג).
248. ראה, "אור שמח", במקומו.
249. בכתוב: אשר לא צויתיו.
262. בכתוב: שתי פעמים דוד [מלא]. כן גם בציונים 1515, 1528. במדרש הנחומא, וילך א': "וכן בדברי הימים נכתב דוד מלא [ביו"ד], שהוא בגמטריא ארבע ועשרים, כנגד ארבע ועשרים משמרות שהעמיד דוד".
- רש"י, בדברי הימים א' ב' ט"ו, כותב: "דוד השביעי—מלא יו"ד, מפני כבודו של דוד. . .".
268. בתלמוד: דאמר קרא "לא תחנם" (עבודה זרה ב' א').
285. בכתוב: לא תקיפו את פאת. ראה הערה 19.
292. הכתיב הוא: יקרתה. בתלמוד: לא יקרתו (מכות ב' א'). בזהר: רבי יוסי אומר "לא יקרתה" בה"א מאי טעמא? אלא . . . (ויקרא פ"ט א'). ראה מנחת שם במקומו, גם רשי דברים י"ד א' וספרי שם. במסורה: אחד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקריין ו'. ראה אכלה ואכלת (הוצאת פרענסדארף, הנזכר, תרפ"ד), סימן 113. ראה גם מחברת "זווג המלים בתנך" (חיפה, תרפ"ו), ע' 15. השוה לזה "לא שפכה", 2821.
295. ראה כסף משנה שם, גם חידושים ומקורים לר' זלמן מוילנא, וחידושים ומקורים לר' צבי חיות. גם ספר המצות, עשה ע"ג.
297. בכתוב: ורשעת.

302. במסורה נמסר: ל, וט"ל, ז. א. לית—אין מלה זו עוד פעם; וט"ל—ומלא [ביו"ד]. ראה מפתח המסורה אות ל' בספר מבין חידות (לר' יוסף מעשווא (אמשטרדם, שנת "במסרה קטנה וגדולה"). גם מכאן המסורה (לוי"ק מקאסוויע, ורשה, תרכ"ב), פרק ג'. בתלמוד (שבת קנ"א ב'): בוראיק. זוהר (בראשית ר"ד א'; ויקרא י"ג ב' גם פ"ז ב'): בוראך [בלו יו"ד]. כן גם בירושלמי סוטה פ"ב ה"ב. בקנדר"ר מוער: בראך; כד"ג מעיר: ס"א בוראך, חסר יו"ד וס"א בראך—חסר דחסי. קיטל מעיר: בוראך.

320. בכתוב: ביום פשעו. במנחת שי במקומו נרשם "ביום פשעו" — בכל הספרים, וכן במסורת "פשעו"; וחברו, "להגיד ליעקב פשעו" (מיכה ג' ח'). אבל בשלחי פרק קמא דקידושין בגמרא [מ' ב'] ובתוספות (קידושין סוף פרק ראשון) וכן הובא בילקוט קהלת על פסוק, "וחוטא אחד יאכד מוכה חרבה" (ט' י"ח) ובחרמבם פרק שלישי מהלכות תשובה, והר"ף והרא"ש פרק קמא דראש השנה [רשעו]. ומעות חכמים הוא זה. ובעל יפה מראה בפרק קמא לפאה ס' כ"ד מויתו לה לחך תוספתא והתם קאי שפיר "פשעו". ראה משפחת סופרים (שמואל ראזעני פערל, וילנא, 1883), ע' 180, ציון נ"ח. ר"ש ליברמן בתוספתא שפרסם (ירושלים, תפרי"ח). לא עמד על זה.

352. בדפוס ברלין: עד כלות. 353. אין פסוק כזה; אבל יש: א—ואני אחזק את לבו (שמות ד' כ"א), ב—ואני אקשה את לב פרעה (שם ז' ג'), ג—ותחזקתי את לב פרעה (שם י"ד ד').

358. בכתוב: את ישראל. בתרגום: לסדרא קרבא עם ישראל (ולא, "ית" ישראל). ראה הערה 148.

360. הצגתי שלש נקודות ועין הראויה לדברי חרמבם הנה מסוף הפסוק, "אהלך באמתך".

373. בכתוב: כתבו. כן הנוסחא גם ברמבם הוצאת לויפציג. בקונקורדנציה של בוקסדורף (הוצאת ברנרד בער, שמעטין, תרכ"א): כתוב. גם קיטל מביא נוסחא, "כתוב".

392. ראה, "נתיבות עולם", לר' הירש קאצינעליני-בוגין (וילנא תר"ט), במדה, "מסדר שנחלק", ע' 54. בתדושים, ד"ה והרמבם.

399. אין פסוק כזה; אבל יש, "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו (ירמיה ל"א ל"ג). כנוסחת הרמבם נמצא גם בזהר (ויקרא כ"ג א'). בפירוש המשניות להרמבם (סנהדרין פ"י ד"ה

ועתה אחל לדבר), ישנה נוסחא מוטעת: "ולא ילמדו עוד איש אל אחיו ואיש אל רעהו"; אולם חגרי"ב בהגהותיו תיקן כנוסחת הכתוב. אולי כיוון חרמבם לפסוק: "ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיה ב' ט'), אשר יאה הוא לפי הענין.

410. ראה ספר המצות, מצות עשה ה'.

411. בדפוס ברלין: ובלשון. בפירוש מדעי (אברהם כהנא, תל-אביב, תר"ץ): ובלשון — עקרו "בלשון" (בלו ו'). בקנדר"ר מוער: ובלשון; ומצינו לכ"י רבים. כן מובאה גם בקיטל נוסחא "ובלשון".

414. בדפוס ברלין: ואתה תשמע.

419. בכתוב: בעיליתת.

425. בכתוב: לרומם. ראה שבת י"א א'. בציוני מהר"ג עמד על זה.

434. בה' ספר תורה פ"ח ה"ג רשום: אלה תולדות נתן; בסדר תפלות כל השנה, ד"ה המפגור בנביא, כתוב: תולדות נתן.

481. ראה מהרש"א פסחים מ' ב' ד"ה תוספות, גם הערות להרמבם מר' ח"ל אייגעש, בשם "עזוז חיל", במקומו.

491. אין פסוק כזה; אבל יש: א—ברוך ד' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם (תהלים מ"א י"ד, ק"ו מ"ח). ב—ברוך ד' אלהים אלהי ישראל (שם ע"ב י"ט). ג—בארמית: לחנא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא (דניאל ב' ב').

498. צריך להוסיף המלים, "גם כי תרכו תפלה אינני שומע" לראות כי אף על פי שעשת תשובה לא ישא את כפיו. ראה קרבן נתנאל מגילה פרק ג', מה שהעיר על דברי הרא"ש שם בסימן כ"ג. ראה גם יבמות ז' א' תוספות ד"ה שנאמר, גם סנהדרין ל"ה ב' תוספות ד"ה שנאמר.

575. בדפוס ברלין: כל ימיו.

518. בכתוב: בציצת—חסרה היו"ד השניה; אולם שמו אותה בשביל הברת החריק. כן גם בציון 519.

528. בדפוס ברלין: ומושב.

532. לעיל, פ"ו ה"ב, הביא חרמבם הראיה מן המלים "על פי התורה אשר יורוך" (דברים י"ז י"א).

1 ראה הענין מ"ז ב', שהעם עונים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ראה גם ברכות ס"ג א', סוטה מ' ב'.

- בגמרא (שבת כ"ג א') מביא רב אויא הראיה מן "לא תסור" (דברים י"ז ו"א). ובכן שלשת הפסוקים שהובאו לראיה שצריך לשמוע לדברי חכמים, אינם אלא פסוק אחד; ובצדק מוסיף רש"י בגמרא שם את המלים "מן הדבר אשר יגידו לך". הפסוק בדברים שם נקרא: "על פי התורה אשר יורוך ועל [פי] המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ובכן תיה על המדפים לתציג נקודות לפני המלים ואחריהן, להראות כי לא רק מהמלים הנדפסות הראיה.
583. בדפוס ברלין: ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמו. במנחת שי במקומו: כל האומר "ומי ישכון"—בוא"ו, אינו אלא פסוק. במערכת, אות מ' נמצא: ומי—ד' וחידאין. בקנדר מוער: ומי—Multi K. et R. Ed. כד"ג מעיר: וספרים אחרים, "ומי". בקיפא: "ומי" Mss G. S. Hie. בדפוס וילנא נתקן, "מי".
586. בדפוס ברלין: לכל. בקנדר מוער: 148 f. k, 150 לכל. ראה הערה 132.
664. ברמבם: בני ישראל. בקנדר מוער: בני — 177 קרי.
585. תחלת הפסוק נמצא בתהלים צ"ד י"ד: כי לא יטש ד' עמו [בלי מלה "את"]. אולם ברמבם בפירוש המשניות, זבחים פרק י"ד, מביא את הפסוק עם מלה "את". ראה ציון 701. בהגהות וחידושי הרש"ש לזבחים קי"א א' לא עמד על יתור מלה "את"; כן לא עמד על זה גם בעל "מקור הברכה" (ראובן מרגליות). ע' כ', הערה ל"ח.
- ערכוב או הרכבת פסוקים בסבת שויון הלשון נמצא גם בתפלת "ותוא רחום" (לשני וחמישי) ד"ה המה אלוה. בסדורים רבים נדפס: "למה יאמרו בעמים איה נא אלהיהם". באמת ישנם שני פסוקים דומים—האחד ביואל (ב' י"ז): למה יאמרו בעמים איה אלהיהם [בלי מלה "נא"]; והשני בתהלים (קט"ו ב'): "למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם".
666. ברמבם: היתח.
571. בכתוב: ולשמר. ראה קנדר שם.
574. בדפוס ברלין: לכבוד. בתרגום: ובקיר; קרא: ובכבוד. בקנדר מוער: ו-150 K.
578. בכתוב: אל תאחר. בקנדר מוער: ואל Multi K. כד"ג מעיר: ס"א ואל; כן י"מ, כ"ד, כ"ו.
- 1' ראה מבו המסורה פרק ד' ובסוף היריעה שם הערה ל'.
580. בכתוב: למעלה ראש (בלי מלה "עד").
583. בדפוס ברלין: ועל אמתך. במסורה קמנה נמסר: י"ח פסוקים "על—על" ומלה ביניהון. במנחת שי, במקומו, כתוב: "על אמתך—חד מאלפא ביתא מן ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא, ומטעין בהון; וסימן במסורה רבתא". במערכת, אות העי"ן, נמסר: "חד מן י"ח פסוקים דאית בהון "על—על" וחד מלה באמציעותה. וסימן נמסר במלכים ב' סימן מ"ו. ראה אכלה ואכלת, סימן 348. בתרגום: מסול מוכר ומסול אמתך; קרא: ועל. כן הוא גם בתרגום חשבעים. בתלמוד ומדרש: "על חסדך ועל אמתך אמר עזריה" (פסחים קי"ח א'; שמות רבה מ' א'). בספר העקרים: "ולא מצד תועלתנו, אבל בעבור כבוד שמך מוסף על מה שאתה מחויב לעשות זה על חסדך ועל אמתך (מאמר רביעי סוף פרק מ"ו). בקנדר מוער: ועל. כד"ג: ס"א ועל תנינא בפסוק. כן מעיר גם קיפא.
589. בכתוב: אל תוכר [הכ"ף קמוצת]. ראה הערה 108.
621. בכתוב: נאום ד' אלהים [השם המפורש מנוקד בניקוד אלהים]. בהרבה ספרים מדויקים כתוב "אלהים"; אולם ברוב הספרים נמצא השם המפורש בניקוד זה. ראה קנדר וקיפא במקומו. במקום אחר מובא ברמבם הפסוק הזה בנוסח התנך שלנו—ה' רוצח ושמידת נפש פו"ג הי"ד.
630. ברלין: אוניכס. בתרגום: אודניכס. בקנדר מוער: אוניכס.
632. בכתוב אין מלה "כיו".
635. בכתוב: יחי אדוני המלך דוד. לעומת זה נמצא בגמרא: "ויהי כי ישב המלך דוד בביתו" (סנהדרין כ' ב'), ובתנך: "ויהי כי ישב המלך בביתו" [בלי חשם דוד] (שמואל ב' ז' א'). אולם בקנדר מעיר באחד התנכים, מספר קפ"ז, נמצא השם דוד.
664. ברמבם: בני ישראל.
665. בכתוב: ורצאתי [אלף במקום יו"ד]. בקנדר גם אצל כד"ג מוער: ורציתי—כתיב וקרי.
- 676-677. ברמבם כתוב בטעות: במלכים.
679. ברמבם: וילך אתו.
680. ברמבם: "וארבעה אנשים", ומדלג עד "ולא השליכום מעל פניו". כתב "ומדלג" יען אי אפשר לקרוא הפסרה מפרק ז' עד פרק י"ג—מאה ושמונים וחמשה פסוקים. אולם איהא מתקן—מקלקל רשם על תגליון: "ס"א אינו". ראה אבזדרהם על אודות הפסרה זו.

683. בכתוב: לעיני גוים. במנחת שני: לעיני גוים;
כן כתוב בלא ה"א, לא, "הגויים". כד"ג וקיסל
מעירים: ס"א תגוים.

710. ברמבם: אלו.

714. ברמבם: אחרי תת.

717. ברמבם: כל גוים.

727. ברליון: נטעת. גרם לשגיאה זאת חשויון אל
הפסוק, "כרמים וזיתים אשר לא נטעת" (דברים
י' ו"א).

729. בכתוב: והשיבו וחיו. בתרגום: תובו לפולחני
ואתקומו; כנראה היתה לפניו מלת "אלי".
בתיקוני זהר, תקונא שתין ותשע (ק"ט א')—
שובו וחיו.

735. בדפוס ברליון: אנכי מנחמכם [חסרה מלת
„הוא“]. ראה הערה בתוך קנדר לפסוק זה.

742. בכתוב: וגם . . . וכן בתרגום: ואף . . . בקיסל
מובאה נוסחא, „ואני“ תחת „וגם“.

748-749. ברמבם הרכבה של שני פסוקים. ראה
חידושים ומקורים לבעל מנחת חינוך.

751. הפסוק הוא בשני מקומות ובשינויי לשון. א—
לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך
ואמתך ובחמטך (שמות כ' י'). ב—לא תעשה
כל מלכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך
וחמורך וכל בחמטך (דברים ה' י"ד).

ברמבם כציון הראשון: ועבדך. גם במדרש
בראשית רבה נ"ו ב'—ועבדך. בתרגום יונתן
מתורגמים שני הפסוקים בלשון רבים: אתון
ובניכון ובנתיכון ועבדיכון [ובכן קרא:
ועבדיך] ואמתותיכון וגיוריכון [חסר התרגום
למלת „ובחמטך“]; ראה גם יונתן לדברים ה'
י"ד. בעל משפחת סופרים, במקומו, כותב:
אולי הו' אינו שגיאה בתרגום יונתן כי גם
בקניקאט נמצאים ספרים שכתוב בהם „ועבדך“.
פליאה נשגבה כי הלמדן והדיוקן בתרגומים ר'
בניסיון שמעילעך לא עמד על זה בספרו החשוב
„אתבת יונתן“ (בילגורוי, תרצ"ג). כן לא עמד
על זה גם הרמב"ג ר' חנוך העניך משראנישאפס—
קי בהערותיו לספר הנ"ל בשם „חומת אנך“.
בקנדר מוער: וע . . . Multi K. et R. Ed.
כד"ג מעיר: ספרים אחדים „ועבדך“; כן יא,
יב, לב, לח, מ. גם קיסל מעיר ועבדך.

754. בתלמוד: אם תשיב משבת רגלך—רגליך קרינן
(עירובין נ"ב ב'). ראה רד"ק, במקומו.

758. ברמבם: ולקדוש. במנחת שני, במקומו: „לקדוש
ד' מכובד—חד מן אלפא ביתא לא נסבין וא"ו“.

בקנדר מוער: ולקדוש. כד"ג מעיר על פי
תשעה ספרים: ס"א ולקדוש. כן נמצא גם בזהר
(שמות פ"ט א'). בתלמוד: מאי דכתיב ולקדוש
ד' מכובד? (שבת קי"ט א'). גם במדרש: ולקדוש
ד' מכובד—זה יום הכפורים (ויקרא רבה ל"ד
ט"ז). ולקדוש ד' מכובד—שלא תנהג בו מנהג
קלות ראש . . . (תנחומא בראשית ב'). גם
בשחר טוב, מזמור צ"ב—ולקדוש. בה' יום
טוב פ"ו הט"ז מובא הפסוק כצורתו.

766. בכתוב: ביפיו. בדפוס וילנא נתקן. הקדמונים
כתבו וא"ו במקום נקודת קמץ; כן כתוב ברמבם
„אורחות“ ת' ארחות (דעות פ"ב ה"א, ראה
הערה שם). משואות ת' משאות (יום טוב פ"ה
ה"ב); בירושלמי: ומשואו לאחריו . . . משואו
תחילה, (שבת פ"א ה"א). בשחר טוב, מזמור
ז': ואם רצונך לידע מה יופיו . . .

777. בכתוב: ולא יאכל. כן גם ציון 780.

804. בכתוב: אתכם. בירושלמי: „בן חכם מהו אומר?
מה העדות והתוקים והמשפטים אשר צוה ד'
אלהינו אותנו“ (פסחים פ"ו ה"ד). ב,פני
משה" שם מעיר: „ובכתוב נאמר אשר צוה ד'
אלהינו אתכם; אלא שהחכם ניכר בשאלתו ואינו
רוצה לומר „אתכם“, ואומר „אותנו“—שלא
להוציא עצמו מן הכלל. ראה „תורתן של
ראשונים“ במקומו. במכילתא, סוף פרשה בוא,
הנוסחה גם כן „אותנו“; אולם חגר"א תקן
„אתכם“. ראה „כאור זכר יהוסף“ להגדה של
פסח, להגאון ר' יוסף זכריה שטערן (וילנא,
תרנ"ט), ד"ה מה העדות. ראה גם הערות לדברי
הרמבם מהר"ג רא"ד רבינוביץ, בשם „בני
בנימין“, במקומו; גם ציוני מהר"ן.

827. בדפוס ברליון: ככל אשר עשה לכם אלהיכם
[חסרה מלת ד']. בקנדר מוער: ד' א'—6 K.

858. אין פסוק כזה; אבל יש: ותרא את הסלך דוד
מפזו ומכרכר (שמאל ב' ו' ט"ז).

859. הרמבם כותב: . . . או מוכר כסותו שעל כתפיו
ונותן מחצית השקל כסף, שנאמר „העשיר לא
ירבה והדל לא ימעט“ . . .

את „הדל לא ימעט“ לא חשבו מוני המצות
בין המצות לא תעשה, מלבד הרמבם; ראה
פירושו לתורה במקומו. באמת אין מקור לדון
זה של הרמבם בנוגע למכירת כסות; אם לא
שמוציאו, כדרכו, מפשט הכתוב. ז. א. מכיון
שדל הוא ואין לא כלום, ובכל זאת אמרה
התורה „לא ימעט“, אות הוא שעל הדל לתת
מחצית השקל ככל אופן. ראה שו"ת ניר לדור,
סימן קכ"ד.

865. אולם להלן, פ"ד ה"ב, נמצא: „ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה—שהשכינה בתוכה, שנאמר „לשכנו תדרשו“ (דברים י"ב ה'). ראה סנהדרין י"א ב' סוף תוספות ד"ה אין מעברין. אולם נמצא ישוב לזה בשבועות ל"א א' תוספות ד"ה ורואה. ראה תירושים והגהות לר' ישעיה פי"ק, במקומו.

872. ערבוב פסוקים יש כאן. בפסוק אחד כתוב: „והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי“ (ויקרא כ"ו כ"ג-ד), בשני: „והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי“ (שם שם כ"ו כ"ח). עוד זאת! בתורה כתוב „אף אני, וברמבם „גם אני“. בתרגום יונתן: „ואידבר אוף אנא יתבון“ גם בפסוק כ"ח. ראה מנחת שי פסוק כ"א.

ברש"י, דברים כ"ח כ"ג, נמצא: וכן נאמר „ואם לא תשמעו לי ותלכו עמי בקרי“. ברש"י הוצאת ברלינר: „ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי בקרי“. פליאה כי הדיקן המומחת הזה לא העיר על שינוי הלשון. בתוספות, ראש השנה ט"ז א' ד"ה שאירע: כמו „אם תלכו עמי בקרי“ ומצווין שם „ויקרא כ"ו“, ושם אין לשון זה, אך „ואם תלכו עמי קרי“ (ויקרא כ"ו כ"א), „והלכתם עמי קרי“ (שם שם כ"ג), „והלכתם עמי בקרי“ (שם שם כ"ז).

במורה נבוכים ח"ג פל"ו ג"ב בטעות „אם תלכו עמי קרי“ תחת „ואם“ . . . גם „והלכתם עמי בקרי, והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי“; תחת „והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי“. וביש"גדיא הנהו פסוק זה כי גם ב„אגרת הרמבם“ (קעניגסבערג, תרי"ט, דפוס ראסבאך) ע' 18 נמצא: זהו שכתוב „אם תלכו עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי“.

בקנדר"ר מוער: „בקרי“ גם בפסוק כ"א גם בפסוק כ"ג. בפסוק כ"ד מוער: גם S. 69 K; גם 109 K. „קרי“. בחמת קרי" S. 199 K, 825 R.

877. בכתוב: וקרעו.

886. בכתוב: הסיר . . . וחרים. בתלמוד: הסר . . . והרם (גימין ו' א') גם בירושלמי: הסר . . . והרם (סופה פ"ט הט"ו). קיטל מעיר: הסר והרם.

887. הרמבם הוציא מזה הפסוק „ואפילו שירה בפה על היין אסורה“; אולם בגמרא, גימין ו' א', פוסק: „אי מההוא הווא אמינה הני מילי וזמרה דמנא“.

910. רגיל הוא הרמבם לתמוך את דבריו על סברא תחת לתמכם על קרא—יען סברא עדיפא (ראה

שבועות כ"ב ב' תוספות ד"ה איבעית אימא, שמסק „כיון דאיכא סברא למח לי קרא“, אולם בהלכה זו תפש הרמבם בשניהם—בפרש עגלי עכום תפש את הקרא, ובפרש שור תנסקל תפש את הסברא. ראה תענית י' א' רש"י ד"ה הבוקר אור.

בגמרא נמצא במקומות רבים ובדינים שונים כי כחה של סברא גדול מכוו של פסוק, כמו בדיני נשואין (כתובות כ"ב א'): „למח לי קרא?—סברא היא!“ בדיני ממנות (בבא קמא ט"ו ב'): מתקיף לה רב אשי, הא למח לי קרא?—סברא הוא! גם לענין סומא (נדה כ"ח א'): אלא אי אמרת ב„עבור“ מחלוקת—למח לי קרא, סברא בעלמא הוא! כי על כן מי שלא ידע „מילתא דתליא בסברא“ לאו גברא רבה הוא (ראה גימין ו' ב').

914. ראה תירושי מים חיים על הרמבם לבעל „פרי חדש“, במקומו, מה שכתב בשם הריטב"א.

915. אולם בגמרא (מועד קטן ט' א') מובאה הראיה מן הכתוב „שבעת ימים ושבעת ימים ארבעת עשר יום“ (מלכים א' ח' ס"ח).

929. בדפוס ברלין: אחרי תוספתא [תסרה מלת „אשר“]. בקנדר"ר מוער: 180,80 קרי. ז. א. מלת אשר קרי ולא כתיב בספרים האלה.

933. בכתוב: ואם . . .

946. בכתוב: לא יוכל שלחה; אבל במוציא שם רע (דברים כ"ב י"ט) כתוב „לשלחה“. בן נרשם הפסוק בטעות גם בסור אבן העזר, סימן קע"ו, גם בספר החינוך, מצוה תקנ"ה. בתרגום בשני הפסוקים (י"ט גם י"ג): לית רשו למפטרה. בקנדר"ר מוער בפסוק י"ט: „שלחה“ S. 190. ; אולם בפסוק כ"ט: לשלחה. במנחת שי כתוב: במסורת מאנח ביה סימנא—קדמא (פסוק י"ט) „לשלחה“ בלמ"ד; תנינא (פסוק כ"ט) דלקמן—„שלחה“ גרידא. וסימנך „לשלל שלל“. והוא חד מן י"ד זוגים קדמא נסיב למ"ד ותנינא לא נסיב; וסימן נספר במסורה רבתי, מערכת הלמ"ד. בתלמוד: מדגלי רחמנא גבי אונס „לא יוכל לשלחה כל ימיו“ (גימין צ' א').

973. בכתוב: ואת כי שפית תחת אישך. בקנדר"ר מוער: טומאה—69, 80, 111 קרי.

975. בכתוב: לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה. בתרגום יונתן: לא יריק עלה משחת ולא יתן עלה לבונתא; קרא: עליה. בתוספתא שנספתא לש"ס דפוס וילנא מובא הפסוק כצורתו. אולם בתוספתא עם „תשלום תוספתא“ (הוצאת

1022. בכתוב: ולא תחתן . . .
 1024. בדפוס דו"ב: לעמי הארצות . . . לבנינו.
 „עמי הארצות” נמצא בעזרא ט' ב'.
 1030. בכתוב: לא תהיה קדשה . . . ולא יהיה קדש.
 ראה סנהדרין פ"ב א'. ראה הערה 130.
 1032. בכתוב: הקהל חוקה אחת לכם. לעיל (במדבר ט' י"ד) נמצא: חוקה אחת יהיה לכם. שויון המבטא גרם את השינוי.
 1037. בכריתות ט' א' מובא הפסוק „כי מולים היו כל העם היוצאים” (יהושע ה' ה').
 1042. בכתוב (שמואל ב' י"ב כ"ה) ידידיה—מלה אחת. אולם רב (או רבא) אמר: ידידיה נחלק לשנים (פסחים קי"ז א'; מסכת סופרים פ"ה ה"י). ראה „נחלת שבעה” בשם ידידיה. ראה גם אפמוביצר *Das Schriftwort in der Rabbinischen Literatur*.¹ ע' 35.
 1055. בכתוב: ולא יחלל.
 1063. אין פסוק כזה; אבל יש: ולא תעשו מכל התועבות (ויקרא י"ח כ"ו); גם: לבלתי עשות מחוקות התועבות (שם שם ל').
 1079. הרמבם כותב: אייה והיא הדייה האמורה במשנה תורה. אולם בדברים (י"ד י"ג) נזכרות שתיהן—גם אייה גם דיה—„ואת האייה ואת הדייה”. ראה חולין ס"ג ב', ותוספות שם ד"ה למה לי. בתרגום יונתן: ודייתא חיורא ואוכמא—דהא איבו, ודייתא לזנה.
 1093. בדפוס וילנא נחקן—הוצאו המלים „על הארץ” שאינן בכתוב. בקנדר מובא מספרים „על הארץ—קרי. שויון הפסוקים: א—וכל השרץ השורץ על הארץ (ויקרא י"א מ"א) גם ב—לכל השרץ השורץ על הארץ, הנהו הגרם לאידיקנות זאת.
 1096. בכתוב: כל אשר לו. בקנדר מוער: „וכל”.
 1100. ישוב נכון לזה שהרמבם מביא פסוק זה לרמוז שמריפה אינה תיה, ולא הפסוק המובא בגמרא (חולין מ"ב א') נמצא בשו"ת פני אריה (אמשטרדם, תק"ן) סימן צ"ד.
 1102. בכתוב: ולא תאכל . . . אולם בבבלי (חולין ק"ב א') גם בירושלמי (נזיר פ"ו ה"ט)—לא תאכל. בקנדר מובא מספרים הרבה—„לא” קרי.

ר"ש ליברמן) הנוסחא היא „לא ישיים עליות שמן ולא יתן עליה לבונה”, והמו"ל העיר רק על מלת „ישיים”. גם ב„תוספות ראשונים” שלו, חלק שני, ע' 57, לא העיר על זה. ראה *Ciclopedia of Biblical Literature*, M'Clintock and Strong, Vol. XII (Supplement), P. 875, ערך Tosiphta.

970. אין פסוק כזה; אבל יש: „והעמידה לפני ד'” (במדבר ה' ט"ז), גם: והעמידה הכתן את האשה (שם שם י"ח); כי הכתוב „והקריב אותה הכתן” (שם שם ט"ז) מוסב על המנחה ולא על האשה; ראה אכן עזרא שם. ראה הערת הגר"ב במסורת הש"ס שם.

בנדרים ע"ג א' נמצא: אין משקין שתי סומות כאחת מפני שלכת גם מתבירתה. ר' יהודה אומר לא מן השם הוא זה, אלא משום שנאמר „והשקה אותה”—לבדה. מלת „אותה” איננה בכתוב, כי אם „והשקה את האשה” (במדבר ה' כ"ד). רש"י שם אינו גורס מלת „אותה”, ומפרש: והשקה לבדה, ד„והשקה” משמע אחת ולא ב'. הר"ן מפרש: משום שנאמר „והשקה” במפיק ה"א, דהוה ליה כאילו כתב „והשקה אותה”, ודרשין „אותה—לבדה”. „והשקה” במפיק ת"א הוא במדבר ה' פסוק כ"ז: והשקה את המים. אולם במקום אחר נשען ר' יהודה דווקא על מלת „אותה”, ואומר: אמר קרא „אותה”—לבדה (סומה ח' א'). רש"י שם מסבב את הדרשה לפסוק אחר „והשביע אותה הכתן” (במדבר ה' י"ט).

בתוספתא, סומה פ"א ה"ד נמצא: משום שנאמר „והקריב אותה הכתן” (במדבר ה' ט"ז), ופסוקים: אחת מקריב ולא שתיים.¹

991. ברמבם: כי תהיה . . . בקנדר מוער מספרים רבים כי הקרי הוא „תהיה”. בירושלמי יבמות פ"ו ה"ג מובא הפסוק בלשון אחרת: „כי יהיה נערה מאורשה לאיש”, בחסרון מלת „בתולה”. המגיהים לא עמדו על זה.

1002. בכתוב: ובת איש כהן . . . אולי גרם לזה שויון הפסוקים, כי להלן—כ"ב י"ב—ג, נאמר: ובת כהן. ראה סנהדרין נ"א א'; זהר שמות צ"ה א'. בקנדר מוער: איש—103 קרי.

¹ נדפסה במאסף

¹ כן היא גרסת הגר"א, וכן נמצא בתוספתא נגעים פ"א. בתוספתא הוצאת ר"ש ליברמן הלשון אינו מדויק; גם לא העיר כלום ב„תוספת ראשונים”, במקומו.

1111. בכתוב: וכל דם . . . לעיל פ"ו ה"א גם ה"ד
„וכל“.

1119. בכתוב: וכי תבואו.

1134. פסוק זה נאמר בבשר תאוה; אצל בכור בעל
מום נאמר: „הטמא והטהור יחדיו כצבי
וכאיל“ (דברים ט"ו כ"ב). ראה בסף משנה,
במקומו.

1143. בכתוב: אשר נתן ד' לך [כלי מלח „אלהיד“].
בתרגום יונתן: דיהב ד' אלהבון לבון. בקנדר
מוער: „אלהיד“. 109 k. 636 ap. R. בעל „מעשה
רב“ (ר' בצלאל הכהן) עמד על זה ב„חידושים
ומקורות ותיקונים לרמבם“ שנשפחו להוצאת
וילנא.

1160. בכתוב: ולא תבחושו. בתלמוד: אזהרה מניין?
תלמוד לוטר „לא תבחושו“ (בבא קמא ק"ה
ב'). בקנדר מובא מספרים הרבה: „ולא“
קרי.

1161. בכתוב: ולא תשקרו. בקנדר מובא בשם ספרים
רבים כי הוא"ו של „ולא“ הוא קרי.

1174. בכתוב: לוא—מלא וא"ו. וכן אמר ר"א: „אם
לוא יגיד כתיב“ (שבועות ל"ה א'). אולם
בהרבה מקומות בתלמוד (יומא ע"ד א';
סנהדרין ל' א', ל"ז ב'; בבא קמא נ"ו א';
ערכין י"א א' גם שבועות ל"ד א') מובא „לא“
—כלי וא"ו. במנחת שי כתוב: „מלא בו"א
אל"ף, על פי הגמרא והמסורת, ודרשינן מניה
בפ' שבועות העדות „אם לו לא יגיד“. כלומר
לתובע, ונשא עונו; ואם לאחר לא יגיד פטור“.
ענין בחיו ויקרא ה'. בתנחומא, ויקרא ז':
אם לא יגיד.

1176. בשני הציונים: ובשמו.

1184. בדפוס דו"ב: את עציו.

1187. תקיה למסוק: למדו לשונם דבר שקר העוה
נלאו (ירמיה ח' ד').

1191. בכתוב: וכל נדריך.

1203. אין פסוק כזה; אבל יש: ושמע אביה והחריש
לה לא חניא אותה (במדבר ל' י"ב).

1207. אין פסוק כזה; יש: לנדור נדר נזיר (במדבר
ו' ב'). או: כי ידור נדר לד' (שם ל' ג').

1214. בכתוב: והיה מקין. בתלמוד: ומגלת אחד
לשנים עשר חודש, שנאמר „והיה מקין“ (נזיר
ד' ב').

1221. בכתוב: ומטא ראש נזרו [כלי יחס הפעול
„את“] בקנדר מוער: את—132 קרי.

1222. במקומות אחרים (ערכין ותרמין פ"ו הל"א;
מתנות עניים פ"ח ה"א): כל תאחר. רגיל הוא

הרמבם, ככל הראשונים, לכתוב „כל“ או „אל“
במקום „לא“ או „אל“; כמו: כל תשחית (אבל
פ"ד הכ"ד; מלכים פ"ו ה"ו) תחת „לא
תשחית“ (דברים כ' י"ט), כן הוא גם בתלמוד
שבת ק"מ ב'; חולין ז' ב'). כל תאחר (תנ"ל)
תחת „לא תאחר“ (דברים כ"ג כ"ב). ראה
תוספתא ערכין פ"ג ה"ח; תוספתא ראש השנה
פ"א ה"ב; ירושלמי ראש השנה פ"א ה"א;
בבלי ראש השנה ד' ב'; ביצה י"ט ב'. כל
תותירו (פסחים כ"ח א') תחת „לא תותירו“
שמות י"ב י'). אל תטמאו בהם (יומא ל"ט א')
תחת „ולא תטמאו בהם“ (ויקרא י"א ט"ג).
כל יחל (ספרי במדבר ל' ג') תחת „לא יחל“
(שם). כל יראה וכל ימצא (פסחים צ"ה א';
מכילתא דרשב"י י"ב ט"ו) תחת „לא יראה“
(שמות י"ג ז') „לא ימצא“ (שם י"ב י"ט).
כל תאכל חמץ (פסחים ט"ג ב') תחת „לא
תאכל . . . חמץ“ (דברים ט"ז ג'). כל תאכל
נא (פסחים ט"ג ב'; צ"ד ב') תחת „אל תאכלו
. . . נא“ (שמות י"ב ט'). כל תבלה (שבת כ"ג
א"ב) תחת „לא תבלה“ (ויקרא י"ט ט'). כל
תשוב (פאה פרק ו' משנה ד'; ה' מתנות עניים
פ"ה ה"ו) תחת „לא תשוב“ (דברים כ"ד י"ט).
כל תעשק (ה' שכירות פ"א ה"ב) תחת „לא
תעשוק“ (ויקרא י"ט יג). כל תשברו (פסחים
כ"ח א') תחת „לא תשברו“ (שמות י"ב ט"ו).
כל תשקצו (שבת צ' ב') תחת „לא תשקצו“
(ויקרא כ' כ"ה) או: „אל תשקצו“ (שם י"א
ט"ג); במקום אחר (מכות ט"ז ב'): עובר
משום „לא תשקצו“. על הפסוק „לא תקרב
לגלות . . .“ (ויקרא י"ח י"ט) א"ר יוסי
כי ר' בון „היא כל תקרב, היא כל תגלה“
(ירושלמי סנהדרין פ"ז ח"ז). על הפסוק „לא
תאכל כל תועבה“ (דברים י"ד ג') נדרש: „כל
שתועבתי לך תרי הוא כ„כל תאכל“ (עבודה
זרה ט"ו א'). ור' ישמעאל אמר „עשה את כל
האמורים עם הנשר כל תאכל כל תאכל“
(ספרא, ויקרא י"א י"ג; בשינוי לשון גם
בספרי, דברים י"ד י"ב. ראה התורה והמצוה,
שם).

¹ בספר המצות, לא תעשה נ"ז: עובר משום „לא
תשחית“.

² גם: מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כ"ב כ"ח),
ראה מכילתא שם. בתנך נמצא גם „אל תאחר“
(תהלים מ' י"ח, נ"ז א', ג"ח א', נ"ט א', ע' ו';
קהלת ה' ג'; דניאל ט' י"ט).

1232. כדפוס ברלין חסרה מלת „וצדקה“. כספר חסידים, סימן רע"ט, מובא הפסוק הזה מסורס: „אין חלק וזכרון וצדקה בירושלים“.

1234. בה' איסורי מזבח פ"א ה"י: ממנו.

1235. אין פסוק כזה. בפרשת התקדש נאמר „ונתן את הערכך“ (ויקרא כ"ז כ"ג); אולי תחביון לפסוק שנאמר בכסף הפדיון „ונתתה הכסף“ (במדבר ג' מ"ח).

1237. אין פסוק כזה. אמרה היא המובאת פעמים רבות בבבלי, וכן:

א—דרחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (ברכות מ"ז ב').

ב—דרחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (שבת קכ"ח א'; ראה תוספות שם ד"ה ונתן).

ג—דרחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (עירובין ל"א ב'; ראה רש"י שם).

ד—דרחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (פסחים ל"ה ב'; ראה רש"י שם).

ה—דכתיב: ונתן חכסף וקם לו (קידושין ה' א'; ו"א ב' [ראה רש"י]; כ"ט א' [ראה תוס' ר"י חזקן שם]; ונתן חכסף וקם לו —אמר רחמנא, נ"ד ב' [ראה רש"י שם].

ו—דרחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (בבא מציעא נ"ד א"י [ראה רש"י שם].

ז—ורחמנא אמר: ונתן חכסף וקם לו (בבבא מציעא נ"ד א' [ראה רש"י שם ורבינו גרשום]; דכתיב ונתן חכסף וקם לו (שם נ"ב').

ח—הכל חיו בכלל „ונתן חכסף וקם לו“. . . (ערכין ל"ג א'; ברש"י שם: „האי הוא דאפקית רחמנא בהדיא מכלל „ונתן חכסף וקם לו“).

בתוספות, בכורות נ"א א' ד"ה אימא, מובא הפסוק לאתפסוק הזה מכלי כל הערה, כן מובא גם בתוספות ד"ה ונתן, בבא מציעא נ"ד א', מכלי כל הערה. אבל בשבת ק"ח א' ד"ה ונתן,

¹ בירושלמי קידושין פ"א ת"ו מובא בענין הזה הפסוק „ויוסף חמישי כסף ערכך עליו וקם לו (ויקרא כ"ז מ"ו), ראה ספרא שם. אולם בתוספתא, ערכין פ"ד ה"ד, תלשון: שנאמר „ונתן חכסף וקם לו“—אם נתן כסף הרי אלו שלו, ואם לאו אינו שלו.

² כאמור שם רמי בר חמי „הרי אמרו“ תחביון אל המשנה (בכורות פ"ח מ"ח) „אין פודין . . . ולא בקרקעות“; אולם התעמקה, דרחמנא אמר . . . הוא משל עצמו.

מעיר „אין הפסוק כן, אלא „ויוסף חמישי כסף ערכך עליו וקם לו“ (ויקרא כ"ז מ"ו); וכלל גדול משמיענו שם, לאמר „ודרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר“ . . . ; ע"ש. ובמקום אחר: „ובכמה מקומות רגיל הש"ס לקצר המקרא“ (עירובין ס"ה א', תוספות ד"ה בצר). הנה כי כן נמצא כי גם בהזכירם אמרה ידועה או לשון של תפלה השגורה בפי כל, חשתמשו במבטאים „רחמנא אמר“ [=התורה אמרה], גם „דכתיב“. כמו: . . . ומשולש בכתובים, „כל עוף למינהו ישכון“ (בבא קמא צ"ב ב').³ כן נמצא בתוספות ד"ה נשים, ברכות כ' ב': משום דכתיב „על ברייתך שחתמת בבשרנו“.⁴ במדרש רבה, בראשית ע"ג ט' נמצא: כמד"א „ונתור ככיה ושיניה דקיסר“.⁵ במקום אחר: „נתור ככי ושיני דגברי“ (חולין נ"ט ב'; ילקוט, עמוס, תקמ"א). בזה: „כל משולש בסמרא דקדושה, הדיא הוא דכתיב „קדושה לך יושלש“ (במדבר רכ"ב ב').⁶

1260. על פי הכתוב: ויכלל דבריו במשפט (תהלים קי"ב ה'). ראה רש"י שם.

1273. קצת תמיה על מה שכותב הרמבם בה' מתנות עניים פ"ה הט"ו „שתי גפנות“, וכן בשאר תאילנות שנים המובדלין זה מזה, שכתב: ושלש אינם שכתב, שנאמר „לעני ולגר תעזוב אותם“—אפילו היו שנים, אחד לעני ואחד לגר“. הלא הפסוק הזה לא נאמר על „שכתב“ אך על „עולל ופרט“.

³ בתוספות שם, ד"ה משולש, מוער: אין זה מקרא בכל התורה, ושם בספר בן-סירא הוא. לפי התוספות הנ"ל היתה הנוסחא בברכות מ"ח א': „דכתיב סלסלה ותרוממך ובין נדיבים (בעירובין ס"ה א', ד"ה בצר, הנוסחא „ובנדיבים“) תושיבך“. בחידושי אגדות, ברכות מ"ח א' כתוב: „סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך—כן הוא בכל ספרים שלנו, ופסוק הוא בספר בן-סירא“. גם בירושלמי ברכות פ"ז ח"ב: אמר ליה [ונאי מלכא לר' שמעון בן שמת] ולמה יתבת בין מלכא למלכתא? אמר ליה בסיפורי דבן-סירא כתיב „סלסליה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך“. ראה תשובות הגאונים, סימן קכ"א.

⁴ ראה זחר, שמות קס"ח ב'.

⁵ ראה שם ציוני, יד ווסף.

⁶ ראה „זהרי זהר“ (ת. ש. ניהויען, סט. לואיס, מא. ה' תרפ"ט) ציון אלף ואחד.

1283. בכתוב נתתי כל מעשר [בלוי יחס הפעול
„את]. בתרגום יונתן: ית כל מעשרא; קרא:
את כל . . . במנחת שני: מטעים ביה את כל
מעשר. בקנדר מוער: את; ומצוין מספרים
רבים. כד"ג מעיר: „סביר את כל. בס"א את
כתיב וקרוי; ומצוין משנים עשר ספרים.
בקונקורדנציה (הוצאת בעקר, שמעמסין,
תרכ"א): את כל מעשר.

1314. בן נמצא בנוסח תפלה „נשמת" (שחרית
לשבת): „שועת עניים אתה תשמע, צעקת הדל
תקשוב ותושיע". כלשון הרמבם נמצא גם
במור, יורה דעה ה' צדקה סימן רט"ז. בציוני
מהר"ג (הערות לרמבם), במקומו, מובא הפסוק
„ובשועו אליו שמע" (תהלים כ"ב כ"ה).
כלי ספק שנוסד המאמר הזה על לשון הכתוב:
וצעקת עניים ישמע (איוב ל"ד ב"ח). קימל
מעיר שם: וצוחת VEL ושועת. בפשיטא
מתורגמה „צעקת" הראשונה [צעקת דל] —
צלותא דמסכנא, והשניה [וצעקת עניים] —
וגעתה דעניא. בתרגום: קבלתא דמסכנא
וצעקתהון דעניי. ב„עיון תפלה" (בסדור
„אוצר התפלות") מעיר: וזכרוננו [של הרמבם]
לקח אותו מנוסח נשמת שבסדורי הספרדים...
וכתב על זה בעל „חרושי הגהות": לא מצאתי
מקרא זה רק באיוב ל"ד.

בעל פירוש מדעי לאיוב מעיר: „מן הראוי
שיהיה כאן שם נדרף לצעקה. ראה מאמרי
„הבמה אחרי משה" ב„העולם" תרצ"ח, גליון
כ"ו.

ובכן מסקנת ה„יד מלאכי" (כללי החית,
רפ"ג): „אלא מאי אית לן למימר שנקט
משמעות אויזה פסוק אחר", אין לנו צורך בה.

1320. בדפוס דו"ב: אב אני.

1330. הציון הראשון הוא כתבת העומר, השני
אצל שביעית. אולי התכוון אל הפסוק
„בבואם אל הארץ" (במדבר ט"ו י"ח) המדבר
על דבר תרומת חלה. ראה הערת ר' חיים העליר
ב„פתח דבר" לספר המצות, ע' ת' הערה כ"ג.

1334. בכתוב: ואני הנה נתתי.

1335. בכתוב: כי תקחו מאת בני ישראל.

1366. בכתוב: ותירושך גם ירך [חסר יו"ד].
דו"ב: ירך [מלא]. במסורה: ירך חסר
יו"ד. בתרגום יונתן: ידיוכו [קרא:
ידיכם]. בקנדר: יריך, על פי כתבי יד רבים.
כד"ג מעיר: יריך—יא, ימ, לח, נב, ח"ש, ת"ע,
ת"ס. בחומש השומרונים (הוצאת Von Gall):

יריך. בתרגום שמוני (הוצאת בריל): אריך
[ברבים, כי היחיד מתורגם „אריך"].

1371. בכתוב: ונחשב ללויים. קימל מעיר: לכם.
למעט זו גרס שויון הפסוק „ונחשב לכם
תרומתכם . . . " (במדבר י"ח כ"ז).

1379. בדפוס דו"ב: ותירושך.

1380. ראה כסף משנה במקומו, גם חידושים ומקורים
לר"ש שטראשון.

1386. בכתוב: ולא. בירושלמי, מעשר שני פ"ב ה"א
גם שבת פ"ט ה"ד ויומא פ"ח ח"ג — לא.
בקנדר מוער: ולא—קרי.

הרמבם פה מבאר: „כלומר—לא תוצאתי אותו
דבר שאינו מקים את הגוף"; אולם לחלן
(פי"א ט"ו) תוא מבאר „שלא לקח ממנו ארון
ותכריכים, ולא נתנו לאוננים אחרים". על
הביאור הראשון כתב הרמבם בפירושו לדברים
כ"ו י"ד: „ואלו דברי הבאי". במכמא בלתי
הגון הזה „דברי הבאי", משתמש הרמבם
עוד פעם נגד הרמבם, בסתרו את טעם הקרבנות
אשר במורה נבוכים חלק שלישי, פרק מ"ו.
ראה פירוש הרמבם לתורה, ויקרא א' ט. אולם
ישנה הצטדקות לשפה נועמה כזאת במאמר:
„חאי צורבא מרבנן דרתת, אורייתא הוא דקא
מרתתא ליה (תענית ד' א'; אל תעיון ברש"י
שם).

גם בספר המצות, לא תעשה קנ"ב, כותב
הרמבם: „ונראה לי שהוא בעבור שאמר יתברך
שיוציא דמי מעשר שני בסוון לבר, כמו
שאמר „ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך";
שאם תוציאוהו בזולת הסוון באילו הוציאתהו
למט—שארן תועלת למט בזה". ראה כסף
משנה, במקומו; ראה גם ספר החינוך, סימן
תר"י.

לדעתי מלת „מט" בפסוק הזה הנה היחיד מן
הרבים „מתים" (דברים ב' ל"ד, ג' ו'; איוב
י"א ג', כ"ד י"ב), ז. א. לא נתתי ממנו לשום
איש—משום זהירות; יען כי, לפי דברי
המשנה (מעשר שני פרק א' משנה א', גם פ"ב
משנה א'): „נותנים זה לזה מתנת חנם".
אולם לדברי האומר „מתנה כמכר" אסור לתת
לשום איש. בזה נופלים כל הקשויים שבמלים
„נתן למט"; והדרשות השונות אשר נדרשו
בספרי, ובמות ע"ד א, וירושלמי שבת פ"ט
ה"ד, ויומא פ"ח ה"א גם ג', תענית פ"א ה"ו
גם מעשר שני פ"ב ה"א—הנן אך אסמכתות.

ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכל ביאות שבתורה, אומר „והיה כי תבואו אל הארץ“ (שמות י"ב כ"ה), „והיה כי יבואך“ (שמות י"ג ה', שם שם י"א; דברים ו' י', שם י"א כ"ט); וכאן הוא אומר „בבואכם“ — ללמדך שכיון שנכנסו לארץ מיד נתחייבו בחלה.

כן הנוסחה גם בילקוט, חלק ראשון, תשמ"ח. ראה כתובות כ"ה א', בבא מציעא פ"ט א', נדה מ"ז א'.

ברש"י בשינוי לשון: משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר „כי תבוא“, „כי תבואו“; לפיכך כולן למדות זו מזו, וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן [היא פרשת בכורים, דכתב בה (דברים כ"ו א') „והיה כי תבוא . . . וירשתה וישבת בה“] שאינה אלא לאחר ירושה ושיבה, אף כולן כן. אבל זו נאמר בה „בבואכם“ — משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה.

בנדה מ"ו א', תוספות ד"ה ל"ג מובא: משונה ביאה זו — של חלה. דבעלמא כתיב „כי תבואו“, „כי יבואך“; וכאן כתיב „בבואכם“ — לומר מיד כשנכנסו, קודם כיבוש ותילוק.

מן הראוי לתקן בספרי „כי תבואו“ גם „כי יבואך“ בלי מלת „והיה“; יען ישנם פסוקים רבים אצל ביאת הארץ בלעדית. כמו אצל ערלה (ויקרא י"ט כ"ג) — וכי תבואו אל הארץ, אצל העומר (שם כ"ג י') — כי תבואו אל הארץ, אצל שביעות (שם כ"ה ב') — כי תבואו אל הארץ, אצל נגעי בתים (שם י"ד ל"ד) — כי תבואו אל ארץ כנען, אצל סלת ונסכים (במדבר ט"ו ב') — כי תבואו אל ארץ מושבותיכם, ובענין התחתנות (דברים ז' א') — כי יבואך.

1445. ראה תולין קל"ה ב', שם מובא פסוק אחר.
1450. בכורות נ"א א', במשנת: ופדה תפדה; אולם בנמרא, שם עמוד ב': אך פדה תפדה. מצייני הפסוקים לא עמדו על זה.

1454. אין פסוק כזה; אבל יש: פטר כל רחם בבני ישראל (שמות י"ג ב'); גם: פטר רחם מבני ישראל (במדבר ג' י"ב). ראה פ"ב הט"ו.

1456. בכתוב: וכל פטר חמור. בתלמוד: ופטר חמור תפדה בשה (בכורות ט' א').

1458. בכתוב: פטר כל רחם בבני ישראל (שמות י"ג ב'). ראה הערה 1454.

1467. בעיון הראשון מבאר הרמבם: אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע; בשני: בהוייתת תהא לעולם.

1397. בכתוב: וכי תבואו. במסורה נמסר: וכי תבואו ב: מלחמה [וכי תבואו למלחמה, במדבר י' מ'], ודיו. ראה מבין חידות במקומו. אולם בשוחר טוב, מזמור קי"ט אות א', נמצא: אמר להם „כי תבואו אל הארץ ונטעתם. גם בפרקי רבי אליעזר, פרק כ"ט, נרשם: כי תבואו אל הארץ ונטעתם.

1406. ראה שינויי נוסחאות וגירסאות, פא"מ, תר"ן.

1407. בכתוב: כל זכר ואכל אותו. אולם בפרשת תורת התמטת נאמר: כל זכר בבהנים ואכל אותו (ויקרא ו' כ"ב).

1409. בכתוב: ונתתה. במסורה קטנה נמסר: ונתתה — מלא ה"א.

1411. מן הפסוק הזה נלמד שבכורים נוהגין בזמן המקדש; אבל כי נוהגין רק בארץ ישראל ילפינו מן הפסוק „ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך“ (דברים כ"ו ב'); וכן מובא בפירוש המשניות כלים פרק א' משנה ו'. אולי הוציא הרמבם את זה ממלת „אדמתך“ ולא חש כדרכו למה שמוציאים מן „אדמתך“ דרשה אהרת: „למעוטי אדמת עבוס“ (בבא בתרא פ"א א'), ע"ש.

1415. כרמבם: בארעבם.

1417. כרמבם: לפני מזבח ד' אלהיך.

1422. בכתוב: נתתה. במסורה קטנה נמסר: נתתה — בת"א בסוף.

1423. בדפוס דו"ב: מידוך [מלא יו"ד]. בתלמוד: „מניח כהן ידיו תחת ידי בעלים“ (מכות י"ח ב').

1430. בכתוב: את ראשית פרי.

1431. בכתוב: ברב [הרי"ש קמוצה].

1438. בשלשה מקומות מבאר הרמבם „תתן לו“ כאופנים שונים. כאן — פ"ה ה"ב: תן לו דבר הראוי ליתנו במתנה. בפ"ה הי"ז: שיה' בה כדי מתנה. בפ"י הט"ז: שיהיה בו כדי מתנה המועלת.

מה שמעיר הרבי וחכים ר' חיים העליר בפתח דבר לספר המצות, ע' ח', הערה כ"ג, כי „תתן לו“ כתוב גבי ראשית הגז, אבל במתנות כהונה כתיב „ונתן לכהן“; אין זה בגדר הדיקנות כלל, יען הפסוק הזה הוא המשך מן הפסוק הקודם לו. ומה גם כי בפרק ו' הלכה ט"ז שם, המדבר בראשית הגז, מצוין הרמבם עוד הפעם את „תתן לו“.

1440. בספרי, במקומו: ר' ישמאל אומר שינה הכתוב

ג. ושמו את משמרת אהל מועד (במדבר י"ח ד'), — ושמו את משמרת אהל מועד ואת משמרת הקדש (דחי"א כ"ג ל"ב).
 1565. בכתוב: קח לך; אולם למעלה (פסוק כ"ג) כתוב: ואתה קח לך בשמים ראש.
 1560. בערכין י"א ב' נמצא: אמר אביו נקמינן משורר ששוער בשל חבירו במותו, שנאמר... „והזר הקרוב יומת“ (במדבר ג' ל"ח). . . . זר באותו עבודה. אולם דרכו של הרמבם לציון פסוק המתאים ביותר אל הענין.
 1541. בדפוס דו"ב: בקדש הקדשים. בתלמוד: ויבדל אהרן (להקריב) [להקדשו] קדש (ח) קדשים (הוריות י"ג א'). במדרש: ויבדל אהרן להקדשו בקדש הקדשים (במדבר רבה ד' י"ט). ובמקום אחר: ויבדל אהרן להקדשו בקדש קדשים (שם י"ח ז'). בתנחומא: ויבדל אהרן להקדשו בקדש הקדשים (קרח ה'). בקנדר מוער: — K. 266-1 להקריב.
 1591. ברמבם: ראשיתו. ראה הלכות ביאת המקדש פ"א ח"ח. בכתוב: וראשם. בתלמוד: ראשם לא יגלחו. . . . (סנהדרין פ"ג ב').
 1599. ברמבם: ותוצא הארץ. זוג המלים ותוצא הארץ נאמר לעיל (א' י"ב) על דבר הזרעים.
 1607. ברמבם: ולא יתגרו. בתרגום: ולא יזדונו. בקנדר מוער: „plurimi K. et R. ולא“. כד"ג מעיר: ספרים אחרים: „ולא“, ומצוין ארבעה עשר ספרים גם התרגום השמונני, הוולגטה והשבעים. ראה גם קיטל בירושלמי, כלאים פ"ט ה"א, ולא יתגרו.
 1612. ברמבם כתוב: „על בשרו ולבשם“ — פסוק לא-פסוק. לו השבילו המדפיסים את המגיהים להקמיד, וכולו"ו או „וגומר“ מקצרים [וכו'- וגו'] אחרי המלים „על בשרו“ היה תלמוד מוצא את הפסוק על נקלה ולא הביא אחרי משה בחדש שהביא סתם דברים, שאינם בפסוק. כה, לדאבון לב כל מוקירי הרמבם, גרמו עמו-הארץ שבין המדפיסים והמגיהים להשלת מום בקדשים. . . .
 1620. בכתוב: אל תזרעו. בקנדר מוער: לא S. כד"ג מעיר על „ובגדיכם לא תזרעו“ ס"א „אל“, כן יא, לא, לה.
 1632. בכתוב: לא יבוא. בקנדר מובא מספרים רבים „ולא“.
 1637. בדפוס דו"ב: והורו. . . . בירושלמי, יומא פ"ג ח"ג גם עבודה זרה פ"ד ח"א—ר' אבהו מוסיף עד והורו לך כי טוב. בתרגום: ומגדן ומודן.

1486. בכתוב: כי ימוך. . . . במסורה קטנה נמסר: „חד מן ד' זוגין מן ג' ג' קדמא לא נסיב ו'“ במסורה גדולה, מערכת אות הוי"ו: ד' זוגין מן ג' ג' בענינא קדמא לא נסיב ו' . . . בקנדר: וכי; כן גם כד"ג וקיטל.
 1487. בדפוס דו"ב: כי מספר שני תבואות. מעין זה נמצא אולם בלשון אחרת: „כי מספר תבואות הוא מוכר לך“ (ויקרא כ"ה ט"ז).
 1510. ראה באור הפסוק הזה בה' ביאת המקדש פ"ו ה"י; הערה 1659.
 1515. במנחת שי כתוב: על הפסוק ויאמר דויד לכנוס את הגרים. . . . (דחי"א כ"ב ב') „טוב בעיני לעשות כן תחלת הדרשה“.
 1524. בכתוב: ולא. במסורה גדולה, מערכת אות הלמ"ד, רשום: „וכל ואלה שמות ותורת כתנים ר"פ [—ראש פסוק]—לא“, בר מן חמשה עשר „ולא“, וסימניה: . . . ולא תעלה במעלות על. . . . בקנדר מובא מספרים רבים כי הו' של „ולא“ הוא קרי ולא כתיב.
 1527. בכתוב: וזה. ראה לעיל פ"א ה"ג.
 1536. בכתוב: ולתומים. בשני התלמודים — בבלי וירושלמי—הנוסחא: „לאורים ותומים“. ראה כתובות כ"ד ב' (על הגליון נרשם: צ"ל ולתומים), גם סוטה מ"ח ב' (שם לא נרשם התיקון על הגליון). כן גם בירושלמי קידושין פ"ד ה"א. בתנך קנדר מוער: ותומים 4, 227 — קרי. כד"ג מעיר: ס"א ותמים (תתיו שרוקה) או ותומים—בלא למ"ד, כן י"א ד"א.
 1541. בכתוב (מלכים ב' ט"ו ל"ח): הוא [יוחם] בנה את שער, ביתיד, העליון. ראה רד"ק שם. בשני המקומות אשר ציינתי מוסיף הרמבם: „והוא שער נקנור“. ראה פסחים פ"ה ב'. הרמבם מבאר: „ולמה נקרא „שער עליון“? לפי שהוא למעלה מעזרת נשים (כלי המקדש פ"ו ה"י; ראה כסף משנה שם ה"ה).
 1552. אין פסוק כזה; אבל יש: „והחנים לפני המשכן קדמה—לפני אהל מועד—מזרחה, משה ואהרן ובניו שומרים משמרת הקדש“ (במדבר ג' ל"ח). בתרגום יונתן: ודישרן קדם משכן זימנא מדיונחה. . . . משה ואהרן ובניהו נמרון ממרת מקדשא. חסירות המלים „לפני המשכן קדמה“, לכן לא נתרגמו. ראה הלכות תפלה פו"א ח"ב.
 1553. אין פסוק כזה; אבל יש:
 א—ושמרתם את משמרת הקדש (במדבר י"ח ה'), ב—שומרי משמרת הקדש (שם ג' כ"ח),

1651. ברמבם: ומניין שעבודתו פסולת? שנאמר „חוקת עולם לו ולזרעו“, ובבגדי כהונה הוא אומר „חוקת עולם“.

הפסוק הראשון נאמר בבגדי כהונה; בענין רחיצת ידים ורגלים נאמר „חק עולם לו ולזרעו“ (שמות ל' כ"א). הנה כי כן נתחלפו הפסוקים; מלבד מה שצריך לתקן „חק עולם“ במקום „חוקת עולם“. ראה כסף משנה במקומו.

1656. ברמבם חסירה מלת „איש“. הכתוב „כל אשר בו מום“ נאמר במומי קרבן (ויקרא כ"ב כ'). ראה בכורות מ"ג א"ב.

1659. הרמבם מסיים: „ואם עבד [מי שנמצא חלל] לא חילל, שנאמר בך ד' חילו ופועל ידיו תרצה—אף ח ל ו ין שבו תרצה. כן לשונו גם בפירוש המשניות (תרומות פ"ח מ"א): ואמר השם יתברך בכהנים... ואמרו „אפילו חולין שבו פועל ידיו תרצה, ולפיכך חלל שעבד עבודתו כשרה“. אלה הם דברי אבוח דשמואל קידושין ס"ו ב'. בר"ש (תרומות פ"ח מ"א) תגירסא: אפילו חללים שבו. בירושלמי: זה שחית עומד ומקריב ע"ג המזבח וזודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה שעבודתו כשירה; אמר רב . . . ופועל ידיו תרצה—כל שהוא מזרעו של לוי עבודתו כשירה (תרומות פ"ח ה"א). ראה כסף משנה והערה שם ברמבם.

1660. בדפוסו ברלין גם וילנא: מקדש תקדשים.

1672. צריך לתקן: והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה (ויקרא א' י"ג). כן נתקן ביומא כ"ז א'.

1675. בדפוסו דו"ב: לא יגשו.

1684. בכתוב: משנה. בתרגום יונתן: מינית. בה' ערכין וחרמין פ"ה הו"א—ממנו.

1713. אין פסוק כזה; אבל יש: לפלא נדר או לנדבה (ויקרא כ"ב כ"א) גם: לפלא נדר או בנדבה (במדבר ט"ו ג'). בתרגום יונתן לפסוק הראשון: לאפרשא נדרא או נסיבתא. קרא: או נדבה. בקנדר מועד: נדבה K. 107 248, S 73. גם קיטל מעיר: נדבה.

1731. אין פסוק כזה; אבל יש אצל חמאת של כהן משיח: „ומכל הכהן את אצבעו בדם“ (ויקרא ד' ו'), ואצל חמאת הקהל: „ומכל הכהן אצבעו מן הדם“ (שם שם י"ז). בכל אופן היה על המדפוס, לשם דיוקנות, להדפיס את הפסוק על זה הדרך: „ומכל . . . אצבעו בדם“; שלש הנקודות היו מסירות תאשומה מעל הרמבם—אשר מפלו עליו זדים שקר.

1732. הכסף משנה מצא בזה בספר מוגה את הפסוק „ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח“ (ויקרא ד' ל') תחת הפסוק המובא ברמבם; ע"ש.

1733. בכתוב: את דמם. בתרגום יונתן: וית אדמתהון [קרא: ואת דמם]. בקנדר מועד: ואת, כן טז, יח, כג, כט, לא, לב, לח, מא; תרגום השבעים ותרגום הסורי. גם קיטל מעיר „ואת“ בשם ספרים רבים.

1734. ראה כסף משנה שם ד"ה ומניין שמעור: „ודבריו רבינו שכתב „שהרי נאמר בשלמים ושחטו פתח אהל מועד—לחכשור כל הרוחות“; נראה שהוא טעות סופר; דהא מהאי קרא לא ילפינן אלא דניבעי פתח אהל מועד. לכך נראה לי שצריך להגיה ולכתוב „ושחטו לפני אהל מועד“. באמת נמצאים שלשה פסוקים מעין זה אצל ענינים שונים, והם:

א—ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג' ב'), נאמר בשלמים מן הבקר;

ב—ושחט אותו לפני אהל מועד (שם שם ח'), בשלמים מן הצאן; גם:

ג—ושחט אותו לפני אהל מועד (שם שם י"ג), בשלמים מן העזים.

בכסף משנה פ"ה ה"ד מובא שתי פעמים „ושחטו לפני אהל מועד“, בשעה שבתלמוד, זבחים נ"ה א', מובאים הפסוקים כצורתם—„ושחט אותו“. ברמבם יש הערה על הגליון: „לפי הכסף משנה צ"ל „לפני“ תחת „פתח“ שבפנים הרמבם.

1730. פסוק זה נאמר בחמאת הקהל, והוא הלא נשרפת, כמו שנאמר: „והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו“ (ויקרא ד' כ"א). כן נזכר „על קרנות המזבח“ גם אצל פר אחרון ובניו (שמות כ"ט י"ב), וגם הוא נשרף. גם בפר החמאת של אחרון ובניו נאמר „על קרנות המזבח“, ונשרף גם הוא. ראה ויקרא ט' ט' גם ט"ז י"ח. ראה „באר היטב“, מהדורא קמא (לר' אריה ראבינאוויץ, וילנא, תרכ"ז) ויקרא ט"ז י"ח.

1743. בדפוסו דו"ב: עורפו. ראה הערה 180.

1744. בכתוב: אל יסוד . . .

1757. בכתוב: ואת חזה . . . אולם בזבחים נ"ד א' איתא: תנו רבנן „את חזה התנופה“.

1764. יש עירוב נוסחאות בהלכה זו. בדוהרנפורט וברלין (וכן נצטלם גם בחוצות „חורב“): ונאמר במנחת הכהן „חמקריב אותה יאכלנה“.

1804. בכתוב: כי קדש הם. בתלמוד מוכח הפסוק כלשון זה: „ושרפת את הנותר באש ולא יאכל כי קדש הם” (מעילה י”א ב.). בקנדר”ר מוער: הם.

1885. זוג מלים זה איננו בא במנחת חומא; אבל נמצא אצל מנחת על מנחת (ויקרא ב' ו'), גם אצל מנחת בכורים (שם שם ט"ו). אולם אצל מנחת חומא נכפל הלשון „חמאת היא” (שם ה' ו"א גם י"ב).

1896. בכתוב: אשר תאכל בשר מוכח השלמים. בקנדר”ר מוער: בשר—קרי [ולא כתיב]. בה' שגגות פ"י ה"ה מוכח הפסוק כצורתו. מה שמכיים הרמבם בפסולו חמוקדשין פ"ח ה"י: „עד שתהיה כל מומתו עליו”. ראה תורה תמימה, במקומו.

1901. בכתוב: ונתן את הקמרת.

1918. בכתוב: וכל נדריך. ראה ה' נדרים פ"א ת"ב.

1923. ראה תמורה ג' א' דילוף מגזירת שוה „חמא חמא”.

1924. בציון האחרון: כל תחסום.

1931. בכתוב: ולא ילין.

1946. בכתוב: וכל ערל.

1947. הרמבם כותב: „וכן נאמר בפסח שני ועצם לא תשברו בו”; אולם בהרוב שם (במדבר ט"ו ב.): ועצם לא ישברו בו. בקנדר”ר שם מוער: תשברו. בעל „מנחת חינוך” בחידושים ומקורים שלו על הרמבם עמד על זה. ע"ש.

1948. בכתוב: ולא תותירו.

1953. אע"ג דחינוך הוי מרבנן ואמרו בגמרא דקרא אסמכתא בעלמא הוא, ואצטריך קרא לכדאתרים, כתב רבינו ז"ל הפסוק ונמשך אחרי לשון הכריתא (לחם משנה, בציון השלישי).

1954. בכתוב: ולא יראו.

1960. בתרגום: כי הוו מעכבין ביד זמני מועדיא; אולם ראה ברכות כ"ח א' רש"י ד"ה ממועד, גם תוספות שם ד"ה כדמתרגם.

1962. בדפוס ברלין: תעשה.

1973. בכתוב: יהיה.

1974. אין פסוק כזה; אבל יש: חמא והמחור יאכלנו כצבי וכאיל (דברים י"ב ט"ו), גם: כשעריך תאכלנו חמא והמחור יחדיו כצבי וכאיל (שם ט"ו כ"א).

1979. בכתוב: ותירושך. בתרגום אונקלוס: חמרך, קרא תירושך. ביונתן בסעות: תמריכון, כמו לו היה כתוב: תירושכם; אבל גם בו בלי וי"ו. בתלמוד: תירושך [בלי וי"ו] בשני מקומות

בדפוס ורשהוילנא: ונאמר במנחה „הכהן המקריב אותה לו יהיה”. אין פסוקים כאלה! צריך לתקן: ונאמר במנחה „לכהן המקריב אותה לו תהיה” (ויקרא ז' ט'). בתורת החמאת (ויקרא ו' י"ט) נמצא „הכהן המחמא אותה יאכלנה”. ראה 1765.

1765. בכתוב: וכל מנחה.

1769. כן מוכח הפסוק „דגנך תירושך . . .” גם בהקדמה לסדר זרעים, ד"ה ותחלק הששון. בכתוב: ותירושך.

1783. בציון הראשון נאמר: בין בשל ונא; בציון השני: שתהא נאה ולא תאפה מבשרך. הבאור הראשון הוא כדעת רב אשי, ותשני כדעת ר' חייא בר אבא (מנחות נ' א'). להלן בגמרא (ע"ה ב') מפרש רב יהודה בשם שמואל מלת „נא”, ביחס לאפיה—כל שפורסה ואין חומטין נמשכין הימנה. ראה תורה תמימה.

1787. בכתוב: כל נדיב לב. בתרגום אונקלוס: כל דיתרעו לבית ייתי ית אפרשותא; קרא יביא את התרומה לפני ד'. ביונתן: כל מאן דאתרעו לבית ייתי אפרשות דיו. קרא: יביא תרומת ד' [בלא יחס הפעול „את”]. בתלמוד: דכתיב „כל נדיב לב” (שבועות כ"ו ב.). בקנדר”ר מוער: לב. ברמבם דפוס דיהנפורט ג"ב „כל נדיב לב”; ועל הגליון נרשם בטעות „שמות ל"ט ה”.

1796. ערכוב פסוקים יש כאן. כנוגע ל"עולה וזבח" נאמר: ואל פתח אהל מועד לא יביאנו . . . ונכרת האיש ההוא מעמיו (ויקרא י"ז ט'); אולם ב„שחיטת חוין” כתוב: ואל פתח אהל מועד לא הביאו . . . ונכרת האיש ההוא מקרב עמו (שם שם ד').

1802. ראה תורה תמימה, במקומו.

1805. ראה זבחים ל"ט א' גם לחם משנה, במקומו.

1806. ראה שינויי נוסחאות וגרסאות, פרנקפור א. מ., תר"ן.

1811. בכתוב: בני אהרן הכהן. בתרגום אונקלוס: בני אהרן כהניא; קרא: הכהנים. בקנדר”ר מוער: הכהנים. כד"ג מעיר: ספרים אחדים: הכהנים; כן לב, לה, ח"ש, כ"י, ת"ע, ת"ס. גם קיטל מעיר: הכהנים.

1817. בכתוב: והוציא את הדשן.

1827. בכתוב: יערכנו לפני ד' תמיד.

1860. אין פסוק כזה. יש: והקריב אהרן . . . ושחט (ויקרא ט"ז י"א).

1875. אין פסוק כזה; אבל יש: על כל לבונה (ויקרא ב' ב'), גם: ואת כל הלבונה (שם ו' ח').

2263. אין פסוק כזה; אבל יש: והבה איש את רעהו באבן או באגרופ (שמות כ"א י"ח).
2259. לפי דבריו, "שם טוב", אחד ממבארי המורה נבוכים, ח"ג פמ"א: "כי מה שיוכין הרב כי אם העושה הנזק—והוא מי שחיסר אבר—עשאו במרד ובמעל ובמרמה, כן ראוי שיעשה בו [מבלי קבלת תשלומים]; אבל מי שעשאו פתאום ובכעס או בשוגג גמור, אין ראוי לעשות לו כאשר עשת. אלא העושה בשוגג יענש בממון". הרי ירד הרמבם, כדרכו, לעומק פשט הכתוב, "כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו". ראה, "הצופה מארץ הגר", חרע"ד, עמודים 55-56; גם חרע"ה, עמודים 78-80.
2269. אין פסוק כזה; אבל יש: ארבעים יכנו לא יוסף; פן יוסיף להכותו (דברים כ"ה ג').
2282. בכתוב: ומיד האדם.
2285. הרמבם בבאבא: "שלא נתנה רשות להכותו אלא בשבט". ראה משלי כ"ג י"ד (אור שמח).
2289. הרמבם מסיום: "... אפילו הנוטה למות יכול להלך על המשענת; לא נאמר, "משענתו" אלא שיהיה מהלך על משענת בוריו [=בריותיו], ולא יהיה צריך כת אחר להשען עליו". רש"י, בתורה, מוסיף, "וכתו". ובמקום אחר: "על משענתו—כדמתרגמינן על בוריו; ששב לכתו ולאיתנו הראשון" (כתובות ל"ג ב', ד"ה על משענתו). גם: "על משענתו — כמתרגמינן על בוריה; שנתרפא לגמרי ונשען על כתו" (סנהדרין ע"ח ב', ד"ה על משענתו).
- בירושלמי: "מהו, "על משענתו"?—על בוריו (כתובות פ"ד ה"ד).
- הכסף משנה, במקומו מעיר: "כן תרגם אונקלוס ... והבי איתא במכילתא". רק שני מקורים.
- אולם בתרגום יונתן (שמות כ"א י"ט) נאמר: "אין יקום ממרעיה [=ממחלתו] ומהליך בשוקא על מורניתיה". המבאר לתרגום יונתן כותב: "מורניתא—תרגום של חרב וחנית הוא מורניתא, וכאן לפי הענין ר"ל שהולך בהם—יש חנית ומקל בידו; וקל להבין". באמת אין כל כך קל להבין מה ולחנית פה. אולם התרגום של "ובמקל יד" (יחזקאל ל"ט ט') הוא "ובכאי מורנין"; הנה בי כן "מורניתא" הוא פשוט "מקל", נרדף, "למשענת". ראה ערוך השלם, "מרן" א, ב, ג. ראה נתיבות עולם, מדה כ"ו, ממשל, מה שמביא בשם "צדה לדרך" על התורה.
- פסחים כ"ד א', כריתות ה' א'. כד"ג מעיר: תירושד—כן יא, קנדר גם ח"ש |—חומש שמרני|. גם בתרגום שמרני אין וי"ו.
1989. בכתוב: יהיה לכם.
2002. בציון השני—פי"ג ח"א טובא: "ואם מעיני העדה" תחת מה שכתוב, "והיה אם מעיני העדה".
2004. בכתוב: והקריבו הקהל.
2005. ראה חידושים ובאורים לבעל "טורי אבן" על הרמבם, במקומו.
2034. בכתוב: וכל נוגע בהלל.
2035. בכתוב: ואיש ...
2036. בכתוב: ועל הנפשות [כלי מלח, כל"].
2038. בכתוב: וכל אשר יגע ...
2039. בכתוב: ועל הנוגע ...
2077. בדפוס דו"ב: וממא הכתו.
2096. בכתוב: טמא הוא טמא וטמאנו הכהו.
2097. ראה ירושלמי פסחים פ"ו ח"א.
2110. בכתוב: את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו.
2123. בכתוב: ואת כל עפר הבית.
2155. בכתוב: ואשר תצא ...
2243. בדפוס דו"ב: חסישיתו |כלא וא"ו|. ראה ה' שבעות פ"ו הט"ו.
2146. בכתוב: וכל המשיב ...
2150. בכתוב: לפני ד' תמיד. היה על המדפיסים לכתוב (אחרי "לפני") וגו', וכו' או שלש נקודות; או היו הכל קוראים, "לפני"—בצירה הנו"ן, ולא בפתח.
2156. ראה כסף משנה במקומו, גם שינויי נוסחאות וגרסאות לספר משנה תורה או יד החזקה, פרנקפורט א. מ., חר"ן.
2191. בכתוב: וכו יגוף.
2197. בכתוב: וכו יגח.
2205. בכתוב: וכו יפתח.
2208. בדפוס דו"ב: הגריש.
2222. בדפוס דו"ב: תשיג.
2233. בכתוב: ולא תגזול.
2235. בציון השני: כל תעשוק.
2238. בכתוב: ולא תאזח. בה' י"ב: ולא.
2239. אין פסוק כזה; אבל יש: וחמרו שדות וגזלו ובתים ונשאו (מיכה ב' ב').
2242. בדפוס ברלין: הפקדון.
2257. אין פסוק כזה; אבל יש: נופלים בדרך (דברים כ"ב ד'). אצל "נחלים" (שם שם א') אין מלת "בדרך".

2293. בכתוב: ויצא הרוח.
2330. ברמבם: לא תשים.
2342. בכתוב: ולא תוננו; כן מובא בה' י"ג גם בחמ"ו. בזהר, שמות ע"ג א'—לא תוננו; כן גם בבא מציעא נ"ח ב'. ראה משפחת סופרים, במקומו. ברמבם: ויראת מאלהיך אני ד'; בכתוב: כי אני ד'. כן מובא הפסוק לחלן בה' י"ח. בתרגום יונתן: "ותדחל מאלהך אנא הוא ד' אלהכון", בלי מלת "אני" לפני "אנא". בקנדר"ר מוער: מלת "כי" חסרה; כן גם בקיטל.
- כדפוס דו"ב: לא תוננו את עמיתו — חסרה מלת "איש".
2350. בתלמוד מובא הפסוק הזה שלש פעמים: קידושין מ"ט א', סוטה מ"ז ב', בבא בתרא י"ג ב'. פעם אחת מובא בלא וא"ו—מגילה כ"ח א'.
2356. בכתוב: וכי יסוך. . .
2366. כדפוס דו"ב: עמד.
2385. בכתוב: ומגרנך.
2392. הרמבם מבאר "לעם נכרו"—לאיש אחר. כן הוא גם באונקלוס ויונתן; שניהם תרגמו "לגבר אחרן". בכתוב באה מלת "נכרו" בהוראת "זר" (אע"פ שהוא מישראל), כמו: "נכרו ואכלנו" (קהלת ו' ב'). ראה גשמי ברכה שם. בבית נכרו (משלי ה' ו') מתורגם "לביאת דאחרנא". ראה נתינת לגר, במקומו.
2393. בכתוב: ואם שן . . .
2426. בכתוב: והעבט . . .
2427. כדפוס דו"ב: עיניך. בתרגום יונתן: עיניכון. בקנדר"ר מוער: עיניך.
2429. בכתוב: את הנכרי תגוש (דברים מ"ו ג'). נתחלף אולי ב"לנכרי תשיך" (שם כ"ג כ"א).
2447. יציאת מצרים נזכרת אצל "לא תחן" ו"לא תקח", ושניהם נאמרים אך במלות. ראה ספר המצות, לא תעשה רל"ו גם רל"ז. כדפוס דו"ב: אני השם . . .
2457. אע"פ שבגמרא לא באה דרשה זו, אך כבר כתבו הראשונים דרך הרמבם להסמיק דין מקובל בגמרא על לשון התורה שבאותו ענין (תורה תמימה).
2463. ראה מנהדרין י"ז א'.
2469. נבהל לחון . . . חסד יבואנו. בכתוב: חסר. בתרגום: חוסרנא אתי עלוי. במנחת שי כתוב: "מלת חסר ברו"ש; וזה ברור. והוצרכתי לכותבו מפני שכוש הדפוסים שהיא בדל"ת. וקורא אני על המדפוסים שבדרך שהם חולכים
- לכם חסר. ובשמות רבה פרשת ל"א [י"ז] דרשו פסוק זה על פנים רבים, וכולם מענין חסרון". בקנדר"ר מוער על פי ספרים רבים "חסר"; גם כד"ג מעיר: ס"א חסד—בדל"ת, כן מ, סב, ד"א, ד"י, ד"ז, ד"ח, ת"ע. כן מוער גם בקיטל. כדפוס וילנא נתקן "חסר".
- מענין הדבר כי מלת "חסר" (אויב ל' ג')—חסר ובכפן) ישנם ספרים שכתוב בהם "חסד", וכן כדפוס הראשון של 'Rabbinic Bible' גם בשמונת כתבי יד של קניקוס ודירוס. ראה הערת כד"ג במקומו. וחסד לאומים חסאת (משלי י"ד ל"ד) מתורגם בשבעים "וחסר".
- בגמרא: מלת סמן חסר ואמרו ל' חסד (וכתובות ס"ו ב'). בירושלמי סוטה פ"ט סוף הפ"ו: אמר ר' יוחנן על רב חסדא, "הוא חסד ומילוי חסד"; כדפוס ויניצא: הוא חסר ומילוי חסר.
- מענינת היא. בכלל התוראה שנותן הרמבם ל"חסד". באופנים שונים הוא מבטיח אותה בשלש מקומות:
- א—בפירוש המשניות (אבות פרק ה' משנת ז') כתוב: "כיו התפלגה בדבר יקרא חסד [שם בשמות: חסיד] — תהיה התפלגה תהיה בטוב או ברע.
- ב—בה' דעות (פ"א ח"ה) כתוב: "ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית, מעט יצד זה או יצד זה, נקרא "חסיד".
- 1' על פי הכתוב: וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר (קהלת י' ג').
- 2' נמצא גם בבראשית רבה נ"ח ז'. ראה תנחומא בתר א', גם ראה י'.
- 3' באור הפסוק לפי תרגום השבעים: "איש רע עין נבהל לחון, ולא ידע כי אישי חסד יבוא על החון"; או—החון יבוא לאישי חסד.
- 4' בדפוס בשנת 1517, ב Venice ע"י Felix Pratensis.
- 5' ראה פירוש C. H. Toy למשלי, במקומו. (The International Critical Commentary) גם פירושו של Adam Clarke ופירוש חסדי של א. כהנא.
- הביאור היותר נכון לפסוק זה הוא סדורו באופן זה: צדקה תרום גוי, וחסד [תרום] חסאת לאומים. הוראת מלת "תרום" השנית—היא "חסר"; ע"ד: טרום משפטיך מנגדו (תהלים ו' ה'), שמתורגם: רחיקין דינך מן קבלית.

לשאלה־ח מורה זו; והתשובות הנן משני למדנים שהיו בזמנם מן ה„גדולים“. מפני הכבוד, למען לא יתגמדו הענקים, אינני מזכיר אותם בשם. אחד מבאי גמרא מפורשת: „ואיזהו יתום? כל שמתה אמו“ (בכורות נ”ז א’).

במטותא לעיון שם! השני כבר מצא תשובה יותר מתקבלת, ותיא: ב„עין חיים“ (ורשה, תרנ”א) חלק שני, דף ט”ז עמוד א’, כתוב בדרך רמז שיוסף נקרא „יתום“, דכתיב (בראשית ל”ט ו’) „יפה תאר ויפה מראה“, והר”ת של ארבעת המלים האלה הוא „יתום“, ואבי יוסף הלא עוד חי אז, ובכן נקרא „יתום“ גם מי שרק אמו מתה. אולם מן הראיה המכריחה הזאת יוצאת חרשה מפליאה באמת; כי לפי חרמו הזה הלא גם רחל היתה „יתום“, כי הלא נאמר מפורש (בראשית כ”ט י”ז) „ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה“!

באמת נמצאת תשובה ברורה ומספקת לשאלה זו בתנך בשני מקומות, והם: א—והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים (שמות כ”ב כ”ג), ב—יתומים היינו ואין אב (איכה ה’ ג’).

2519. בכתוב: ומשפט. גם ב„מפתח הדרשות להרמבם“, ע’ ל”ה, מובא הפסוק: אמת משפט . . . אבל כבר העירותי כי הרב י”ל פישמן חייב משום מטיל טום בקדשים, על השאיירו שגיאות גסות ב„מפתח“ מבלי לציון את הנוסחא הנכונה.

2522. בכתוב: ולא.

2529. בדפוס דו”ב: בעצת. בכבלי: כעצת השרים (מגילה ט”ז א’, יבמות פ”ט ב’); ובמקום אחד: כעצת (גיטין ל”ו ב’). בירושלמי: כעצת השרים (פאה פ”ה ח”א, מועד קטן פ”ג ח”א); גם: כעצת (שקלים פ”א ח”ב). כד”ג מעיר: ס”א בעצת—בבבלי: כן יא, טו, כ”ד, כו . . .

2530. בדפוס דו”ב: אמר השם, גם לעזרת השם.

2545. ראה פ”ה ה”ג. בכתוב: על פי שני עדים. גם בתלמוד (גיטין פ”ט א’) מובא בטעות „על פי שנים“; אולם שם צ”א כבר רשום „על פי שני“, כן גם סומה ג’ ב’. להמבטלה הזאת גרם שויון הפסוק הזה לפסוק „על פי שנים עדים או על פי שלשת עדים וימת המת (דברים י”ז ו’).

ג במורה נבוכים (חלק שלישי, פרק נ”ב) כתוב: „וכבר בארנו בפירוש אבות ש„חסד“ ענינו ה פ ל ג ה , באיזה דבר שמפליגים בו“. ראה אפודי ושם טוב שם. בדרך אגב מעיר כי מה שכתוב במורה נבוכים, חלק ראשון, סוף פרק מ”ו „ולחסר מי שלא נראה . . .“, יש שגורסים „ולחסר מי שלא נראה“; מן „יחסדך“ (משלי כ”ה ו’). ד”ר יהודה קופמן בתרגומו (תל־אביב, תרצ”ה) מקיים את תגירסא „ולחסר“—כר”ש.

2476. בדפוס דו”ב חסרת מלת „את“.

2278. בדפוס דו”ב: עיניך. בתרגום יונתן: עיניכון. ראה נודע ביהודה, מהדורא תנינא, סוף שאלה נ”ט.

2479. בכתוב: ועבד. בבא בתרא י’ א’ גם נ”א א’—עבד לוח . . .

2485. בתלמוד: והלא כבר נאמר „באבוד רשעים רנה“ (סנהדרין ל”ז ב’), וכן אמר רב אחא בר חנינא „באבוד רשעים רנה“—באבוד אחאב בן עמרי רנה (שם ל”ט ב’). אולם בסוף מסכת סנהדרין (ק”ג ב’)—„ובאבוד“. במדרש שוחר טוב: וכן הוא אומר „באבוד רשעים רנה“ (מזמור צ”ה גם בסוף מזמור ק”ד).

2493. בכתוב: וכי . . .

2497. בדפוס דו”ב: והפלה. במסורה קטנה נמסר: חד כתוב א’ וחד כתוב ה’—והפלה ד’ בין מקנה ישראל (שמות מ’ ד’).

2506. בכתוב: לא תחוס עיניך. בתרגום יונתן: לא תיחוס עיניכון. בקנדר מובא מספרים אחרים „ולא“ גם ולא קרי.

2506. בכתוב: לא . . . פעמים מחסיר את הוא”ו ופעמים מוסף.

2508. בכתוב: ולא תהדר.

2510. בכתוב: ורב [חסר יו”ד]. במסורה קטנה נמסר: ו’ חסר בלושניה, וסימן נמסר בסדר משפטים ובא”ב רבתי אות ר’.

2514. בחשן משפט סימן ט”ו סעיף ב’ כתוב: „היו לפניו דינים הרבה מקדימין דין היתום לדון האלמנה“. ב„אמרי בינה“ ישנה שאלה: „מי נקרא „יתום“? מי שנתיתם גם מאביו גם מאמו, או אם נתייתם רק מאחד מהם נקרא גם כן „יתום“ ובהיות ש„לכל שאלה יש תשובה“ ו„לכל קושיא־תירוץ“¹, ישנן גם תשובות

¹ קצ”ו, סעיף ג’, ציון א’), שערי תירוצים לא נגעלו (שו”ת הרמ”א, סוף סימן קכ”ז; מו”י, יורה דעה, סימן קע”ג, סעיף י”ג, ציון י”ח).

¹ כל קושייו מתרצן (סליחה „תא שמע“, ליום חמישי בין רח”ש ליום הכפורים), כל קושיא יש לה תירוצן (מגן אברהם, אורח חיים, סימן

הפסוק נרשם בטעות במקומות האלה: מכלתא משפטים כ"ג ב'; מכלתא דרשב"י, שמות, ד"ה ויתר אף ד' במשה; קידושין מ"ג ב' תוספות ד"ה והשתא; זהר, השמטות לבראשית, רנ"ח א'; זהר, ויקרא נ' ב'; זהר, דברים רעה א'. בעל "תולדות אהרן והבאים אחריו"—בית אהרן והתוספות" גם "תורה הכתובה והמסורה" לא העירו על זה, כל אחד נגרר אחר מי שקדמו.

2555. בכתוב: לא תסור מן הדבר. בה' שבת פכ"ו הכ"ג מובא הפסוק בצורתו.

2561. בכתוב: ואל השופט . . .

2566. בכתוב: וכל העם . . . שתי פעמים נמצא, וכל ישראל, אצל בן סורר ומורה (דברים כ"א כ"א)—וכל ישראל ישמעו ויראו; גם אצל מסית ומדיח (שם י"ג י"א)—וכל ישראל ישמעו ויראו. אצל עדים זוממים נאמר: "והנשואים ישמעו ויראו". בקנדר מוער: "ישראל 615; a. p. K. 176". בעל "עמק המלך" בהגותו על הרמבם עמד על זה.

2568. בכתוב: ומכה . . .

2571. בכתוב: ולא תחמול . . .

2592. בכתוב: ולבשי נא . . . בקנדר מובא מספרים אחדים כי מלת "נא" השניה חסרה. במפתח הדרשות להרמבם, ע' ל"א, מובא: "ויואמר יואב לבשי לך בגד".

2599. בכתוב: ולא העמם . . .

2600. ראה לחם משנה ומגדל עוז, במקומו; גם מה שכתב הרדב"ז.

2605. בדפוס דו"ב: שלש דלתות וארבע. הרד"ק, במקומו, מעיר: ובאו בפסוק זכר ונקבה, שאמר "שלש וארבעה", ואמר בן לפי שהוא שם מושאל כי "דלת" לשון נקבה.

2619. בכתוב: ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך בן ישראל. לך. מן מלת "בן" נראה שיש לקרוא "ובמשרפות"—ככ"ף, לא בבית. ואמנם בולגוס, קנדר וקוטל מובא "במשרפות". במועד קטן כ"ח ב' מסוגרות ארבעת המלים, "אשר היו לפניך בן". בירושלמי מובא הכתוב בשינויים: בשלום תמות ובמשרפות אבותיך ישראל עליך (סנהדרין פ"ב ה"ו), גם: בשלום תמות ובמשרפות אבותיך

הראשונים (עבודה זרה פ"א ה"ב, גם בתוספתא שבת פ"ח ה"ט). פליאה כי הרב ליברמן, הדיקן בנוסחאות, לא עמד על זה.

2624. ראה לחם משנה, במקומו; גם נמוקי מחרא"ו.

2625. בכתוב: ראה נא אנכי וישב . . .

2633. בכתוב: והיה אם תשמע. בקנדר מוער: שמוע.

2636. בפירוש המשניות (סנהדרין פ"ב מ"ב) כתב: אבל חליצה ויבום אין שומעין לו, לפי שזה קלון לו—וירקה בפניו . . .

2649. אצל כסף וזהב כתוב: לא ירבה לו [בלו וא"ו].

2655. הרמבם כותב: ו ל ה ל ן הוא אומר, "יהיו לך למס ועבדוך" (דברים כ' י"א), ומסיים, "שכל האמור בפרשת מלך זוכה בו". פליאה הלא פסוק זה לא נאמר בפרשת מלך, כי אם במשפטי מלחמה.

2656. בכתוב: ובפרשיו.

2664. הרמבם כותב: "ומחצית הכזה [אחרי אשר לקח המלך מחצית] תולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנות לשמרם—תולקין בשות; שנאמר, "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו" (שמואל א' ל' כ"ד).

במדרש, בראשית רבה, סוף פרשה מ"ג, מובא הפסוק הזה, ומסיים שם, "וממיו למד? — מאברהם וזקינו, שאמר, "בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים . . .". ראה ילקוט, בראשית ע"ו. מהר"ו בפירושו שם מתלבט איך למד דוד מאברהם שיהיו שוים; ע"ש.

חמה אני מדוע אין המדרש וגם הרמבם מיסדים את דבריהם על פסוק בתורה? הלא נאמר מפורש: "ומחצית את המלכות בין תופשי המלחמה—היוצאים לצבא, ובין כל העדה" (במדבר ל"א כ"ז). ראה רש"י בראשית י"ד כ"ד, גם שמואל א' ל' כ"ד. גם אם נאמר כי "כל העדה" היא הנוראת שעה כאשר מלחמת מדין היתה מלחמת נקמה (במדבר ל"ו ב'), הלא יש להתחשב עם דברי יהושע באמרו (יהושע כ"ב ה'): "חלקו שלל אויביכם עם אחיכם".

2682. צריך לציין הפסוק, "רק הנשים והטף" (דברים כ' י"ד); כי בפסוק זה כתוב להפך, ונחרם את כל עיר מתים [= מתויעיר]—והנשים והטף, ראה רש"י ואבן עזרא. בן אני מכאן גם, "מעיר מתם" (שופטים כ' ט"ח)—ממתי

עבדים לרוד (דברי הימים א' י"ח י"ג).
 2721. בכתוב: לעבדו. במדרש: ולעבדו שכם אחד
 (בר"ר פ"ח ז'). בזהר בשלשה מקומות
 (בראשית ע"ו ב', קי"ח א', קע"ח א')—
 ולעבדו. בקנדר מוער על פי ספרים „ולעבדו“;
 כן מעיר גם כד"ג.

עיר עד בהמה. ראה רד"ק שם. בקנדר מוער:
 קרי מתיים; ע"ש. בתרגום חולגים של Dr.
 Challoner (ניוירק, 1869) --ונחרם את כל
 יושביהן . . .

2672. בדפוסו דו"ב: לא תוסיף לראותם.

2684. ראה הערת 358.

2719. אין פסוק כזה; אבל יש: ויחי כל אדם בכתוב: נמר.

המלים המקצרות ומלואן

ע"ש—עיין שם.	ד"א—דפוס ראשון, Bologna, 1482.
פ'—פסוק, פרק.	ד"ה—דבור המתחיל.
פא"מ—פראנקפורט אם מיין.	דה"י—דברי הימים.
קנדר—קניקוט דירוס.	דו"ב—דיהרנפורט ברלין.
רשב"י—ר' שמעון בן יוחאי.	ד"י—דפוס עשירי, Brescia, 1494.
רמ"ש—ר' מאיר שמחה, בעל „אור שמח“.	די"ז— „ שבעה עשר, Venice, 1517.
רש"ש—ר' שמואל שטרשון.	די"ח— „ שמונה עשר, Venice, 1521.
שוח"ט—שוחר טוב [מדרש תהלים].	ה'—הלכה.
שו"ת—שאלות ותשובות.	הגרי"ב—הנאון ר' ישעיה [פיק] ברלין.
ת"א—תרגום אונקלוס.	ח'—חלק.
ת"י — „ יונתן.	ח"ש—חומש שומרוני.
תיר— „ ירושלמי.	כד"ג—כ. דוד נינזבורג.
ת"ם — „ סורי.	מו"ף—מוציא לאור.
ת"ע — „ השבעים.	ס"א—ספרים אחדים; ספרים אחרים.
ת"ש — „ שומרוני.	ע'—עמוד.

נ ס פ ח י מ :

א. הלכות ברמבם למקומותיהם

1. אברה—ראה גולה ואברה.
2. אבות הטומאה—ראה שאר אבות הטומאה.
3. אבל—ספר י"ד—שופטים. י"ד פרקים.
4. איסורי ביאה—ספר ה'—קדושה. כ"ב פרקים. נקראות גם „ביאות אסורות“ (ה' כלאים פ"ו הכ"ז; תרומות פ"ו הכ"ח; אבות הטומאת פט"ז ה"א). נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פל"ח גם פמ"ט.
5. איסורי מזבח—ספר ה'—עבודה. ז' פרקים.
6. אישות—ספר ד'—נשים. כ"ח פרקים.
7. ביאת המקדש—ספר ה'—עבודה. ט' פרקים. נקראות גם „ה' ביאת מקדש“ (טומאת מת פ"ח ה"ה, אישות פ"ו ה"ז, קרבן פסח פ"ו ה"ח, שגגות פ"א ה"ג). נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פמ"ה.
8. בית הבחירה—ספר ה'—עבודה. ח' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פמ"ה.
9. בכורות. ספר ט'—קרבנות. ח' פרקים.
10. בכורים—ספר ז'—זרעים. י"ב פרקים.
11. בן-נח—בה' מלכים פרקים ט"ו.
12. ברכות—ספר ב'—אהבה. כ"א פרקים.
13. גדידה—עכום וחוקותיהם פ"ב ה' י"ג י"ד.
14. גולה ואברה—ספר י"א—נויקין. י"ח פרקים. בשלשה מקומות מצוין הרמבם את ההלכות האלה בשם „הלכות גולה“ לחוד (טוען ונמען פ"ד ה"ב, מכירה פ"ו ה"ה, זכיה ומתנה פ"ד ה"ז).
15. גירושין—ספר ד'—נשים. י"ג פרקים.
16. גניבה—ספר י"א—נויקין. ט' פרקים.
17. גרים—בה' איסורי ביאה, פ"ג מן הט"ו עד סוף פרק י"ד; עירובין פ"ב ה"ח.
18. דעות—ספר א'—מדע. ז' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פרקים ל"ח, ל"ח גם ט"ו.
19. הכשר אוכלין—בה' כלים, פ"ח ה"א.
20. הלואה—בה' עבדים פ"ו ה"ה, אישות פט"ז ה"ו גם פ"ב ה' ו"י.
21. העובדים במקדש—ראה כלי המקדש והעובדים בו.
22. השאלה—(ה' שבועות פ"ח ה"ט). ראה שאלת ופקדון.
23. זכיה ומתנה—ספר י"ב—קנין. י"ב פרקים. בשם „מתנה“ לחוד—בה' אישות פכ"ב ח"ט.
24. חגיגה—ספר ט'—קרבנות. ג' פרקים.
25. חובל ומזיק—ספר י"א—נויקין. ח' פרקים. בשלשה מקומות מצוין הרמבם ההלכות האלה בשם „הלכות חובל“ לחוד (אישות פכ"ב הכ"ב, עבדים פ"ד ה"ו, טוען ונמען פ"ח ה"ו).
26. חזקה—בה' טוען ונמען פ"ב. בה' מכירה פ"ו ה"ז נזכר ברמבם „כמו שבארנו בחזקה ובמשיכה“.
27. חטאות המתות—בה' מעשה הקרבנות פט"ו ח"ג.
28. חלה—ה' תרומות פ"א הכ"ב. בה' בכורים פרקים ה' ו' י"ח. הרמבם מזכיר „ענין חלה“ בה' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ז; איסורי ביאת פ"ב ה"ג.
29. חליצה—ראה יבום וחליצה.
30. חלום—בה' תלמוד תורת פ"ו ח"ב; ה' תענית פ"א ה"ב.
31. חמץ ומצה—ספר ג'—זמנים. ח' פרקים.
32. חנוכה—ספר ג'—זמנים. שני פרקים (ג' וד' אחר ה' מגילה).
33. חרמין—ראה ערבין וחרמין.
34. טומאת אוכלין—ספר י'—טהרה. ט"ז פרקים.
35. טומאה וטהרה—תרומות פ"ב ה"ב.
36. טהרות—תרומות פ"ב ה"ד גם י"א.
37. טומאות אוכליו ומשקין—מקואות פ"ג ת"ח.
38. טומאת בנדים—מכירה פ"ה ה"ז.
39. טומאת הספקות—מטמאי משכב ומושב, סוף פ"א.
40. טומאת התהום—קרבן פסח פ"ו ה"א.
41. טומאת מת—ספר י'—טהרה. כ"ח פרקים.
42. טומאת צרעת—ספר י'—טהרה. ט"ז פרקים.

43. טומאת מקדש—אבל פ"ג ח"ד.
 44. טמא מת—קרבן פסח פ"ו ח"ח.
 45. טומטם ואנדרוגינס—עכום וחוקותיהם פרק י"ב ח"ד.
 46. טוען ונטען—ספר י"ג—משפטים. ט"ז פרקים. נזכרות בשם „טוען” לחוד: שבועות פ"י ח"י, עדות פ"ה ח"א, גולה ואבדת פ"ד תי"א.
 47. יבום וחליצה—ספר ד'—נשים. ח' פרקים. בשם „יבום” לחוד: איסורי ביאה פו"ח ח"ד; תרומות פ"ח ח"ו. ב„ספר תמצות”, מצות עשה רי"ז, כתב: „מצות יבום קודמת למצות חליצה, ולכן נקראת חסכת „יבמות” ואף על פי שחיא כוללת דיני יבום וחליצה בשוה.”
 48. יובל—ראה שמיטה ויובל.
 49. יום טוב—ספר ג'—זמנים. ח' פרקים.
 50. יום כפור—הלכותיו נחלקות לשתיים: ח' שביתת עשור—לזרים; וח' עבודת יום הכפורים—למקדש וכתנים. ראה עירובין פ"ח ח"ד.
 51. יסודי התורה—ספר א'—מדע. י' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים” ח"ג פרקים ל"ה, ל"ו גם ט"ו.
 יפת תואר—מלכים פ"ה.
 כבוד אב ואם—ממרים פ"ו.
 52. כוי—בה' נזירות פ"ב הי"א.
 53. כלאי הכרם—בה' מאכלות אסורות פ"י הלכות ו'—ז' ח'.
 54. כלאים—ספר שביעיות. י' פרקים. מאכלות אסורות פ"י ח"ו—ח'. ב„מורה נבוכים”, ח"ג פמ"ט, מזכיר הרמבם „כלאי בתמח”.
 55. כלי המקדש והעובדים בו—ספר ח'—עבודה. י' פרקים. בשם „כלי המקדש” לחוד בה' פסולי המקדשין פ"ג חו"ח. נזכרות ב„מורה נבוכים” ח"ג פמ"ה.
 56. כלים—ספר י'—טהרה. כ"ח פרקים.
 57. כתובת קעקע—עכום וחוקותיהם פו"ב הי"א.
 58. כתיבת השם והכנויים—יסודי התורה פרק ו' הלכות א'—ה'.
 59. לווה—ראה מלוה ולוה.
 60. לולב—ספר ג'—זמנים. ב' פרקים (ז' וח' אחר ח' סוכה).
61. מאכלות אסורות—ספר ח'—קדושה. י"ז פרקים. נקראות גם „איסורי מאכלות” (ח' תרומות פ"י חכ"ח; ה' שחיטת פ"ד ח"א). נזכרות ב„מורה נבוכים” ח"ג פרקים ל"ה גם מ"ח.
 62. מגדף—בה' עכום וחוקותיהם פ"ב הלכות ו', ז', ח', ט', גם י'. תולין עובד עכום כמו שתולין את המגדף, ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עכום—ששניהם כופרים בעיקר הם (עכום וחוקותיהם פ"ב ח"ו).
 63. מגילה—ספר ג'—זמנים. ב' פרקים.
 64. מוספין—ראה תמידין ומוספין.
 65. מזוזה—ספר ב'—אהבה. ג' פרקים (ח' ו' גם ז' אחר ח' תפילין).
 66. מו"ק—ראה תובל ומזיק.
 67. מחוסרי כפרה—ספר ט'—קרבנות. ח' פרקים.
 68. מטמאי משכב ומושב—ספר י'—טהרה. י"ג פרקים. במקום אחד מזכירן הרמבם בכתבו „בענין משכב ומושב” (כלים פכ"ב ח"ו).
 69. מילה—ספר ב' אהבה. ג' פרקים.
 70. מכירה—ספר י"ב—קנין. ל' פרקים.
 71. מלוה ולוה—ספר י"ג—משפטים. כ"ז פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים” ח"ג פל"ט.
 72. מליקת העוף—בה' פסולי המקדשין פ"א חכ"ב.
 73. מלכים ומלחמותיהם—ספר י"ד—שופטים. י"ב פרקים. נקראות על הרוב „ח' מלכים”.
 74. ממרים—ספר י"ד—שופטים. ז' פרקים.
 75. מנורה—בית הבחירה פ"ג ח"א—י"א.
 76. מסית—עכום וחוקותיהם פרק ח' הלכות א'—ה'.
 77. מעילה—ספר ח'—עבודה. ח' פרקים.
 78. מעשה הקרבנות—ספר ח' עבודה. י"ט פרקים.
 79. מעשר—ספר ז' זרעים. י"ד פרקים.
 80. מעשר שני ונטע רבעי—ספר ז' זרעים. י"א פרקים. בשם „מעשר שני” לחוד—מאכלות אסורות פ"י ח"ו גם ח' ט"ו—ט"ז.
 81. משיכה—בה' מכירה פ"ז ח"ו נמצא: „כמו שבארנו בחזקה ובמשוכח”.
 82. מקואות—ספר י'—טהרה. י"א פרקים.
 83. מקח וממכר—ח' אישות פכ"ד הי"ז, בכורות

- ח', ט' גם י' אחר ה' מזוזה].
 107. עבדים—ספר י"ב—קנין. ט' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פל"ט.
 108. עבודת יום הכפורים—ספר ח'—עבודת. ה' פרקים.
 109. ערות — ספר י"ד — שופטים. כ"ח פרקים. יסודי התורה פ"ז ח"ז; פ"ח ח"ב.
 110. עירובין—ספר ג'—זמנים. ח' פרקים. בשמונת הפרקים שבהלכות עירובין, המכילים קס"ג הלכות, לא צוין הרמבם כל פסוק; רק במקום אחד ישנה פרודיה לפסוק. הוא כותב (פ"ו ח"ד): „אפילו היתה מדינה גדולה כנינות“—חקיה למח שנמצא ביונה (ד' י"א): „נינות העיר הגדולה“.
 112. עסק—דין העסק (מכירה סוף פ"ו).
 111. עכום וחוקותיהם — ספר א' — מדע. י"ב פרקים. יש אשר הרמבם קורא אותן „הלכות עכום“ (עכום וחוקותיהם פ"ב ח"ו, איסורי ביאת פ"ד ח"ז; גם ב„מורה נבוכים“ ח"ג פרקים ל"ה ל"ו).
 112. עסק—דין העסק, מכירה סוף פ"ו.
 113. ערכין וחרמין—ספר ו'—תפלות. ח' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פל"ט. יש אשר הרמבם מזכירן בשם „ערכין“ לחוד: איסורי מזבח פ"א ח"י, בכורים סוף פ"א, מכירה סוף פרק כ"ב, מלוה ולוה פ"ח ח"ז. ראה מגיד משנה שם.
 114. ערלה—ה' מעשר שני ונטע רבעי פ"ו; מאכלות אסורות פ"י ה"פ"ד.
 115. פדיון הבן—בה' בכורים פ"א.
 116. פדיון שבויים—מתנות עניים פ"ח ה"י"ח.
 117. פטר חמור—בה' בכורים פ"ב.
 118. פינאי קברים—בה' בית הבחירה פ"ז ה"ג. ראה ה' רוצח פ"ז ח"ג.
 119. פסולי המוקדשין—ספר ח'—עבודת. י"ט פרקים. בלי מלת „הלכות“: כמו שבארנו ב„פסולי המוקדשין“ (תמורה פ"ג ח"א).
 120. פקדון—ראה שאלה ופקדון. ונמצא: כמו שיתבאר ב„ענין הפקדון“ (הובל ומזיק סוף פ"ז).
 פ"ג ח"ט, מלוה ולוה פט"ז ח"ד. „בענין מקח וממכר“—ה' שכירות פ"ו ח"א.
 84. מתנה—ראה זכיה ומתנה.
 85. מתנות כהונה—בה' בכורות פ"א ח"ז; בכורים פרק ט'.
 86. מתנות עניים—ספר ז'—זרעים. י' פרקים.
 87. נגעים—בה' אבות הטומאה פט"ו ח"ג.
 88. נדה [בענין הנדה]—בה' אישות פכ"ח ח"ח, מחוסרי כפרה פ"א ח"ו, בכורות פ"ד הי"ב, מקואות פ"א ח"ו, טומאת צרעת פ"ב ח"ח, מטמאי משכב ומושב פ"ד ח"ז.
 89. נדרים—ספר ו'—תפלות. י"ג פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פמ"ח.
 90. נוסח ההגדה—אחר הלכות חמין ומצה.
 91. נזירות—ספר ו'—תפלות. י' פרקים. נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פמ"ח.
 92. נזקי ממון—ספר י"א. נזיקין. י"ד פרקים.
 93. נחלות—ספר י"ג. משפטים. י"א פרקים.
 94. נטע רבעי—ראה מעשר שני; מאכלות אסורות פ"י ה"י"ח.
 95. נטען—ראה טוען ונטען.
 96. נידוי—תלמוד תורה פרק ו' הלכות י"ב-י"ד; פרק ז' הלכות א"י-ג.
 97. נערה בתולה — ספר ד' — נשים. ג' פרקים. נקראות גם „הלכות נערה“—שבועות פ"י ח"ד; גניבה פ"ג ח"א.
 98. נשואין—בה' זכיה ומתנה פ"ו ח"ז.
 99. נשיאת כפים—ספר ב'—אהבה. ב' פרקים (פרקים י"ד וט"ו מה' תפלת).
 100. סדר תפלות כל השנה—ספר ב'—אהבה (אחר ה' מילה).
 101. סוטה—ספר ד'—נשים. ד' פרקים.
 102. סוכה—ספר ג'—זמנים. ג' פרקים (ד' ה' גם ו' אחר ה' שופר).
 103. סירוס—בהלכות איסורי ביאה פט"ז ח' י"י-י"ג.
 104. סנהדרין—ספר י"ד—משפטים. כ"ו פרקים.
 105. ספירת העומר—בה' תמידין ומספין פ"ז הלכות כ"ב, כ"ג, כ"ד, כ"ה.
 106. ספר תורה—ספר ב'—אהבה. ד' פרקים [ז',

121. פרה אדומה—ספר י'—טהרת. ט"ו פרקים.
 122. ציצית—ספר ב' אהבה. ג' פרקים.
 123. צער בעלי חיים—יום טוב פרק ב' הלכה ד'.
 124. קדוש החדש—ספר ג' זמנים. י"ט פרקים.
 בלי מלת „הלכות“: כבר בארנו ב„קדוש החדש“
 (ביאת המקדש פ"ד הלכות י"ז ו"ח).
 125. קמיצת המנחה—בה' פסולי המוקדשין פ"א
 הכ"ב.
 126. קרבן פסח—ספר ט' — קרבנות. י' פרקים.
 נקראות גם „הלכות פסח“ (מעשי הקרבנות
 סוף פ"ט).
 127. קרבנות—בכורים סוף פ"א.
 128. קריאת שמע—ספר ב'—אהבה. ד' פרקים.
 129. ראשית הזן—בהלכות בכורים פ"י.
 130. רוצח ושמירת הנפש — ספר י"א—נזיקין.
 י"ג פרקים. על הרוב „ה' רוצח“ לחוד.
 131. רפוי חולים—יסודי התורה פרק ה' הלכות ז',
 ח', ט'.
 132. שאלה ופקדון — ספר י"ג — משפטים. ח'
 פרקים. ובקום אחד: כמו שיתבאר ב„הלכות
 השאלה“ (שבועות פ"ח ה"ט).
 133. שאר אבות הטומאה — ספר י' טהרה. כ'
 פרקים. נקראות „אבות הטומאה“. אולם
 הרמבם מזכיר שתי פעמים „שאר אבות
 הטומאה“ (אבות הטומאה פ"ג ה"א, מקואות
 פ"ט ה"ז).
 134. שבועות — ספר ו' — הפלאת. י"ב פרקים.
 מזכירין בלי מלת „הלכות“: וכן שאר הענינים
 שפרשנו ב„שבועות“ (נדרים פ"ד ה"ה),
 וכבר בארנו ב„שבועות“ (טוען ונטען פ"ב
 תי"א).
 135. שביתת עשור—ספר ג'—זמנים. ג' פרקים.
 ראה יום כפור.
 136. שבת—ספר ג'—זמנים. ל' פרקים.
 137. שנגות—ספר ט'—קרבנות. ט"ו פרקים.
 138. שופר—ספר ג'—זמנים. ג' פרקים.
 139. שותפין—ראה שלוחים ושותפים. פעם אחת
 כמו שבארנו ב„ענין השותפות“ (מלות ולוח
 פ"ה ח"ט).
140. שחיטה — ספר ד' — קדושה. י"ד פרקים.
 נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פמ"ח.
 141. שכירות—ספר י"ג—משפטים. י"ג פרקים.
 פעם אחת: כמו שבארנו ב„שכירות“ (טוען
 ונטען פ"ח ה"ב).
 142. שכנים—ספר י"ב—קנין. ד' פרקים.
 143. שלוחין ושותפין — ספר י"ב — קנין. י'
 פרקים.
 144. שמיטה ויוכל—ספר ז'—זרעים. י"ג פרקים.
 נזכרות ב„מורה נבוכים“ ח"ג פל"ט.
 145. שמירת נפש—ראה רוצח ושמירת נפש.
 146. שקלים—ספר ג'—זמנים. ד' פרקים. מזכירין
 בלי מלת „הלכות“: וחשאר הוא מותר הקטרת
 שאמרנו בשקלים (כלי המקדש פ"ב ה"ג), כבר
 בארנו בשקלים (פסולי המוקדשין פ"ה ה"ו),
 כמו שבארנו בשקלים (מעילה סוף פ"ו; מחסורי
 כפרה פ"א ה"ב), שבארנו בשקלים (תמורת
 פ"ד ה"ה).
 147. שריטה—עכום וחוקותיהם פ"ב ה' י"א,
 י"ב, י"ג.
 148. תלמוד תורה—ספר א'—מדע. ז' פרקים.
 149. תמורה—ספר ט'—קרבנות. ד' פרקים.
 150. תמידין ומוספין — ספר ח' — עבודה. י'
 פרקים. פעמים אחדות מזכיר רק „הלכות
 תמידין“, כמו: ובהלכות תמידין אכאז (כלי
 המקדש פ"ז ה"ח), כמו שבארנו בהלכות
 תמידין (עבודת יום הכפורים פ"ד ה"ב).
 151. תעניות—ספר ג'—זמנים. ה' פרקים.
 152. תפילין—ספר ב'—אהבה. ד' פרקים.
 153. תפלה—ספר ב'—אהבה. י"ג פרקים.
 154. תרומות—ספר ז'—זרעים. ט"ו פרקים. הרמבם
 קורא אותן בשמות שונים, כמו: על הדרך
 שבארנו בהלכות תרומה (בית הבחירה סוף
 פ"ו), וכבר בארנו בתרומות (בכורות פ"א
 הי"ד; פ"ה ה"ט. אבות הטומאה פ"ח ה"ו.
 טומאת אוכלין סוף פ"ג), כמו שבארנו
 בתרומות (פסולי המוקדשין פ"ו הכ"ג), כמו
 שבארנו לענין תרומה וקדשים (טומאת
 פ"ה ה"ו) ראה כסף משנה שם.
 155. תשובה—ספר א'—מדע. י' פרקים.

ב. ספרים על לשונות הרמבם

(מן הידועים לו)

1. אהל יוסף—ר' יוסף אבד"ק פודקאמין, אלעסניץ, תקכ"ז. (אוצר הספרים א' 366, תולדות הפוסקים א, ע' 4).
2. אפריון שלמה—ר' שלמה אלגאזי, ווירונה, ת"ט. (אוצר הספרים ר' 247).
3. בית העזר—ר' בנימין איספנינוזה. (אוצר הספרים ב' 384).
4. בית הרואה—ר' שמואל פלורנסיין, שאלוניקי, תקי"ט (אוצה"ס ב' 389).
5. בני יהודה—ר' יהודה עייאס [או עייאש]. ליוורני. הק"ח (תולדות הפוסקים ע' 318); אורמוקויאי, תע"ב (אוצה"ס ב' 487, ליוורני, תקי"ד). תולדות חכמי ירושלים, ח"ג ע' 28.
6. גופי הלכות—ר' שלמה אלגאזי, אומיר, ת"ס (אוצה"ס ג' 79; חיד"א, מערכת גדולים, ש' כ"ג; תולדות חכמי ירושלים, ח"ב ע' 67).
7. דבר המלך—ר' אברהם ב"ר ישראל מבראדי. ליוורנו, תקס"ה (אוצה"ס ד' 21).
8. זרע יצחק—ר' יצחק לומברוזו, תוניס, תקכ"ח. (אוצה"ס ז' 286).
9. חבור על לשונות הרמבם—ר' בנימין איספנינוזה. החבור הוא על פרק ח' סחלכות כלי המקדש. נדפס בספר „שית יצחק" על מסכת יומא . . . (אוצה"ס ח' 37; תולדות הפוסקים ע' 245).
10. יד מלאכי—לר' מלאכי ב"ר יעקב הכהן, ברלון, תרי"ו. חלק שני, מ' כללים.
11. יתר הכו—ר' נהוראי גרמון. ליוורנו, תקמ"ז (אוצה"ס י' 508).
12. כתית למאור—ר' שבתי זוסמאן (אוצה"ס מ' 86).
13. כתר תורה—ר' דוד מסיר ויטאל חרופא . . . ישובים לכמה לשונות הרמבם. קושטא, רצ"ו. (אוצה"ס כ' 427; תולדות הפוסקים ע' 313).
14. מעיל שמואל—ר' חיים שמואל פלורנסיין, שאלוניקי, תפ"ה, (אוצה"ס מ' 1695).
15. צרקה לחיים—ר' חיים גרמון. ליוורנו, תקמ"ז (אוצה"ס צ' 32).
16. עונת אליהו—ר' אליהו ישראל (אוצה"ס א' 337, בשם רמשי"ש).
17. פרי חדש—ר' חזקיה די סילוא, קארלסרוא, תקמ"ז. (אוצה"ס פ' 1110; תולדות הפוסקים ע' 496).
18. קול בן לוי—ר' רפאל ב"ר אליהו חלוי. קונשטנטינא, תפ"ז (אוצה"ס ק' 109, תולדות הפוסקים ע' 508; תולדות חכמי ירושלים ח"ג, ע' 33).
19. קול יעקב—ר' יעקב שאול ב"ר חנניה. אומיר, תק"ב (אוצה"ס ק' 138).
20. קרבן חגיגה—ר' משה ב"ר יונתן גלאנטי, וויניציא, תס"ד; ויש אומרים תס"ט (אוצה"ס ק' 557).
21. ראשון לציון—ר' חיים נ' עמר. קונשטנטינא, תקי"ה (אוצה"ס ר' 29).
22. שביתת יום טוב—ר' יום טוב אלנקוה, שאל-

המחבר הזה חנהו בנו של ר' נהוראי גרמון, בעל „יתר הכו" הרשום לעיל; כנראה אחו חבן במעשה אביו להתעסק ב„לשונות הרמבם".

באורים על לשונות הרמבם ומפרשיו לספר המדע והלכות עבודה זרה.

¹ מובא בספר שנות חיים (לר' חיים ב"ר יוסף חזן ספרדי) פרשה חיי שרה. סדר הדורות, שמות הספרים, גופי הלכות.

² רשם את שמו „נסים שלמה אלגאזי".

³ ראה ספרים עברים עתיקים (במבגר את וואהרמן) רשימת מספר 17, תרצ"ח, ציון 469.

⁴ ראה תולדות הפוסקים ע' 584 בערך „שער בנימין".

זאב בכר, מתורגם מגרמנית לעברית על ידי א. ז. רבינוביץ, תל-אביב, תרפ"ג. הקונטרס הנ"ל מכול שתי רשימות של מלים ומבטאים (ק"ל מהם ברשימת הראשונה וס"ח ברשימת השנייה⁹), אשר לוקחו ממלון ערבי לרמבם שחיבר ר' תנחום הירושלמי. פרטים על אודות ר' תנחום זה נמצאים בספרים האלה:

I. Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature. Prepared by the Rev. John M'Clintock and James Strong (New York, 1867), Vol. 10, p. 198.

II. The Jewish Encyclopedia, Vol. 12, pp. 43-44.

III. דברי ימי ישראל, גרעטין, חלק חמישי, ע' 131. גרעטין מסוים שם: „ועשה הגהות על ספר משנה תורה לרמבם“. ראה מונק במבוא לחבוקק, גם לקוטי קדמוניות לר"ש פונסקער, במבוא ע' 226. ב„חדשים גם ישנים“ לדברי ימי ישראל שר גרעטין, חלק ה' ע' 22-29, מביא א. א. הרבני י"ד באורים במקרא מר' תנחום הירושלמי.

⁹ המתרגם מעיר בסוף הרשימות: „עוד נשארה רשימה של „לשונות המקרא ולשונות כפולות“ אצל הרמבם; אבל זה נוגע כבר לחקירת הסגנון, ולא חשתי להביאה הנה“.

וניקי, תקמ"ח (אוצה"ס ש' 256; תולדות הפוסקים ע' 567).

23. שו"ת הרדב"ז, ליוורני, ת"ח. (אוצה"ס ש' 67, ע"ש).

24. שו"ת ולשונות הרמבם — הרב החסיד מר קשישא מהר"ש אלגאזי (חידא, מערכת גדולים, ש' ב"ד).

25. שעת הכושר—הרב הגדול המקובל ר' שלמה הכהן (תולדות חכמי ישראל, ח"ג, ע' 200. ראה אוצר הספרים ש' 1137).

26. תשובה מיראה—ר' אליהו דוד ראבינאוויץ, על כל „יראה לוי“ ש„ביד החזקה“. מוכירו בהערותיו לרמבם, ה' קידוש החודש פ"ג חי"ה. 27. בעל כנסת הנדולה בלשונות הרמבם ה' קידוש החודש. (שדי חמד, כללי הפוסקים, סימן ט"ו, ציון ל"ט).

28. קונטרס „שהם וישפה“ (בסוף הספר „תהלה לדוד“, ח"א), לשונות הרמבם בתלכות טומאת מת. נזכר ב„שדי חמד“, פאת השדה, מערכת האלה, כללים.

29. לשון הרמבם בספרו „משנה תורה“. קונטרס נספח לספר „ערכי מדרש“ של הר"ר ר' בנימין

¹ ר' דוד בן זמרא.

² ראה תולדות חכמי ירושלים, ח"ג, ע' 24.

ג. ספרים על נוסחאות והגהות ברמבם

(וויניציא, ש"י) . . . והגיה אותו בשכלו הזך עד אשר לא נשאר בתוך הבר תכן, וסלק [צ"ל: וסקל] המסלה עד לא נשאר בה אבן. ע"ש.

5. הגהות על הרמבם ותקון התיבות—לר' אברהם אזולאי, לר' אליעזר י' ארחא, לר' דוד ערמאה, לר' משה גלאנטי, למחר"ם מפאדובא, כשהדפיס הרמבם עם „מגדל עוז“ בוויניציא, שנת ש"י-י"א. אוצר הספרים, בן יעקב, אות ה' סימן 198, גם אות מ' סימן 2520.

1. שינויי נוסחאות וגרסאות לספר משנה תורה או יד החזקה [הרמבם] דפוס אמשטרדם. תס"ב, פראנקפורט א. מ.; בבית מסחר הספרים של י. קופמאנן, תר"ן.

2. מאמרו של ביכלר במאסף, Moses Maimonides, edited by Rabbi Dr. I. Epstein, London, 1935.

3. ראה אוצר הספרים (בן-יעקב) אות מ' סימן 2520.

4. הרמ"א (בשאלות ותשובות סימן י') כותב על הרמבם שהוגה ע"י הר"ג ר' מאיר מפדווא

ד. שמות חכמי התלמוד ברמבם

של רבינו שם תנא אחר; ¹) אבל מקומו הוא כאוצר נעלם ממני. ²)

ענה רש"י ואמר: הלא הוא כתב בספר אהבה, הלכות תפילין פ"ב ה"א: „הלל הזקן אומר אלו התפילין משל אבי אמא“.

„שוב הוסיף ר' זלמן לאמר: „רבינו מזכיר עוד שם אמורא אחד בחבורו, בספר משפטים, טוען ונטען פ"ח ה"ו וז"ל:—ראיה לדברינו שהרי רבא הוציא זוג שעושין בו הסרבל וספר הגדה בדברים העשויין להשאל ולהשכיר.“

ובכן לדעתו של האדם הגדול הזה נזכרו ב„יד החזקה“ רק שני שמות—„הלל“ ו„רבא“.

בעברי אני על הרמב"ם רשמתי לי הרבה שמות של תנאים ואמוראים אשר הרמב"ם מזכיר אותם פעם ביוגע לפסק הלכה, פעם אנב אורחא ופעם סתם להשמיענו איזה חידוש. את רשימותי אלה הנני נותן בזה עם הערות ובאורים.

א. אביי—1) . . . דבר קטן-הוויות דאביי ורבא (יסידי התורה פ"ד ה"ג). 2) עד ימי אביי ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין (קידוש החרש פ"ה ה"ג).

ב. אונקלוס—1) הרי אונקלוס המתרגם כלל בעילת עבד ושפחה בכלל „לא יהיה קדש ולא תהיה קדשה“ (איסורי ביאה פ"ב ה"ג). את הכתוב „לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל“ (דברים כ"ג י"ח) מתרגם אונקלוס: „לא תהי אתתא מבנת ישראל לנכר עבר, ולא יסב נכרא מבני ישראל אתתא אמא“.³)

2) והסודר שמכסה בו ראשו עומה מקצתו על פיו, שנאמר (ויקרא י"ג מ"ה) „ועל שפם יעטה“,

¹) ראה „אזרח רענן“ (לר' ישראל איסר סויבער), פרעסבורג, תרכ"ב, דף י"ח.
²) „תולדות אדם“, הוצאת ר' יחזקאל פיינוויל, ווילנא תרמ"ד, ע' ס"ג-ס"ד.
³) צריך לתקן: אמתא.

אחת האשמות הרבות שטפלו על הרמבם היתה שלא אמר דבר בשם אומרו ולא הזכיר כל „מאן דאמר“. הנה כי כן נמצא ב„אגרת הרמב"ם“¹) אגרת אשר שלח אל רבי פנחס בן משולם, דיין באלכסנדריה;²) בין יתר הדברים כותב הרמב"ם: „וזה שאמרת על שמות החכמים, כבר הזכרתי שמות רובי החכמים — תנאין ואמוראין — בתחלת“³) החבור. בראש ההקדמה ל„ספר המצות“ (פיעטרקוב, תרע"ד, הוצאת העליר) כתב:—„והיה הנאות אצלי להפיל ממנו האריכות והסמיכות בזכרון בעל הקבלה עד שלא אומר „דברי ר' פלוני“ ולא „ר' פלוני אומר כך וכך“ בכל מאמר ומאמר; אבל אזכור חכמי המשנה וחכמי התלמוד ע"ה זכרון כולל בתחלת החבור . . .“

עוד נמצא כי „שאל חכם אחד מארצות המזרח את הנאון ר' שלמה זלמן“⁴) ואמר „הנה אדוני יודע כי רבינו הגדול (הרמב"ם) שם כל מגמתו להעלים בחבורו“⁵) (יד החזקה) שמות התנאים והאמוראים, עם כל זה הונד לי כי נמצא בחבורו

¹ קעניגסברג, תרי"ב, ע' ל"ה והלאה.

² חכם תלמודי מפּרובינציאה. היה רב לקהלת אלכסנדריה בימי מלחמת אמאליק במצרים (תתקכ"ח—1164). ראה וויל, תולדות הכליפים, חלק ג', ע' 329; גם גרעסין (תרגום שפ"ר), חלק רביעי.

³ שלא נזכרו ב„יד החזקה“⁴ בהקדמה.

⁵ בנו של ר' יצחק מוולוז'ין, ו"ל.

⁶ בטמא קשה נגד הרמב"ם, אבל טענה צודקת. כי באמת ישנם מקומות אשר קשה להבין מדוע נמנע מלהזכיר שם האומר, כמו: חכמי הגמרא תקנו שישבע הנתבע בכל אלו שבועת היסת ויפטר (ה' טוען ונטען פ"א ה"ג; המקור: שבועות מ"ו). מתקן התקנה הזאת הוא רב נחמן, כמו שנאמר „דבר נחמן תקנתא היא“ (בבא מציעא ה'); אולם תחת להזכיר את „רב נחמן“ כותב הרמב"ם „חכמי הגמרא“. ואולי השתמש רב נחמן בתקנתא של אלה שקדמוהו.

2) וחכמים הלכו כבוד להלל הזקן והתקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא¹¹ (סנהדרין פ"ד ה"ה). ראה שמאי.

יא. רבי חייא — ואם אמר „על מנת שאני תנאה“, צריך להיות יודע לקרות המשנה¹² וספרא וספרי ותוספתא של רבי חייא¹³ (אישות פ"ח ה"ד).

יב. רבי חנניא בן תרדיון — ולא יתן אדם לתוך קופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כרבי חנניה¹⁴ (בן תרדיון¹⁵) (מתנות עניים פ"י ה"ח).

יג. יוחנן בן גודגדא-יוחנן בן גודגדא היה אוכל בטהרת הקדש כל ימיו, והיה מטפחתו כמררס הזב לענין חטאת¹⁶ (פרה ארומה פ"ג ה"ב).

יד. יוחנן בן זכאי — 1) ותקנה זו עם כל התקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי (לולב פ"ז ה"טו).

להרא"ש, הלכות תפילין, סימן ל"א, מביא שתי הנוסחאות — של המכילתא ושל הירושלמי (עירובין פ"ו ה"א). במכילתא דרשב"י, הוצאת הופמן (פרנקפורט, תרס"ה), הגירסא: בית שמאי אומרים אינו צריך לבדוק עולמית, וכן היה שמאי אומר „אלו תפילין של בית אימא“. ראה „ברורי מדות“ על המכילתא לר' יצחק אליהו לאנדא, במקומו; גם האשכול (הוצאת אויערבאך) האלבערשטאדט, תרכ"ח, הלכות תפילין, ע' צ"א, הערה י"ח.

¹⁷ ה„לחם משנה“ כותב: בירושלמי פרק קמא דסנהדרין (הלכה ב'), „אמר רבי אבא בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו; אבל אין כתוב כאן כמה שכתב רבינו, אלא ענין דומה לו. הנה כי כן עוד לא נמצא מקור לדברי הרמב"ם אלה.

¹⁸ בגמרא: הילכתא.

¹⁹ המקור: קידושין מ"ט ב'.

²⁰ בבבא בתרא: חנניא, בעבודה זרה: חנינא; ברמב"ם פה וגם בתקדמת: חנניה.

²¹ המקור: בבא בתרא י' ב'; עבודה זרה י"ז ב'.

²² ונמצא: העיד רבי יוחנן בן גודגדא על החרשת (יבמות קי"ב ב'; גיטין נ"ה א'). במקום אחר: נחניא בן גודגדא (עדיות פ"ז ט"ט).

ואונקלוס תרגם: „כאבלא יתעטף.“ (אבל פ"ה הי"ט).

3) . . . צריך שיקרא התורה ויתרגם אותה תרגום אימקלוס הגר (אישות פ"ח ה"ד).

ג. רבי אלעזר בן חרסום. ד. רבי אלעזר בן עזריה — „על מנת שאני עשיר“ אין אומרים כרבי אלעזר בן חרסום וכרבי אלעזר בן עזריה (אישות פ"ח ה"ה).

ה. רבי אמי. ו. רבי אסי — אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר, כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי. (שמיטה ויובל פ"ט הי"ז).

ז. בן זומא. ח. בן עזאי — 1) על מנת שאני תלמיד אין אומרים כבן עזאי ובן זומא¹¹ (אישות פ"ח ה"ה). 2) מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושונה בה כבן עזאי, ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עון¹² (שם פט"ו ה"ג).

ט. רבן גמליאל — בימי רבן גמליאל רבו האפיקורסין בישראל . . . עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחרת . . .¹³ (תפלה פ"ב ה"א).

י. הלל הזקן — 1) הלל הזקן¹⁴ אומר „אלו משל אבי אימא“ (תפילין סוף פ"ב).

¹¹ ראה ריב"א מגילה כ"ד.

¹² המקור: קידושין ט"ט ב', ראה יומא ל"ט ב', ירושלמי תענית פ"ד ה"ה; איכה רבתי, בלע ד', ברכות כ"ז ב', שבת נ"ד ב'.

¹³ המקור: גיטין ל"ו ב', צריך להגיה שם „רבי“ תחת „רב“.

¹⁴ המקור: קידושין ט"ט ב'; בגמרא שם: כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא; כן גם בתוספתא קידושין סוף פ"ג.

¹⁵ המקור: בראשית רבה ל"ד י"ד, יבמות ס"ג ב'; תוספתא יבמות סוף פ"ח.

¹⁶ המקור: ברכות כ"ח ב'; בגמרא: ברכת הצדוקים; ברי"ף: ברכה למינין.

¹⁷ במכילתא, פסוק מימים ימימה (שמות י"ג י') נמצא: שמאי הזקן אומר „אלו תפילין של אבי אימא“. הנוסחא הזאת מובאה גם בתוספות (מנחות מ"ב, ד"ה תפילין). בתלכות קטנות

המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח² (מלכים פ"א ה"ג).

יח. רב—(1) אמרו עליו על רב, תלמיד רבינו הקדוש³, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו⁴ (רעות פ"ב ה"ד).

(2) אמרו עליו על רב, תלמידו של רבינו הקדוש, ישכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה, או בלא ציצית או בלא תפילין⁵ (תפילין פ"ד הכ"ה).

² המקור: תני רשב"י: עקיבה רבי היה דורש, דרך כוכב סיעקב—דרך כוזבא סיעקב. רבי עקיבה בד הוה חסי ברכוזבא הוה אמר: "דין הוא מלכא משיחא". (ירושלמי תענית פ"ד ח"ה) רבי עקיבא בד הוה חסי ליה להדין ברכוזבא הוה אמר: "היינו מלכא משיחא" (איכה רבתי, בלע ד'). ראה מדרש איכה, הוצאת באכער במקומו, ובחקירות ותקונים שם.

³ המקור: אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב "שאלית את רבי ביחוד", ומנול?—רבינו הקדוש (ביצה כ"ב ב').

⁴ "כסף משנה" מעיר על זה: "בפרק הישן (סוכה כ"ח) מצאתי בן על רבי יוחנן בן זכאי, אבל על "רב" אינו יודע כעת מקומו". ה"מגדל עוז" העיר: "בכמה מקומות בתלמוד". בשו"ת מקום שמואל (לר' שמואל ב"ר אלקנה מאלמונא; אלמונא, תצ"ח), סוף סימן ס"ה, מראה על הנאמר: מאי "מה שיחול"? אמר רב אפילו שיתח יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתתו" (תניגה ה' ב'); ראה רבינו חננאל שם. גם ר' צבי הירש חיות ב"ההגות והדושים" לחגיגה מעיר: "נראה בעיני מכלל הוציא הרמב"ם דבריו פ"ב מהלכות דעות ח"ד "אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה מימיו"; ומרן לא ידע המקור".

⁵ מעין זה מסופר על רבי זורא (מגילה כ"ח א', תענית כ' ב'); אולם, "ציצית" לא נזכרו שמה. ראה "עשרה מילי דחסידות של רב" שמונה בעל סדר הדורות, ערך אבא אריבא. ראה גם ספר האורה לרש"י, הוצאת ר"ש באכער (לבוב, תרס"ה), חלק ראשון, הערה ו'; שו"ת הגאונים, מערי תשובה, סימן קע"ח, כ"מרגניתא דבי רב" (ביע המדרש, חלק שני; אוצר מדרשים ע' 355) נמצא: "אשרי השומע דברי תורה בכל יום".

(2) . . . התקין רבן יוחנן בן זכאי . . . (קדוש החדש פ"ג ה"ו).

טו. יוחנן כהן גדול— בימי יוחנן כהן גדול⁶, שהיה אחר שמעון הצדיק . . . (מעשר פ"ט ה"א).

טז. יונתן בן עוזיאל—ועל האבנט מפורש בקבלה "ולא יחגרו ביזע" (יחזקאל מ"ד י"ח)— במקום שמויעין⁷; וכך קבל יונתן בן עוזיאל מפי הנביאים ותרנג: "על לבביהון ייסרון". (כלי המקדש פ"י ה"ב).

יז. רבי עקיבא—(1) ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברכים⁸ כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו (יסודי התורה פ"ה ה"ד). בספר המצות (הוצאת העליר, פיעטרקוב, תרע"ד), עשה, מצוה ט', מזכיר רק את חנניה מישאל ועזריה; איננו מזכיר לא את דניאל גם לא את רבי עקיבא.

(2) "על מנת שאני חכם" אין אומרים כרבי עקיבא וחביריו⁹ (אישות פ"ח ה"ה).

(3) שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו¹⁰ של בן-כוזיבא

²¹ ראה מעשר שני פרק ה' משנה ט"ו, פרה פרק ג' משנה ה', סוטה מ"ו.

²² המקור: זבחים י"ח:—ברתניא כשהם חוגרין אין חוגרין לא למטה מסתניתן ולא למעלה מאצילותן, אל כנגד אצילו ידיתן. רש"י מפרש שם: על צלעותיהן כנגד המפרק. ראה ערכין י"ט. תוספות ד"ה מרפיקו, ושם נסמנו מראי-מקום רבים.

²³ המקור: סנהדרין ע"ד ב'.

²⁴ המקור: קידושין מ"ט ב'.

²⁵ הראשונים גם האחרונים לא מצאו מקור לזה. בעל "סדר הדורות" כתב (ג' אלפים תת"כ): "במדרשות לא מצינו שהיה נושא כליו". אני שאלתי את הרה"ג ר' יוסף ראָזען ז"ל, מראגא-טשוב, שהיה רב בעיר מולדתי דווינסק, על אודות המקור לדברי הרמב"ם אלו; ויען: "במה יש מקור לזה; מסבא דנפשו לא היה הרמב"ם כותב דברים כאלה! אני—הוסיף—הנני מחפש אחרי מקורות לענינים רבים שבמב"ם, אולי יעזרני ד' ואמצא".

(תרומות פ"א ה"ה).

3) אין לנו בחכמה גדול מרבינו הקדוש וי"ב הרש בלבד נספד²⁷) (אבל פ"ג ה"י).

כא. שמאי—ושמאי והלל גזרו על ייחוד עכום (ביאות אסורות פכ"ב ה"ג).

כב. שמעון הצדיק—1) ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש²⁸) (הלכות נשיאת כפים²⁹) פי"ד ה"י).

2) בימי יוחנן כהן גדול, שהיה אחר שמעון הצדיק³⁰) שלחו בית דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זריזים בתרומה גדולה ומפרישין אותה³¹) (מעשר פ"ט ה"א).

²⁷ המקור: כתובות ק"ג.

²⁸ המקור: יומא ל"ט ב'.

²⁹ ברמב"ם עם פ'י רשב"ח (ר' שלמה בן חנוך מבית לוי, ליופציג, 1862) מצוין: „הלכות תפלה“.

³⁰ ראה בסף משנה שם. וכאשר תמו הדורות ונאסף עזרא הסופר אל עמיו הגענו לזמן אנשי חכמי התלמוד, וראשון שבהם היה שמעון הצדיק (פתיחת המאורי למסכת אבות). ראה נדרים ט' ב', נזיר ד' ב', תוספתא נזיר פ"ד ה"ו, אבות פ"א מ"ב.

³¹ המקור: סוטה מ"ח. תוספתא סוטה פ"ג ה"ו.

יט. רבא—ראה לדברינו שהרי רבא הוציא זוג שעושין בו סרבל³²) וספר הגדה בדברים העשוין להשאיל ולהשכיר³³) (סוען ונטען פ"ח ה"י). ראה אביי.

כ. רבינו הקדוש—1) והעלהו רבינו הקדוש³⁴) לכהונה על פי עצמו³⁵) (איסורי ביאה פ"כ ה"ה).

2) ורבינו הקדוש התיר בית-שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל³⁶)

³² רש"י מה מפרש: זוגא דסרבלא—מספרים שגוזזין בהן צמר; אולם במקום אחר: מספרים של סורקי בגדים (שבועות ט"ו; ד"ה זוגא). גם: מספרים של סורקי בגדים שגוזזין בהם הסרבלים (בבא בתרא נ"ב. ד"ה זוגא). הרמב"ם, כדרכו תמיד, מצטטין בבחירות ואומר: „זוג שעושין בו הסרבל“.

³³ המקור: בבא מציעא קט"ו.

³⁴ בהקדמה ליד החזקת: רבי יהודה בנו של רבי שמעון.

³⁵ המקור: כתובות כ"ו.

³⁶ המקור: חולין ו' ב'; ירושלמי דמאי פ"ב ה"א. בן התיר רבי קסרין, בית גוברין ובפר צמח [לד"ק: בית צמח] (ירושלמי דמאי פ"ב ה"א). ראה תוספתא אהלות סוף פ"ח; ופירוש הר"ש אהלות פ"ח משנה ט'. ראה חולין ו' ב' תוספות ד"ה והתיר גם עבודה זרה נ"ח ב' תוספות ד"ה בצר.

ה. סופרים וספרים

א.

בנימין קניקוט

BENJAMIN KENNICOTT (1718-1783).

אחד המלומדים באנגליה, המפורסם בימיו בידיעה עמוקה בשפת עבר. הוא הרכיז את כשרונותיו הנפלאים ואת עבודתו המתמדת בחקר נוסחאות התנך במקור העברי ובתרגומ השמרונים.

מלבד מספר מאמרים ומתכונות במקצוע זה, פרסם שני ספרים גדולים ורבי הערך; האחד בהיותו בן שלשים וחמש:

Hebrew Text of the Printed Old Testament considered (Oxford, 1753-1759).

והשני בשני כרכים, בהיותו בן חמשים ושמונה:

Vetus Testamentum Hebraicum cum variis Lectionibus (Oxonii, 1776-1780).

את הספר הראשון פרסם בתור מחאה או, ביותר דיוק, בתור מלחמה מצוה נגד הדעה אשר שלטה אז כי נוסח התנ"ך הנמצא בידיו הנהו בבחינת „אל תגעו במשיח“.

את החומר לספרו השני, אשר הפתיע בזמנו את אנשי המדע ומוקירו התנ"ך, אסף במספר עצום של תנכים כתב-יד אשר נצטברו בספריה שלו. לפי רשימות החוקרים היו באוסף קניקום שש מאות וחמשה עשר כתב-יד¹ במקור העברי, מלבד מה שמצא בחמשים ושנים תנכים נדפסים, וששה עשר בתרגומי השמרונים.

ב.

די-ירוססי

GIOVANNI BERNARDO de-ROSSI (1742-1831).

אחד המלומדים הגדולים אז באטליה. בשנת 1769, בהיותו בן עשרים ושבע שנים, נמנה לפרופיסור ללשונות המזרח בהאוניברסיטה אשר בפרמה. במשרה זו ביח כל ימי חייו. הוא עורר ועידד את המלומדים בניידורו להתמסר ללימוד השפה העברית.

חלק גדול מחייו (הוא חי שמונים ותשע שנים) הקדיש לבקורת הנוסחאות השונות שמצא בתנכים כתב-יד ונדפסים.

בהיותו משפע מעבודתו של קניקום, מי שקדמהו בעסקנות זו, אסף גם הוא כתב-יד רבים של התנ"ך והדפסות ישנות רבות.

בשנת 1795 פרסם ספר מאד חשוב בשם: *Annales Hebraeo-Typographici* (Parma, 1795). וכעבור ארבע שנים עוד ספר בשם:

Annales Hebraeo-Typographici ab 1501 ad 1540 (Parma, 1799).

מלבד מה שפרסם ספר גדול על הנוסחאות והשינויים בתנ"ך, בשנים 1784-88. למען תהיה עבודתו זאת עבודה תמה—דבר ולא חצי דבר—בקר את הספריות היותר גדולות בימים ההם.

הנוסחאות השונות והשינויים הרבים אשר מצא במספר הגדול של תנכים כתב-יד ונדפסים, אשר עלה בידו לאסוף ולהעתיק, נדפסו ביחד עם הנוסחאות והשינויים שמצא בניסיון קניקום. ברוך המקום שהפקיד שומרים אחראים לאוצרותינו, ואספנים מומחים לפנינום שלנו שנתפזרו במלוא רוחב העולם הגדול!

¹ בעל „משפחת סופרים“ מגזם וכותב: „בתביליאטקין שאסף מהם קניקאט, בצירוף הכיבליאטק של ראססי, שנמצא בהם עד אלפים כתב-ידים...“ (בספרו הנזכר, ע' 23 גם ע' 122).

ג.

כ. דוד גינצבורג

CH. DAVID GINSBURG (1831-1914).

נולד בורשא וקבל שמה את חנוכו.

בהיותו בן חמש עשרה החליף את דינר הזהב באסימון שאין עליו צורה . . .

באשר היה כל כך צעיר לימים בהתנכלו, יש לשער שנעשתה זאת התמורה שלא בסובתו ושלא ברצונו הוא. אולם, איך שיהיה, השערוריה נעשתה לצערנו אנחנו ולבשתו הוא. לנו אבד בעל כשרונות בלתי רגיל; והוא—בנפלו על המציאה—פצע את חוטמו, והורו נהפך עליו למשחית . . .

רבים, כמוהו, התחרטו על עשותם התועבה; אבל בשםם להתלך מסים היוון התחלקו, התמקדו רגליהם וירדו כעופרת במצולה.

הוא בא לאנגליה ויקדיש את עצמו, בכל תעצומות כשרונו הגאונני, לחקירת כתבי הקדש. בשנת תרי"ז פרסם תרגום אנגלי ובאור לשיר השירים, תרכ"א—הופיע תרגומו לקהלת, תרכ"ב—ספר רב הערך על הקראים, תרכ"ד—על האויסים, ובשנת תרכ"ה—ספרו „הקבלה“. הספר הזה נחשב לספר-יד לכל המתעניינים בקבלה. בשנים תר"ס-תרמ"ו פרסם ספר מאד חשוב על המסורה, בשלשה כרכים. תרנ"ו—הוציא לאור את המסורה בהוצאת מדויקה ומבוקרת, ומכאן גדול ולמדני למסורה בשנת תרנ"ז; ועוד ספרים גדלי ערך. בשנת תרס"ט הוציא לאור את התנך בהדור נפלא עם נוסחאות מסורתיות, על ידי „חברת מפקי כתבי הקדש בבריטניה ובשאר ארצות“.

ד

רודלף קיטל

RUDOLPH KITTEL (1853-1929)

פרופיסור גרמני אשר היה מסור לחקר התנך. הוא תרגם ובאר ספרים אחדים מהתנך—דברי הימים, ישעיה גם תהלים. כתב הרבה על הארכיולוגיה ותולדות התנך גם תולדות עם ישראל. בהיותו בן חמשים ושתים (1905) פרסם את התנך עם נוסחאות מסורתיות. אותו התנך בעצמו יצא לאור מעובד מחדש עשרים וחמש שנים אחרי הופעתו בפעם הראשונה (1928) על ידי Kahle ועוזרים על ידו.

ה. הכותרות אשר בארבעה עשר ספרי ה„יד החזקה“

בראשון—מדע: יסודי התורה, דעות, תלמוד תורה, עכום וחוקותיהם, תשובה.
בשני—אחבה: קריאת שמע, תפלה, ברכת כהנים (= נשיאת כפים), תפילין, מזוזה, ספר תורה, יציאת, ברכות, מילה, סדר תלוות כל השנה, נוסח ברכות התפלה וסידורן, נוסח הקדיש, נוסח כל הברכות האמצעיות, נוסח הוידי, נוסח ברכת המזון, ברכות המפסיר, התפטרות.

בשלישי—זמנים: שבת (נוסח קידוש יום טוב וראש השנה), עירובין, שבתת עשור, שבתת יום טוב (= הלכות יום טוב), חמין ומצה, נוסח ההגדה, שופר, סוכה, לולב, שקלים, קדוש החדש, תעניות, מגילה, חנוכה.¹

ברביעי—נשים: אישות, גירושין, יבום, חליצה, נערה בתולה, סוטה.

בחמישי—קדושה: איסורי ביאה, מאכלות אסורות, שחיטה.

בששי—הפלאה: שבועות, נדרים, נזירות, ערכין, חרימין.

בשביעי—זרעים: כלאים, מתנות עניים, תרומות, מעשר, מעשר שני, נטע רבעי, בכורים, שמיטה, יובל.

בשמיני—עבודה: בית הבחירה, כלי המקדש, העובדים בו, ביאת המקדש, איסורי מזבח, מעשה הקרבנות, תמידין, מוספין, פסולי המוקדשין, עבודת יום הכפורים, מעילה.

בתשיעי—קרבנות: קרבן פסח, חגיגה, בכורות, שגגות, מחוסרי כפרה, תמורה.

בעשירי—מזהרה: מומאת מת, פרה אדומה, טומאת צרעת, מטמאי משכב ומושב, שאר אבות הטומאה (= אבות הטומאה), טומאת אוכלין, כלים, מקואות.

באחד עשר—זזיקין: נזקי ממון, גניבה, גזלה, אבדה, חובל, מזיק, רוצח, שמירת נפש.

בשנים עשר—קניין: מכירה, זכיה, מתנה, שכנים, שלוחין, שותפין, עבדים.

בשלשה עשר—משפטים: שכירות, שאלה, פקדון, מלוה, לוה, סוען, נמען, נחלות.

בארבעה עשר—שופטים: סנהדרין, עדות, ממרים, אבל, מלכים ומלחמותיהם.

¹ מה ששאלו רבים „מדוע הקדים הרמבם הלכות פורים לפני הלכות חנוכה?“—התשובה פשוטה: לפורים ישנה מגילה שנכללה בכתבי הקדש, מה שאין כן לחנוכה. מלבד זאת הלא גם פורים קרה ג' אלפים ת"ה, וגם חנוכה—ג' אלפים תרכ"א, ובכן הוקבעו שמונת ימי חנוכה מאתים ושש עשרה שנה אחר פורים.

ז. מספר הפרקים וההלכות שב"יד החזקה"

מספר א—מדע.	מספר הפרקים	מספר ההלכות
ב—אהבה.	46	697
ג—זמנים.	97	1665
ד—נשים.	53	1185
ה—קדושה.	53	1207
ו—הפלאה.	43	508
ז—זרעים.	85	1566
ח—עבודה.	95	1549
ט—קרבנות.	45	508
י—טהרה.	144	1761
יא—נזיקין.	62	940
יב—קניין.	75	984
יג—משפטים.	75	780
יד—שופטים.	81	840
ס"ה	1000	14909

ח. לקט ושכחה בפאה

א. ... והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות (ה' תשובה פ"ד ה"ג). הראב"ד שם כותב: „דומה שהוא שונה „שור—ברו"ש, ואינו אלא „שור—בדל"ת; כלומר שהוא דוחק אותן בחובו עד שמחליטין קרקעותיהן בפחות, או הממלטין שלהן, ואומר „שלי אני נוטל". אולם באמת נמצא בכתוב (איוב כ"ד ג'): „יחבלו שור אלמנה" (אור שמח).

ב. להערה 68. הו"ו של מראה היא במקום ב', כמו שמצינו הבי"ת במקום ו"ו העמוד; כמו: על כל מול בערלה (ירמיה ט' כ"ב) [=וערלה, ה"א נוספת ומובנה—וערל], וכן: בכל באי שער עירו (בראשית כ"ג י"ח) [=וכל]. (פירוש לכתבי הקדש, מאת יונה אבן ג'נאה, מלוקט על ידי א. ז. רבינוביץ, תל-אביב, תרצ"ו, ע' 45).

ג. לציון 47 ב„הלכות ברמבם למקומותיהם". במקום אחר כותב: „ותטעם שהצריכהו להתחיל ביבמות, ולא התחיל במסכת כתובות (ועין חשכל נותן שחיתה ראויה להקדים); אבל נעשה זה מפני שהנשואין הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו, ואין לכיתידין לכופ אדם עד שיא אשה. אבל היבום הוא מוכרת לעשותו ולומר לו „או חלק או יבם"; והתחלתה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדברים שאינם מוכרחים, ועל כן התחיל ב„יבמות" . . . (הקדמת הרמבם לסדר זרעים, ד"ה והחלק הששי).

ד. להערה 1042. בתרגום שם „וקרא ית שמי' וידידה"; כי הוא שם עצם פרטי. אולם „לכניסין אמר ידיד ד'" (דברים ל"ג י"ב) מתרגמים אונקלוס וירושלמי „רחימא דיו", ויונתן: „חביביה דיו"—יען בא בתור תואר.

ה. להערה 2664. ראה פירוש המשניות להרמבם אבות פ"ה ט"ז.

ו. בהלכות נערה בתולה פ"ג ה"ב כותב הרמבם: „ואינו חייב עד שיוציא על הנערה, שנאמר (דברים כ"ב

מ"ו), והוציאו את בתולי הנערה. לפי הגמרא (כתובות מ"ד ב') צריך לציין כאן את הפסוק, ונחננו לאבי הנערה" (שם שם י"ט). ראה כסף משנה במקומו.

ז. בה' אישות פמ"ו ה"ב כתוב: „וכן צוו על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי . . . ויהיה בעיניה כמו שר או מלך“.

בתור מקור לדבריו הרמבם אלה מציון ח, מגיד משנה מה שנאמר בגמרא (קדושין ל"א א'): „אתה ואמך חייבים בכבוד אביך“, גם מביא האמריאנשי „אפילו קרחה בביתיה פרדשכא לחוי“ (מגילה י"ב ב'). ברש"י שם: „אף הגרדן [= מי שמתגרד] שורר בביתו“.

יש שמוציאים את המקור בספרי (דברים כ"ב ט"ז): „ואמר אבי הנערה—מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש“. בתור סיוע מביאים הם את השם „מורדת“ לאשה שאינה עושה רצון בעלה (כתובות ס"ג א'); אבל שם ישנו השם „מורד“ גם בנוגע לאיש. אחרים נשענים על ההלכה „אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה“ (פסחים ק"ח א'); אבל בטלים דבריהם מן מסקנת הגמרא שם „ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה“. ראיתי גם מי שתומך את הרמבם בפסוק „שמעי בת . . . כי הוא אדוניך ותשתחוי לו“ (תהלים מ"ה י"א-י"ב). ואני תמה מה לנו ולכרכורים הללו? האם אין די במקרא מלא (בראשית ג' ט"ז), „והוא ימשיך בך“?

במדרש תנחומא, חיי שרה ב', נמצא: „אבל אברהם אשתו מכבדתו וקראתו „אדוני“, שנאמר „ואדוני זקן“ (בראשית י"ח י"ב).“

ח. בה' כלי המקדש (פ"ט ח"ז) נמצא ברמבם: „וכותב למטה מבנימין „שבטי יה“, כדי שיהיו כל האותיות מצויות שם“. בפירוש המשניות (יומא פ"ז מ"ה) נאמר: „ושם כתוב אחר שמותם „שבטי יה“. בבבלי (יומא ע"ג ב'): „והא לא כתיב טיה? אמר רב אחא בר יעקב „שבטי ישרון“ כתיב שם. בירושלמי (יומא פ"ז סוף ח"ג): „והא לית מו"ת בשבטים?—„שבטי ישראל“ היה חקיק עליהן.“

הכסף משנה עמד על זה וכתב: „ואם תאמר למה כתב „יה“ במקום „ישראל“ דירושלמי או „ישרון“ דגמרא דירן? וי"ל דכוון דכתב גמרא כתיב הכי וכאידיך גמרא כתיב הכי, משמע ד„ישראל“ ו„ישרון“ לאו דוקא . . . עדיף לן למימר דהוה כתיב „שבטי יה“, דכתיב ביה „עדות לישראל“ (תהלים קכ"ב ד'), דדמי למאי דכתיב בחשן „לזכרון להם לפני ד'“¹ ראה להם שמים להגאון יעב"ן, פי' המשנה פ' בא לו. אני חושב כי לא הזכיר הרמבם „שבטי ישרון“ וען זוג מלים כזה אין בתנך; ובשביל לשון קצרה בחר ב„שבטי יה“.

¹ אין פסוק כזה, בחשן כתיב „לזכרון לפני ד' תמיד“ (שמות כ"ח כ"ט).

למען דעת כל „עמי הארץ“ כי כל מעשיהם בספר נכתבים

שלשת ההדפסות של הרמבם אשר השתמשתי בהן הנן:

א—דיהנפורט, בבית ובדפוס של ר' יוסף מיוא, חתן הגאון ר' ישעיה ברלין ז"ל. הרמבם נדפס בארבעה כרכים. הכרך הראשון נדפס בשנת תקס"ט, השני—תקע, השלישי—תקע"א, הרביעי—תקע"ד. המגיה, יקותיאל הכהן, מתנצל בראש החלק השני וכותב: „יגעתי ומצאתי ותקנתי הכל כיד ד' המובה עלי, עד מקום שידי—יד כחה—מגתה . . . אמנם אדם להכל דמה, ומי יאמר „ידי רמה“; ומה גם אשר הנוגשים אצים לאמר „כלה מעשיך להשלימה . . .“

בהדפסה זאת ישנן שגיאות־דפוס רבות.

ב—ברלין, בדפוס יוליוס זיטטענפלד. נדפס בשמונת כרכים. הכרך הראשון נדפס בשנת תרכ"ד, גם השני נדפס באותה שנה; השלישי—תרכ"ו, כן גם החמישי. הרביעי, הששי, השביעי והשמיני—תרכ"ב. מדוע נדפסו הכרכים האחרונים לפני הראשונים?—במה היתה סבה לזה!

ההדפסה הזאת הנה היותר גרועה בנוגע לטעויות־הדפוס. המגיה, כנראה, לא ידע בעצמו עד כמה העם־הארצות שלו מגיעה; בכל מקום שחפץ לתקן—קלקל. הנה כי כן נמצא שם בה' סנהדרין פ"ה ח"ב:

„אפילו ארי ודוב וברדלס, שהן בני תרבות ויש להן בעלים, שחמיתו מיתתן ב„כהן גדול“. ה„כהן גדול“ הזה נברא מצרף האותיות „כזג“ ז. א. ממספר האותיות עשרים ושרשח - מספר סנהדרין קטנת. אבל מכיון שנדפס „שחור על גבי לבן“ ב ה ן ג ד ו ל , נמצא מפלגיםבלבל אחד אשר הצדיק את בורותו של המגיה בפלפול של הבל מאין כמוהו. לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב!

ג—ורשה, בדפוס מוהר"ש ארגעלבראנד ובדפוס ר' יצחק גאדמאן. נדפס בארבעה עשר כרכים [חלקים], בשנים תרמ"א-תרמ"ב. מספר שגיאות-הדפוס איננו גדול בהדפסה זאת.

להדפסה זאת נתוספו הרבה ביאורים, הגהות, חידושים ופירושים. בין ה„תוספות“ ישנן כאלה אשר לו לא צרפו אותן אל הרמבם לא היה הרמבם מפסיד מאומה—אולי עוד חרויה . . . אבל מה אינם עושים תגרנים בחפצם להפיץ את סחורתם? המצאותיהם-ערמותיהם רבות כל כך עד כי לעמים יוצא שכרם בהפסדם שהם בעצמם גרמו להם בתגרנות שלא עלתה יפה.

באמת דרוש ונחון היה להרמבם „דקדוקי סופרים“ עשוי כתבנית ה„דקדוקי סופרים“ לש"ס אשר עשה רנ"ג רבינובין. גירסא אחת מבארת לעמים יותר מעשרה באורים, ונוסחא אחת חושבת הרבה פירושים והגהות, ותתלכמות שלא לצורך.

מי יתן והיה!

למלא מקום פנוי

המדפיסים הנם „הולכי על ארבע“, ר. ל. המדפיס ספר עליו לשלם שכר־הדפסה בעד „מספר מרובע“—ארבעה עמודים, גם אם נשאר מספר עמודים (אחד, שנים או שלשה) בלתי נדפסים. בעבור זה יש אשר נמצאים בסופם של ספרים עמודים פנויים. המנהג הזה של המדפיסים, שהוא טוב להם ורע לעושה הספר, מכריח את המחברים אשר אינם חפצים להוציא כסף ל„ריק“, למלא את העמודים החלקים במה־שהוא. וכבר נוסדה על העובר הזה אמרה של בטול, כאשר חפצים לתאר ענין־מה כ„דבר שלא קנה מקומו“, אומרים „כחומר שנדפס משום שלא להוציא את הנייר חלק“ . . .

המדפיס שלי הודיעני, ככלות סדרנות ספרי, כי עמודים אחדים ישארו חלקים, ובכן אם יש את נפשי עלי להמציא לו כמה למלאות אותם. נזכרתי כי בהערה זו אשר בהקדמה כתבתי „מבטא־פסוקים שמובאים בתור תנכיומים“. ובאשר יש לי בכתב־יד מחברת ערוכה לדפוס בשם „תנכיומים ברמבם“, אשר אספתי בה את כל המבטאים ברמבם שנוסדו בתור חקיה ללשון פסוק או מזכירים הם לפני הכניה של פסוק, הנני נותן בזה שתי דוגמאות.

א

הרמבם, למשל, השתמש בפעל „שפך“ ביחס לעצים; הוא כתב „העושה מדורה ביום טוב, כשהוא עורך העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדיר המערכה, מפני שנראה כבונה; ואף על פי שהוא בנין עראי—אסור. אלא או שופך העצים¹ בערבוב, או עורך בשינוי“ (ה' יום טוב פ"ד ה"ד). השימוש הזה איננו נמצא במקום אחר. אבל אני סבלתי את הזיווג הזה „שפך עצים“ בסבר פנים יפות; יען בתנך, בתלמוד ובמדרש מוצאים אנחנו כי הפעל „שפך“ בא לא אך ביחס לנוזלים אך גם ביחס למוצקים ואף לשמות מפשטים—שאינם נוף כלל. כמו:

שפך אבנים (איכה ב' ד'). ברש"י שם: „אבני קדש—בנים המאירים כאבנים טובות“; ובמקום אחר (קהלת נ' ה')—עת להשליך אבנים „בחורי ישראל מושלכים [כמו] תשתפכנה אבני קודש“. הדרש הזה נוסד על המדרש רבה (איכה ד' א'). ראה תענית ד' א' הדרש על „אבניה ברזל“.

שפך אש (איכה ב' ד'). ברש"י: „כך חבור המלה—שפך חמתו שהיא כאש; כי לא מצינו שפיכה של [אצל] אש, אלא אצל חמה, כדכתיב (תהלים ע"ג ב') שפוך חמתך. בתרגום לאיכה „שדא בכיעור אשא רוגזיה“ | = באש עברתו|. השוה לזה „חמתו נתכה כאש“ (נחום א' ו'). שפך אשורים (תהלים ע"ט נ'). ראה אבן עזרא שם. טובה ויפה היא הערת הר"ר Solomon B. Freehoff² כי המליצה „נטיו רגלי, שופכו אשורי“ הנה הניגוד ל„תמוך אשורי בל נמוטו פעמי“ (תהלים י"ז ה').

שפך בוז (תהלים ק"ז מ'; איוב י"ב כ"א).

¹ תכסף משנה מצוין בתור מקור להלכה זאת את דברי רב יהודה (ביצא ל"ב ב'; עירובין ק"א א'); המגיד משנה כותב: „דברי רבינו הם בדברי הרי"ף“. . . אולם בשני המקורות האלה לא נמצא לשון הרמבם.

² כנצרו תחשוב The Book of Psalms, A Commentary, Cincinnati, 1938.

שפך דיו (תנחומא, צו י')—כמה דיו משתפך. גם: כמה דיות משתפכות (בראשית רבה נ"ח ח'; ילקוט שמעוני סוף סימן ק"ב); כמה דיואות משתפכות (מדרש שמואל פרשה כ"ז).

שפך דם (בראשית ט' ו', ועוד).

שפך דשן (ויקרא ד' י"ב; מלכים א' י"ג ג').

שפך זוזים (נדרים כ"ה א')—ואישתפך הנהו זוזי לארעא.

שפך זעם (יחזקאל כ"א ל', כ"ב ל"א; צפניה ג' ח').

שפך חמה (ירמיה י' כ"ה), שפך חמה־אף (ישעיה מ"ב כ"ה).

שפך חרון אף (איכה ד' י"א).

שפך יין (עבודה זרה ס"ה ב')—הוה שפיך להו חמרא . . .

שפך כבד (איכה ב' י"א).

שפך כלים (בבא בתרא פ"ו א')—בששפכן (רש"י . . . שפירקן לשפכן מן השקין).

שפך לב (תהלים ס"ב ט'), ושפיכו לבהון (תרגום לשמואל א' ז' ו').

שפך מים (שמואל א' ז' ו').

שפך מעים (שמואל ב' כ' י').

שפך מרק (שופטים ו' כ').

שפך מררה (איוב ט"ז י"ג).

שפך נחשת (יחזקאל ט"ז ל"ו). בתרגום: „אתגליאת בהתיך”; קרא: חשפך. רש"י ורד"ק: תחתיתך, כמו במשנה (כלים ח' ג')—נחושתו של תנור. הרמבם בפירוש המשניות שם מפרש: קרקעיתו. הרא"ש והר"ש—השולים.

שפך נפש (שמואל א' א' ט"ו; תהלים מ"ב ה').

שפך סוללה (יחזקאל ד' ב'). רש"י: שופך עפר וסוללו.

שפך עברה (הושע ה' י').

שפך עפר (ויקרא י"ד מ"א); ושופך דמם כעפר (צפניה א' י"ז). בתרגום: וישתפך דמהון לעפרא, קרא: לעפר. ראה אבן עזרא ורד"ק שם.

שפך צנינים (ירושלמי שבת פ"ב ה"ה). ה"פני משה" מבאר: מים צוננים. ה"קרבן עדה"—קוצים וברקנים. ראה במדבר ל"ג נ"ה ורש"י שם; גם יהושע כ"ג י"ג. שם מפרש רש"י באופן אחר.

שפך קדרה (ברכות ס"ב ב'. ראה שבת פ"ב א').

שפך רוח (יחזקאל ל"ט כ"ט).

שפך שיח (תהלים קמ"ב ג').

שפך תזנות (יחזקאל ט"ז ט"ו).

שפך תחנונים (ספרי, במדבר כ"ז י"ב)—התחיל שופך תחנונים לפני המלך.

שפך תפלה (בראשית רבה ס"ג ה')—ששפך תפלות . . .

ב

כתב הרמבם: שכור אל יתפלל מפני שאין לו כוונה, ואם התפלל—תפלתו תועבה; לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרוקן משכרותו (ה' תפלה פ"ד ה"ז). במקום אחר: מי ששתה רביעית בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו (ה' נשיאת כפים פט"ו ה"ד). גם: ואנשי בית-אב של אותו היום אסורים לשתות בין ביום בין בלילה, שמא ישתה בלילה וישכים לעבודתו ועדיין לא סר יינו מעליו (ה' ביאת המקדש פ"א ה"ו). הנה כי כן בחפצו לבטא מושג של הפכחה (Soberness) משתמש הרמבם בשלשה אופנים: הסיר היין, סור היין גם התרוקן משכרות.

באמת נמצאים למושג זה מבטאים רבים, כמו:

הסר³ יין מעל . . . (שמואל א' א' י"ד)—הסירי את יינך מעליך. בתרגום: תפינין ית חמריך מניך.

הפג יין (ירושלמי, עבודה זרה פ"א ה"ט) — טייל עמנו עד שנפיג את יינו. גם: יטייל אחרינו עד שיפיג יינו (עירובין ס"ד ב').

הקץ מיין (בראשית ט' כ"ד)—ויקץ נח מיינו. בתרגום: ואתער נח מחמריה.

התערה (איכה ד' כ"א)—תשכרי ותתערי. בתרגום: תרוי ותתרוקיני; יסוד לדברי הרמבם: „התרוקן משכרות“.

התפונג (תולדות יעקב יוסף)—עד אשר התפונג מן השכרות.

התפכח (בבא בתרא י' א')—יין קשה שינה מפכחתו.

התרונון (תהלים ע"ח ס"ה)—כנבור מתרונון מיין. בתרגום: היך גברא דמתפכח (צ"ל: דמתפכח) מן חמרא. קרא: כנבר. מתרונון—התפעל מן „רוה“, ז. א. הרויה יוצאת.

נמר היין מ . . . (קדושת לוי)—נמר היין ממנו.

צאת היין מ . . . (שמואל א' כ"ה ל"ז)—בצאת היין מנבל. בתרגום: כד פג חמרא מנבל.

* *

*

הרמבם הנהו מלא חידושים ויצירות לשון מן ההתחלה „יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם (הש"ן קמוצה) מצוי ראשון“, עד הסוף „כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים“; החידושים והיצירות האלה מחכים לדולים. משל למה הרמבם דומה?—למכרה זהב המזמין כורים, חופרים ומעדרים, ואומר: „כרו; חפרו ועדרו; העשרו והעשירו“ . . . וזהב המכרה הזה—טוב.

³ השות לזה: סר סבאם (הושע ד' י"ח). באור הכתוב תוא: „כאשר סר סבאם [= פג יינם] הזנה הזנה—סכרו עצמם לשכרות וזנות. אתבו תבו [= אתהכבו, ע"מ חסרמו (איכה א' כ', ב' י"א)] קלון מגניה אלה אשר עליהם להגן. ראה תרגום שם, הוא קרא: שר.

BIBLE QUOTATIONS
IN THE
CODE OF MAIMONIDES

BY
SIMON A. NEUHAUSEN

BALTIMORE, MARYLAND

1 9 4 1

THE ROMM PRESS, INC.

**PUBLISHED WITH THE ENCOURAGEMENT OF THE SOCIETY
FOR ADVANCING KNOWLEDGE OF THE HEBREW
CLASSICS.**

**Copyright, 1941
By
Simon A. Neuhausen**

Printed in U. S. A.

**IN MEMORY OF
MY BELOVED WIFE
SARA P. NATKIN-NEUHAUSEN**

PREFACE

The Code of Rambam, or, as it is generally known, The Code of Maimonides, is unquestionably one of the greatest and most important literary and legalistic treatises of all Hebrew literature. It most certainly ranks in the Judaic field in a position as monumental as the Codes of Hammurabi, Justinian and Napoleon are regarded to occupy within their particular spheres. It may be said that the Code of Rambam enjoys a tertiary position at the highest pinnacle of Hebrew literature; the primary and secondary positions being held, of course, by the Bible and the Talmud, respectively.

The Code of Rambam is itself the product of vast study, knowledge and research, and is the correlation of great quantities of material by an acknowledged genius. And, as is quite natural, an even greater amount of study and research has been brought forth thru the centuries to explain, comment upon and analyze the Code of Rambam. Many books have been written about the Code, numbering thousands in all. It is almost unbelievable that any man could begin so gigantic a work at the early age of 36 years, and in the span of ten additional years, succeed in erecting so great a structure, which of itself has provided so constant and unlimited a source for future scholarship.

There are fourteen Books in the Code, and these fourteen Books, in turn, contain one thousand chapters, which are further sub-divided into 14,909 sections. The work was originally known as "Mishna Torah", or, literally, "The Repeating of the Law". However, with typical Jewish symbolism, the book later came to be known as "Yad Chazaka" or "The Strong Hand"; the numerical equivalent of the Hebrew word "Yad" being fourteen, the number of the books of the Code. And still later, the Code became briefly known universally as "Rambam", which is a contraction of the initials of the Hebrew name of the great codifier, Rabbi Moses Ben Maimon.

I have, for the first time, numbered the many sections of the Code to facilitate references thereto, and I have concluded that the Rambam, apparently, must have employed an elaborate system such as scholars use today in large compilations—the writing of each individual item on a separate card for later classification and integration. The masterful indexes and cross-references contained in the Code, in addition to other indications of a systematic method, lead to such a conclusion.

In my studies of the Code I was particularly interested in the framework of Biblical authorities upon which the work is necessarily based. A careful investigation of the many Biblical quotations included in the Code by the Rambam lead to the surprising discovery that, in many instances, the Biblical passages set forth by the Rambam differ from the established and recognized Biblical texts to which they refer or which they quote. It was discovered by me that there are 2,728 Biblical quotations in the Code, and that 300 of them are dissimilar from the established texts. Previous scholars of past years have already collected and analyzed all Biblical quotations in the two Talmuds—Bavli and Yerushalmi—and in this work I have endeavored to perform the same task with regard to the Code of Rambam. Such an investigation of the Code has not previously been made, and as my research progressed many in-

teresting matters came to light. It is the results of these efforts and studies that I am presenting in this book.

The study of the 300 Biblical quotations in Rambam which differ from the recognized text of the Hebrew Bible and which constitute the principal subject matter of this book, also revealed that many of these quotations appear in Rambam precisely as they are quoted in both Talmuds, in Midrash, and in Targum, but yet not as they appear in the Biblical text itself. Accordingly, a comparative study of each of these texts, and an attempt to explain the various discrepancies, required an exhaustive study of the many sources of data on comparative Biblical phraseology and of the Bibles known as Septuagint, Vulgate, Syriac, Samaritan, Kennicott & diRossi, Kittel, Ginsburg, and others. A great amount of investigation into the leading critical commentaries on Biblical texts was also indicated. It is manifestly erroneous and inadequate to explain these differences by concluding that the Rambam used only one Biblical text and no other in compiling the Code. The Rambam himself states in the Code that he used many sources and texts in his work, and that he engaged in voluminous research.

In brief, I have attempted to gather in one place all Biblical references in the Code of Rambam, and also to correlate and explain the frequent textual differences between the Code and the Hebrew Bible itself. I have gone into much detail, and investigated many sources, texts, manuscripts and authorities, and I have included many notes and much explanatory matter. I have done so, because I am convinced that there will be a rebirth of Jewish culture, scholarship and learning after the present world turmoil has subsided, and I do desire to provide, for future scholars, as much material as possible upon which to base further research.

It is my earnest desire that others will follow me in these studies, and I am happy to authorize other writers to use the matter contained in this book, and to refer to same, quote and re-print therefrom, provided that full and due credit is given me for such quotations, references and re-prints.

I desire to express my sincere appreciation to the late Isador S. Levitan of Baltimore, Maryland, and to the late Perez Tarshish of Baltimore, Maryland, for their assistance and advice and for the time which they devoted to discussion with me during the preparation of this book.

I also desire to thank Professor Alexander Marx and Librarian Isaac Rivkind of the Jewish Theological Seminary of America, in New York City, for placing at my disposal all of the materials in the library of that institution for use in preparing this work.

There will be many persons, I hope, who will, from time to time, let me have their thoughts and suggestions in regard to this work, and also their criticisms and corrections. I desire to assure them that all suggestions and criticisms will be accepted cordially and gratefully.

In conclusion, it is my hope that this book will shed a bit more light from the torch that has been held for more than seven centuries by the "Yad Chazaka" of the Rambam.

S. A. NEUHAUSEN.